

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Agnė Limantė

**PRIVAČIŲ SUBJEKTŲ TEISĖ KREIPTIS Į EUROPOS SAJUNGOS
TEISINGUMO TEISMĄ GINČIJANT EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS
AKTUS**

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2010

Disertacija rengta 2005 – 2010 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

Doc. dr. Skirgailė Žalimienė

(Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

nuo 2008 m. lapkričio mėnesio iki 2009 m. spalio mėnesio

Doc. dr. Dainius Žalimas

(Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

nuo 2005 m. rugsėjo iki 2008 m. lapkričio mėnesio

*Skiriu Mamai ir Manfredui bei dėkoju jiems už palaikymą,
tikėjimą ir pagalbą*

TURINYS

Įvadas, tyrimų apžvalga ir metodologija	7
1. Skyrius. Teisminė gynyba neteisėtų Europos Sąjungos teisės aktų atžvilgiu	24
1.1. Teisės aktų teisėtumo kontrolės reikšmė teisinės valstybės principu grindžiamoje Sąjungoje.....	25
1.2. Teisė į veiksmingą teisminę gynybą Europos Sąjungoje.....	32
1.3. Dviejų lygių gynyba Europos Sąjungoje.....	35
1.4. Skyriaus apibendrinimas ir išvados	39
2. Skyrius. Privačių subjektų teisė kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą teikiant ieškinius dėl panaikinimo	40
2.1. Ieškiniai dėl panaikinimo pagal Lisabonos sutartį.....	40
2.1.1. Siūlymai tobulinti EB sutarties 230 straipsnį	40
2.1.2. Ieškiniai dėl panaikinimo pagal Lisabonos sutartį	43
2.2. Ieškovai ieškiniuose dėl panaikinimo.....	46
2.2.1. Privilegiuoti ir kvaziprivilegiuoti ieškovai	47
2.2.1.1. Valstybių narių teisė ginčyti ES teisės aktus	47
2.2.1.2. Europos Sąjungos institucijų, įstaigų ir organų teisė ginčyti ES teisės aktus	50
2.2.2. Privatūs subjektai	52
2.2.2.1. Vietos ir regioninės valdžios subjektai	52
2.2.2.2. Fiziniai ir juridiniai asmenys	56
2.3. Europos Sąjungos teisės aktai, kuriuos gali ginčyti privatūs subjektai.....	59
2.3.1. Bendri ginčijamiems teisės aktams keliami reikalavimai.....	59
2.3.1.1. Institucijos ir kiti organai, kurių priimtus aktus galima ginčyti	60
2.3.1.2. Teisės akto forma	63
2.3.1.3. Akto, galinčio sukelti teisinių padarinių, samprata	67
2.3.2. Privačių subjektų galimybės ginčyti įstatymo galią turinčius teisės aktus ir reglamentuojančio pobūdžio teisės aktus	79
2.3.2.1. Reglamentuojančio pobūdžio teisės akto samprata	80
2.3.2.2. Reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų ginčijimas	83
2.3.2.3. Įstatymo galią turinčių aktų ginčijimas	84
2.3.2.4. Sprendimų, reglamentų ir direktyvų ginčijimas	85
2.4. Tiesioginės sąsajos reikalavimas ieškiniuose dėl panaikinimo.....	92
2.4.1. Tiesioginės sąsajos samprata	92
2.4.2. Reali veiksmų laisvė	94
2.4.3. Trečiosios šalies įtaka tiesioginei sąsajai.....	97

2.4.3.1. Trečiosios šalies pareiškimas apie tolesnius veiksmus priėmus aktą	97
2.4.3.2. Galimybė nuspėti, kaip bus naudojamosi veiksmų laisve	98
2.4.4. Pavyzdžiai, kai trečioji šalis veiksmų laisvės neturi	100
2.4.5. Sprendimų, adresuotų kitam privačiam asmeniui, ypatumai	103
2.4.6. Tiesioginė sąsaja ginčijant reglamentus ir direktyvas	106
2.5. Konkrečios sąsajos reikalavimas ieškiniuose dėl panaikinimo	110
2.5.1. Konkrečios sąsajos evoliucija	112
2.5.2. Plaumann testas	113
2.5.2.1. Plaumann testo taikymas teisės aktui veikiant vieną asmenį	115
2.5.2.2. Plaumann testo kritika	118
2.5.2.3. Plaumann testo ir apibrėžtos grupės testo ryšys	121
2.5.2.4. Apibrėžtos grupės testo taikymas	123
2.5.3. Codorniu sprendimo naujovės	129
2.5.4. Šalutiniai kriterijai nustatant konkrečią sąsają	132
2.5.4.1. Ieškovo įvardijimas akte	132
2.5.4.2. Išskirtinė ieškovo padėtis	133
2.5.4.3. Ieškovo dalyvavimas akto priėmimo procese	135
2.5.5. Ilga karšta vasara Europos Sąjungos Teisingumo Teisme: aktyvią diskusiją dėl <i>locus standi</i> reformos sukėlusios bylos	136
2.5.5.1. Sprendimai UPA ir <i>Jégo-Quéré</i> byloje	137
2.5.5.2. Generalinio advokato siūlymų UPA byloje ir Pirmosios instancijos teismo sprendimo <i>Jégo-Quéré</i> byloje vertinimas	142
2.5.5.3. UPA ir <i>Jégo-Quéré</i> bylos Lisabonos sutarties kontekste	145
2.5.6. Bylos specifinėse srityse	146
2.5.6.1. Konkurencijos bylos	147
2.5.6.2. Valstybės pagalbos bylos	149
2.5.6.3. Antidempingo bylos	152
2.5.7. Pilietinės visuomenės organizacijų ieškiniai	155
2.5.7.1. Asociacijų, ginančių ekonominius interesus, ieškiniai	156
2.5.7.2. Organizacijų, ginančių ne ekonominio pobūdžio interesus, ieškiniai	158
2.6. Pakankamo teisinio suinteresuotumo reikalavimas kaip papildomas ieškinių dėl panaikinimo priimtumo kriterijus	164
2.6.1. Teisės akto pakeitimo ar panaikinimo įtaka ieškovo suinteresuotumui	167
2.6.2. Teisės akto reikalavimų įvykdymo įtaka ieškovo suinteresuotumui	168
2.6.3. Suinteresuotumo reikalavimo įvykdymo momentas	171
2.6.4. Suinteresuotumo reikalavimo vertinimas	174
2.7. Privačių subjektų padėties teisėtumo kontrolės procedūrose vertinimas pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnį	176
2.8. Skyriaus apibendrinimas ir išvados	180

3. Skyrius. Alternatyvios galimybės privatiems subjektams ginčyti Europos Sąjungos teisės aktus.....	187
3.1. <i>Prašymas ištirti teisės akto teisėtumą remiantis SESV 277 straipsniu</i>	<i>189</i>
3.2. <i>Prejudicinių sprendimų procedūra kaip ES teisės aktų teisėtumo kontrolės būdas</i>	<i>193</i>
3.2.1. SESV 263 straipsnio ir SESV 267 straipsnio santykis	196
3.2.2. Prejudicinio sprendimo procedūros kaip alternatyvos ieškiniams dėl panaikinimo trūkumai	199
3.2.2.1. <i>Skirtinga prejudicinio sprendimo procedūros pirminė paskirtis</i>	<i>200</i>
3.2.2.2. <i>Išimtinė nacionalinio teismo teisė pateikti prejudicinius klausimus.....</i>	<i>202</i>
3.2.2.3. <i>Išimtinė nacionalinio teismo teisė formuluoti prašymo dėl prejudicinio sprendimo priėmimo turinį</i>	<i>207</i>
3.2.2.4. <i>Ribota valstybės narės atsakomybė nacionaliniam teismui nepateikus prejudicinio klausimo.....</i>	<i>208</i>
3.2.2.5. <i>Igyvendinančiųjų nacionalinės teisės aktų arba teisės pažeidimo egzistavimo būtinybė.....</i>	<i>210</i>
3.2.2.6. <i>Laikinių apsaugos priemonių taikymo problemiškas.....</i>	<i>212</i>
3.2.2.7. <i>Prejudicinio sprendimo procedūros kaštai ir trukmė</i>	<i>213</i>
3.2.2.8. <i>Skirtingas teisės į ieškinį reglamentavimas valstybėse narėse.....</i>	<i>214</i>
3.2.2.9. <i>Skirtingas valstybių narių teisėjų paruošimas.....</i>	<i>215</i>
3.2.3. Pareigos užtikrinti veiksmingą teisminę apsaugą nukreipimo valstybėms narėms vertinimas	218
3.2.3.1. <i>Valstybių narių pareigos užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą apimtis iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo</i>	<i>219</i>
3.2.3.2. <i>Valstybių narių pareigos užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą sustiprinimas pagal Lisabonos sutartį.....</i>	<i>221</i>
3.3. <i>Ieškiniai dėl žalos atlyginimo kaip papildoma teisės į veiksmingą teisminę gynybą užtikrinimo priemonė.....</i>	<i>224</i>
3.4. <i>Skyriaus apibendrinimas ir išvados</i>	<i>227</i>
4. Skyrius. Galimybės plačiau aiškinti SESV 263 straipsnį.....	232
4.1. <i>Argumentai dėl privačių subjektų locus standi ribojimo</i>	<i>233</i>
4.1.1. Techninio pobūdžio argumentai	233
4.1.1.1. <i>Didelis Teismo darbo krūvis.....</i>	<i>233</i>
4.1.1.2. <i>Su nusistovėjusios teismo praktikos keitimu susiję sunkumai</i>	<i>237</i>
4.1.1.3. <i>Didelio ginčijamų aktų kiekio poveikis Sąjungos funkcionavimui.....</i>	<i>239</i>
4.1.1.4. <i>Teisinio tikrumo principas.....</i>	<i>241</i>
4.1.2. Su Teismo vieta ir vaidmeniu Sąjungos teisinėje sistemoje susiję argumentai.....	242
4.1.2.1. <i>Locus standi ir valdžių padalijimo principo sankirta</i>	<i>242</i>
4.1.2.2. <i>Ribotų įgaliojimų doktrina grindžiami ribojimai</i>	<i>244</i>

4.1.2.3. <i>Privačių subjektų „savanaudiškumas“</i>	246
4.1.2.4. <i>Politinių teorijų siūlomi ribotos locus standi argumentai</i>	247
4.1.2.5. <i>Teismo siekis tapti Sąjungos apeliaciniu teismu</i>	249
4.2. <i>Jurisprudencinės reformos galimybė: galimi locus standi plėtimo pagrindai</i>	251
4.2.1. <i>Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ypatumai</i>	252
4.2.2. <i>Teismo paskirtis ir teisės aiškinimo ribos</i>	253
4.2.3. <i>Teisės aiškinimo metodai</i>	255
4.2.4. <i>Bendrieji teisės principai</i>	256
4.2.5. <i>Valstybių narių teisinės tradicijos kaip idėjų šaltinis</i>	259
4.2.5.1. <i>Norminių teisės aktų ginčijimas</i>	260
4.2.5.2. <i>Administracinių teisės aktų ginčijimas</i>	261
4.2. <i>Skyriaus apibendrinimas ir išvados</i>	270
Išvados ir pasiūlymai	274
Šaltinių sąrašas	287

SUTRUMPINIMAI

ES, Sąjunga	Europos Sąjunga
EB, Bendrija	Europos Bendrija. Nuo 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, juridinio asmens statusą turinti Europos Sąjunga pakeitė Europos Bendriją
SESV	Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo
EB sutartis	Europos (Ekonominės) Bendrijos steigimo sutartis. Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, pavadinimas „Europos Bendrijos steigimo sutartis“ pakeistas pavadinimu „Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo“ (Lisabonos sutarties 2 straipsnio 1 punktą)
ES sutartis	Europos Sąjungos sutartis
Sutartis	Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. Aptariant laikotarpį iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo, ši sąvoka vartojama kalbant apie Europos (Ekonominės) Bendrijos steigimo sutartį
Sutartys	Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo ir Europos Sąjungos sutartis. Aptariant laikotarpį iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo, ši sąvoka vartojama kalbant apie Europos (Ekonominės) Bendrijos steigimo sutartį bei Europos Sąjungos sutartį
Rink.	Europos Sąjungos Teisingumo Teismo rinkinys
ES teismai, Teismas arba ETT	Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (apima tris teismus: Teisingumo Teismą, Bendrąjį Teismą ir Tarnautojų teismą). Iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo šis Teismas vadintas Europos Bendrijų

	Teisingumo Teismu
ELRev.	European Law Review
CMLRev.	Common Market Law Review
EŽTK	Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija
EŽTT	Europos Žmogaus Teisių Teismas

Pastaba dėl vartojamų sąvokų. Siekiant išvengti galimų neaiškumų, būtina iš anksto atskirti darbe vartojamas sąvokas. Kadangi įsigaliojus Lisabonos sutarčiai formaliai panaikinta ramsčių sistema ir Europos Sąjunga pakeitė Europos Bendriją, tekste Europos Bendrija minima tik tuomet, jei tai būtina pagal kontekstą, t.y. jei kalbama istoriniu aspektu. Sąvoka ES institucijos bendrąją prasme vartojama ir kalbant apie EB institucijas iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo. Atitinkamai ir kalbant apie Sąjungos teismų sistemą, įprastai vartojama sąvoka Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, išskyrus atvejus, jei aptariant konkrečias bylas ar esant tam tikram kontekstui tikslinga vartoti ankstesnįjį pavadinimą – „Europos Bendrijų Teisingumo Teismas“.

1. Tiriamos problemos pagrindimas

Šiandieninis Europos *ciel bleu* mažai primena Europą, sugniaužtą Šaltojo karo, kada buvo pasirašytos Europos Bendrijų steigiamosios sutartys. Niekas nepaneigtų, kad tuometinė Europos Ekonominė Bendrija, sukurta ekonominiiais tikslais kaip tarpvyriausybinių organizacija, labai pakito. Žingsnis po žingsnio ji vystėsi lyg gyvas organizmas, prisiėmė vis daugiau funkcijų ir virto beprecedenčiu dariniu, valstybių tarpusavio bendradarbiavimo fenomenu, gerokai viršijančiu tarptautinės organizacijos sampratą klasikine prasme¹. Kita vertus, Europa pasikeitė ne tik politiškai ir ekonomiškai², bet ir socialiniu požiūriu. Išnyko besąlyginis nuolankumas valdžios institucijoms, visuomenė gerokai mažiau taikstosi su valdančiuoju elitu. Politinės ir teisinės institucijos susilaukia vis daugiau kritikos žvilgsnių, o asmenys vis labiau linkę bylinėtis³.

Istoriškai valstybėse valdančiojo elito teisės aktų niekas nekontroliavo, tačiau su valdžių atskyrimo, demokratijos ir teisinės valstybės idėjomis, kaip *conditio sine qua non* įsitvirtino ir teisės aktų teisėtumo kontrolės institutas. Moderniame pasaulyje tiek valstybių, tiek ir Europos Sąjungos priimamų teisės aktų teisėtumo kontrolė jau nėra naujas reiškinys – ji laikoma būtina

¹ Dėl šio bruožo Europos Sąjunga dažnai vadinama viršnacionaline organizacija (angl. *supranational organization*). Ši sąvoka pabrėžia specifinį organizacijos pobūdį. Kitaip nei klasikinės tarptautinės organizacijos, ES kaip viršnacionalinės organizacijos teisės sistema turi viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu ir nuo jos tiesiogiai nepriklauso. Priešingai nei tarptautinė teisė, kurioje tarptautinių teisės normų laikymasis ir vykdymas didžiąja dalimi paremtas politinėmis priemonėmis ir priklauso nuo tarptautinės teisės subjektų geros valios, ES teisės įgyvendinimą garantuoja specialūs instituciniai mechanizmai. Europos Sąjungoje šią funkciją atlieka Europos Komisija (vadinama angl. *watch-dog*) bei Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Be to, ES teisė gali tiesiogiai saistyti ne tik valstybes nares kaip tarptautinės teisės subjektus, bet ir privačius asmenis.

² Europos Sąjunga dėl jos nuolatinio augimo ir besiplečiančios įtakos literatūroje kartais įvardijama kaip *European Superpower*, nurodant, kad ši organizacija igyja JAV kaip federacinės supervalstybės bruožų. Žr. McCormick, John. *The European Superpower*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2007.

³ Arnall, Anthony. *Judicial Architecture or Judicial Folly? The Change Facing the EU*. Publikuota knygoje Dashwood, Alan; Johnston, Angus (ed.). *The Future of the Judicial System of the European Union*. Oxford and Portland, Oregon, Hart Publishing, 2001, p. 41.

demokratinio legitimumo sąlyga, o tai ypač svarbu Europos integracijos kontekste.

EB sutartis, sukurdamą teisės aktų teisėtumo kontrolės sistemą, siekė aprėpti kuo platesnį Bendrijos aktų spektrą bei užtikrinti, kad nei vienas teisės aktas neišvengtų teisėtumo kontrolės. Tai vėliau patvirtino ETT praktika. Vis dėlto, išskyrus tuos retus atvejus, kai Bendrijos teisės aktas buvo tiesiogiai adresuojamas privačiam asmeniui, EB gyvavimo pradžioje galimybė kvestionuoti Bendrijos teisės aktus labiau buvo skirta EB institucijoms ir valstybėms narėms, nei privatiems subjektams. Tai buvo natūralu, turint omenyje, kad kuriant Bendriją nebuvo tikėtasi, jog ji virs beprecedente viršnacionaline teisine tvarka, tiesiogiai veikiančia kiekvieną asmenį.

Gana greitai paaiškėjo, kad Bendrija ir jos teisės aktai turi „radiacinį“ poveikį – plėtėsi kompetencijos sritys, priimamų teisės aktų spektras, teisės aktai vis dažniau veikė ir privačių subjektų teises ir pareigas. Europa akivaizdžiai priartėjo „prie piliečių“. Žvelgiant iš individo pozicijų, teisės, kurias jam suteikia teisės sistema, yra veiksmingos ir realios tik tuomet, kai egzistuoja veiksmingos gynybos priemonės tuo atveju, jei šios teisės pažeidžiamos⁴. Todėl Bendrijos teisės aktams vis intensyviau pradėjus veikti privačių subjektų padėtį, kaip atsvara EB teisės viršenybės, teisės aktų tiesioginio taikymo ir tiesioginio veikimo principams, itin svarbia tapo privačių subjektų teisė į ieškinį, t.y. jų *locus standi* Teisme kvestionuojant Bendrijos teisės aktų teisėtumą.

Tačiau susiduriama su interesų balanso problema. Kaip nurodo prof. P. Pescatore, ginčų sprendimas daugianacionaliniame kontekste yra itin sudėtingas procesas, nes įtraukiami tiek privatūs, tiek viešieji, tiek tarptautiniai

⁴ Kai kuriais atvejais tokios gynybos priemonės bus išankstinės, tačiau dažniausiai jos bus skirtos jau įvykusiems teisių ar interesų pažeidimams. Gormley, Laurence W. *Judicial Review in EC and EU Law – Some Architectural Malfunctions and Design Improvements?* Durham European Law Institute. European Law Lecture 2000.

interesai⁵. Nors atrodytų, jog platesnis vartų į Europos Sąjungos teismus atvėrimas privatiems subjektams, kad jie galėtų ginti savo teises, yra vis didėjantis *Communauté de droit* siekis, kartu jis reikalauja detaliai įvertinti, kaip paveikiama jautri pusiausvyra tarp įvairių tikslų, tokių kaip privačių subjektų gynyba, pagarba teisinės valstybės principui⁶, ES sprendimų priėmimo veiksmingumas, teisinio tikrumo principas, teisminės gynybos priemonių suderinamumas, ES ir nacionalinių teismų bendradarbiavimo pareiga ir darbo krūvio valdymas⁷. Atitinkamai, „teisės alchemikai“ jau ilgą laiką ieško atsakymo į klausimą, kaip demokratinė visuomenė, grindžiama teisinės valstybės principu, galėtų surasti tinkamiausią balansą tarp potencialiai priešingų interesų – asmens teisių apsaugos nuo netinkamo administracinės priemonės panaudojimo ir vykdomosios valdžios veiksmingumo. Tai vienas pagrindinių klausimų, kurie yra keliami ir nagrinėjami šiame darbe.

Atsižvelgiant į minėtų problemų kompleksškumą, nenuostabu, jog privatiems subjektams sunkiai sekėsi „prisibelsti“ į ETT duris. Teismas itin saugo ES teisinės sistemos veiksmingumą, kartu siekdamas išlaikyti ES kaip teisinės valstybės principu grindžiamos organizacijos statusą. Kita vertus, teisingumą ES užtikrina ne vien Europos Sąjungos Teisingumo Teismas: visi valstybių narių nacionaliniai teismai kaip *juges de droit commun* padeda ETT užtikrinti privačių subjektų teisminę gynybą⁸. Garsiojoje *Les Verts* byloje⁹

⁵ Pescatore, Pierre. *The Law of Integration. Emergence of a Phenomenon in International Relations, Based on the Experience of the European Communities*. Leiden, A.W. Sijthoff, 1974, p. 82.

⁶ Pastebėtina, kad nors iš pirmo žvilgsnio teisinės valstybės principas ES kontekste skamba kiek įtartinau, jis minimas ES sutarties 2 straipsnyje bei vartojamas Teismo sprendimų vertimuose į lietuvių kalbą. Autorės nuomone, tinkamesnė būtų sąvoka „teisės viršenybės principas“, tačiau tuomet galimas painiojimas su Bendrijos teisės viršenybės nacionalinės teisės atžvilgiu principu. Dėl šios priežasties darbe bus vartojama nusistovėjusi sąvoka „teisinės valstybės principas“, kuri atitinka anglišką sąvoką „Rule of law“, vokišką – *Rechtsstaat* bei prancūzišką – „*Etat de droit*“. Plačiau apie šių sąvokų lygiavertiškumą žr. Pech, Laurent. *The Rule of Law as a Constitutional Principle of the European Union*. Jean Monnet working paper No 04/09.

⁷ Granger, Marie-Pierre F. *Towards a Liberalisation of Standig Conditions for Individuals Seeking Judicial Review of Community Acts: Jégo-Quéré et Cie SA v Commission and Union de Pequeros Agricultores v Council*. 66(1) *Modern Law Review* (2003), p. 124-31.

⁸ Filosofine prasme tai galima būtų sieti su vienybės ir įvairovės idėja (angl. *Unity and Diversity*). Visi teismai, tiek Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, tiek nacionaliniai teismai, kiekvienas atlikdamas savo funkciją, kartu veikia kaip Europos teisminė valdžia siekdami bendrų tikslų.

⁹ 1986 m. balandžio 23 d. Sprendimas *Les Verts*, 294/83, Rink. p. 1339.

Teisingumo Teismas patvirtino romėnų maksimą *ubi ius, ibi remedium* ir konstatavo, kad:

„Europos Bendrija yra *teisinė bendrija* (angl. *Community based on the rule of law*), nes nei jos valstybės narės, nei jos institucijos negali išvengti patikrinimo, ar jų priimti teisės aktai atitinka pagrindinę konstitucinę chartiją – Sutartį. Tam tikslui, viena vertus, EB sutarties 173 (dabar – SESV 263) ir 184 (dabar – SESV 277) straipsniuose ir, antra vertus, jos 177 (dabar – SESV 267) straipsnyje įtvirtinta išsami teisinės gynybos priemonių ir procedūrų sistema yra sukurta tam, kad Teisingumo Teismas galėtų vykdyti institucijų priimtų aktų teisėtumo kontrolę“.

Jei ši išvada teisinga, ir tokia teisinės gynybos priemonių ir procedūrų sistema yra išsami, o nurodytos procedūros viena kitą papildo, savo teises ginantis privatus subjektas turėtų turėti tinkamą galimybę pasinaudoti bent viena iš jų. Jei negalimas ieškinys dėl panaikinimo, priimtino kliūtis turėtų pakeisti galimybę teikti ieškinius, grindžiamus neteisėtumu, arba inicijuoti prejudicinį sprendimą. Ar iš tiesų privačių subjektų atveju ši teisinės gynybos priemonių sistema veikia tinkamai? Ar visuomet galima pasinaudoti bent vienu iš nurodytų gynybos būdų? Ar visais atvejais suteikiamą gynybą galima vadinti veiksminga? Ar esama praktika atitinka ES kaip *teisinės sąjungos* statusą? Siekiant atsakyti į visus šiuos ir susijusius klausimus, darbe tirama privačių subjektų teisės į ieškinį apimtis, vertinamas jos atitikimas veiksmingos teisminės gynybos principui, kurį vis pabrėžia ES teismai, atsižvelgiant tiek į nusistovėjusią praktiką, tiek ir į 2009 m. gruodžio mėnesį įsigaliojusią Lisabonos sutartį.

Galimybė kreiptis į teismą yra esminis Vakarų teisinės kultūros ramstis¹⁰, o privačių subjektų teisių gynybos lygis bei jiems nustatomų pareigų apimtis yra puikus indikatorius vertinant ES brandą. Be to, kaip nagrinėjama

¹⁰ 2009 m. kovo 5 d. generalinio advokato Ruiz-Jarabo Colomer išvada byloje *Roda Golf & Beach Resort SL*, C-14/08, dar nepaskelbta Rinkinyje.

šiam darbe, tarp Europos Sąjungos kaip teisinės valstybės principu grindžiamos organizacijos ir veiksmingos pagrindinių teisių gynybos yra itin glaudus ryšys. Dėl šios priežasties privataus subjekto teisės į ieškinį ES teismuose tyrimas yra itin svarbus bei įdomus klausimas, kuriam išnagrinėti ir skiriamas šis darbas.

2. Disertacijos aktualumas, mokslinis naujumas, teorinė ir praktinė reikšmė

Problemos, susijusios su teise kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą (angl. *access to justice*) ginčijant ES teisės aktus, tampa vis aiškesnės ir opesnės dėl kelių priežasčių. Pirma, vis didesnis ES teisės aktų kiekis veikia privačių subjektų interesus. Priimami reglamentai ir direktyvos reklamos, aplinkosaugos, darbo santykių ar pramoninės gamybos reguliavimo srityse aiškiai liudija, kad Europos Sąjunga gerokai nutolo nuo įprastų bendradarbiavimo tarp valstybių formų, bei vis didesnę įtaką daro privačiam sektoriui. Siekiant išsaugoti visuomenės pagarbą ES sukurtai teisinei tvarkai, būtina, kad egzistuotų tam tikra teisminė peržiūra, garantuojanti, kad ES institucijos laikytųsi bendrųjų teisės principų bei pagrindinių teisių, pripažįstamų valstybių narių teisinėse sistemose.

Antra, Europos Sąjungos Teisingumo Teismui nuolat pabrėžiant valstybių narių pareigą užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą ir priimant sprendimus, veikiančius valstybių narių procesinę autonomiją, bei tuo pačiu metu itin ribojant privačių subjektų teisę į ieškinį Europos Sąjungos Teisingumo Teisme, didėja skirtumai tarp teisminės priežiūros standartų. Tampa nebeaišku, ar ES institucijos teisę į veiksmingą gynybą užtikrina tokia pat apimtimi, kokios reikalauja iš valstybių narių.

Trečia, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas dažnai nurodo privatiems subjektams kreiptis į nacionalinius teismus ir tikėtis, kad šie teismai pateiks prašymą Teisingumo Teismui priimti prejudicinį sprendimą. Taip

iškyla klausimas, ar ši siūloma alternatyva tinkama ir pakankama kaip ES teisės aktų teisėtumo kontrolės būdas. Nors Europoje netyla diskusijos, ar reikėtų suteikti privatiems subjektams platesnę teisę į ieškinį (vad. *locus standi*), ar esama situacija užtikrina teisę į veiksmingą teisminę gynybą, prejudiciniams sprendimams kaip teisės aktų teisėtumo kontrolės būdui skiriama mažiau dėmesio. Todėl šiame darbe siekiama papildyti esamą doktriną bei pateikti naują požiūrį į nagrinėjamas problemas. Nemažai dėmesio skiriama ir valstybių narių teisėje įtvirtintai teisei į ieškinį, nagrinėjama nacionalinių teismų kompetencija ir iniciatyvumas naudojantis prejudicinio sprendimo procedūra. Pastarieji aspektai itin svarbūs darbo kontekste, nes nuo jų tiesiogiai priklauso, ar ES teisės akto teisėtumo klausimas, nors ir naudojantis alternatyviu, prejudicinio sprendimo priėmimo procedūros keliu, pasieks Europos Sąjungos Teisingumo Teismą.

Kadangi Lietuvoje išsamesnių mokslinių tyrimų šioje srityje nebuvo vykdyta, doktorantė tikisi, kad šis darbas prisidės prie tolesnių diskusijų ir *locus standi* studijų, ypač atsižvelgiant į ką tik Lisabonos sutartimi įgyvendintą Europos Sąjungos reformą. Nors Lietuvoje rašyta apie Lietuvos institucijų priimamų teisės aktų panaikinimo galimybes, ypač konstitucinio skundo poreikį, iki šiol gana nedaug dėmesio skirta tam, kad ir Europos Sąjungos institucijų priimami teisės aktai gali būti neteisėti, pažeisti kitų institucijų, valstybių narių, o taip pat ir privačių subjektų teises. Tai aktualu ne tik kalbant apie tiesioginius ieškinius Europos Sąjungos Teisingumo Teisme, bet ir stiprinant nacionalinių teismų suvokimą, jog ir ES teisė nėra neginčijama duotybė, o suabejojus jos teisėtumu, kartais vertėtų kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą.

Privačių subjektų *locus standi* Europos Sąjungos Teisingumo Teisme tema yra susilaukusi didelio užsienio mokslininkų ir praktikų dėmesio, tačiau šioje disertacijoje siekiama plačiau pažvelgti į tiriamą klausimą, neapsiriboti vien tiesioginio ieškiniu dėl panaikinimo analize ir esamos situacijos įvardijimu, bet ir nustatyti esamo reglamentavimo pagrindumą, galimų

alternatyvų veiksmingumą. Pasirinktas kompleksinis tyrimo modelis analizuojant šio darbo objektą nebuvo naudotas nei Lietuvos, nei užsienio mokslininkų darbuose: šiame darbe nagrinėjama ne tik Teismo praktika bei tiesiogiai susijusi literatūra, bet nemažai dėmesio skiriama ir teisės teorijai, politinių mokslų išvadoms, analogiškų institutų veikimui valstybių narių praktikoje. Tai leidžia daryti moksliniu požiūriu naujas ir originalias išvadas, kurios turi tiek teorinės, tiek praktinės reikšmės. Taigi šios disertacijos naujumą ir originalumą atskleidžia būtent pasirinktas tyrimo pjūvis bei praktinė tyrimo perspektyva.

Pastebėtina ir tai, kad šis darbas buvo rengiamas konstitucinių reformų kryžkelėje – atmetus Sutartį dėl Konstitucijos Europai, vykstant diskusijoms dėl Lisabonos sutarties bei pakartotinai redaguotas jai jau įsigaliojus. Dėl tokios situacijos darbas įgijo tik daugiau vertės ir aktualumo – jame tiriamas tiek ankstesnės (EB sutarties) sistemos įvirtinto modelio veikimas, jo privalumai ir trūkumai, tiek Lisabonos sutarties naujovės.

Tikimasi, jog praktiniu požiūriu šis darbas bus naudingas Lietuvos teismams, ypač dėl to, kad jis aiškiau atskleis praktinius prejudicinio kreipimosi aspektus ir leis geriau susipažinti su procesine ES teise bei analogiška valstybių narių teismų patirtimi. Advokatai bei kiti teisės praktikai šiame darbe galės rasti išsamios bei sistemiškai išdėstytos informacijos apie privačių subjektų teisių gynimo ETT galimybes ir procedūras. Be to, atsižvelgiant į tai, kad šioje srityje nebuvo atlikta daug tyrimų Lietuvoje, šis darbas taip pat prisideda prie mokslinės tiriamos srities terminologijos vystymo. Tai suteikia šiam darbui papildomos praktinės vertės.

3. Tyrimo objektas, tikslas ir uždaviniai

Šios disertacijos *tyrimo objektas* – privačių subjektų teisė kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą ginčijant ES teisės aktus. Darbe tiriamas ieškinys dėl panaikinimo (SESV 263 straipsnis, EB sutarties ex 230

straipsnis) bei alternatyvūs teisėtumo kontrolės instrumentai, įskaitant prejudicinio sprendimo priėmimo procedūrą (SESV 267 straipsnis, EB sutarties ex 234 straipsnis).

Atsižvelgiant į tyrimo objektą, šia disertacija siekiama atlikti privačių subjektų teisės kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą analizę, atskleidžiant esamą praktiką, jos probleminius aspektus, svarstant apie Lisabonos sutartyje numatytų pakeitimų galimą poveikį. Darbe taip pat siekiama nustatyti, ar esama praktika užtikrina teisę į veiksmingą teisminę gynybą bei kaip ji galėtų būti tobulinama. Taigi *tyrimo tikslas* – visapusiškai ir kompleksiskai išanalizuoti privačių subjektų galimybes ginčyti ES teisės aktų teisėtumą, *locus standi* praktinio įgyvendinimo problemas ir pasiūlyti nustatytų problemų sprendimo būdus.

Siekiant šio tikslo, iškeliami tokie *tyrimo uždaviniai*:

- (i) sistemiškai ištirti privačių subjektų galimybes ginčyti ES teisės aktus pateikiant tiesioginius ieškinius Europos Sąjungos Teisingumo Teisme. Darbe tiriama, kokius aktus gali ginčyti privatūs ieškovai, kaip Teismas aiškina numatytus priimtimumo kriterijus, kada ieškovas gali tikėtis, kad jo ieškinys dėl ES teisės akto panaikinimo bus priimtas;
- (ii) išanalizuoti tiesioginių ieškinių ribojimo motyvus, argumentų pagrįstumą bei jų suderinamumą su teisinės valstybės bei veiksmingos teisminės gynybos principu;
- (iii) išnagrinėti, ar prejudicinių sprendimų procedūros teikiamos galybės užpildo tiesioginių ieškinių ribojimu sukurtas spragas, ar šis kelias yra tinkama ir pakankama alternatyva, nepaliekanti privačių subjektų teisių neapgintų bei visais atvejais užtikrinanti veiksmingą teisminę gynybą;

- (iv) įvertinti, ar privačių subjektų *locus standi* Europos Sąjungos Teisingumo Teisme turėtų ir galėtų būti plečiama, kokiomis kryptimis vertėtų modifikuoti esamą teisės į ieškinį pripažinimo praktiką, kad ES išvengtų tolesnės kritikos;
- (v) nustatyti, kaip Lisabonos sutarties pakeitimai keičia ankstesnį reglamentavimą, įvertinti jų galimybes plėtoti teisę į veiksmingą teisminę gynybą.

4. Disertacijos struktūra

Disertacijos struktūrą nulėmė pasirinktas darbo tyrimo objektas, išskelti tikslai ir uždaviniai. Disertaciją sudaro šios keturios pagrindinės dalys:

- (i) įvadas, tyrimų apžvalga ir taikytų metodų aprašymas;
- (ii) tiriamoji – dėstomoji dalis, kurioje detaliai ir visapusiškai analizuojamas pasirinktas tyrimo objektas;
- (iii) tyrimo rezultatų dalis, kurioje pateikiamos darbo išvados ir sprendimai; ir
- (iv) disertacijai rengti panaudotų šaltinių ir literatūros sąrašas.

Disertacijos tiriamąją – dėstomąją dalį sudaro keturi skyriai, kurių kiekvieną sudaro keletas poskyrių bei dalių, o juose nagrinėjami skirtingi pasirinkto tyrimo objekto aspektai.

Pirmasis darbo skyrius skirtas sukurti pagrindą tolesniam tyrimui. Jame analizuojama, kodėl teisės aktų teisėtumo kontrolė yra svarbi Europos Sąjungai, kodėl veiksminga teisminė gynyba sietina su ES demokratiniu legitimumu. Teigiama, jog nors tarptautinėms organizacijoms nėra būdinga leisti privatiems subjektams ginčyti jų priimtus aktus, ES šiuo požiūriu vadovautis negali – ji išsiskiria iš įprastų tarptautinių organizacijų ir yra

vadinama „viršnacionaline organizacija“ arba „viršnacionaline teisine tvarka“. Jos priimamų aktų negalima prilyginti tradicinių tarptautinių organizacijų kuriamai teisei. Šiame skyriuje taip pat identifikuojama, kad privačių subjektų teisių gynyba Europos Sąjungoje įgyvendinama dviem lygmenimis – ES bei nacionaliniu lygmeniu, aptariami susiję SESV sutarties straipsniai.

Antrajame skyriuje „Privačių subjektų teisė kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą ieškiniuose dėl panaikinimo“, kuris yra pagrindinė darbo dalis, tiriama privačių subjektų *locus standi* ieškiniuose dėl ES teisės aktų panaikinimo. Šioje dalyje analizuojama privataus subjekto samprata ieškinių dėl panaikinimo kontekste, lyginama privačių subjektų ir kitų ieškovų *locus standi* apimtis bei jiems taikomų skirtingų reikalavimų pagrindimas, tiriamos aktų, kuriuos gali ginčyti privatūs ieškovai, rūšys bei ypatumai. Itin daug dėmesio šiame skyriuje skiriama pagrindinėms tiesioginių ieškinių priimtumo kliūtims – tiesiaginei ir konkrečiai sąsajai. Kadangi nei SESV, nei galiojusi Bendrijos sutartis nedetalizuoja šių sąvokų turinio, vertinama ETT praktika, svarstoma, ar jos griežtumas yra pagrįstas. Atskiras šios skyriaus poskyris skiriamas *UPA* ir *Jégo-Quééré* byloms, sukėlusioms aktyvią diskusiją dėl tuomet galiojusios EB sutarties 230 straipsnio 4 dalies reformos reikalingumo bei aiškiai atskleidusioms tuometinio reglamentavimo trūkumus. Būtent šie du atvejai paskatino valstybes nares svarstyti apie būtinus EB sutarties pakeitimus bei parengti dabartinį SESV 263 straipsnį.

Trečiasis darbo skyrius, pavadintas „Alternatyvios galimybės privatiems subjektams ginčyti Europos Sąjungos teisės aktus“, skiriamas alternatyviems teisėtumo kontrolės instrumentams įvertinti. Pagrindinis dėmesys teikiamas prejudicinių sprendimų procedūrai, vertinama, ar prejudicinio sprendimo procedūra yra tinkama ir efektyvi alternatyva, papildanti tiesioginių ieškinių suteikiamas galimybes. Šioje dalyje atskleidžiami prejudicinių sprendimų kaip netiesioginio ES teisės aktų teisėtumo kontrolės būdo trūkumai, vertinamas pareigos užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą nukreipimo valstybėms narėms tinkamumas.

Ketvirtajame ir paskutiniame tiriamosios – dėstomosios darbo dalies skyriuje svarstomos Teismo galimybės liberaliau aiškinti privačių subjektų teisę į ieškinį ETT. Pirmiausiai analizuojamas argumentų, kuriais grindžiama ribota privačių subjektų teisė į ieškinį, pagrįstumas, taip siekiant įvertinti, ar iš tiesų *locus standi* plėtimas pažeistų kitus ES teisės principus ir turėtų neigiamų pasekmių Teismo darbui bei visos ES funkcionavimui. Atlikus šį tyrimą, toliau skyriuje nagrinėjama, ar Teismas galėtų plėsti privačių subjektų *locus standi* jurisprudencinės reformos keliu, t.y. liberalizuodamas savo praktiką.

5. Disertacijos ginamieji teiginiai

Disertacijos ginamieji teiginiai yra šie:

- (i) Europos Sąjungoje, kurioje Europos Parlamentas yra vienintelė piliečių tiesiogiai renkama institucija, o piliečių valios išraiška priimamuose aktuose sunkiai palyginama su valstybių priimamų teisės aktų ryšiu su piliečiais, siekiant užtikrinti demokratinį legitimumą būtina, kad privatūs subjektai turėtų pakankamas galimybes vykdyti priimamų teisės aktų teisėtumo kontrolę. Teisė ginčyti ES aktus yra svarbus demokratinio legitimumo, demokratinės atskaitomybės ir viršnacionalinių institucijų kontrolės garantas, Europos pilietinės visuomenės vystymo mechanizmas.
- (ii) Privačių subjektų *locus standi* ieškiniuose dėl panaikinimo Europos Sąjungos Teisingumo Teisme yra ribota ir ne visuomet suderinama su teisinės valstybės principu grindžiamos Europos Sąjungos statusu. Teismo išvystyta konkrečios sąsajos – esminės kliūtis ieškinių priimtinumui – samprata yra itin griežta ir nepaslanki. Vis dėlto, Teismas galėtų užpildyti problemines spragas – tai atitiktų tiek „Sutarčių dvasią“, tiek Teismo kaip teisės sergėtojo ir teisingumo garanto vaidmenį. Valstybių narių teisinės tradicijos bei

praktika galėtų pasitarnauti kaip gairės liberalizuojant teisės į ieškinį standartus Europos Sąjungoje.

- (iii) Lisabonos sutartimi įtvirtinti ieškinių dėl panaikinimo priimtumo sąlygų pakeitimai vertintini kaip teigiamas žingsnis, tačiau jis nėra visiškai pakankamas visoms teisės į veiksmingą teisminę gynybą spragoms užpildyti. Jie palengvina reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų ginčijimą (nors kol kas nėra visiškai aišku, ką ši sąvoka turėtų apimti), tačiau nekeičia griežto konkrečios sąsajos kriterijaus aiškinimo bei *Plaumann* testo.
- (iv) Prejudiciniai sprendimai kaip alternatyvus ES teisės aktų teisėtumo kontrolės instrumentas ne visuomet garantuoja teisę į teisminę gynybą ir kelia klausimų dėl gynybos veiksmingumo. Šis institutas nėra pakankamas teisminės gynybos spragoms, kilusioms dėl ribotos teisės į ieškinį Europos Sąjungos Teisingumo Teisme, užpildyti.

6. Tyrimo šaltiniai ir disertacijos tema atliktų tyrimų apžvalga

Rengiant šią disertaciją svarbiausi šaltiniai buvo Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija bei teisės doktrina. Taip pat analizuoti Europos Sąjungos pirminės bei antrinės teisės aktai ir jų rengimo medžiaga, tarptautiniai bei nacionaliniai teisės aktai bei nacionalinių teismų praktika.

Kadangi literatūros lietuvių kalba yra nedaug ir ji neišsami, pagrindiniai šaltiniai rengiant darbą buvo mokslinė literatūra užsienio kalbomis. Nagrinėtą literatūrą galima būtų suskirstyti į bendruosius darbus Europos Sąjungos teisės tematika, specialiąją literatūrą, skirtą tiesioginiams ieškiniams, prejudiciniams sprendimams bei susijusiems klausimams analizuoti bei specialiąją literatūrą, skirtą nacionalinei teisei bei atskiriems institutams analizuoti.

Bendrieji darbai Europos Sąjungos teisės tematika buvo naudingi pradedant tyrimą, nustatant ES teisės aktų teisėtumo kontrolės institutų tarpusavio santykių, nubrėžiant pagrindines tyrimo gaires. Paminėtini tokie darbai kaip Anthony Arnall knyga *The European Union and its Court of Justice*, Albertina Albors-Llorens knyga *Private Parties in European Community Law. Challenging Community Measures*, Angela Ward knyga *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EC Law*, Pierre Pescatore chrestomatinis darbas *The Law of Integration*, Damian Chalmers bei Adam Tomkins knyga *European Union Public Law*, Trevor. C. Hartley knyga *The Foundations of European Community Law. An Introduction to the Constitutional and Administrative Law of the European Community*, Xavier Groussot monografija *General Principles of Community Law*.

Specialioji literatūra, skirta tiesioginiams ieškiniams, prejudiciniams sprendimams bei susijusiems klausimams analizuoti, buvo itin naudinga dėl dažnai siauro ir išsamiai analizuojamo tyrimo objekto. Rengiant darbą itin naudingi buvo bei minčių suteikė Paul Craig straipsnis *Standing, Rights and the Structure of Legal Argument*, Koen Lenaerts bei Tim Corthaut darbas *Judicial Review as a Contribution to the Development of European Constitutionalism*, Stefan Enchelmaier straipsnis *No-One Slips Through the Net? Latest Developments, and Non-Developments, in the European Court of Justice's Jurisprudence on Art. 230(4) EC*, Herwig C.H. Hofmann straipsnis *Legislation, Delegation and Implementation Under the Treaty of Lisbon: Typology Meets Reality*, Cornelia Koch studija *Locus Standi of Private Applicants Under the EU Constitution: Preserving Gaps in the Protection of Individuals' Right to an Effective Remedy*.

Specialioji literatūra, skirta nacionalinei teisei bei atskiriems institutams analizuoti leido pažvelgti į tyrimo objektą nauju aspektu. Paminėtina Rene Seerden ir Frits Storink rinkinys *Administrative Law of the European Union, its Member States and the United States*, Laurent Pech tyrimas *The Rule of Law as a Constitutional Principle of the European Union*,

Tom Zwart straipsnis *Comparing Standing Regimes from a Separation of Powers Perspective*.

Reikia pastebėti, kad itin daug tyrimų privačių subjektų *locus standi* ETT tema atliko prof. Anthony Arnall, daugiausia dėmesio skyręs tiesioginei ir konkrečiai sąsajai, kritikavęs esamą praktiką, bei kvietęs liberalizuoti teisę į ieškinį, Albertina Albors-Llorens bei Angela Ward, kurios savo monografijose, studijose bei straipsniuose nuodugniai tyrė EB sutarties ex 230 straipsnio veikimą. Visgi dauguma studijų koncentruojasi ties konkrečiu klausimu, bylų analize, retai svarstymą perkeliant į komparatyvinę ar teorinę erdvę. Dėl šios priežasties šiame darbe nemažai analizuota literatūra, kuri skirta bendriesiems teisės principams, ypač teisei į veiksmingą teisinę gynybą, politiniams ES aspektams, teisės teorijos klausimams, valstybių narių praktikos apžvalgai.

Taip pat pastebėtina, kad didžiojoje dalyje nagrinėtos literatūros *locus standi* padėtis Europos Sąjungos Teisingumo Teisme, vyravusi iki Lisabonos sutarties, kritikuojama. Situaciją netinkama pripažino ir paties Teismo teisėjai bei generaliniai advokatai. Tačiau jei pastarieji kritikavo Teismą dėl nenoro plačiau aiškinti teisę į ieškinį, teisėjai dažniausiai atkreipė dėmesį į esamas problemas ir konstatavo, kad situacija pasikeistų tik pakeitus EB sutartį. Vis dėlto, Lisabonos sutartis radikalių naujovių neatnešė, todėl dauguma diskusijų išlieka aktualios.

Tyrimų, nagrinėjančių Lisabonos sutarties siūlomus pakeitimus, darbo rengimo metu nebuvo pakankama. Rengiant Sutartį dėl Konstitucijos Europai ir patvirtinus jos tekstą, akademinėje visuomenėje buvo jaučiamas pakilimas ir itin aktyviai svarstyta, kaip pasikeis privačių subjektų *locus standi* šiai Konstitucinei sutarčiai įsigaliojus. Lisabonos sutartis tokio susidomėjimo nesulaukė – iš dalies dėl to, kad naujasis ieškinius dėl panaikinimo reglamentuojantis straipsnis atkartoja savo pirmtaką Sutartyje dėl Konstitucijos Europai, iš dalies galbūt ir todėl, kad nepritarus Sutarčiai dėl Konstitucijos Europai, į pakartotinį reformos bandymą žiūrėta skeptiškiau.

Būtina pažymėti, kad darbo rengimo metu dar nebuvo SESV 263 straipsnio taikymo praktikos, todėl visos nagrinėjamos bylos bei mokslinė literatūra grindžiama EB sutarties 230 straipsnio taikymo praktika. Visgi Lisabonos sutarties pakeitimai nebuvo tokie radikalūs, kad privačių subjektų galimybės kreiptis į ETT pasikeistų iš esmės. Taigi, išskyrus jei konkrečioje darbo vietoje nurodyta priešingai, autorės nuomone, aptariama praktika aktuali ir įsigaliojus Lisabonos sutarčiai.

Nemaža dalis rengiant darbą naudotų knygų bei straipsnių Lietuvos skaitytojams sunkiai pasiekiamos – už jas doktorantė dėkinga Utrechto universiteto (Nyderlandai) Teisės fakultetui, kuris suteikė galimybę atlikti mokslinę stažuotę bei atvėrė duris į savo turtingą biblioteką bei suteikė prieigą prie elektroninės Utrechto universiteto duomenų bazės. Nemažai literatūros surinkta ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo bei Europos Komisijos bibliotekose.

7. Tyrimų metodologija

Rengiant disertaciją, tyrimas vykdytas bei disertacijos tyrimo rezultatai pasiekti derinant teorinius bei empirinius mokslinio tyrimo metodus. Didžiausią reikšmę tyrimo tikslui pasiekti ir uždaviniams įgyvendinti turėjo loginio, sisteminės analizės, teleologinio, istorinio ir lyginamojo mokslinio tyrimo metodų taikymas.

Loginis metodas yra esminis bet kokio tiriamojo darbo metodas, būtinas aiškinant normų turinį, teisminę praktiką, institutų reikšmę ir specifiką. Indukcija ir dedukcija, analizė ir sintezė yra neišvengiamos atskleidžiant mokslinio darbo tikslus, pateikiant apibendrinimus ar darant išvadas. Šiame darbe loginis metodas naudotas teisės normų turiniui atskleisti ir išaiškinti, analizuojant ir vertinant kitų mokslininkų pateiktus doktrininis teisės normų išaiškinimus ir praktinio taikymo tyrimus, taip pat formuluojant tyrimo išvadas.

Sisteminio metodo panaudojimas šiame darbe suteikė galimybę pažvelgti į tiriamą sferą kaip į visumą, kompleksiskai analizuoti problemas, kurias svarbu nagrinėti kartu su kitais su jomis susijusiais aspektais. Sisteminis metodas ypač pasitarnavo vertinant privačių subjektų *locus standi* kitų galimų teisminės gynybos būdų kontekste, leido suvokti tiriamo klausimo vietą ES teisėje. Su sisteminiu metodu derintas sociologinis metodas taikytas siekiant iširti Teismo priimtų sprendimų rezultatyvumą, sutartyse įtvirtinto teisinio reguliavimo tinkamumą, socialinę reikšmę ir padarinius.

Teleologinis tyrimo metodas šiame darbe taip pat atlieka svarbią funkciją. Jis naudojamas atskleisti, kokius ketinimus turėjo teisės aktų leidėjas, nustatydamas nagrinėjamą normą, bei kodėl konkrečią poziciją pasirinko sprendimą priimančias teismas. Teleologinis metodas svarbus suvokiant SESV 263 straipsnio bei jo pirmtako EB sutarties 230 straipsnio turinį, bei kitimą atsižvelgiant į sutarčių kūrėjų tikslus ir Teismo motyvaciją interpretuojant privačių subjektų *locus standi*.

Ne mažesnė reikšmė teiktina lyginamajam metodui, taikytam analizuojant *locus standi* reikalavimus privilegijuotiems ir neprivilegijuotiems ieškovams, teisę į ieškinį ES ir valstybėse narėse, tiesioginio ieškinio ir prejudicinio kreipimosi vertę užtikrinant veiksmingą teisminę gynybą. Būtent lyginamojo metodo naudojimas leido pasiekti naujų išvadų tiriant darbo objektą.

Atsižvelgiant į *locus standi* instituto vystymąsi, svarbią vietą darbe užima ir istorinis metodas. Leisdamas geriau suvokti teisės normų bei jurisprudencijos kitimo aplinkybes ir priežastis, šis metodas padėjo nustatyti teisės į ieškinį vystimosi tendencijas ES ir valstybėse narėse bei leido svarstyti galimas ateities perspektyvas.

Galiausia pažymėtina, kad disertacijai parengti buvo naudojami ir empiriniai tyrimo metodai. Nagrinėjant teisės aktus, jų parengiamuosius dokumentus ir aiškinamuosius raštus bei teisminių institucijų sprendimus buvo

taikytas dokumentinės analizės metodas. Pokalbio metodas buvo naudotas tyrimo temomis diskutuojant su ETT teisėjais bei tiriamą sritį nagrinėjusiais mokslininkais. Matematinis ir statistinis metodas konkrečiuose skyriuose naudotas siekiant konkrečiai įvertinti tiriamus klausimo aspektus.

1. SKYRIUS.

TEISMINĖ GYNYBA NETEISĖTŲ EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS AKTŲ ATŽVILGIU

„– kadangi būtina, kad žmogaus teises saugotų teisės viršenybė, idant žmogus nebūtų priverstas, nerasdamas jokios kitos išeities, sukilti prieš tironiją ir priespaudą“.

Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos trečioji preambulės pastraipa¹¹.

Kaip meno kūrinys pradamas nuo eskizo, o pastatas nuo projekto, mokslinį darbą vertėtų pradėti nusakant bendrą erdvę, kurioje veikia tyrimo objektas. Šią užduotį atlieka šis skyrius. Pirmajame jo poskyryje siekiama atskleisti tyrimo svarbą Europos Sąjungos kaip teisinės valstybės principu grindžiamos organizacijos kontekste. Teigiama, kad vertinant teisės į teisminę gynybą užtikrinimo pakankamumą Europos Sąjungoje reikia atsižvelgti į tam tikrą demokratinio legitimumo trūkumą, kuriuo pasižymi Europos Sąjunga.

Kadangi privačių subjektų teisės į ieškinį vertinimas neatsiejamas nuo klausimo, ar tinkamai įgyvendinama teisė į veiksmingą teisminę gynybą, antrasis poskyris skirtas apžvelgti teisės į veiksmingą teisminę gynybą pagrindus bei jos vaidmenį ES.

Trečiajame poskyryje aptariamas dviejų lygių teisių gynybos modelis, kurį sukūrė ES, bei pateikiamos esminės teisminės gynybos neteisėtų ES teisės aktų atžvilgiu gairės.

¹¹ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III). Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497.

1.1. Teisės aktų teisėtumo kontrolės reikšmė teisinės valstybės principu grindžiamoje Sąjungoje

“In a society of laws, law, not man, rules.”

*A.V.Dicey*¹²

Nesuklysimė sakydami, kad visų valstybių narių teisės sistemose teisės viršenybės arba kitaip vadinamas teisinės valstybės principas, kuris Vakarų politinėje ideologijoje minimas nuo Aristotelio laikų, yra laikomas vienu esminių principų, be kurio neįsivaizduojama jokia demokratinė valstybė¹³. Po Antrojo pasaulinio karo vis dažniau ši sąvoka vartojama ir kalbant apie tarptautines organizacijas. Iš esmės teisinės valstybės principas, kaip „meta-principas“ apima du reikalavimus:

- (i) teisėtumo principą, reikalaujantį, kad teisės aktai, kuriuos priima viešosios valdžios subjektai, būtų priimami jų kompetencijos ribose, turėtų teisinį pagrindą ir nepažeistų pagrindinių teisių;
- (ii) teisminės gynybos principą, visų pirma apimantį kiekvieno asmens, kurio teisės ar interesus pažeidė viešosios valdžios subjektai, teisę į veiksmingą gynybą kompetentingame teisme.

Kai 1950 m. gegužės 9 d. Prancūzijos Užsienio reikalų ministras Robertas Šumanas pateikė pasiūlymą priskirti visą Prancūzijos ir Vokietijos anglies ir plieno produkciją vienai autoritetingai valdymo sistemai, jau tuomet buvo pasirūpinta, kad į šį pasiūlymą būtų įtraukta ir Teismo, kuris vykdytų šios naujos valdžios teisinę kontrolę, sukūrimo idėja. Pirminė tokio pasiūlymo paskirtis buvo užtikrinti politinį valstybių narių siekį, kad sukurtoji

¹² „Teisės viršenybe grindžiamoje visuomenėje viešpatauja teisė, o ne žmogus“. Dicey, Albert V. *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*. ed. Roger E. Michener, Indianapolis, Liberty Fund, 1982.

¹³ Tačiau nė vienos valstybės konstitucija ar teismų praktika tiksliai neapibrėžia šios sąvokos turinio. Išimtis galėtų būti tik Ispanijos Konstitucija, kuri pateikia teisinės valstybės (isp. *Estado de Derecho*) komponentų sąrašą. Plačiau apie teisinės valstybės principą valstybėse narėse žr. Pech, Laurent. *The Rule of Law as a Constitutional Principle of the European Union*. Jean Monnet working paper No 04/09.

organizacija neperžengtų sutarčių ribų, o jos institucijos nepažeistų savo kompetencijos. Kartu turėjo būti pagalvota ir apie teisės aktų teisėtumo kontrolę kaip būdą garantuoti teisinės valstybės principo laikymąsi¹⁴.

Galima teigti, kad Teismo jurisdikcija kontroliuoti ES teisės aktų teisėtumą buvo būtina siekiant suteikti gyvybę dviems esminiams ES teisinės tvarkos principams – teisinės valstybės bei ribotų įgaliojimų principui¹⁵. Kaip vienoje bylų pastebėjo generalinis advokatas Mengozzi¹⁶, kartu apibendrinamas kitų generalinių advokatų mintis, teisė „ginčyti teisės aktą teismuose yra neatskiriama nuo teisinės valstybės principo“¹⁷, tai yra šio principo „neišvengiama pasekmė“ ir kartu „jo pergalė ir priemonė“¹⁸. Pažymėtina ir tai, jog jei ES institucijų teisėkūra išvengtų teisminės priežiūros, tai taip pat būtų nesuderinama ir su valstybių narių teisinėmis tradicijomis, o iš dalies ir subsidiarumo ir proporcingumo principais¹⁹. Be to, ES teismai apskritai vaidina labai svarbų vaidmenį didinant ES demokratiškumą ir teisėtumą, veiklos skaidrumą ir jos institucijų atskaitomybę²⁰.

Suvokiant Europos Sąjungos kaip tarptautinės organizacijos specifiškumą bei jos aktų poveikį privačiam sektoriui, be valstybių narių ir

¹⁴ Pastebėtina, kad teisinės valstybės principas nebuvo tiesiogiai minimas Steigimo sutartyse. Tačiau jau minėtoje *Les Verts* byloje ETT aiškiai įvardijo, kad Bendrija yra grindžiama teisės viršenybe, bei susiejo šią sąvoką su teisės aktų teisėtumo kontrolės institutu. Nuo šio sprendimo, teisės viršenybės arba teisinės valstybės principu ES remiamasi itin dažnai. 1986 m. balandžio 23 d. Sprendimas *Les Verts*, 294/83, Rink. p. 1339.

¹⁵ Žr. Arnall, Anthony. *The European Union and its Court of Justice*. 2nd edition, Oxford, Oxford University Press, 2006, p. 53. Taip pat žr. Arnall, Arnall. *The Rule of Law in the European Union*. Publikuota knygoje Arnall, Anthony; Wincott, Daniel (ed). *Accountability and Legitimacy of the European Union*. Oxford, Oxford University Press, 2003. Atkreiptinas dėmesys, kad ribotų įgaliojimų principas gali būti laikomas ir jau minėto teisėtumo principo dalimi ir, atitinkamai, teisinės valstybės principo dalimi. Šių principų išskyrimas, koks pateiktas šioje pastraipoje, autorės nuomone, suteikia aiškumo, leidžia labiau pabrėžti konkrečių aspektų svarbą.

¹⁶ 2006 m. spalio 26 d. generalinio advokato Mengozzi išvada byloje *Gestoras Pro Amnistia, Juan Mari Olano Olano ir Julen Zelarain Errasti prieš Tarybą*, C-354/04 P, Rink. p. I-01579.

¹⁷ 1986 m. vasario 28 d. generalinio advokato Darmon išvada byloje *Johnston*, 222/84, Rink. p. 1651.

¹⁸ 2003 m. balandžio 8 d. generalinio advokato P. Léger išvada byloje *Köbler*, C-224/01, Rink. p. I-10239.

¹⁹ Valstybėms narėms suteikta teisė kvestionuoti antrinių ES teisės aktų teisėtumą leidžia šioms prižiūrėti, ar tinkamai laikomasi subsidiarumo ir proporcingumo principų.

²⁰ Plačiau apie tai žr. Lenaerts, Koen; Corthaut, Tim. *Judicial Review as a Contribution to the Development of European Constitutionalism*. Publikuota knygoje Tridimas, Takis; Nebbia, Paolisa. *European Union Law for the Twenty – First Century: Rethinking the New Legal Order*. Portland, Oregon, Hart Publishing, 2004. Taip pat žr. Lenaerts, Koen. *The Rule of Law and the Coherence of the Judicial System of the European Union*. 44(6) CMLRev. (2007), p. 1625-1659.

EB institucijų teisė ginčyti EB priimamus teisės aktus buvo suteikta ir privatiems subjektams. Šiuo atveju atkreiptinas dėmesys į tai, kad leidimas privačiam subjektui dalyvauti teisės aktų teisėtumo kontrolės procedūrose yra svarbus ne tik garantuojant individo teises. Teisės aktų teisminė kontrolė skirta ne tik ginti individą nuo valdžios institucijų, bet ir užtikrinti viešąjį interesą išlaikyti teisėtumą ir teisinę tvarką. Tai, kad valdžia taip pat turi paklusti teisei, o jos veiksmai gali būti kontroliuojami teismo, bei faktas, kad dažnai tokia kontrolė paliudija, jog valdžios institucijos iš esmės veikia teisėtai, stiprina pasitikėjimą valdžios institucijoms bei didina viešojo administravimo veiksmingumą²¹.

Šiame kontekste taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad Europos Sąjungos teisės aktai natūraliai nepasižymi tokio demokratiniu legitimumu, kokiu pasižymi nacionaliniai teisės aktai. Dialogas tarp piliečių ir valdžios institucijų, kurį idealiu atveju užtikrina ir išreiškia teisės aktų leidybos procesas²², Europos Sąjungoje yra silpnesnis nei valstybėse narėse. Taip yra ne vien dėl to, kad ES pirminė teisė ar ES institucijos nepakankamai dėmesio skiria demokratiniam legitimumui užtikrinti²³, bet ir dėl pačios ES prigimties – ji visgi yra valstybių sukurtas darinys, todėl natūraliai yra šiek tiek labiau nutolusi nuo šių valstybių piliečių.

Plėtojant šią mintį galima pastebėti, jog ir pati Europos integracija yra paremta ne demokratiškai priimta konstitucija, bet diplomatinio keliu sudarytomis tarptautinėmis sutartimis. Net žvelgiant liberaliau, Steigiamosios sutartys bei jas keičiančios sutartys iš tiesų yra vieninteliai teisės aktai, kurie vienu ar kitu būdu buvo patvirtinti valstybių narių nacionalinių parlamentų, kai

²¹ Dijk, Pieter. *Judicial Review of Governmental Action and the Requirement of Interest to Sue*. Hague, Sijthoff and Noordhoff, 1980, p. 2.

²² Aukščiausios galios nacionaliniai teisės aktai (konstitucijos, įstatymai) kyla arba tiesiogiai iš tautos, arba iš jos išrinktų atstovų.

²³ Nors, reikia pastebėti, pastaraisiais dešimtmečiais susirūpinimas „demokratijos deficitu“ ES yra itin plačiai paplitęs, netgi sakoma, kad jei ES pati norėtų stoti į ES kaip narė, ji nebūtų priimta dėl nepakankamo demokratiškumo. Žr. Bomberg, Elizabeth; Stubb, Alexander (ed.). *The European Union: How Does it Work?* Oxford, Oxford University Press, 2000, p. 157.

kuriais atvejais net referendumu, tačiau visų kitų (antrinių) ES teisės aktų atveju ryšys tarp piliečių ir aktų priėmimo proceso yra tolimesnis.

Šiame kontekste reikia pripažinti, jog 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusi Lisabonos sutartis padidino ES demokratinį legitimumą keliais požiūriais. Viena vertus, ji ženkliai išplėtė Europos Parlamento kompetenciją priimant ES teisės aktus. Daugiau nei keturiasdešimtyje naujų ES politikos sričių numatyta bendro sprendimo arba vadinamoji įprasta teisėkūros procedūra, pagal kurią ES teisės aktus Taryba priima kartu su Europos Parlamentu. Likusiose srityse taikoma speciali teisėkūros procedūra, pagal kurią priimant teisės aktus reikalaujama Europos Parlamento pritarimo arba konsultacijos²⁴. Kita vertus, nacionaliniai valstybių narių parlamentai įgijo daug papildomų teisių ES teisėkūros srityje. Jiems suteikta teisė per aštuonias savaites įvertinti įstatymo galią turinčių teisės aktų projektus subsidiarumo principo požiūriu ir tam tikrais atvejais įpareigoti projektų rengėjus juos peržiūrėti, o Europos Parlamentą ir Tarybą – spręsti dėl projekto tolesnio svarstymo. Be to, jie įgijo teisę tam tikrais atvejais kreiptis į Teisingumo Teismą dėl galimo subsidiarumo principo pažeidimo, spręsti Steigimo sutarčių peržiūros ir kitus svarbius klausimus²⁵. Galiausiai paminėtina, jog pagal ES sutartį milijonas reikšmingos valstybių narių dalies piliečių įgyja teisę inicijuoti teisės akto pasiūlymo rengimą Komisijoje²⁶.

Tačiau nepaisant Lisabonos sutartimi įtvirtintų pakeitimų, teisės aktų priėmimo procedūros ES vis dar nėra pakankamai demokratiškos ir skaidrios. Išskyrus tam tikras retas išimtis, ES teisės aktų projektai ir toliau bus rengiami Komisijoje, o tai suteikia šiai piliečių nerenkamai daugialypei institucijai plačių galių formuojant ES politiką. Šiuo atveju taip pat paminėtina, jog

²⁴ Žr. SESV 289 ir 294 straipsnius. Pavyzdžiui, įprasta teisėkūros procedūra numatyta daugelyje žemės ūkio, vizų, migracijos politikos sričių, o speciali teisėkūros procedūra – mokesčių, aplinkos, mokslinių tyrimų srityse.

²⁵ Žr. ES sutarties 5 ir 12 straipsnius, Protokolą Nr. 1 dėl nacionalinių parlamentų vaidmens Europos Sąjungoje ir Protokolą Nr. 2 dėl subsidiarumo ir proporcingumo principų taikymo.

²⁶ Žr. ES sutarties 11 straipsnio 4 dalį.

didžiąją dalį pastaraisiais metais priimtų teisės aktų priėmė Europos Komisija, o ne Ministrų Taryba, veikianti atskirai arba kartu su Europos Parlamentu²⁷. Be to, kai kuriose svarbiose politikos srityse Europos Parlamentui nebuvo suteikta bendro sprendimo priėmimo teisės, o su juo Taryba tik konsultuojasi²⁸. Nors Parlamento vaidmuo priimant teisės aktus nuolat stiprinamas, taip siekiant pabrėžti, kad dauguma teisės aktų yra priimama Europos Sąjungos piliečių išrinktų atstovų, ES piliečių atstovavimas Europos Sąjungos teisėkūros procesuose yra vis dar mažesnis nei jų atstovavimas kuriant nacionalinės teisės aktus. Be to, reikia paminėti, jog ES piliečių dalyvavimas Europos Parlamento rinkimuose yra gana nedidelis, o tai taip pat atspindi tam tikrą šios institucijos demokratinį deficitą²⁹.

Papildomai galima suabejoti, ar bus realiai naudojamosi Lisabonos sutartimi numatyta piliečių iniciatyvos teise, ypač atsižvelgiant į tai, jog reikės surinkti ne mažiau nei vieną milijoną piliečių parašų iš *reikšmingos* valstybių narių dalies. Be to, galutinį teisės akto projektą parengtą ir pateiktą vėlgi pati Komisija. Kalbant apie nacionalinių parlamentų įtaką ES teisėkūros procesuose, verta pastebėti, jog ši įtaka iš esmės apsiribos subsidiarumo principo taikymo kontrole.

Apibendrinant galima teigti, jog nors rengiant Sutartį dėl Konstitucijos Europai, o vėliau ir Lisabonos sutartį buvo daug svarstyta, kaip padidinti ES demokratinį legitimumą, Lisabonos sutarties numatomi pakeitimai nesulygina ES teisėkūros modelio su valstybėse narėse egzistuojančiais teisėkūros

²⁷ Remiantis EUR-Lex duomenų baze, per 2009 m. ES buvo priimti 2556 antrinės teisės aktai, 1756 iš jų buvo priimti Komisijos veikiant atskirai arba kartu su kita institucija.

²⁸ Žr. konkurencijos politikos (SESV 103 straipsnis), valstybės pagalbos (SESV 109 straipsnis), mokesčių (SESV 113 straipsnis), socialinės politikos (SESV 153 straipsnio 2 dalis) ir kitose srityse.

²⁹ 2009 m. Europos Parlamento rinkimuose vidutiniškai dalyvavo tik 43 procentai rinkėjų (Lietuvoje – tik 20,98 procento). Didžiosiose valstybėse narėse, gavusiose daugiausia vietų Europos Parlamente, rinkėjų aktyvumas taip pat buvo labai mažas: Vokietijoje – 43,3 procentai, Jungtinėje Karalystėje – 34,7 procentai, Prancūzijoje – 40,63 procentai, Ispanijoje – 44,9 procentai. Žr. 2009 m. dalyvavimo Europos Parlamento rinkimuose statistika. Prieiga internetu: http://www.europarl.europa.eu/parliament/archive/elections2009/lt/turnout_lt.html.

modeliais³⁰. Kaip vaizdžiai pastebėjo prof. A. Arnall, būtent dėl to, jog ES demokratinis legitimumas vis dar negali būti sulyginamas su valstybių narių, ES turi būti „baltesnė už baltą“³¹ – nesant pakankamų demokratinų saugiklių, ES turi veikti itin gerai funkcionuojanti ES teisės aktų teisėtumo kontrolės sistema.

Žvelgiant plačiau ir kiek kitu aspektu, galima pastebėti, jog tokie ribojimai kaip darbo antrajame skyriuje nagrinėjamas siauras konkrečios sąsajos aiškinimas ir viešojo intereso gynybos draudimas³² iš esmės reiškia, kad dalis teisės aktų gali būti ginčijami tik valstybių ar ES institucijų. Tačiau būtent jos labiausiai paklūsta politiniams interesams bei kompromisams ir ne visuomet būna suinteresuotos kelti akto teisėtumo klausimą. Nors būtų galima oponuoti, kad privatūs interesai ne visuomet turėtų peržengti viešuosius interesus ir politiką, Teismas ieškiniuose dėl panaikinimo tiria ne vien interesų pusiausvyrą, o visų pirma teisės aktų teisėtumą. Be to, būtent Teismas turėtų pasverti minėtus interesus, ir jei jis mano, jog tai būtina, suteikti vienam jų pirmenybę.

Reikia pripažinti, kad atskaitingumas, skaidrumas ir sąžiningumas Europos Sąjungai yra tiek pat svarbūs, kiek ir tai, ką ji veikia³³. Siekiant pripažinimo bei pasitikėjimo ES piliečių akyse, Europos Sąjungai svarbu užtikrinti, kad teisėtumo kontrolė būtų kuo labiau prieinama ES teisės aktų neigiamai veikiamiems privatiems subjektams. Tai nereiškia, kad turėtų būti

³⁰ Švedijos prof. O. Zetterquist papildomai pastebi, kad institucijų tarpusavio ryšio iš tiesų nei viena ES institucija negali būti išimtinai apkaltinama ar giriama už konkrečios politikos plėtojimą ar tam tikros užduoties įvykdymą. Nuvilti rinkėjai neturi galimybės „atsikratyti nenaudėliais“ kituose rinkimuose, ir tai taip pat sukelia rimtų problemų norint pagrįsti ES demokratinį legitimumą. Dėl šios priežasties, prof. Zetterquist nuomone, demokratinio legitimumo prasme ES yra beviltiškai atsilikusi nuo valstybių narių. Žr. Zetterquist, Ola. *Access to Justice in the EU – Knocking on Heaven’s Door?* Publikuota knygoje Wahl, Nils; Cramér, Per (ed.), *Swedish Studies in European Law*. Volume I. Oxford, Hart Publishing, 2006.

³¹ Arnall, Anthony. *Editorial. April Shower for Jégo-Quéré*. 29 ELRev. (2004), p. 287-288.

³² Reikia pastebėti, kad yra nemažai argumentų, kuriais grindžiamas privačių subjektų teisės į ieškinį ribojimas. Tai didelis teismo krūvis, didelio ginčijamų aktų kiekio poveikis ES funkcionavimui ir kt. Dėl argumentų, kuriais grindžiamas teisės į ieškinį ribojimas, žr. šio darbo 4.1. skyrių.

³³ Arnall, Anthony. *Judicial Architecture or Judicial Folly? The Change Facing the EU*. Publikuota knygoje Dashwood, Alan; Johnston, Angus (ed.). *The Future of the Judicial System of the European Union*. Oxford and Portland, Oregon, Hart Publishing, 2001.

pripažintas *actio popularis*³⁴, tačiau manytina, jog aktai, sukeliantys teisinių padarinių konkrečių subjektų atžvilgiu, pačios ES labai visgi turėtų būti peržiūrimi šiems pateikus ieškinį Teismui³⁵.

³⁴ Nors *actio popularis* būtų idealus sprendimas veiksmingos teisminės gynybos užtikrinimo požiūriu, jis keltų abejonių dėl tinkamo balanso su kitais svarbiais principais, tokiais kaip efektyvus ES veikimas ar teisinio tikrumo principas. Pabrėžtina, jog šiame darbe, kalbant apie privačių subjektų teisės į ieškinį plėtimo poreikį, nesiekama įrodyti, kad reikalingas *actio popularis*.

³⁵ Pastebėtina, jog tai, kad daugiau teisės aktų būtų vertinami teisėtumo aspektu, nereikštų, kad jie visi būtų panaikinti taip sutrikdant ES veikimą. Net jei ieškinys priimtinas, ginčijamas aktas nebus panaikintas, jei ieškovas nesugebės įrodyti, kad egzistuoja vienas numatytų neteisėtumo pagrindų. Sprendimas dėl priimtimumo tėra vien Teismo sutikimas išklaudyti ieškovo argumentus.

1.2. Teisė į veiksmingą teisminę gynybą Europos Sąjungoje

“To no one will we sell, to no one will we deny or delay right or justice.”

Magna Carta Libertatum. 1215 m.³⁶

Nuo senovės Romos laikų pripažįstama, kad kai teisinė tvarka suteikia asmeniui kaip piliečiui ar rinkos dalyviui teises, ji turi užtikrinti, kad šios teisės būtų veiksmingai ginamos. Materialios teisės ir pareigos be veiksmingų teisminės gynybos priemonių turi labai mažą praktinę vertę: be šių priemonių suinteresuota šalis iš esmės yra priklausoma nuo institucijų ir piliečių, kuriems priklauso pareigos, geros valios. Kadangi gera valia ne visada gali būti garantuota, pareigų vykdymas turi būti prižiūrimas nepriklausomo teisėjo, t.y. teisminės valdžios³⁷. Atitinkamai, bendroju principu tapusi taisyklė *ubi ius, ibi remedium* gali būti formuluojama ir atvirkščiai – *ubi remedium, ibi ius*. Tai, ar teisė iš tiesų egzistuoja, galima nustatyti pagal tai, ar ji ginama.

Atitinkamai teisė į veiksmingą teisminę gynybą yra viena iš visuotinai pripažįstamų pagrindinių teisių³⁸, neatsiejamų nuo teisinės valstybės³⁹ bei teise grindžiamos Sąjungos sąvokų. Vadovaujantis veiksmingos teisminės gynybos principu, asmeniui yra garantuojama galimybė apginti savo teises

³⁶ „Niekam mes neparduosime, niekam neatsakysime ir neatidėsime teisės ar teisingumo.“ *Magna Carta Libertatum* (liet. Didžioji Laisvių Chartija) – 1215 m. birželio 15 d. Anglijos karaliaus paskelbtas dokumentas, apribojantis absoliučią valdžią. Šis dokumentas vėliau patvirtintas bei vykdomas kitų valdovų ir šiandien yra nerašytosios Anglijos konstitucijos dalis. Prieiga internetu: <http://www.constitution.org/eng/magnacar.htm>.

³⁷ Cairns, Walter. *Introduction to the European Union Law*. 2nd edition, London, Cavendish Publishing, 2002, p. 121. Kaip vaizdingai pastebi generalinis advokatas Jacobs, pripažįstamos prigimtinės teisės gali likti tik tuščia deklaracija, jeigu nėra sukuriamas veiksmingos teisminės gynybos sistema, skirta apginti šias teises. Žr. Jacobs, Francis G. Note for the working group on the Charter/ECHR. *Necessary changes to the system of judicial remedies*. Working group II *Incorporation of the Charter/ECHR*, 27 September 2002. Prieiga internetu: <http://european-convention.eu.int/docs/wd2/3222.pdf>.

³⁸ Pagal nusistovėjusią Teismo praktiką pagrindinės teisės yra sudedamoji bendrųjų teisės principų, kurių laikymąsi užtikrina ES teismai, dalis. Žr. 1996 m. kovo 28 d. Nuomonė 2/94, Rink. p. I-1759; 1997 m. gegužės 29 d. Sprendimas *Kremzow*, C-299/95, Rink. p. I-2629.

³⁹ Įdomi studija apie teisinės valstybės principą, kaip iš dalies išreiškiantį teisės ir moralės pusiausvyrą ir nesunkiai susiejamą su prigimtinė teise, *locus standi* problematikos kontekste pateikiama straipsnyje Zetterquist, Ola. *Access to Justice in the EU – Knocking on Heaven’s Door?* Publikuota knygoje Wahl, Nils; Cramér, Per (ed.), *Swedish Studies in European Law*. Volume I. Oxford, Hart Publishing, 2006.

nepriklausomoje institucijoje, kuriai yra priskirta teisės taikymo bei priežiūros funkcija, taip užtikrinant šių teisių veikimą.

Teisė į veiksmingą teisminę gynybą pripažįstama tiek ES teisės aktuose, tiek ir ETT praktikoje. *Johnson* byla⁴⁰ literatūroje cituojama kaip viena precedentinių bylų, kuriose pabrėžta teisė į veiksmingą teisminę gynybą (tiesa, valstybių narių pareigų kontekste). Šioje byloje ETT aiškino direktyvos straipsnį, numatantį valstybėms narėms pareigą užtikrinti galimybę teismine tvarka pateikti reikalavimus, kylančius pagal šią direktyvą⁴¹. Teismas nurodė, kad valstybės institucijos negali atimti iš asmenų teisės pasinaudoti teismine gynyba, nes tai prieštarauja veiksmingos teisminės gynybos principui, įtvirtintam minėtoje direktyvoje. Kaip parodė tolesnė praktika, tokia išvada neapsiribojo minėtos direktyvos aiškinimu⁴².

Teisė į veiksmingą teisminę gynybą numatyta ir Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijos⁴³ 47 straipsnyje, numatančiame, kad kiekvienas asmuo, kurio teisės ir laisvės, garantuojamos Sąjungos teisės, yra pažeistos, turi teisę į veiksmingą jų gynybą teisme šiame straipsnyje nustatytais sąlygomis. Atkreiptinas dėmesys, kad nors Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnis tiesiogiai grindžiamas EŽTK 13 straipsniu⁴⁴, Sąjungos teisėje ši gynyba formuluojama detaliau, nes yra garantuojama teisė būtent į veiksmingą gynybą teisme. Pagal EŽTK 13 straipsnį garantuojama tik teisė į teisinę gynybą valstybės institucijose, t.y. pakankamomis pripažįstamos

⁴⁰ 1986 m. gegužės 15 d. Sprendimas *Johnston*, 222/84, Rink. p. 1651.

⁴¹ Taip pat žr. 1991 m. liepos 11 d. Sprendimą *Verholen ir kt.*, C-87/90–C-89/90, Rink. p. I-3757. Apie nacionalinių teismų pareigą užtikrinti iš Bendrijos teisės kylančių teisių veiksmingą gynybą žr., pvz., Szyszczak, Erika. *Making Europe More Relevant to its Citizens: Effective Judicial Process*. 21 ELRev. (1996), p. 351-364.

⁴² 1987 m. spalio 15 d. Sprendimas *Heyens ir kt.*, 222/86, Rink. p. 4097; 2001 m. lapkričio 27 d. Sprendimas *Komisija prieš Austriją*, C-424/99, Rink. p. I-9285; 2003 m. birželio 19 d. Sprendimas *Eribrand*, C-467/01, Rink. p. I-6471.

⁴³ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. 2007 m. gruodžio 14 d. Oficialusis leidinys C 303.

⁴⁴ EŽTK 13 straipsnis numato, jog kiekvienas, kurio teisės ir laisvės, pripažintos šioje Konvencijoje, yra pažeistos, turi teisę pasinaudoti veiksminga teisinės gynybos priemone kreipdamasis į valstybės instituciją neatsižvelgiant į tai, ar tą pažeidimą asmenys padarė eidami savo oficialias pareigas.

ir administracinės teisių gynimo priemonės⁴⁵. Kadangi įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija tapo teisiškai privaloma, veiksmingos teisminės gynybos principas tiesiogiai buvo įtvirtintas kaip pirminės teisės principas.

⁴⁵ Vis dėlto, kaip nurodoma Chartijos taikymo išaiškinimuose, Chartija neketinta pakeisti Sutartyse nustatytos teisminės priežiūros sistemos, ir ypač taisyklių dėl tiesioginių ieškinių priimtimumo ETT. Taip atsiribota nuo galimo EB sutarties 230 straipsnio (dabar – SESV 263 straipsnis) ribų keitimo. Žr. Su Pagrindinių teisių chartija susiję išaiškinimai. Oficialusis leidinys C 303, 14/12/2007 p. 0017-0035.

1.3. Dviejų lygių gynība Europos Sąjungoje

Privačių subjektų teisių gynbos prasme, priėmus EB sutartį, Europa tapo „dvisluoksne“ – tiek Bendrijos teismai, tiek nacionaliniai teismai įsipareigojo užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą. Beliko atidalyti kompetencijas ir nustatyti teismų bendradarbiavimo ginant teises pobūdį.

Iš tiesų, viena išskirtinių naujovių tarptautinių organizacijų teisės prasme, įtvirtintų dar EB sutartyje (dabar – SESV), yra tiesioginis ryšys tarp ES ir nacionalinių teismų⁴⁶. Šis ryšys nėra vien tik konsultacinis – jis grindžiamas jurisdikcijos ir galių pasidalijimu⁴⁷. Dar septintojo dešimtmečio pradžioje prof. P. Pescatore pastebėjo tokio bendradarbiavimo „integracinį poveikį, kurio apimtį ir gylį gali pasverti tik laikas“⁴⁸.

Pagrindinė ryšio tarp ES ir nacionalinių teismų išraiška yra prejudicinio sprendimo procedūra, įtvirtinta SESV 267 straipsnyje (EB sutarties ex 234 straipsnis). Ši procedūra padalijo teismų galias: ETT priklauso aiškinti ES teisę bei spręsti dėl jos galiojimo, o nacionaliniai teismai, atsižvelgdami į ETT pateiktus išaiškinimus⁴⁹, privalo šią teisę taikyti sprenddami bylas. Tokiu būdu funkcijos, kurios nacionaliniame lygmenyje yra glaudžiai susijusios⁵⁰, ES yra atskirtos ir padalijamos atitinkamai ETT arba

⁴⁶ Palaipsniui teisės doktrinoje ES veikiančius teismus, įskaitant ETT bei valstybių narių teismus, imta bendrai vadinti Europos teismine valdžia (angl. *European judicial power*).

⁴⁷ Žr. pvz., Slaughter, Anne Marie; Sweet, Alec; Weiler, Joseph (ed). *The European Courts and National Courts – Doctrine and Jurisprudence*. Oxford, Hart Publishing, 1998; Komárek, Jan. *Federal Elements in the Community Judicial System: Building Coherence in the Community Legal Order*. 42 CMLRev. (2005), p. 9-34; Komárek, Jan. *In the Court(s) We Trust? On the Need for Hierarchy and Differentiation in the Preliminary Ruling Procedure*. 32 ELRev. (2007), p. 467-491.

⁴⁸ Pescatore, Pierre. *The Law of Integration. Emergence of a Phenomenon in International Relations, Based on the Experience of the European Communities*. Leiden, A.W. Sijthoff, 1974, p. 91.

⁴⁹ ETT sprendimai, kaip taikliai įvardija prof. P. Pescatore, turi „radiacinį poveikį“: sprendimas tampa teisės aiškinimu, taikomu ir privalomu visoje ES.

⁵⁰ Išimtis galėtų būti Konstitucinių teismų atliekama aukščiausios galios nacionalinių teisės aktų aiškinimo funkcija. Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai, taip pat ar Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams.

nacionaliniams teismams. Akivaizdu, kad tokia sistema gali veikti tik tuomet, jei sukuriami bendradarbiavimo ir abipusės pagarbos dvasia⁵¹.

Taigi, Europos Sąjungos teisinėje erdvėje, kurią charakterizuoja valdžios pasidalijimas tarp ES institucijų ir nacionalinių valdymo subjektų (angl. *shared governance*), veiksmingos teisminės gynybos principas įgyvendinamas dviejuose lygmenyse:

- (i) Europos Sąjungos lygmuo. Svarbiausi teisių gynybos būdai šiame lygmenyje privatiems asmenims yra (i) galimybė kreiptis dėl ES institucijos priimto teisės akto teisėtumo peržiūros (SESV 263 straipsnis) bei, tam tikra apimtimi, (ii) ieškiniai, grindžiami neteisėtumu (SESV 277 straipsnis). Šio tipo ieškinius nagrinėja ETT.
- (ii) Nacionalinis lygmuo. Reikia pripažinti, kad būtent nacionaliniai teismai yra ES teisės sistemos ramstis: Sąjungos teisė privačius subjektus iš esmės veikia ir jiems taikoma nacionaliniame lygmenyje⁵². Atitinkamai, teisinę gynybą užtikrina valstybių narių teismai, kurie taiko ES teisę, o esant reikalui gali kreiptis į ETT dėl prejudicinio sprendimo (SESV 267 straipsnis). Konkretus kompetentingas teismas ir taikytina teisė nustatoma pagal nacionalines procesines taisykles.

⁵¹ Pescatore, Pierre. *The Law of Integration. Emergence of a Phenomenon in International Relations, Based on the Experience of the European Communities*. Leiden, A.W. Sijthoff, 1974, p. 99.

⁵² Žvelgiant iš individo pozicijos, dažnai gali būti svarbu identifikuoti, ar jo bylai taikytina ES teisė, nes tokiu atveju gali atsirasti papildomų nei įprastos teisinės gynybos priemonių. Tai gali paskatinti „Euro-teisės žaidimą“: siekį surasti ES teise paremtų argumentų, norint laimėti bylą. Dviejų teisinių sistemų koegzistavimas kartais sukelia nelygias teisinės gynybos galimybes, priklausomai nuo to, ar byla yra išimtinai nacionalinė, ar turi ES teisės elementų, bei ar ji skatina *law-shopping*. Ši tendencija kritikuojama: kyla klausimas, kodėl teisės, kylančios iš ES teisės, geriau ginamos nei kylančios iš nacionalinės. Kita vertus, pabrėžiama, kad ES teisės sukuriamos naujovės gana dažnai perkeliama į sritis, neturinčias ES teisės aspektų. Taip ES teisė prisideda prie teisminės gynybos stiprinimo bei bendros Europos teisės vystymo, net nesinaudojant ES teisėkūros procedūromis. Šiuo aiškinimu vadovaujasi teisės mokykla, analizuojanti besivystančią *ius commune europaeum*, bendrą individo teisminės gynybos standartą ES mastu, neapsiribojant valstybės teritorija. Plačiau apie tai žr. Claes, Monica. *The National Court's Mandate in the European Constitution*. Oxford and Portland, Oregon, Hart Publishing, 2006, p. 11.

ES teisės aktų teisėtumo kontrolė taip pat vykdoma šiais dviem lygiais. Nors tik ETT gali nuspręsti dėl ES teisės akto galiojimo, nacionaliniai teismai taip pat prisideda identifikuodami galimą neteisėtumą ir padeda netiesioginiu keliu per prejudicinių sprendimų procedūrą kelti klausimą dėl ES teisės akto teisėtumo. SESV įtvirtina šiuos esminius ES teisės aktų teisėtumo kontrolės instrumentus⁵³:

- (i) Tiesioginiai ieškiniai dėl ES teisės akto panaikinimo – SESV 263 straipsnis (EB sutarties ex 230 straipsnis). Ieškiniai dėl panaikinimo yra pagrindinis ES teisės aktų teisėtumo kontrolės instrumentas. Šio ieškinių tikslas yra prašyti Teismo panaikinti norminio pobūdžio ar administracinę institucijų aktą ar išvengti jo teisinių pasekmių. Būtent jam šiame darbe skiriamas pagrindinis dėmesys (šio darbo antrajame skyriuje bus analizuojama privačių subjektų teisės naudotis šiuo instrumentu apimtis);
- (ii) Ieškiniai, grindžiami neteisėtumu (angl. *plea of illegality*, pranc. *exception d'illégalité*) – SESV 277 straipsnis (EB sutarties ex 241 straipsnis). Šiame straipsnyje numatyta galimybė ginčyti ES teisės aktų teisėtumą nesudaro savarankiškos priemonės. Privačių subjektų galimybės pasinaudoti šiuo straipsniu kaip papildančiu ieškinių dėl panaikinimo aptariamos trečiajame darbo skyriuje.
- (iii) Prejudicinio sprendimo procedūra – SESV 267 straipsnis (EB sutarties ex 234 straipsnis). Prejudicinio sprendimo procedūros suteikiamos galimybės peržiūrėti ES teisės akto teisėtumą laikytinos pagrindine alternatyva ieškiniui dėl panaikinimo. Ši procedūra leidžia kontroliuoti ES teisės aktų teisėtumą imantis veiksmų nacionalinėje erdvėje – teisėtumu suabejojęs bylą nagrinėjantis

⁵³ Atkreiptinas dėmesys, kad valstybėms narėms, ES institucijoms ir privatiems subjektams prieinami teisminės teisės aktų kontrolės būdai nesiskiria. Tačiau valstybės narės ir ES institucijos turi kur kas didesnę neteisminę įtaką rengiant bei keičiant ES teisės aktus.

nacionalinis teismas gali kreiptis į ETT. Privačių subjektų požiūriu tai tam tikra tiesioginių ieškinių „apylanka“ – jei griežti tiesioginių ieškinių priimtinum kriterijai trukdo privačių subjektų ieškiniams pasiekti Teismą, šis alternatyvus kelias tereikalauja, kad aktas būtų susijęs su privataus subjekto padėtimi ir būtų taikytinas byloje. Ar tokia alternatyva iš tiesų labai patogi ir neturi trūkumų, nagrinėjama trečiajame darbo skyriuje.

Jei ES teisinė tvarka išsiskiria tuo, ką prof. Pierre Pescatore įvardijo kaip *haut degré de juridiction*⁵⁴, ši dviejų lygių teisminės gynybos ir teisėtumo kontrolės sistema turi būti visa apimanti. Kaip jau minėta, jos veiksmingumas yra vienas pagrindinių šio darbo tyrimo objektų.

⁵⁴ Cituojama iš Barav, Ami. *The Judicial Power of the European Economic Community*. 53(2) Southern California Law Review (1980), p. 461-525.

1.4. Skyriaus apibendrinimas ir išvados

Teisė į veiksmingą teisminę gynybą yra sudedamoji teisinės valstybės principo dalis. ES kaip teisinės valstybės principu grindžiama organizacija (pranc. *Communauté de droit*) privalo užtikrinti, kad jos institucijų priimamų teisės aktų teisėtumas vienu ar kitu būdu galėtų būti kvestionuojamas teismuose. Jei ES institucijų kuriami teisės aktai išvengtų teisminės kontrolės, tai būtų nesuderinama ne tik su valstybių narių teisinėmis tradicijomis, bet ir subsidiarumo ir proporcingumo principais.

Leidimas privačiam subjektui dalyvauti ES institucijų priimamų teisės aktų teisėtumo kontrolės procedūrose svarbus ne tik garantuojant individo teises. Priešingai nei valstybių narių įstatymai, priimami demokratiškai išrinktų tautos atstovų, ES teisės aktai, nepaisant pozityviai vertintinų pakeitimų, įtvirtintų Lisabonos sutartimi, išlieka nutolę nuo Europos Sąjungos piliečių. Tai natūralu, turint omenyje, kad ES visų pirma yra valstybių sukurta organizacija. Tačiau siekdama didesnio demokratinio legitimumo bei ES piliečių pasitikėjimo, ES turėtų būti suinteresuota gerai funkcionuojančia teisės aktų teisėtumo kontrolės sistema, garantuojančia privatiems subjektams galimybę ginčyti juos veikiančius ES teisės aktus.

Teisė į teisminę gynybą įtvirtinama pirminėje ES teisėje. Ji tiesiogiai pripažįstama tiek teisės aktuose, tiek Teismo praktikoje. Ši teisė yra vienas pagrindinių vakarų teisinės tradicijos ramsčių, principas, pripažįstamas visų valstybių narių.

SESV įtvirtina dvi pagrindines galimybes – ES ir nacionaliniame lygmenyje – privatiems subjektams pasinaudoti teise į teisminę gynybą nuo galimai neteisėtų ES teisės aktų: tiesioginį ieškinį dėl antrinio ES teisės akto panaikinimo (SESV 263 straipsnis) bei alternatyvų kelią – prejudicinio sprendimo procedūrą (SESV 267 straipsnis).

2. SKYRIUS.

PRIVAČIŲ SUBJEKTŲ TEISĖ KREIPTIS Į EUROPOS SĄJUNGOS TEISINGUMO TEISMĄ TEIKIANT IEŠKINIUS DĖL PANAIKINIMO

Šiame skyriuje siekiama išsamiai iširti pagrindinio šio darbo objekto – SESV 263 straipsnio 4 dalies (EB sutarties ex 230 straipsnio 4 dalis) taikymo problematiką. Skyriuje analizuojama privačių subjektų samprata ir jų padėtis lyginant su kitomis ieškovų grupėmis, tiriama, kokius ES aktus gali ginčyti privatūs ieškovai, apibrėžiamos bei vertinamos tiesioginė ir konkreti sąsajos, aptariamas suinteresuotumo reikalavimo taikymas. Tačiau visų pirma, atsižvelgiant į neseniai įsigaliojusią Lisabonos sutartį, kuri pakeitė ieškinių dėl panaikinimo reglamentavimą, ir siekiant, kad atskiri tyrimo objekto elementai būtų lengviau suprantami Lisabonos sutarties kontekste, reikia trumpai apžvelgti Lisabonos sutartyje numatytas naujoves.

2.1. Ieškiniai dėl panaikinimo pagal Lisabonos sutartį

“Well, in our country,” said Alice, still panting a little, “you’d generally get to somewhere else -- if you ran very fast for a long time, as we’ve been doing.”

“A slow sort of country!” said the Queen. “Now, here, you see, it takes all the running you can do, to keep in the same place. If you want to get somewhere else, you must run at least twice as fast as that!”⁵⁵

Lewis Carroll. *Through the Looking-Glass*

2.1.1. Siūlymai tobulinti EB sutarties 230 straipsnį

Dar 1996 m. prof. N. Neuwahl EB sutarties 230 straipsnio 4 dalį (tada – 173 straipsnio 4 dalį) įvardijo kaip beviltiškai pasenusią ir reformuotiną. Tuomet profesorė išreiškė tikėjimą, kad 1996 m. Tarpvyriausybėje

⁵⁵ Alisa veidrodžių karalystėje pasakė juodajai karalienei: „Kokia keista jūsų šalis. Mūsų šalyje kai bėgi, nestovi vietoje.“ Karalienė jai atsakė: „Kokia lėta ta jūsų šalis. Mūsų šalyje, norėdamas išlikti vietoje, turi bėgti iš visų jėgų. O jei nori kur nors nubėgti, turi bėgti dvigubai greičiau.“ Lewis Carroll. *Through the Looking-Glass*. Digital Scanning Inc., 2007, p. 25.

konferencijoje dėl EB ir ES sutarčių pakeitimo dėmesio susilauks ir privačių subjektų apsauga, įskaitant *locus standi*⁵⁶. Net pats Teismas pranešime minėtoje Tarpvyriausybinėje konferencijoje išreiškė nuogastavimus dėl tuometinės *locus standi*, abejodamas, ar teisė į ieškinį, kuria individai gali naudotis tik įrodę tiesioginę ir konkrečią sąsają, yra pakankama užtikrinant veiksmingą teisminę gynybą nuo galimų pagrindinių teisių pažeidimų, kylančių iš institucijų vykdomos teisės aktų leidybos⁵⁷. Mokslininkai bei praktikai tikėjosi, kad priimtino kriterijai bus persvarstyti Amsterdamo⁵⁸ arba Nicos sutartyje, tačiau taip neįvyko.

Daugelis mokslininkų suvokė, jog išsami konstitucinė reforma neabejotinai reikalauja nuodugnaus ES teisėkūros ir teisės aktų teisėtumo kontrolės principų persvarstymo⁵⁹. Todėl rengiant Lisabonos sutarties pirmtakės Sutarties dėl Konstitucijos Europai tekstą daug diskutuota, kaip turėtų būti modifikuotas straipsnis, numatantis ieškinius dėl panaikinimo, o įvairios interesų grupės išsakė savo nuomonę šiuo klausimu⁶⁰.

Europos konventas taip pat neišvengiamai susidūrė su klausimu dėl tiesioginio kreipimosi į ETT liberalizavimo siekiant užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą. 2002 m. rudenį vykusiame Europos konvento darbo grupės dėl ES pagrindinių teisių chartijos inkorporavimo ir prisijungimo prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos posėdyje⁶¹ buvo

⁵⁶ Neuwahl, Nanette A. *Article 173 paragraph 4 EC: Past, Present and Possible Future*. 21 ELRev. (1996), p. 17-31.

⁵⁷ Cituojama iš Vincenzi, Christopher; Fairhurst, John. *Law of the European Community*. 3rd edition. Longman, Harlow, 2002, p. 168.

⁵⁸ Albers-Llorens Albertina. *Changes in the Jurisdiction of the European Court of Justice in the Treaty of Amsterdam*. 35 CMLRev. (1998), p.1273-1294; Arnall, Anthony. *Private Applicants and the Action for Annulment since Codorniu*. 38 CMLRev. (2001), p. 7-52.

⁵⁹ Menéndez, Augustin. J. *Between Laeken and the Deep Blue Sea. An Assessment of the Draft Constitutional Treaty from a Deliberative-Democratic Standpoint*. 11(1) European Public Law (2005), p. 105-144.

⁶⁰ P vz. Resolution of the 31st Conference of Presidents of the Bar and Law Societies. A New Constitutional Treaty for Europe. Vienna, 2003-02-28. Prieiga internetu: http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/vienna_resolution_281_1184053777.pdf.

⁶¹ European Convention "Working group II "Incorporation of the Charter/ accession to the ECHR". Working document 21. Prieiga internetu: <http://european-convention.europa.eu/docs/wd2/1640.pdf>.

pateikti įvairūs siūlymai, kaip galėtų būti tobulinama teisių gynyba. Ši darbo grupė numatė kelias galimybes:

- (i) Siūlyta speciali gynybos priemonė, analogiška *Verfassungsbeschwerde* Vokietijos ir *recurso de amparo* Ispanijos teisinėje sistemoje. Tiesioginis ieškinys būtų galimas tuo atveju, jei individas savo ieškinį grįstų pagrindinių teisių pažeidimu (vadinamasis konstitucinis skundas arba *European amparo*). Pagrindiniai šios pasiūlymo šalininkai buvo vokiečiai⁶². Visgi buvo nuspręsta, kad tokia alternatyva nėra visai tinkama, nes labai dažnai būtų sudėtinga atskirti, kokiam tipui priklauso ieškinys. Kai kurių mokslininkų teigimu⁶³, tai apsunkintų procesą ir tik didintų teisinį netikrumą. Be to, tokie pakeitimai keltų problemų atribojant ETT ir valstybių narių konstitucinių teismų kompetenciją.
- (ii) Antroji galimybė buvo siejama su prisijungimu prie EŽTK, nes tai sukurtų papildomą gynybos priemonę nuo galimai neteisėtų EB teisės aktų.
- (iii) Trečiasis variantas – EB sutarties 230 straipsnio 4 dalies keitimas. Siūlytos įvairios modifikacijos: nustatyti alternatyvų tiesioginės arba konkrečios sąsajos reikalavimą, iš viso panaikinti konkrečios sąsajos reikalavimą, suteikti *locus standi* tai atvejais, kai nacionalinėje teisėje nėra įgyvendinančiųjų priemonių, arba kai nacionaliniuose teismuose negalima adekvati gynyba⁶⁴.

⁶² Žr. pvz., Schwarze, Jürgen. *The Legal Protection of the Individual against Regulations in European Union Law. Remarks on the ECJ Judgment in the Case UPA of 25 July 2002 in view of the European Constitutional Reform*. 10(2) European Public Law (2004), p. 285-303.

⁶³ P vz., Groussot, Xavier. *The EC System of Legal Remedies and Effective Judicial Protection: Does the System Really Need Reform?* 30(3) Legal Issues of Economic Integration (2003), p. 221–248; Varju, Marton. *The Debate on the Future of the Standing under Article 230(4) TEC in the European Convention*. 10(1) European Public Law (2004), p. 43-56.

⁶⁴ Pastarasis variantas susilaukė itin daug kritikos. P vz., buvęs ETT pirmininkas G. C. Rodríguez Iglesias nurodė, kad tokiu atveju Bendrijos teismai turėtų interpretuoti nacionalinę teisę, nors tai nepatenka į jų jurisdikciją. Žr. CONV 572/03; Oral presentation by M. Gil Carlos Rodríguez Iglesias, President of the

- (iv) Galiausiai siūlyta keisti ne EB sutarties 230 straipsnio 4 dalį, bet nustatyti griežtesnę valstybių narių pareigą užtikrinti veiksmingą pagrindinių teisių gynybą⁶⁵.

2004 metų spalio 29 dieną ES valstybių ir vyriausybės vadovai, susitikdami tarpvyriausybiniame konferencijoje, patvirtino Sutarties dėl Konstitucijos Europai tekstą, kuriame, kaip minėta, siūlyta keisti ir straipsnį, reguliuojantį ieškinius dėl panaikinimo⁶⁶. Visgi Prancūzijos bei Nyderlandų referendumai, kuriuose piliečiai pasakė „Ne“ Konstitucinei sutarčiai, bei kelių valstybių sprendimas sustabdyti ratifikacijos procesus, atšaldė entuziastus bei paskatino įgyvendinti planą „B“ – ieškoti priimtinesnių visuomenei Sutarčių pakeitimų. Taip buvo parengta Lisabonos sutartis, kuri, kaip paaiškėjo, Europos visuomenę įtikino.

2.1.2. Ieškiniai dėl panaikinimo pagal Lisabonos sutartį

Viena Lisabonos sutarties reformų – naujas ieškinių dėl panaikinimo reglamentavimas. Analizuojant SESV 263 straipsnį, pakeitusį EB sutarties 230 straipsnį⁶⁷, galima konstatuoti, kad Lisabonos sutarties pateikta aptariamo straipsnio redakcija įveda šiuos pakeitimus (visi šie pakeitimai detaliam tiriama tolimesniuose darbo skyriuose):

- (i) Išplėstas institucijų, kurių priimti aktai gali būti peržiūrimi, sąrašas. Peržiūrimais pripažinti Europos Vadovų Tarybos ir Sąjungos įstaigų

Court of Justice of the European Communities, to the "discussion circle" on the Court of Justice on 17 February 2003. Prieiga internetu: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/cv00/cv00572.en03.pdf>.

⁶⁵ Galimos alternatyvos svarstytos ir I diskusijų rate „Teisingumo Teismas“ (Darbo dokumentas I - CERCLE I-WD 01). Jos buvo apibendrintos 2003 m. kovo 3 d. ataskaitoje bei Galutinėje ataskaitoje (CONV 619/03 bei CONV 636/03). Prieiga internetu: <http://european-convention.europa.eu/docs/wdcir1/8563.pdf>;

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/cv00/cv00619.en03.pdf>;

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/cv00/cv00636.en03.pdf>.

⁶⁶ Žr. Priedą Nr. 2.

⁶⁷ SESV 263 straipsnio ir EB sutarties 230 straipsnio tekstai pateikiami Priede Nr. 2.

ar organų⁶⁸ aktai, galintys turėti teisinių padarinių trečiosioms šalims. Taigi akcentuojama ne tai, kas priima teisės aktą, bet tai, kokią teisinį poveikį jis įgyja⁶⁹.

- (ii) Regionų komitetas priskirtas prie kvaziprivilegijuotų ieškovų, galinčių ginti savo prerogatyvas.
- (iii) Remiantis Protokolo Nr. 2 Dėl subsidarumo ir proporcingumo principų taikymo 8 straipsniu, tam tikrą teisę į ieškinį įgijo nacionaliniai parlamentai.
- (iv) Atsižvelgiant į tai, kad EB sutartyje nurodyta formuluotė „reglamentas sprendimo formoje“ netikslinga, Lisabonos sutartyje tekstas supaprastintas nurodant tik „aktą, kuris yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susijęs“.
- (v) Išplėsta privačių subjektų *locus standi*. Asmuo turi *locus standi*, jei aktas yra: (i) skirtas asmeniui; (ii) tiesiogiai ir konkrečiai su juo susijęs arba (iii) tiesiogiai su juo susijęs reglamentuojančio pobūdžio aktas ir dėl jo nereikia patvirtinti įgyvendinančias priemones.

Papildomai pastebėtina, kad nors pagal SESV 275 straipsnį Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisdikcijai nepriklauso nuostatos dėl bendros užsienio ir saugumo politikos⁷⁰ bei jų pagrindu priimti aktai, vis dėlto Teismo jurisdikcijai priklauso prižiūrėti, kaip laikomasi Europos Sąjungos sutarties 40 straipsnio (t.y. prižiūrėti, kad būtų atribota Sąjungos kompetencija ir BUSP, kurios įgyvendinimas neturi daryti poveikio Sąjungos kompetencijų vykdymui

⁶⁸ Dėl šių sąvokų aiškinimo žr. Nieto-Garrido, Eva; Delgado, Isaac M. *European Administrative Law in the Constitutional Treaty (Modern Studies in European Law)*. Oxford, Hart Publishing, 2007, p. 154-164.

⁶⁹ Plačiau žr. Birkinshaw, Patrick. *A Constitution for the European Union? A Letter from Home*. 10(1) *European Public Law* (2004), p. 57-84.

⁷⁰ Dėl pakeitimų poveikio aktų ginčijimui bendrosios užsienio ir saugumo politikos srityje žr. Corthaut, Tim. *An Effective Remedy for All? Paradoxes and Controversies in Respect of Judicial Protection in the Field of the CFSP under the European Constitution*, 12 *Tilburg Foreign Law Review* (2005), p. 110-144.

ir institucijų įgaliojimams įgyvendinti Sąjungos išimtinės ir padalintas kompetencijas), ir nagrinėti privačių subjektų ieškinius dėl panaikinimo, pateiktus ginčijant Europos Sąjungos sutarties V antraštinės dalies 2 skyriaus pagrindu Tarybos priimtų sprendimų, patvirtinančių ribojančias priemones, nukreiptas prieš fizinius ar juridinius asmenis, teisėtumą (pvz., ieškinius dėl Tarybos sprendimų, kurie priimti kovojant su terorizmu, ir kuriais užšaldomos konkrečių asmenų lėšos bankuose).

Turint omenyje šias Lisabonos sutartimi įtvirtintas naujoves, tolesniuose darbo skyriuose nuosekliai nagrinėjama privačių subjektų teisė pateikti ieškinį dėl panaikinimo.

2.2. Ieškovai ieškiniuose dėl panaikinimo

Kadangi neabejojama, kad ES teisės aktai veikia tiek valstybes nares, ES institucijas, tiek ir privačius subjektus, visiems šiems subjektams suteikiama galimybė ginčyti jų nuomone neteisėtus ES institucijų aktus. Šios dalies tikslas yra įvertinti subjektų, turinčių teisę būti ieškovais pagal SESV 263 straipsnio 4 dalį, teisės į ieškinį apimtį, apibrėžti privataus subjekto sampratą ieškinių dėl panaikinimo kontekste ir palyginti privačių subjektų bei kitų galimų ieškovų *locus standi* ribas.

Doktrinoje bendrai sutariama, kad SESV (anksčiau – ir EB sutartis) išskiria šias subjektų, galinčių būti proceso šalimis ETT pagal SESV 263 straipsnį, kategorijas:

- (i) Privilegiuoti ieškovai: valstybės narės ir ES institucijos (Komisija, Taryba, Europos Parlamentas) – šių subjektų teisę kreiptis dėl akto panaikinimo riboja tik dviejų mėnesių ieškinio pateikimo terminas. Privilegiuoto ieškovo statusas iš esmės suteikiamas subjektams, kurie vienu ar kitu būdu gina viešąjį interesą⁷¹;
- (ii) Kvaziprivilegiuoti ieškovai (angl. *quasi privileged/semi-privileged applicants*): kiti SESV nurodyti subjektai (Audito rūmai, Europos Centrinis Bankas ir, nuo Lisabonos sutarties įsigaliojimo – Regionų komitetas⁷²) – jie gali kreiptis į ETT tik dėl savo prerogatyvų gynimo; bei
- (iii) Neprivilegiuoti ieškovai: fiziniai ir juridiniai asmenys, kuriems papildomai taikomas tiesioginės ir konkrečios sąsajos reikalavimas.

⁷¹ Weiler, Joseph. *Pride and Prejudice – Parliament v Council*. 14 ELRev. (1989), p. 334-346.

⁷² Audito rūmai laikomi ES institucija, Europos centrinis bankas – finansų įstaiga, o Regionų komitetas – patariamuoju organu.

Privilegiuotų ir kvaziprivilegiuotų ieškovų samprata bei išskirtinės teisės tolesnėse dalyse aptariamos tik trumpai, siekiant palyginti jų padėtį su privačių subjektų padėtimi. Pagrindinis dėmesys visgi bus skiriamas privačių subjektų sampratos analizei.

2.2.1. Privilegiuoti ir kvaziprivilegiuoti ieškovai

2.2.1.1. Valstybių narių teisė ginčyti ES teisės aktus

Valstybės narės⁷³ teisėtumo kontrolės procedūrose naudojami išties plačiomis teisėmis. Jos gali reikšti tiesioginius ieškinius dėl panaikinimo⁷⁴, įstoti į Teisme nagrinėjamas bylas⁷⁵, o kai nagrinėjama kitų asmenų inicijuota byla prejudiciniame procese – teikti pareiškimus ir rašytinius samprotavimus⁷⁶.

Vadovaujantis bendra taisykle, ginčyti ES teisės aktus ETT gali tik subjektai, galintys įrodyti pakankamą teisinį suinteresuotumą byla⁷⁷. Tačiau valstybių narių padėtis siejama su jų kaip ES steigėjų (vok. *Herren der Verträge*) padėtimi – sukūrusios organizaciją valstybės narės įgijo teisę ir

⁷³ Kalbant apie valstybių narių teisę ginčyti ES teisės aktus pateikiant ieškinį dėl panaikinimo, visų pirma reikia skirti atvejus, kai į ETT kreipiasi centrinės valdžios subjektas, bei atvejus, kai ieškinį pateikia vietos ar regioninės valdžios subjektas. Vadovaujantis ETT jurisprudencija, valstybių narių centrinės valdžios subjektai ieškinius pateikia pagal SESV 263 straipsnio 2 dalį, o vietos ir regioninės valdžios subjektai - pagal SESV 263 straipsnio 4 dalį. Kadangi vietos ir regioninės valdžios subjektų *locus standi* prilyginama privatiems ieškovams, jų teisė kreiptis dėl ES teisės akto panaikinimo bus nagrinėjama tolesnėje dalyje.

⁷⁴ SESV 263 straipsnio 2 dalis.

⁷⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo statuto 40 straipsnio 1 dalis. Remiantis šia nuostata, valstybės narės bei ES institucijos (Komisija, Taryba ir Parlamentas) gali įstoti į Teisme nagrinėjamas bylas nereikalaujant jokio specifinio intereso.

⁷⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo statuto 23 straipsnio 2 dalis. Įgyvendindamas šią teisę, ETT kancleris praneša valstybėms narėms apie gautus kreipimusis dėl prejudicinio sprendimo priėmimo. Susipažinusios su gauta informacija, valstybės narės įvertina, ar joms būtų naudinga pateikti savo nuomonę – teikti pareiškimus ir samprotavimus. Įdomu pastebėti, kad tos pačios valstybės regioninės valdžios subjektui būnant proceso šalimi nacionaliniame teisme, jos centrinės valdžios subjektas gali pateikti savo pareiškimus ir rašytinius samprotavimus prejudiciniame procese. Pavyzdžiui, *Hansa Fleisch* byloje dėl prejudicinio sprendimo, atsakovas nacionaliniame teisme buvo Vokietijos federacinės žemės taryba (*Landrat des Kreises Schleswig-Flensburg*), tačiau į bylą ETT įstojo ir Vokietijos Vyriausybė bei pateikė savo pareiškimus ir rašytinius samprotavimus. Žr. 1992 m. lapkričio 10 d. Sprendimą *Hansa Fleisch Ernst Mundt*, C-156/91, Rink. p. I-5567.

⁷⁷ Pastebėtina, kad šiame poskyryje sąvoka „suinteresuotumas“ vartojama plačiaja prasme ir netapatintina su suinteresuotumo reikalavimu, tiriamu šio darbo 2.6. skyriuje.

pareigą prižiūrėti, kad ši neperžengtų jai suteiktų galių. Atitinkamai ETT praktikoje buvo įtvirtinta neginčijama prezumpcija⁷⁸, jog visos valstybės narės laikomos suinteresuotomis visų ES teisės aktų teisėtumu ir gali remtis bet koku ES teisės pažeidimu, nepriklausomai nuo to, ar jis veikia jų pačių interesus⁷⁹.

Taigi valstybių narių teisei pateikti ieškinius dėl panaikinimo yra taikomas vienintelis ribojimas – dviejų mėnesių ieškinio pateikimo terminas⁸⁰. Remiantis šia idėja, jau ankstyvoje ETT byloje *Nyderlandai prieš Aukščiausiąją valdžios instituciją*⁸¹ Nyderlandams buvo leista ginčyti Aukščiausiosios institucijos priimtą sprendimą, adresuotą keletui Vokietijos anglies bendrovių, tuo pagrindu, kad šis sprendimas prieštaravo Anglies ir plieno bendrijos sutarties nuostatoms⁸². Prof. K. P. E. Lasok⁸³ nurodo puikų nevaržomos valstybių narių teisės ginčyti ES teisės aktus pavyzdį – bylą *Italija prieš Tarybą*⁸⁴, kurioje Italija siekė, kad būtų panaikintas reglamentas, už kurį ji pati balsavo Taryboje. Teismas atmetė Tarybos teiginį, kad ieškinytis nepriimtinas, ir konstatavo, kad kiekviena valstybė narė turi teisę ginčyti

⁷⁸ ETT yra aiškiai konstatavęs, kad priešingai nei privatiems subjektams, valstybėms narėms reikalavimų dėl teisinio suinteresuotumo nėra numatyta. Žr. 1988 m. vasario 23 d. Sprendimą *Jungtinė Karalystė prieš Tarybą*, 131/86, Rink. p. 905.

⁷⁹ Lyginant ES su federacinėmis valstybėmis, pastebėtina, kad šiose valstybėse įprasta suteikti teisę federacijos vienetais ginčyti federacinės valdžios priimtus teisės aktus. Pavyzdžiui, Belgijos regioninės valdžios subjektai turi teisę pateikti ieškinį dėl teisės akto panaikinimo *Arbitragehof/Cour d'arbitrage* (Konstituciniam teismui), jei toks aktas pažeidžia valdžių padalijimo principą ar konstitucines nuostatas. Tačiau federaciniai vienetai ne visuomet atleidžiami nuo pareigos įrodyti savo suinteresuotumą. Belgijos *Arbitragehof/Cour d'arbitrage* preziumuoja, kad instituciniai ieškovai yra suinteresuoti, tačiau jei ieškinytis pateikiamas Belgijos *Raad van State/ Conseil d'État*, suinteresuotumas turi būti įrodomas. Tuo tarpu Jungtinėse Amerikos Valstijose valstijų *locus standi* nesiskiria nuo privačių subjektų. Valstijos iš esmės turi tik teisę ginti savo kaip įstatymų leidėjų suverenias teises, savo turtines teises bei tam tikras specifines teises. Žr. Van Nuffel, Piet. *What's in a Member State? Central and Decentralized Authorities Before the Community Courts*. 38 CMLRev. (2001), p. 871–901.

⁸⁰ Pastebėtina, kad valstybės narės ne kartą yra teikusios ieškinius dėl Komisijos teisės aktų panaikinimo, tačiau jų ieškiniai dėl Tarybos teisės aktų panaikinimo yra reti (išskyrus tuos atvejus, kai konkretaus teisės akto atžvilgiu valstybė balsavo „prieš“). Kita vertus, Komisijos ieškiniai dėl Tarybos priimtų aktų panaikinimo nėra neįprastas reiškinys.

⁸¹ 1964 m. liepos 15 d. Sprendimas *Nyderlandai prieš Aukščiausiąją instituciją*, 66/63, Rink. p. 1047.

⁸² Panaši situacija susiklostė byloje *Italija prieš Komisiją* (1985 m. kovo 20 d. Sprendimas *Italija prieš Komisiją*, 41/83, Rink. p. 873), kurioje Italija ginčijo Komisijos sprendimą konkurencijos teisės srityje, adresuotą Jungtinės Karalystės telekomunikacijų bendrovei.

⁸³ Lasok, K. P. E. *Law and Institutions of the European Union*. 7th edition, London, Butterworths, 2001, p. 304.

⁸⁴ 1979 m. liepos 12 d. Sprendimas *Italija prieš Tarybą*, 166/78, Rink. p. 2575.

kiekvieną Tarybos reglamentą, šios teisės įgyvendinimo nesiejant su pozicija, kurios ji laikėsi tokio akto priėmimo metu.

Kai nurodoma, kad ieškinį gali pateikti valstybė narė, neabejojama, kad ji valstybės vardu gali teikti jos centrinė valdžia – Vyriausybė. Tačiau SESV aiškiai nenurodo, kad kiti valstybės narės valdžios subjektai negali daryti to paties. Neapibrėžtumą visų pirma sukelia vartojamos sąvokos. Nors praktikoje ETT aiškiai nustatė, kad decentralizuotos valdžios subjektai (angl. *decentralized authorities*) negali veikti kaip valstybės *locus standi* prasme, vartodamas gana neaiškią sąvoką „valstybių narių vyriausybės valdžios subjektai“ (angl. *government authorities of the Member State*), Teismas aiškiai nereikalauja, kad tik centrinės vyriausybės yra privalomi valstybių narių atstovai. Kai kurių autorių nuomone, taip paliekama vietos interpretacijai, jog ne tik centrinė vyriausybė, bet ir kiti subjektai, kuriems nacionalinė teisės sistema suteikia teisę atstovauti valstybę narę, galėtų teikti ieškinį dėl panaikinimo valstybės narės vardu⁸⁵.

Šiame kontekste taip pat derėtų atkreipti dėmesį, kad vadovaujantis Lisabonos sutartimi tam tikrą teisę į ieškinį įgijo nacionaliniai parlamentai. Remiantis Protokolo Nr. 2 Dėl subsidiarumo ir proporcingumo principų taikymo 8 straipsniu, subsidiarumo principo priežiūros srityje į Teismą gali kreiptis valstybė narė, pateikdama ieškinį panaikinti subsidiarumo principą pažeidžiantį įstatymo galią turintį teisės aktą, kai šį ieškinį suformuoja nacionalinis parlamentas arba jo rūmai. Nors oficialiai ieškinį turi pateikti valstybės vyriausybė, tikrasis šio ieškinio „autorius“ yra nacionalinis parlamentas ar jo rūmai.

⁸⁵ Van Nuffel, Piet. *What's in a Member State? Central and Decentralized Authorities Before the Community Courts*. 38 CMLRev. (2001), p. 871–901.

2.2.1.2. Europos Sąjungos institucijų, įstaigų ir organų teisė ginčyti ES teisės aktus

SESV 263 straipsnis įvardija baigtinį sąrašą ES institucijų⁸⁶, įstaigų ir organų⁸⁷, kurie turi teisę pateikti ieškinius dėl panaikinimo. Pagal galių apimtį jie galėtų būti suskirstyti į:

- (i) institucijas, kurios turi automatinį *locus standi* (privilegiuoti ieškovai) – Komisija, Taryba bei Europos Parlamentas;
- (ii) subjektus, kurių *locus standi* ribota, susiejant ją su prerogatyvų (teisių ir teisėtų interesų) gynimu (kvaziprivilegiuoti ieškovai) – Audito rūmai, Europos Centrinis Bankas bei Regionų komitetas.

Vadovaujantis Sutarčių nuostatomis, ES institucija, turinti automatinį *locus standi*, gali nevaržomai ginčyti kitos ES institucijos, įstaigos ar organo priimtus teisės aktus, laikydamosi tik nustatyto dviejų mėnesių termino ieškiniui pareikšti. Kaip ir valstybių narių atveju, suinteresuotumo byla nereikalaujama.

Tol, kol Europos Parlamentas nebuvo aiškiai įvardytas EB sutartyje kaip tinkamas ieškovas ir atsakovas, Teismo praktikoje buvo kilęs klausimas, ar Europos Parlamentas kaip ieškovas turi teisę ginčyti kitų institucijų aktus (pranc. *légitimation active*) bei būti atsakovu (pranc. *légitimation passive*)⁸⁸. Visų pirma, nesivadovaudamas vien lingvistiniu Sutarties aiškinimu, *Les Verts* byloje⁸⁹ ETT pripažino, kad Europos Parlamentas gali būti atsakovu byloje pagal EB sutarties 230 straipsnį.

⁸⁶ Dauguma ES institucijų teikiamų ieškinių yra susiję su teisės aktui parinkto pagrindo ginčijimu ar jo priėmimo procedūros nesilaikymu.

⁸⁷ Siekiant patogumo, sąvoka ES institucija darbe gali būti vartojama ir kaip apimanti ES įstaigas ir organizacijas.

⁸⁸ Teismo pozicija šiame kontekste ypač svarbi, nes ji paliudijo, kad aiškindamas teisę Teismas gali pakeisti, atrodytų, aiškias Sutarties ribas.

⁸⁹ 1986 m. balandžio 23 d. Sprendimas *Les Verts*, 294/83, Rink. p. 1339. Plačiau apie jį žr. šio darbo 2.3.1.1. poskyrį.

1987 m. Europos Parlamentas *Komitologijos* byloje⁹⁰ pasitikrino, ar jam bus leista būti ir ieškovu. Jis pateikė ieškinį, kuriuo siekė panaikinti Tarybos sprendimą, remdamasis tuo, kad ši neteisėtai nedelegavo įgaliojimų Komisijai, ir taip Europos Parlamentas negalėjo pasinaudoti savo įgaliojimu kontroliuoti Komisiją. Atsakydamas į Tarybos argumentą, kad ieškinys nepriimtinas, Europos Parlamentas nurodė, kad aiškinant EB sutartį buvo pripažinta, kad Europos Parlamentas gali būti atsakovu, todėl jis turi būti analogiškai pripažintas ir ieškovu. ETT ieškinio nepriėmė ir atmetė aktyvaus ir pasyvaus vaidmens sulyginimą EB sutarties 230 straipsnio prasme, kartu atkreipdamas dėmesį į tai, kad šis straipsnis nebuvo pakeistas Suvestiniu Europos aktu, kuris *inter alia* modifikavo ir Parlamento galias. Atsakydamas į teiginį, kad Europos Parlamentas turi turėti galimybes ginti savo prerogatyvas, Teismas nurodė, kad pagal EB sutarties 211 straipsnį (tuomet – 155 straipsnį) Komisijai priklausė pareiga užtikrinti, kad šios prerogatyvos būtų ginamos.

Šis griežtas aiškinimas vėliau buvo sušvelnintas kitose bylose. 1988 m. Europos Parlamentas siekė ginčyti Tarybos reglamentą. Rengiant šį teisės aktą Europos Parlamentas, kurio konsultacijos pagal procedūrą paprašė Taryba, pareiškė nesutinkąs su Komisijos pasirinktu teisiniu pagrindu ir paprašė pateikti jam naują pasiūlymą, tačiau Komisija neatsižvelgė į šį prašymą. Tarybai priėmus reglamentą, Europos Parlamentas pareiškė ieškinį dėl šio reglamento panaikinimo. ETT pritarė, kad šiuo atveju Parlamentas negalėjo tikėtis, kad Komisija gins jo prerogatyvas, ir, remdamasis institucinės pusiausvyros principu, pripažino Parlamento ieškinį priimtinu⁹¹. Taigi Europos Parlamentas, kurio teisė į ieškinį iš pradžių nepripažinta, vėliau buvo priskirtas kvaziprivilegiuotiems ieškovams, galintiems ginti savo teises ir teisėtus interesus, o įsigaliojus Nicos sutarčiai, galiausiai jam buvo suteiktas privilegiuoto ieškovo statusas.

⁹⁰ 1988 m. rugsėjo 27 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, 302/87, Rink. p. 5615.

⁹¹ 1990 m. gegužės 22 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, C-70/88, Rink. p. I-2041.

Kalbant apie kvaziprivilegijuotus ieškovus, pastebėtina, kad ši atskira kategorija susiformavo evoliucionuojant teisminei praktikai. Kaip minėta, šiuo metu kvaziprivilegijuotiems ieškovams priskirtini Audito rūmai, Europos centrinis bankas ir Regionų komitetas (pastarasis – nuo Lisabonos sutarties įsigaliojimo). Priešingai nei privilegijuotiems ieškovams, kvaziprivilegijuotiems ieškovams nėra suteikta bendra ES teisės aktų teisėtumo kontrolės teisė. Šie ieškovai gali ginčyti tik tuos aktus, kurie jiems trukdo naudotis Sutarčių suteiktomis galiomis.

2.2.2. Privatūs subjektai

2.2.2.1. Vietos ir regioninės valdžios subjektai

Kaip jau buvo minėta ankstesniame skyriuje, valstybių narių vietos ir regioninės valdžios subjektai (angl. *local and regional authorities*), siekiantys pradėti procesą, nėra laikomi valstybėmis narėmis. Atitinkamai, jiems taikoma ne SESV 263 straipsnio 2, bet 4 dalis.

Tai buvo aiškiai konstatuota *Región Wallonne* byloje⁹², kurioje ginčytas Komisijos sprendimas, skirtas Belgijos Karalystei. Belgijos Valonijos regionas ginčijo, kad sąvoka „valstybė narė“ EB sutarties 230 straipsnio 2 dalies prasme turi būti aiškinama kaip apimanti viešosios valdžios subjektus, jei šie yra perėmę federacinės valstybės funkcijas dėl galių, su kuriomis susijęs sprendimas⁹³. Šį teiginį ETT atmetė nustatydamas, kad iš bendros Sutarčių schemos išplaukia, kad sąvoka „valstybė narė“ institucinių nuostatų prasme, ir ypač kai tai susiję su procesu Bendrijos teismuose, apima tik valstybių narių vyriausybės valdžios subjektus ir negali apimti regioninės valdžios subjektų

⁹² 1997 m. kovo 21 d. Nutartis *Región Wallonne prieš Komisiją*, C-95/97, Rink. p. I-1787.

⁹³ Didžioji dalis regioninių valdžių teikiamų ieškinių ginčijo Komisijos sprendimus, susijusius su valstybės pagalba, teikiama tokių regionų, ar buvo susiję su ES teikiama parama per Europos regioninės plėtros fondą.

ar autonominių regionų, nepriklausomai nuo to, kokias galias jie turėtų⁹⁴. Jei būtų priešingai, tai pakenktų Sutarčių sukurtam instituciniam balansui, nustatančiam sąlygas, pagal kurias valstybės narės dalyvauja Bendrijos institucijų funkcionavime. Bendrijoje negali būti daugiau valstybių narių nei yra valstybių, kurios ją sukūrė. Todėl ieškinyso buvo pripažintas pateiktu juridinio asmens ir perduotas Pirmosios instancijos teismui.

Ši ETT pozicija nepakito iki šiol⁹⁵. 2006 m. išnagrinėtoje *Regione Siciliana* byloje⁹⁶ ETT dar kartą patvirtino, kad vietos ar regionės valdžios subjekto ieškiniui negali būti taikomi tokie patys kriterijai, kaip valstybių narių ieškiniams. Sąvoka „valstybės narės“ EB sutarties 230 straipsnio prasme (dabar – SESV 263 straipsnis) taikytina tik valstybių narių vyriausybės valdžios atžvilgiu. Vietos ar regioninės valdžios subjektas, jei jis turi teisinį subjektiškumą, gali inicijuoti procesą prieš jam skirtą sprendimą arba sprendimą, kuris, nors ir būtų kitam asmeniui skirto reglamento ar sprendimo formos, yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susijęs⁹⁷.

Nors tai niekada nebuvo išsamiai tirta Teismo praktikoje, akademinėje visuomenėje svarstoma, ar regioniniai subjektai turėtų turėti privilegijuotą ar kvaziprivilegijuotą statusą savo teisėms ir teisėtiems interesams ginti⁹⁸. Iš tiesų

⁹⁴ Profesorius A. Arnall kaip nesėkmę įvardija faktą, kad *Región Wallonne* byla buvo nagrinėta negavus generalinio advokato išvados, nes ji iškėlė rimtą dilemą. Šis profesorius savo tyrimuose itin daug dėmesio skyrė regioninės valdžios subjektų statusui. Arnall, Anthony. *Private Applicants and the Action for Annulment since Codorniu*. 38 CMLRev. (2001), p. 7-52.

⁹⁵ Šis sprendimas ne kartą patvirtintas vėlesnėse ETT bylose. Žr. 1997 m. spalio 1 d. Nutartis *Regione Toscana prieš Komisiją*, C-180/97, Rink. p. I-5245; 1998 m. balandžio 30 d. Sprendimas *Vlaams Gewest prieš Komisiją*, T-214/95, Rink. p. II-717; 1998 m. birželio 16 d. Nutartis *Comunidad Autónoma de Cantabria prieš Tarybą*, T-238/97, Rink. p. II-2271; 1999 m. gruodžio 15 d. Sprendimas *Freistaat Sachsen ir kt. prieš Komisiją*, T-132/96 ir T-143/96, Rink. p. II-3663/1998 m. spalio 23 d. Nutartis *Regione Puglia prieš Komisiją ir Ispaniją*, T-609/97, Rink. p. II-4051; 2000 m. vasario 10 d. Sprendimas *Nyderlandų Antilai prieš Komisiją*, T-32/98 ir T-41/98, Rink. p. II-201.

⁹⁶ 2006 m. gegužės 2 d. Sprendimas *Regione Siciliana prieš Komisiją*, C-417/04 P, Rink. p. I-3881.

⁹⁷ Tuometinė EB sutarties 230 straipsnio 4 dalies formuluotė. Pagal SESV 263 straipsnio 4 dalį, vietos ar regioninės valdžios subjektas, jei jis turi teisinį subjektiškumą, gali inicijuoti procesą prieš dėl jam skirtų aktų arba aktų, kurie yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susiję, ar dėl reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų, tiesiogiai su juo susijusių ir dėl kurių nereikia patvirtinti įgyvendinančių priemonių.

⁹⁸ Pvz., Steiner, Jo; Woods, Lorna; Twigg-Flesner, Christian. *Textbook on European Community Law*. 8th edition, Oxford, Oxford University Press, 2003, p. 598. Apie regionų vaidmenį ir padėtį Europos Sąjungoje plačiau žr. Weatherill, Stephen; Bernitz, Ulf. *The Role of Regions and Sub-national Actors in Europe*. Oxford, Portland, Oregon, Hart Publishing, 2005.

galima pateikti įvairių argumentų, kodėl asmenys, reglamentuojami viešosios teisės, SESV 263 straipsnio prasme neturėtų būti tapatinami su privatinės teisės pagrindu veikiančiais juridiniais asmenimis. Profesorius A. Arnall⁹⁹ pateikia keletą minčių.

Pirma, Tarybą sudaro po vieną kiekvienos valstybės narės ministro lygio atstovą, turintį įgaliojimus tos valstybės vyriausybės vardu prisiimti įsipareigojimus. Valstybės narės, kurios savo kompetenciją tam tikroje nagrinėjamoje srityje yra perdavusios regioniniam subjektui, Tarybos susirinkime gali būti atstovaujamos kompetentingo regioninio ministro, o ne nacionalinės vyriausybės atstovo.

Antra, regioniniai subjektai priskirtose srityse gali būti atsakingi už direktyvų įgyvendinimą. Jie taip pat privalo visose srityse tiesiogiai taikyti direktyvų nuostatas, jei šios yra besąlyginės ir pakankamai aiškios, o direktyva nebuvo laiku įgyvendinta, bei susilaikyti nuo joms prieštaraujančios nacionalinės teisės taikymo. Taikant tiesioginio vertikalios direktyvų veikimo principą, direktyvomis gali būti remiamasi prieš šiuos subjektus nacionaliniuose teismuose¹⁰⁰, nes jie bus laikomi valstybės dalimi (angl. *emanation of the state*)¹⁰¹.

Trečia, jei regioninės valdžios subjektas elgiasi nesuderinamai su ES teise, atitinkama valstybė narė tampa subjektu procese dėl įsipareigojimų nevykdymo pagal SESV 258 arba 259 straipsnį (EB sutarties ex 226 ir 227 straipsniai). *Región Wallonne* byloje ETT teigė, kad tokie ieškiniai gali būti pateikti tik prieš valstybės narės vyriausybę, net jei EB teisės pažeidimas

⁹⁹ Arnall, Anthony. *Private Applicants and the Action for Annulment since Codorniu*. 38 CMLRev. (2001), p. 7-52.

¹⁰⁰ 1989 m. birželio 22 d. Sprendimas *Fratelli Costanzo*, 103/88, Rink. p. I-1839; 1997 m. gruodžio 4 d. Sprendimas *Kampelmann*, C-253/96, C-254/96, C-255/96, C-256/96, C-257/96 ir C-258/96, Rink. p. I-6907.

¹⁰¹ Remiantis nusistovėjusia Teismo praktika, institucija, kuri pagal valstybės valdžios aktą ir valstybei kontroliuojant yra paskirta atsakinga už viešosios paslaugos teikimą ir kuriai šiuo tikslu suteikti specialūs įgaliojimai, priklauso toms institucijoms, prieš kurias galima remtis direktyva. Žr. 1990 m. liepos 12 d. Sprendimą *Foster ir kiti*, C-188/89, Rink. p. I-3313; 2006 m. rugsėjo 7 d. Sprendimą *Marrosu ir Sardino*, C-53/04, Rink. p. I-7213; 2006 m. rugsėjo 7 d. Sprendimą *Vassallo*, C-180/04, Rink. p. I-7251.

yra federacinės valstybės valdžios, regiono ar autonominės bendrijos veiksmų ar neveikimo rezultatas. Reikia pripažinti, kad tai šiek tiek klaidinantis teiginys. Procesas pagal SESV 258 arba 259 straipsnius pradedamas ne prieš vyriausybę, kaip savarankišką subjektą, o prieš valstybę, kuri kaltinama neįvykdžiusi savo įsipareigojimų pagal Sutartis. Nors valstybė kaip atsakovas Teisme atstovaujama vyriausybės, vis dėlto, valstybė, o ne vyriausybė, yra atsakinga už Sutarčių pažeidimą. Atsižvelgiant į šiuos argumentus, prof. A. Arnulf nuomone, atrodytų logiška tam tikrais atvejais procese dėl panaikinimo regioninės valdžios subjektams suteikti analogišką statusą kaip ir valstybėms narėms.

Visgi problema, kurią atskleidžia ETT *Región Wallonne* byla, yra susijusi su tuo, jog regioninės valdžios subjektų prilyginimas valstybei narei reikštų, kad teisės į ieškinį suteikimas taptų priklausomas nuo regioninės valdžios subjektams suteiktų galių pagal taikomą nacionalinę teisę. Jei nacionalinė teisinė sistema nesuteikia vietos ar regioninės valdžios subjektui teisės atstovauti valstybės narės, kaip, pavyzdžiui, *Región Wallonne* byloje, negalima tikėtis, kad ETT pripažins tokio subjekto pateiktą ieškinį kaip valstybės narės ieškinį. Priešingu atveju tai paneigtų paties ETT poziciją¹⁰², kad ES institucijos neturėtų kištis į kiekvienos valstybės narės pasirinktą valdžių padalijimą¹⁰³. Taigi jei ES institucija ar valstybė narė ginčytų regiono ar autonominio subjekto sutapatinimą su valstybe SESV 263 straipsnio prasme, ETT turėtų detaliai analizuoti taikytiną nacionalinę teisę. Tačiau, kaip minėta, spręsti valdžios padalijimo valstybių institucinėje teisėje ar pareigų tarp federacinių ir centrinės valdžios subjektų pasidalijimo klausimus nėra ES institucijų užduotis.

Vis dėlto, kiekvieną kartą, kai regioninės valdžios subjektas pateikia ieškinį dėl ES teisės akto panaikinimo, ETT, siekdamas nustatyti, ar

¹⁰² 1990 m. birželio 12 d. Sprendimas *Vokietija prieš Komisiją*, C-8/88, Rink. p. I-2321.

¹⁰³ Van Nuffel, Piet. *What's in a Member State? Central and Decentralized Authorities Before the Community Courts*. 38 CMLRev. (2001), p. 871–901.

besikreipiantis subjektas turi teisinį subjektiškumą, iš dalies nagrinėja ir nacionalinę teisę (priešingai nei juridinių asmenų atveju, kur ETT yra nustatęs autonominius kriterijus – žr. tolesnį poskyrį). Štai, pavyzdžiui, *Vlaams Gewest* byloje¹⁰⁴, kurioje į ETT kreipėsi Belgijos Flandrijos regionas, ETT konstatavo, kad šis turi juridinio asmens statusą pagal Belgijos teisę, todėl privataus subjekto teisėmis gali pateikti ieškinį dėl panaikinimo.

Taigi, galima teigti, jog viršuje nurodyta prof. A. Arnul kritika šiuo klausimu bent iš dalies yra pagrįsta. Nors regiono subjekto sutapatinimas su valstybe būtų šiek tiek per radikalus sprendimas, kvaziprivilegiuoto ieškovo statuso suteikimas regionui ginčijant jo interesus veikiančius sprendimus būtų tinkamas. Vietos ir regioninės valdžios subjektų teikiami ieškiniai dažniausiai yra susiję su projektais konkrečiau regiono ribose ar kitais regioną specifiškai veikiančiais teisės aktais, todėl atskirti, ar teikiamu ieškiniu siekiama ginti savo, kaip vietos subjekto ar regiono interesus, neturėtų būti itin sudėtinga.

2.2.2.2. Fiziniai ir juridiniai asmenys

Kadangi ES priimami teisės aktai dėl savo pobūdžio ir reguliavimo dalyko retai sudaro pagrindą fiziniams asmenims juos ginčyti, ieškinių dėl panaikinimo, pateiktų fizinių asmenų, nėra daug. Ilgą laiką dauguma tokių ieškinių buvo susiję su teisės susipažinti su dokumentais gynimu ar ES institucijų darbuotojų reikalavimų nagrinėjimu. Visgi pastaraisiais metais pradėjo daugėti bylų, kuriose fiziniai asmenys ginčija ribojančias priemones, taikomas siekiant kovoti su terorizmu (pavyzdžiui, priemonės, kuriomis iššaldomos lėšos)¹⁰⁵.

Kur kas platesnė Teismo praktika išsivystė dėl juridinių asmenų pradėtų bylų, kuriose ne kartą buvo svarstomas ieškovo subjektiškumo klausimas, o ypač tokio subjektiškumo santykis nacionalinėje ir ES teisėje.

¹⁰⁴ 1998 m. balandžio 30 d. Sprendimas *Vlaams Gewest prieš Komisiją*, T-214/95, Rink. p. II-717.

¹⁰⁵ Remiantis EUR-Lex duomenų baze, 2008-2009 m. buvo priimti 3 Teismo sprendimai pagal fizinių asmenų pateiktus ieškinius, kuriais ginčytos priemonės bendros užsienio ir saugumo politikos srityje.

Kaip liudija žemiau aptariamos bylos, ES išvystė iš dalies savarankišką subjektiškumo (procesinio teisnumo) sampratą ir kriterijus¹⁰⁶.

Bensider byloje¹⁰⁷ ieškovas pateikė ieškinį tuo metu, kai jis dar nebuvo įregistruotas Italijos komerciniame registre (nebuvo baigtas steigimo procesas). Nors ieškovas ginčijo, kad pagal Italijos teisę direktorių sprendimai, priimti iki įmonės įregistravimo, galioja, jei juos vėliau patvirtina visuotinis akcininkų susirinkimas, ETT ieškinį pripažino nepriimtinu, nurodydamas, kad ieškovas iki vėliausio momento, nustatyto procesui pradėti, nebuvo įgijęs teisinio subjektiškumo pagal Italijos teisę.

Sinochem byloje¹⁰⁸, kurioje Kinijoje įsteigta bendrovė ginčijo reglamentą antidempingo srityje, kilo klausimas dėl nacionalinės teisės aiškinimo. Taryba ir Komisija teigė, kad ieškinys nepriimtinas, nes ieškovas neatitinka juridiniui asmeniui keliamų reikalavimų pagal tuomet galiojusį EB sutarties 230 straipsnį. Būdamas filialu, ieškovas kartu yra ir *Sinochem* įmonės dalis, ir dėl to jis nelaikytinas savarankišku juridiniu asmeniu. Institucijos taip pat nurodė, kad ETT pateikta ieškovo licencija neįrodo, jog jis turi juridinio asmens statusą, be to, ji buvo išduota iki naujojo Kinijos statuto dėl įmonių kaip juridinių asmenų registravimo.

Ieškovas ginčijo šią Tarybos ir Komisijos poziciją nurodydamas esminius pasikeitimus Kinijos įmonių sektoriuje. Ieškovas teigė, kad *Sinochem* grupė buvo reorganizuota į grupę savarankiškų įmonių, iš kurių viena ir yra ieškovas. Šios įmonės savarankiškai eksportuoja produktus, nustato jų kainas, ieškovas taip pat turi savo įstatus bei licenciją. Be to, iš ankstesnių Komisijos veiksmų matyti, kad ši ji laiko savarankišku subjektu.

¹⁰⁶ Atkreiptinas dėmesys, kad ieškovo kilmės valstybė nėra svarbi – teisė į ieškinį pagal SESV 263 straipsnio 4 dalį suteikiama ne tik Europos Sąjungos valstybių narių įmonėms bei fiziniams asmenims.

¹⁰⁷ 1984 m. lapkričio 27 d. Sprendimas *Bensider ir kt. prieš Komisiją*, 50/84, Rink. p. 3991.

¹⁰⁸ 1996 m. liepos 11 d. Sprendimas *Sinochem Heilongjiang prieš Tarybą*, T-161/94, Rink. p. II-695.

ETT sutiko su ieškovo argumentais. Jis pažymėjo, kad ieškovo pateikta licencija, nors ir išduota anksčiau, liudija jo registraciją, nuosavą kapitalą ir atskirą apskaitos sistemą. Be to, ES institucijos ieškovą laikė juridiniu asmeniu administraciniame procese (jam buvo adresuojami dokumentai), todėl jis yra tinkamas subjektas ieškiniuose dėl panaikinimo.

Taigi nors paprastai nacionalinė teisė apibrėžia, kada subjektas yra fizinis ar juridinis asmuo, Teismas nėra linkęs nepripažinti subjektiškumo, reikalingo dalyvauti procese ETT, vien dėl kliūčių nacionalinėje teisėje¹⁰⁹. ETT laikosi bendros pozicijos, kad privatus subjektas laikytinas tinkamu ieškovu ieškiniuose dėl panaikinimo, jei (i) iki vėliausio momento, nustatyto procesui pradėti, jis įgijo teisinį subjektiškumą pagal jo įsisteigimui taikytą teisę, arba (ii) ES institucijų buvo laikomas savarankišku teisiniu subjektu.

Pastebėtina, kad ieškinius dėl panaikinimo gali teikti ir pilietinės visuomenės organizacijos. Kalbant apie jų ieškinius ETT, vertėtų skirti dvi ieškinių ir ieškovų grupes:

- (i) ieškinius, kuriuos pateikia asociacijos ar kitos grupės, ginančios konkrečios pramonės šakos ar kitus ekonominius interesus. Tai gamintojų, eksportuotojų ir panašios asociacijos.
- (ii) ieškinius, kuriuos paprastai pateikia nevyriausybinių organizacijos, atstovaujančios viešąjį interesą (angl. *public interest litigation*).

SESV sutartis (kaip ir jos pirmtakė EB sutartis) nesuteikia platesnės teisės į ieškinį asociacijoms ar kitoms interesų grupėms. Jų ieškiniai prilyginami bet kurių kitų juridinių asmenų ieškiniams. Tokių grupių teisės į ieškinį ypatumai (ypač galimybė įrodyti, kad ginčijamas aktas yra konkrečiai susijęs) tiriami šio darbo 2.4.6 poskyryje.

¹⁰⁹ Lasok, K. P. E. *The European Court of Justice: Practice and Procedure*. 2nd edition, London, Butterworths, 1994, p. 112-113.

2.3. Europos Sąjungos teisės aktai, kuriuos gali ginčyti privatūs subjektai

Ankstesniame skyriuje aptarus galimus ieškovų tipus ieškiniuose dėl panaikinimo, šiame skyriuje vertėtų nustatyti, kokius aktus privatūs subjektai gali ginčyti. Šis klausimas yra vienas esminių: jei pateikiamas ieškinys dėl panaikinimo ginčijant teisės aktus, kurių ginčijimas negalimas, vadovaujantis bendrąja teisės teorija, Teismas neturi jurisdikcijos *rationae materiae* (dėl ginčo objekto).

Šio skyriaus pirmoje dalyje tiriama bendri teisės aktams, kuriuos galima ginčyti ETT, keliami reikalavimai, taikomi nepriklausomai nuo to, ar ieškovas yra privatus asmuo ar privilegijuotas ieškovas. Antroje dalyje analizuojamos teisės aktų, kuriuos gali ginčyti privatūs ieškovai, rūšys.

2.3.1. Bendri ginčijamiems teisės aktams keliami reikalavimai

Nuo pirmųjų Teismo veiklos metų jį pasiekdavo nemažai ieškinių, kuriuose ieškovai ginčydavo kuo įvairiausias EB institucijų dokumentus. Kas kartą ETT privalėdavo išanalizuoti ginčijamus dokumentus ir nustatyti, ar konkretus aktas gali būti nagrinėjamas tuomet galiojusio EB sutarties 230 straipsnio prasme. Palaipsniui susiformavo bendri principai, leidžiantys numanyti, ar konkretus dokumentas gali būti ginčijamas pateikiant ieškinius dėl panaikinimo.

Šiame poskyryje analizuojant Teismo praktiką siekiama nustatyti, kokius bendrus reikalavimus turi atitikti ES institucijos priimtas aktas, kad jį būtų galima ginčyti ETT. Aptartini tinkamo atsakovo, teisės akto formos bei jo privalomumo reikalavimai.

2.3.1.1. Institucijos ir kiti organai, kurių priimtus aktus galima ginčyti

Iki Lisabonos sutarties galiojės EB sutarties 230 straipsnis išvardijo baigtinį sąrašą institucijų, kurių aktus galima ginčyti¹¹⁰ pateikiant ieškinį dėl panaikinimo. Jis nurodė, kad aktas turi būti priimtas Europos Parlamento, Tarybos, Komisijos, Europos Centrinio Banko ar Audito Rūmų.

Viena Lisabonos sutarties naujovių buvo šio sąrašo išplėtimas: SESV 263 straipsnyje peržiūrimais pripažinti ir Europos Vadovų Tarybos bei Sąjungos įstaigų ar organų¹¹¹ aktai, galintys turėti teisinių padarinių trečiosioms šalims. Kodėl toks išplėtimas buvo reikalingas? Trumpai pažvelkime į šį klausimą istoriniu aspektu.

Pirmiausia reikia pastebėti, kad net EB sutarčiai numačius aiškų sąrašą, ieškovai dažnai kreipdavosi į Teismą, kad panaikintas būtų ir kitos institucijos ar įstaigos priimtas teisės aktas. Ir dalis jų ieškinių buvo sėkmingi.

Nors atrodytų, kad galiojės EB sutarties 230 straipsnis nepaliko vietos interpretacijai, aiškindamas EB sutartį, ETT savo praktikoje yra nuo jo nukrypęs. Tai liudija Europos Parlamento pavyzdys. Septintajame dešimtmetyje EB sutartis Europos Parlamentui suteikė labiau konsultacines ir politines galias, nei galią priimti teisiškai privalomus aktus, todėl ir neįtraukė jo į institucijų, kurių aktus galima ginčyti, sąrašą. Visgi, didėjant Parlamento galioms, kito ir jo priimami sprendimai.

¹¹⁰ Kadangi institucija, priėmusi teisės aktą, procese ETT veikia kaip atsakovas, teoriškai tai būtinas reikalavimas: jei aktas priimtas kitų institucijų, nei numato Sutartis, Teismas neturi jurisdikcijos *rationae personae*. Pastebėtina, kad ieškiniai dėl panaikinimo gali būti nukreipti tik prieš konkrečias priemones, priimtas numatytų institucijų ar organų. Vien tai, kad kita institucija galėjo dalyvauti procese (pvz., teikiant neprivalomas išvadas ar tarpinius vertinimus, kurie savarankiškai nesukelia teisinių pasekmių), po kurio yra priimamas ginčijamas aktas, nepaverčia šios institucijos tinkamu atsakovu byloje dėl panaikinimo. Žr. Lasok K. P. E., *The European Court of Justice: Practice and Procedure*. 2nd edition, London, Butterworths, 1994, p. 111.

¹¹¹ Dėl šių sąvokų aiškinimo Žr. Nieto-Garrido, Eva; Delgado, Isaac M. *European Administrative Law in the Constitutional Treaty (Modern Studies in European Law)*. Oxford, Hart Publishing, 2007, p. 154-164.

Neatsižvelgdami į tai, kad tuomet galiojęs Sutarties straipsnis aiškiai neįvardino Europos Parlamento kaip institucijos, kurios priimtus aktus galima ginčyti, *Les Verts* byloje¹¹² ieškovai siekė būtent Parlamento akto panaikinimo. Kilo klausimas, ar Parlamentas gali būti atsakovu ieškiniuose pagal EB sutarties 230 straipsnį¹¹³. Įdomu pastebėti, kad šioje byloje pats Europos Parlamentas nurodė, jog jis taip pat mano, kad Teismas, vykdydamas savo pagrindinę teisės sergėtojo funkciją, gali tikrinti ne tik Tarybos ir Komisijos priimtų aktų teisėtumą, o aptariamame straipsnyje pateikiamas galimų atsakovų sąrašas nėra išsamus¹¹⁴.

Teismas atsižvelgė į ieškovų ir Parlamento nuomonę ir nurodė, kad bendraja Sutarties sistema siekiama suteikti galimybę pareikšti tiesioginį ieškinį dėl „visų institucijų priimtų aktų, kuriais siekiama teisinių pasekmių“. Aiškindamas teisę jis priėjo išvados, kad būtų nesuderinama su Sutarčių dvasia Parlamento aktų, sukeliančių teises pasekmes tretiesiems asmenims, neištaukti į EB sutarties 173 (dabar – SESV 263 straipsnis) straipsnio taikymo sritį.

Šis Teismo sprendimas buvo konstitucionalizuotas Maastrichto sutartimi atitinkamai pakeičiant EB sutarties 230 straipsnio formuluotę¹¹⁵. Panaši situacija susiklostė ir Audito Rūmų atžvilgiu. ETT patvirtino, kad Audito Rūmų aktai gali būti peržiūrėti¹¹⁶, ir panaikino šios institucijos priimtą aktą. Vėliau Sutartis buvo atitinkamai pakeista.

¹¹² 1986 m. balandžio 23 d. Sprendimas *Les Verts*, 294/83, Rink. p. 1339. Primintina, kad *Les Verts – Partie écologiste*, ne pelno asociacija, šioje byloje prašė, pirma, panaikinti 1982 m. Europos Parlamento biuro sprendimą dėl Europos Bendrijų bendrojo biudžeto asignavimų paskirstymo ir, antra, panaikinti 1983 m. Europos Parlamento sprendimą, kuriuo buvo patvirtintos politinių grupių, dalyvavusių 1984 m. Europos Parlamento rinkimuose, patirtų išlaidų kompensavimui skirtų asignavimų panaudojimo taisyklės.

¹¹³ Parlamento teisės būti ieškovu pripažinimas Teismo praktikoje aptartas 2.2.1.2. poskyryje.

¹¹⁴ Tokia Europos Parlamento pozicija laikytina politiniu žingsniu didinant savo pripažinimą ir politinį svarumą.

¹¹⁵ Toks pakeitimas patvirtino per paskutinį iki Europos Sąjungos sutarties priėmimo dešimtmetį išsiplėtusias Europos Parlamento galias bei pripažino, kad Europos Parlamentas gali būti atsakingas už aktus, turinčius teisinių pasekmių trečiosioms šalims, todėl turi būti galima juos peržiūrėti. Žr. Hanlon, James. *European Community Law*. 2nd edition. London, Sweet & Maxwell, 2000, p. 117.

¹¹⁶ 1989 m. gegužės 11 d. Sprendimas *Maurissen ir Union syndicale prieš Audito Rūmus*, 193/87 ir 194/87, Rink. p. 1045. Teismas šio klausimo plačiau neanalizavo, jis nagrinėtas tik generalinio advokato išvadoje.

Literatūroje dažnai galima rasti teiginį, kad visgi ne visų institucijų atžvilgiu ETT laikėsi tokios pozicijos. *Eurojusto* byloje¹¹⁷ Teismas atmetė Ispanijos pateiktą ieškinį dėl Eurojusto priimto teisės akto panaikinimo, motyvuodamas tuo, jog Eurojustas neminimas kaip institucija, kurios aktus galima ginčyti. Jurisprudencijoje taip pat buvo konstatuota, kad vadovaujantis Sutarčių nuostatomis, Europos Vadovų Tarybos¹¹⁸, COREPER¹¹⁹, Europos maisto saugos tarnybos¹²⁰ priimti teisės aktai nepatenka į ETT jurisdikciją. Prof. D. Chalmers teigimu¹²¹, tai, kad aptartų institucijų aktai negalėjo būti ginčijami, buvo nesuderinama su didžiule įtaka, kurią šie organai turi politiniams procesams.

Vis dėlto, su šia nuomone galima sutikti tik iš dalies. Nors minėtoje *Eurojust* byloje Teismas pripažino, kad ginčijami aktai nėra tų aktų, kurių teisėtumą pagal EB sutarties 230 straipsnį gali tikrinti Teismas, sąraše, paskesniame punkte Teismas paminėjo ir kitas kliūtis. Jis nurodė, jog tuometinis ES sutarties 41 straipsnis nenumato, kad EB sutarties 230 straipsnis yra taikomas nuostatomis dėl policijos ir teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose. Teismas taip pat pastebėjo, kad byloje ginčyti teisės aktai nėra atleisti nuo bet kokios teisminės kontrolės. Tuo tarpu byla prieš Europos maisto saugos tarnybą buvo susijusi su ieškiniu dėl nuomonės, kuri nesukuria privalomų teisinių padarinių, todėl iš šios ETT nutarties negalima

Žr. 1989 m. gruodžio 5 d. generalinio advokato Darmon išvadą byloje *Maurissen ir Union syndicale prieš Audito Rūmus*, 193/87 ir 194/87, Rink. p. 1045.

¹¹⁷ 2005 m. kovo 15 d. Sprendimas *Ispanija prieš Eurojustą*, C-160/03, Rink. p. I-2077.

¹¹⁸ 1995 m. sausio 13 d. Nutartis *Roujansky prieš Tarybą*, C-253/94 P, Rink. p. I-7. Įdomu tai, kad ieškovas čia siekė ginčyti ne tik Europos Vadovų Tarybos deklaraciją, informuojančią apie Europos Sąjungos sutartį, bet ir pačią Sutartį (tai akivaizdžiai neleistina). Atitinkamai neginčijami aktai yra ir stojimo į ES sutartys. Žr. 1988 m. balandžio 28 d. Sprendimą *LAISA ir CPC España prieš Tarybą*, 31/86 ir 35/86, Rink. p. 2285.

¹¹⁹ 1996 m. kovo 19 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-25/94, Rink. p. I-1469. ETT konstatavo, kad COREPER nėra savarankiška institucija, o tik pagalbinis Tarybos organas, todėl ginčijamas aktas yra ne aktas, priimtas COREPER, o Tarybos aktas, kuriuo ji patvirtina COREPER aktą.

¹²⁰ 2007 m. kovo 1 d. Nutartis *FMC Chemical ir kt. prieš EMST*, T-311/06 R I, T-311/06 R II, T-312/06 R ir T-313/06 R, Rink. p. II-00021.

¹²¹ Chalmers, Damian. *European Union Law. Volume I. Law and EU Government*. Ashgate Publishing Ltd, Dartmouth Publishing Ltd, 1998, p. 539.

daryti išvados, jog ieškinys, pareikštas dėl EB sutarties 230 straipsnyje nepaminto Bendrijos organo priimto akto, būtinai nepriimtinas.

Taigi, galiojęs reglamentavimas ir praktika nebuvo visai aiškūs. Dėl šios priežasties rengiant Lisabonos sutartį buvo priimtas sprendimas išspręsti bet kokius galimus neaiškumus ir į ginčijamų teisės aktų kategoriją įtraukti Europos Vadovų Tarybos bei Sąjungos įstaigų ir organų aktus, jei tik šie gali sukelti teisinių padarinių trečiosioms šalims. Pagal dabartinį reglamentavimą akcentuojama ne tai, kas priima teisės aktą, bet tai, kokį teisinį poveikį šis aktas įgyja¹²².

2.3.1.2. Teisės akto forma

Praktikoje ES institucijų sprendimai gali būti priimti įvairiausiomis formomis, neapsiribojant vien Sutartyje išvardintomis teisės aktų rūšimis. Ar tai svarbu Teismui? Ar tai turi įtakos galimybei ginčyti aktą? ETT sprendimai liudija neigiamą atsakymą – Teismas vertina tik tai, koks yra akto pobūdis bei poveikis, ir žvelgia į teisės akto turinį, o ne į jo formą.

Jau ankstyvosiose bylose Teismas pateikė platesnį požiūrį į teisės aktus, kuriuos galima ginčyti, neapsiribodamas vien EB sutarties 249 straipsnyje išvardintomis aktų rūšimis ir apibrėždamas aktą, kurį galima ginčyti EB sutarties 230 straipsnio pagrindu, kaip bet kurį aktą, sukeltiantį teisinių padarinių¹²³, teisiškai privalomą ir keičiantį ieškovo teisinę padėtį¹²⁴. Šiuo aspektu Teismo praktika vertintina kaip itin liberali bei paneigianti bet kokią galimybę ES institucijoms išvengti atsakomybės pasirinkus nestandartinę akto formą. Paanalizuokime keletą pavyzdžių.

¹²² Plačiau žr. Birkinshaw, Patrick. *A Constitution for the European Union? A Letter from Home*. 10(1) European Public Law (2004), p. 57-84.

¹²³ Šiame tekste sąvokos „sukelti teisinių pasekmių“ ir „sukelti teisinių padarinių“ vartojamos kaip sinonimai.

¹²⁴ 1967 m. kovo 15 d. Sprendimas *CBR ir kt. prieš Komisiją*, 8/66–11/66, Rink. p. 93.

SESV 288 straipsnyje (EB sutarties ex 249 straipsnis) neminimos aktų rūšys

ERTA byloje¹²⁵ Komisija ginčijo Tarybos veiksmus Bendrijos išorinių santykių srityje. Ginčijamas aktas buvo Tarybos *rezoliucija*, kuri baigė derybų dėl susitarimo paruošimo procedūrą. Taryba nustatė gaires valstybėms narėms, kurių šios turėjo laikytis Jungtinių Tautų Europos ekonominės komisijos (angl. *UN Economic Commission for Europe (UNECE)*) vadovaujamose derybose dėl Europos kelių transporto susitarimo peržiūrėjimo. Nors atsakovė pateikė prieštaravimus dėl priimtumo, ETT su tuo nesutiko. Teismas nurodė, kad ginčijamas aktas negali būti rekomendacija ar nuomone. Jis sukėlė aiškias teises pasekmes – Tarybos nuorodomis valstybės narės vadovavosi derybose, todėl Komisijos ieškinys buvo priimtas. Teismas nesutiko su teiginiu, kad pagal EB sutarties 230 straipsnį procesas galimas tik dėl EB sutarties 189 (dabar SESV 288) straipsnyje nurodytų teisės aktų panaikinimo.

Iš pradžių abejota, ar gali būti peržiūrimi ES teisės aktai, susiję su tarptautinių susitarimų sudarymu, nes jų panaikinimas gali sudaryti pareigos trečiajai valstybei pažeidimą pagal tarptautinę teisę. Atkreiptinas dėmesys, jog pats ES ir trečiosios valstybės ar tarptautinės organizacijos sudarytas susitarimas yra bendrą šių subjektų valią išreiškiantis dokumentas, todėl jis nėra laikomas institucijų aktu ir dėl jo negali būti pareikštas ieškinys remiantis SESV 263 straipsniu. Tačiau pagal nusistovėjusią Teismo praktiką konkretus aktas, kuriuo įgaliota ES institucija sudarė minėtą susitarimą, yra institucijų aktas minėto straipsnio prasme ir todėl dėl jo gali būti pareikštas ieškinys dėl panaikinimo¹²⁶.

¹²⁵ 1971 m. kovo 31 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, 22/70, Rink. p. 263.

¹²⁶ 1998 m. kovo 10 d. Sprendimas *Vokietija prieš Tarybą*, C-122/95, Rink. p. I-973. Taip pat žr. 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimą *Parlamentas prieš Tarybą*, C-317/04 ir C-318/04, Rink. p. I-4721; 1994 m. rugpjūčio 9 d. Sprendimą *Prancūzija prieš Komisiją*, C-327/91, Rink. p. I-3641; 1996 m. kovo 28 d. Nuomonę 2/94, Rink. p. I-1759; 1993 m. kovo 19 d. Nuomonę 2/91, Rink. p. I-1061; 1996 m. kovo 19 d. Sprendimą *Komisija prieš Tarybą*, C-25/94, Rink. p. I-1469; 2008 m. sausio 23 d. generalinio advokato

Laiškai bei pranešimai

Liberalus Teismo požiūris itin atsiskleidė, kai kilo klausimų dėl galimybės ginčyti sprendimus, kurie nėra priimti įprasta teisės akto forma. Panagrinėkime keletą bylų, kuriose nagrinėta galimybė ginčyti laiško ar pranešimo forma pateiktus sprendimus.

Sprendimai, pateikti laiško forma, itin dažnai ginčijami konkurencijos bylose. Klasikine laikoma *Noordwijks* byla¹²⁷. Joje buvo pripažinta, kad registruotas laiškas, kurį Komisija nusiuntė ieškovams, informuodama, kad pasibaigė jų imunitetas nuo baudų dėl EB konkurencijos teisės pažeidimų, laikytinas sprendimu, kurį galima ginčyti pateikiant ieškinį dėl panaikinimo. Teismo nuomone, nors ir neįvardintas kaip sprendimas, šis laiškas savo turiniu buvo sprendimas, nes sukėlė teisinių padarinių ieškovams. Pastebėtina, kad netgi jei laiškas nėra įteiktas oficialiai, Teismas gali jį pripažinti peržiūrimu aktu¹²⁸.

Jei laiškas siunčiamas kaip atsakymas į asmens paklausimą, jis nebūtinai bus laikomas aktu, kurį galima ginčyti Teisme. Pagal nusistovėjusią Teismo praktiką tam, kad laiškas galėtų būti kvalifikuojamas kaip sprendimas SESV 263 straipsnio prasme, nepakanka, kad jį būtų išsiuntusi ES institucija adresatui, atsakydama į pastarojo pateiktą prašymą. Aktai, dėl kurių gali būti pareikštas ieškinys dėl panaikinimo SESV 263 straipsnio prasme, yra tik tokios priemonės, kurios sukelia teisinių padarinių, galinčių paveikti ieškovo interesus akivaizdžiai pakeičiant jo teisinę padėtį¹²⁹.

Poiarés Maduro išvadą byloje 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimo *Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Tarybą ir Komisiją*, C-402/05 P ir C-415/05 P, dar nepaskelbtas Rinkinyje.

¹²⁷ 1967 m. kovo 15 d. Sprendimas *CBR ir kt. prieš Komisiją*, 8/66–11/66, Rink. p. 93.

¹²⁸ 1994 m. birželio 16 d. Sprendimas *SFEI ir kt. prieš Komisiją*, C-39/93 P, Rink. p. I-2681.

¹²⁹ 2005 m. gruodžio 14 d. Nutartis *Arizona Chemical ir kt. prieš Komisiją*, T-369/03, Rink. p. II-5839; 1993 m. sausio 14 d. Sprendimas *Italsolar prieš Komisiją*, C-257/90, Rink. p. I-9; 1996 m. spalio 4 d. Nutartis *Sveriges Betodlares ir Henrikon prieš Komisiją*, T-5/96, Rink. p. II-1299; 1998 m. gruodžio 11 d. Nutartis *Scottish Soft Fruit Growers prieš Komisiją*, T-22/98, Rink. p. II-421944.

Lassale byloje¹³⁰ susiklostė dar neįprastesnė situacija. Čia ginčytas pranešimas dėl laisvos darbo vietos Europos Parlamente, kuriame buvo nurodyta, kad reikalaujamas puikus italų kalbos žinojimas (taip teikiant pirmenybę Italijos piliečiams). Teismas konstatavo, kad toks pranešimas gali būti ginčijamas. Pastebėtina, kad šioje byloje net nebuvo pateikta prieštaravimų dėl priimtimumo.

Žodiniai pareiškimai

Kiek netikėtas žingsnis ETT praktikoje buvo žengtas, kai ETT nurodė, kad net jeigu ES institucijos sprendimas neįforminamas raštu, tai nebus kliūtimi jį ginčyti ETT. Puikus pavyzdys šiame kontekste yra *Air France* byla¹³¹.

Air France byloje nagrinėta situacija, kai už konkurencijos politiką atsakingas Komisijos narys pateikė spaudos pranešimą, kuriame pasisakė dėl *Dan Air* ir *British Airways* susijungimo. Jis nurodė, kad *Dan Air* ir *British Airways* susijungimas nesudarytų pakankamos koncentracijos oro transporte, kad tai turėtų Bendrijos mastą, todėl Susijungimo reglamentas netaikytinas. *Air France*, minėtų įmonių konkurentė, tokį žodinį pareiškimą ginčijo Teisme. Ginčydama priimtimumą, Komisija nurodė, kad pranešimas nebuvo priimtas visos Komisijos. Jos nuomone, Teismas neturi jurisdikcijos svarstyti pareiškimą, nes tai nebuvo rašytinis tekstas, o pateiktas žodinis pranešimas nebuvo niekam adresuotas. Be to, iš siekiančių susijungti bendrovių nebuvo gauta jokia notifikacija dėl įmonių koncentracijos, kaip to reikalauja Susijungimų reglamentas.

Teismas visgi laikė Komisijos nario spaudos pranešimą peržiūrimu Komisijos sprendimu tuomet galiojusio EB sutarties 230 straipsnio prasme. ETT nurodė, kad priemonė turėjo teisinių padarinių – ji patvirtino jurisdikciją

¹³⁰ 1964 m. kovo 4 d. Sprendimas *Lassalle prieš Parlamentą*, 15/63, Rink. p. 57.

¹³¹ 1994 m. kovo 24 d. Sprendimas *Air France prieš Komisiją*, T-3/93, Rink. p. II-121.

dėl susijungimo ir atleido šalis nuo pareigos notifikuoti Komisiją apie susijungimą pagal Susijungimų reglamentą. Teismo nuomone, tai buvo galutinis aktas, paskelbtas viešai, o žodinė pareiškimo forma nelaikyta kliūtimi.

Aptartos bylos liudija, kad ES institucijos pasirinkto akto pavadinimo ar formos Teismas nevertina kaip svarbių elementų nustatant ieškinio priimtinumą. Tiek laiškas, tiek skelbimas nepaneigia dokumento turinio, ir jei jis sukurs teisinių padarinių, ETT ieškinį priims ir bylą nagrinės. Tai rodo, jog Teismas iš tiesų tiria, ar aktas keičia subjektų teisinę padėtį. Tai vertėtų paanalizuoti plačiau.

2.3.1.3. Akto, galinčio sukelti teisinių padarinių, samprata

Jau minėtoje *ERTA* byloje¹³² ETT konstatavo, kad procesas gali būti pradėtas prieš visus Bendrijos institucijų teisės aktus, nepriklausomai nuo jų prigimties ir formos, jei jie gali sukelti teisinių padarinių. Privatiems subjektams šis sprendimas buvo svarbus dėl keleto aspektų. Pagrindinis teigiamas rezultatas buvo tai, kad Teismas pareiškė, jog ieškiniai dėl panaikinimo neapsiribos vien konkrečiai Sutartyse išvardintomis aktų rūšimis. Be to, svarbiausia užduotimi tapo įrodyti, kad ginčijamas aktas gali sukelti teisinių padarinių. Taigi derėtų išsiaiškinti, ką reiškia sąvoka „galintis sukelti teisinių padarinių“¹³³.

Paprastai teigiama, kad aktas gali sukelti teisinių padarinių, jei jis keičia asmens teisinį statusą. Asmens teisinis statusas plačiąja prasme – tai jo teisių ir pareigų visuma. Tokiu būdu, pasak T.C. Hartley, kad turėtų teisinę galią (angl. *legal effect*), aktas turi veikti kurio nors subjekto teises ir

¹³² 1971 m. kovo 31 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, 22/70, Rink. p. 263.

¹³³ Pastebėtina, kad Teismo praktikoje sąvokos „gali sukurti teisinių padarinių“, „siekė sukurti teisinių padarinių“, „skirtas sukurti teisinių padarinių“ (angl. *intended to produce binding effects*) iš esmės vartojamos kaip sinonimai.

pareigas¹³⁴, arba kitaip tariant, sukurti teisių ar pareigų teisinių santykių dalyviams¹³⁵.

Dažniausiai yra gana akivaizdu, ar teisės aktas sukuria teisinių padarinių. Vis dėlto, praktikoje pasitaiko situacijų, kai toks vertinimas sudėtingesnis¹³⁶. Mokslinėje literatūroje bei Teismo jurisprudencijoje galima išskirti keletą kriterijų, kuriais vadovaujamosi nustatant, ar aktas gali sukelti ir (arba) sukelti teisinių padarinių. Šis sąrašas nėra išsamus, tačiau yra naudingas nustatant bendras vertinimo gaires.

Pirmas akto pobūdį identifikuojantis faktorius yra jo formuluočių griežtumas. Jei vartojamos imperatyvaus pobūdžio formuluotės, o akto turinys ne aiškina esamą teisę, o labiau ją nustato ar išplečia, toks aktas greičiausiai bus laikomas peržiūrimu¹³⁷. Tuo tarpu jei akto formuluotės yra rekomendacinio ar aiškinamojo pobūdžio ir nenumato konkrečių teisių ar pareigų, aktas greičiausiai nesukels teisinių padarinių ir nebus laikomas peržiūrimu.

Antras, dažnai lemiamas faktorius bus tai, ar institucija (organas) turėjo kompetenciją priimti konkretų aktą, ar ne. Štai *Sunzest* byloje¹³⁸ Komisija nurodė Belgijos administracinėms institucijoms nepripažinti citrusinių vaisių iš Šiaurės Kipro sertifikatų, suteiktų Turkijos Federacinės Kipro valstybės. Nors Komisijos akto formuluotės buvo privalomo pobūdžio, Teismas jo nelaikė sukuriančiu teisinių padarinių. Jis pažymėjo, kad nacionalinės institucijos turėjo išimtinę atsakomybę taikyti apsaugines priemones prieš trečiąsias valstybes. Komisija, Teismo požiūriu, tegalėjo

¹³⁴ Hartley, Trevor. C. *The Foundations of European Community Law. An Introduction to the Constitutional and Administrative Law of the European Community*. 5th edition, Oxford, Oxford University Press, 2003, p. 338.

¹³⁵ Iš esmės tai, kad Teismas nagrinės tik aktus, turinčius teisinę galią, t.y. keičiančius subjektų teisių ir pareigų apimtį, yra logiška pozicija. Akto, nesukeliančio teisinių padarinių, peržiūra ir panaikinimas neturėtų praktinės reikšmės.

¹³⁶ Iš naujesnių bylų žr. 2008 m. liepos 17 d. Sprendimą *Athinaiki Techniki prieš Komisiją*, C-521/06 P, dar nepaskelbtas Rinkinyje.

¹³⁷ 1997 m. kovo 20 d. Sprendimas *Prancūzija prieš Komisiją*, C-57/95, Rink. p. I-1627.

¹³⁸ 1991 m. birželio 13 d. Nutartis *Sunzest prieš Komisiją*, C-50/90, Rink. p. I-2917.

išreikšti savo nuomonę. Panašiais pagrindais remtasi *Sucrimex* byloje¹³⁹, kurioje Teismas nustatė, kad Komisijos komunikatas nacionalinei agentūrai, nurodantis, kad asmuo neatitinka reikalavimų eksporto mokesčio grąžinimui, negali būti peržiūrimas, nes subjektas, įpareigotas nustatyti tokį tinkamumą, buvo nacionalinė agentūra, o ne Komisija.

Šiame kontekste paminėtina, jog gali būti reikšminga ir bendra institucijos galių apimtis konkrečiu atveju. Pavyzdžiu galėtų būti ES finansuojami projektai: net jei ES institucijų nuomonė ir neprivaloma, ji vis tiek bus lemiama, jei be ES skirto finansavimo konkretaus projekto įvykdymo tikimybė būtų tik teorinė¹⁴⁰. *Geotronics* byloje¹⁴¹ PHARE programos kontekste Komisijos priimtas sprendimas nepritarti *Geotronics* paraiškai teikti tachometrus Rumunijos Vyriausybei, buvo tik dalis bendro proceso, kuriame galutinis sprendimas priklausė nacionalinėms institucijoms. Tačiau toks Komisijos sprendimas buvo pripažintas sukuriančiu savarankiškas teisinės pasekmes. Teismas pažymėjo, kad nors sutartis buvo nacionalinė, Komisijos atsisakymas paremti *Geotronics* buvo pagrindas šiam prarasti bet kokią galimybę sudaryti sutartį, nes tokiomis sąlygomis sudariusi sutartį su *Geotronics*, Rumunijos Vyriausybė prarastų EB finansavimą¹⁴².

Trečias akto pobūdį identifikuojantis faktorius yra jo „galutimumas“. Teismas neleidžia ginčyti parengiamųjų bei tarpinių aktų, kurie neišreiškia galutinės institucijos pozicijos. Tokie aktai nesukelia teisinių padarinių, nes jie yra tik dalis proceso, kuriame priimamas galutinis sprendimas.

Aptarus bendruosius teisinių padarinių vertinimo kriterijus, derėtų skirti dėmesį ir konkretiems aktų tipams, kuriuos paprastai Teismas vertina

¹³⁹ 1980 m. kovo 27 d. Sprendimas *Sucrimex ir Westzucker prieš Komisiją*, 133/79, Rink. p. 1299.

¹⁴⁰ Šis aspektas tiesiogiai susijęs su tiesioginės sąsajos samprata, kuri nagrinėjama šio darbo 2.4. skyriuje.

¹⁴¹ 1995 m. spalio 26 d. Sprendimas *Geotronics SA prieš Komisiją*, T-185/94, Rink. p. II-02795. Apeliacija – 1997 m. balandžio 22 d. Sprendimas *Geotronics SA prieš Komisiją*, C-395/95P, Rink. p. I-2271.

¹⁴² Analogiška situacija susiklostė ir kitose bylose. Žr. 1998 m. gegužės 5 d. Sprendimą *Glencore Grain prieš Komisiją*, C-404/96 P, Rink. p. I-2435; 1998 m. gegužės 5 d. Sprendimą *Dreyfus prieš Komisiją*, C-386/96 P, Rink. p. I-2309.

kaip nesukeliančius teisinių padarinių. Siekiant aiškumo, aptariami aktai pagal savo pobūdį skirstomi į:

- (i) Sprendimus patvirtinančius aktus;
- (ii) Tarpinius sprendimus;
- (iii) Vidinius institucijų sprendimus;
- (iv) Negriežtąją teisę (angl. *soft law*).

Kiekvienas iš šių aktų tipų aptiriamas nagrinėjant konkrečius pavyzdžius. Pastebėtina, kad pateiktas sąrašas nėra baigtinis, o tik dažiausiai pasitaikančių, teisinių padarinių nesukeliančių teisės aktų pavyzdžiai.

Sprendimus patvirtinantys aktai

Jei teisės aktas tik patvirtina ankstesnį teisės aktą (pakartoja jau egzistuojančias nuostatas), laikoma, kad toks aktas savarankiškų teisinių padarinių nesukuria. Tai buvo konstatuota dar ankstyvaisiais ETT praktikos metais *SNUPAT* byloje¹⁴³, kurioje norėta ginčyti sprendimą, kuriuo atsisakyta atšaukti nepalankų ieškovams sprendimą. Tai logiška išvada, nes priešingu atveju asmenys galėtų kreiptis į instituciją siekdami gauti norimo ginčyti akto patvirtinimą ir taip „atnaujinti“ dviejų mėnesių terminą ieškiniui dėl panaikinimo pareikšti. Akivaizdu, kad tokia galimybė paneigtų teisinio tikrumo principą bei pačią termino nustatymo prasmę. Visgi šiame kontekste svarbūs du klausimai: pirma, ar toks patvirtinantis aktas „neperžengia“ pirmojo akto ribų ir, antra, ar nebuvo aplinkybių pasikeitimo, kuris keistų klausimo vertinimą.

¹⁴³ 1961 m. kovo 22 d. Sprendimas *Snupat prieš Vyriausiąją valdybą*, 42/59 ir 49/59, Rink. p. 99. Taip pat žr. 1988 m. gruodžio 15 d. Sprendimą *Irish Cement Ltd. prieš Komisiją*, 166/86 ir 220/86, Rink. p. 6473; 1996 m. sausio 11 d. Sprendimą *Zunis Holding SA ir kt. prieš Komisiją*, C-480/93 P, Rink. p. I-1; 2004 m. gruodžio 9 d. Sprendimą *Komisija prieš Greencore*, C-123/03, Rink. p. I-11647; 1977 m. spalio 25 d. Sprendimą *Metro prieš Komisiją*, 26/76, Rink. p. 1875; 1993 m. gegužės 25 d. Sprendimą *Foyer culturel du Sart-Tilman prieš Komisiją*, C-199/91, Rink. p. I-2667; 1990 m. lapkričio 21 d. Nutartį *Infortec prieš Komisiją*, C-12/90, Rink. p. I-4265

Kai ginčijamas aktas „peržengia“ pirmojo akto ribas ir sukuria naujų teisių ir pareigų, jis neturėtų būti laikomas vien patvirtinančiu aktu. Toks klausimas kilo dviejose *Prancūzija prieš Komisiją* bylose¹⁴⁴. Komunikatas (angl. *communication*) pirmojoje byloje ir praktikos kodeksas (angl. *code of practice*) antrojoje buvo pripažinti peržiūrimais aktais, nes nustatė daugiau teisių ir pareigų, nei buvo pagrindinėje priemonėje, kurios kontekste jie buvo priimti. Pirmojoje byloje Komisijos komunikatas detalizavo direktyvos taikymą ir reikalavo kasmet Komisijai teikti ataskaitą. Lygindamas direktyvos ir komunikato taikymo sritį, ETT nustatė, kad komunikatas siekė sukurti savarankiškų, naujų padarinių, nei buvo numatyta direktyvoje. Antruoju atveju praktikos kodeksas buvo skirtas reglamentui įgyvendinti. ETT nustatė, kad šis aktas nustato tokius reikalavimus dėl Komisijos informavimo apie reglamento įgyvendinimą, kurie „išeina“ už reglamento ribų.

Tarpiniai sprendimai

Sprendimo priėmimas dažnai apima keletą žingsnių. Pavyzdžiui, gali būti reikalaujama gauti kitų institucijų nuomonę ar pritarimą. Kyla klausimas, ar kiekvienas iš tokių tarpinių sprendimų yra peržiūrimas aktas, ar jie turėtų būti laikomi įtrauktais į galutinį sprendimą. Atrodytų, kad logiškai atsakymas turėtų išplaukti iš tokio tarpinio sprendimo reikšmės, t.y., ar jis privalomas ir sukelia teisinių padarinių (pvz., be konkrečios institucijos pritarimo nebus priimtas ieškovui palankus sprendimas), ar į jį tik reikalaujama atsižvelgti. Tačiau Teismas remiasi kiek kitokiu požiūriu. Apibrėžti Teismo taikomą taisyklę būtų galima taip: tarpinis sprendimas neturi veikti ieškovo teisių savarankiškai, nepriklausomai nuo galutinio sprendimo, ir jo vienintelis padarinys turi būti pasekmės galutiniam sprendimui.

¹⁴⁴ 1993 m. birželio 16 d. Sprendimas *Prancūzija prieš Komisiją*, C-325/91, Rink. p. I-3283; 1991 m. lapkričio 13 d. Sprendimas *Prancūzija prieš Komisiją*, C-303/90, Rink. p. I-5315.

Huber byloje¹⁴⁵ spęsta situacija, kai pagal Tarnautojų reglamentą pareigūno paskyrimui buvo reikalinga teigiama Paskyrimo tarybos (angl. *Establishment Board*) išvada. Šiuo atveju išvada buvo neigiama ir ieškovas siekė ją ginčyti. Teismas konstatavo, kad ji neginčijama, nes ji nėra atskiriama nuo galutinio sprendimo. *Dysan Magnetics* byloje¹⁴⁶ Komisijos sprendimas pradėti dempingo tyrimą laikytas grynai paruošiamąja priemone, po kurios būtų nustatomi konkretūs antidempingo mokesčiai. Jis įvertintas kaip aktas, nesukėlęs savarankiškų padarinių susijusių įmonių teisinei padėčiai, todėl buvo pripažintas neperžiūrimu pagal EB sutarties 230 straipsnį.

Precedentinėje *IBM* byloje¹⁴⁷ Komisija nusprendė pradėti tyrimą dėl *IBM* piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi ir nusiuntė jai apie tai informuojantį laišką bei pranešimą apie kaltinimus (angl. *statement of objections*). *IBM* nesutiko su proceso pradėjimu ir teigė, kad pranešimas apie kaltinimus neaiškus, o sprendimas priimtas netinkamai ir neteisėtai. Teismas tokiai *IBM* pozicijai nepritarė. Teismo nuomone, toks sprendimas tebuvo dalis proceso, vedančio prie galutinio sprendimo dėl piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi, ir juo nebuvo sukurta teisinių padarinių, kurie būtų savarankiški nuo galutinio sprendimo¹⁴⁸.

Savita situacija susiklostė *Philip Morris* byloje¹⁴⁹. Čia ieškovai, cigarečių gamintojai, siekė panaikinti Komisijos sprendimus pradėti procesą prieš įvairius tabako gamintojus Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) teisme (tai buvo priemonė kovoti su cigarečių kontrabanda į ES). Pirmos instancijos teismas nurodė, kad ieškinys nepriimtinas. Teismo nuomone, sprendimas

¹⁴⁵ 1964 m. liepos 1 d. Sprendimas *Rémy Huber prieš Komisiją*, 78-63, Rink. p. 367.

¹⁴⁶ 1996 m. kovo 14 d. Sprendimas *Dysan Magnetics Ltd ir kt. prieš Komisiją*, T-134/95, Rink. p. II-00181.

¹⁴⁷ 1981 m. lapkričio 11 d. Sprendimas *IBM prieš Komisiją*, 60/81, Rink. p. 2639.

¹⁴⁸ Šiame kontekste pastebėtina, kad priešingas Komisijos sprendimas – sprendimas nepradėti tyrimo – būtų laikomas peržiūrimu aktu, nes toks aktas yra galutinis sprendimas, sukeliantis teisinių padarinių tiek bendrovei, kurios atžvilgiu priimamas sprendimas, tiek jos konkurentams. Žr. 1994 m. birželio 16 d. Sprendimas *SFEI ir kt. prieš Komisiją*, C-39/93 P, Rink. p. I-2681.

¹⁴⁹ 2003 m. sausio 15 d. Sprendimas *Philip Morris International prieš Komisiją*, T-377/00, T-379/00, T-380/00, T-260/01 ir T-272/01, Rink. p. II-1.

pradėti procesą neturėjo privalomų teisinių pasekmių ieškovams, nes tikrosios teisinės pasekmės, jei jų būtų, atsirastų iš JAV teismo sprendimo.

Visgi dalis mokslininkų mano, kad toks *Philip Morris* bylų sprendimas netikėtas¹⁵⁰. Šis sprendimas gali būti vertinamas kaip nesuderinamas su teisinės valstybės principu bei teise į veiksmingą teisminę gynybą. Vienas ieškovų argumentų buvo tai, kad Komisija viršijo savo galias pradėdama procesą JAV. Pirmosios Instancijos Teismo priimtas sprendimas paneigė efektyviausią būdą patikrinti šio argumento pagrįstumą. Teismo minima žalos atlyginimo galimybe galima būtų pasinaudoti tik tuomet, jei ieškovai pralaimėtų bylą JAV teisme. Deja, tai gali paaiškėti tik po kelerių metų, kai jau bus kilusios didelės laiko ir finansinės sąnaudos.

Peržiūrimo akto sąvoka pasirodė ypač svarbi konkurencijos kontrolės procesuose pagal EB sutarties 81 ir 82 straipsnius (SESV 101 ir 102 straipsniai), kuriuose Teismas nurodė, jog svarbu apibrėžti etapus, kada įmonės gali ginčyti preliminarinius sprendimus, priimtus proceso metu, nelaukdamos galutinio sprendimo¹⁵¹. Priešingai nei aptartose bylose, *Noordwijks* byloje¹⁵² preliminarus sprendimas buvo pagrindas atimti ieškovo teisinį imunitetą ir iš karto, nelaukiant galutinio sprendimo, veikė ieškova, todėl Teismas jį pripažino peržiūrimu. *AKZO Chemie* byloje¹⁵³ Komisija, pradėjusi tyrimo procesą, suinteresuotam asmeniui nusprendė parodyti tam tikrus dokumentus. *AKZO*, įmonė, prieš kurią buvo pradėtas procesas, teigė, kad dokumentai sudarė konfidencialią informaciją, kurios ji nenorėjo atskleisti konkuruojančioms įmonėms. Teismas pripažino sprendimą paviešinti dokumentus peržiūrimu, nes jis, nepriklausomai nuo galutinio sprendimo, tiesiogiai veikė *AKZO* konfidencialumą, be to, galimybė ginčyti šį dokumentą

¹⁵⁰ Wyatt, Derrick; Dashwood, Alan (ed.). *Wyatt & Dashwood's European Union Law*. 5th edition, London, Sweet & Maxwell, 2006, p. 443-444.

¹⁵¹ Shaw, Jo. *Law of the European Union*. 3rd edition, New York, Palgrave, 2000, p. 502.

¹⁵² 1967 m. kovo 15 d. Sprendimas *CBR ir kt. prieš Komisiją*, 8/66–11/66, Rink. p. 93.

¹⁵³ 1986 m. birželio 24 d. Sprendimas *AKZO Chemie*, 53/85, Rink. p. 1965.

kartu su pagrindiniu sprendimu nebūtų sudariusi adekvačios gynybos priemonės.

Aptarti pavyzdžiai liudija, jog tarpiniai sprendimai paprastai neturi savarankiškų padarinių asmeniui. Jei toks sprendimas yra sudėtinė galutinio sprendimo dalis, jis neperžiūrimas. Tačiau jei visgi jis turi savarankiškumo elementą ir papildomai veikia kitas teises ir pareigas, nei galutinis sprendimas, jis gali būti pripažintas peržiūrimu aktu.

Vidiniai institucijų sprendimai

ETT yra konstatavęs, kad neperžiūrimi yra ir aktai, sukeliantys tik vidines pasekmes (angl. *internal effects*), t.y. kai aktas veikia tik jį priėmusią instituciją¹⁵⁴. Tačiau dažnai nelengva atskirti grynai vidinį aktą, nuo akto, sukeliančio teisinių padarinių tretiesiems asmenims. Šiame kontekste paminėtini dviejų tipų teisės aktai – vidiniai organizaciniai aktai ir aktai, numatantys institucijos veiklos gaires ateityje.

Praktikoje ieškiniai dėl vidinių organizacinių aktų ne kartą buvo pateikti prieš Europos Parlamentą (tai susiję su Europos Parlamento priimamų aktų specifika) bei Komisiją. Teismo sprendimai patvirtino, jog sprendimai, skirti institucijos organizavimo tvarkai, kiekvienu atveju turi būti analizuojami atsižvelgiant į jų poveikį ieškovų padėčiai. Štai Parlamento priimtas sprendimas, kuriuo buvo sukurtas tyrimo komitetas, ETT nuomone, nesukėlė padarinių tretiesiems asmenims, todėl nepateko į EB sutarties 230 straipsnio ribas¹⁵⁵. Byloje *Prancūzija prieš Komisiją*¹⁵⁶ ginčijamas aktas buvo nurodymai Komisijos pareigūnams, kaip jie turėtų vykdyti tam tikras funkcijas.

¹⁵⁴ Tačiau tai netrukdo akto ginčyti institucijos darbuotojui, jei šis aktas veikia jo teises.

¹⁵⁵ 1986 m. birželio 4 d. Nutartis *Groupe des droites européennes prieš Parlamentą*, 78/85, Rink. p. 1753. Taip pat žr. 1988 m. rugsėjo 22 d. Sprendimą *Prancūzija prieš Parlamentą*, 358/85 ir 51/86, Rink. p. 4821; 1990 m. gegužės 22 d. Nutartį *Blot ir Front national prieš Parlamentą*, C-68/90, Rink. p. I-2101.

¹⁵⁶ 1990 m. spalio 9 d. Sprendimas *Prancūzija prieš Komisiją*, C-366/88, Rink. p. I-3571.

Išanalizavęs faktines bylos aplinkybes, Teismas konstatavo, kad šie nurodymai laikytini peržiūrimu aktu, nes jie veikė trečiųjų asmenų teises.

Teisės aktai, kurie nurodo pačiai institucijai, kaip ji turės veikti ateityje, taip pat, priklausomai nuo aplinkybių, gali būti išimtinai vidiniai aktai arba aktai, veikiantys ir trečiuosius asmenis. Ši teisės aktų grupė dažnai yra itin aktuali privatiems ieškovams.

Nors teoriškai teisės aktą priėmusi institucija tokį savo sprendimą vėliau gali atšaukti ar pakeisti, įprastai ETT tokius pareiškimus laiko peržiūrimais. Tai grindžiama mintimi, kad ES institucijos nurodymas, kaip bus veikama, veikia trečiuosius asmenis, nes jis apriboja institucijos galimybes imtis priešingų veiksmų.

Teismas paprastai taiko bendrąją doktriną, kad bet kuris ES institucijos, įstaigos ar organo teiginys dėl veiksmų, kurių ji imsis tam tikromis aplinkybėmis, yra peržiūrimas aktas, jei jis pakankamai tikslus. Tai, kad toks teiginys institucijai nėra teisiškai privalomas, nėra svarbu, nes asmenys turi teisę preziumuoti, kad institucija turi omenyje tai, ką teigia.

Jau minėtoje *Lassale* byloje¹⁵⁷ pranešime apie laisvą darbo vietą nurodžius, kad reikalaujamos puikios italų kalbos žinios, šis reikalavimas riboja tolesnį sprendimą dėl kandidato pasirinkimo: institucija, nustačiusi tokį reikalavimą, kandidatus turėjo prioritizuoti pagal *inter alia* italų kalbos žinių lygį. *Fédération Charbonnière de Belgique* byloje¹⁵⁸ Komisija pranešė Belgijos Vyriausybei, kad tolesnė pagalba akmens anglių telkiniams priklausys nuo to, ar Belgijos Vyriausybė įvykdys tam tikrus veiksmus. Tai reiškė, kad nesiėmus numatytų veiksmų, subsidijos būtų nutrauktos. Vertinant griežtai, niekieno teisinė padėtis nepakito, bet angliakasybos įmonės buvo suinteresuotos gauti sprendimą dėl Komisijos akto galiojimo, o ne laukti, ar

¹⁵⁷ 1964 m. kovo 4 d. Sprendimas *Lassalle prieš Parlamentą*, 15/63, Rink. p. 57.

¹⁵⁸ 1956 m. lapkričio 29 d. Sprendimas *Fédération Charbonnière de Belgique prieš Aukščiausiąją valdžios instituciją*, 8-55, Rink. p. 292.

Belgijos Vyriausybė įvykdys reikalaujamus veiksmus. Teismas pripažino aktą esant savo esme sprendimu ir leido jį ginčyti.

Tačiau ETT praktikoje pasitaikydavo atvejų, kai jo pozicija nebuvo tokia palanki ieškovui. Vienas akivaizdesnių pavyzdžių yra byla *Jungtinė Karalystė prieš Komisiją*¹⁵⁹, susijusi su sutartimis dėl paslaugų teikimo trečiosioms šalims pagal EB pagalbos programą. Įmonės turėjo pateikti paraiškas šioms paslaugoms teikti, o Komisija sudarydavo jų sąrašą. Problema kilo Komisijai pareiškus, jog ji, siekdama, kad sutartys būtų tolygiai paskirstytos vertinant valstybių narių įnašus paramos programai, atsižvelgs į įmonių kilmės valstybę. Tai reišė, kad įmonė galėjo būti neįtraukta į sąrašą vien todėl, kad jame jau yra per daug įmonių iš konkrečios valstybės narės. Jungtinė Karalystė, remiama Nyderlandų, ginčijo sprendimą, teigdama, kad aktas turėjo teisinių pasekmių, nes dėl jo įmonė galėjo būti neįtraukta į sąrašą. Teismas atmetė ieškinį teigdamas, kad teisinės pasekmės sukkeliamos ne pačiu sprendimu, o sudarant sąrašą, bei pripažino aktą neperžiūrimu.

Šis sprendimas kelia abejonių dėl veiksmingos gynybos. Nors Komisijos veiksmus ir galima ginčyti vėliau, t.y. jau priėmus sprendimą neįtraukti tam tikros įmonės į sąrašą, veiksmingos gynybos užtikrinimas sukeltų tam tikrų sunkumų. Gynyba būtų veiksminga tik tuo atveju, jei atrankos procesas būtų sustabdytas tol, kol Teismas pateiktų sprendimą, o tai gali atidėti pagalbos teikimą net dvejiems metams¹⁶⁰. Taigi Teismo sprendimas, jei jis būtų priimtas iš karto po tokios Komisijos politikos patvirtinimo, būtų kur kas efektyvesnis ir logiškesnis, nei sprendime siūlomas modelis.

¹⁵⁹ 1988 m. rugsėjo 27 d. Sprendimas *Jungtinė Karalystė prieš Komisiją*, 114/86, Rink. p. 5289.

¹⁶⁰ Profesorius T.C. Hartley nuomone, toks sprendimas gali būti susijęs su Teismo nenoru priimti sprendimą dėl bylos esmės. Viena vertus, atrodo, kad Komisijos sprendimą rėmė daugelis valstybių narių, ir jo pripažinimas neteisėtu būtų politiškai netikslingas. Kita vertus, pripažinimo teisėtu precedentas galėtų sukelti problemų dėl diskriminacijos pilietybės pagrindu. Žr. Hartley, Trevor. C. *The Foundations of European Community Law. An Introduction to the Constitutional and Administrative Law of the European Community*. 5th edition, Oxford, Oxford University Press, 2003, p. 344.

Negriežtoji teisė

Grimaldi byloje¹⁶¹ Teisingumo Teismas patvirtino, kad yra kompetentingas prejudicine tvarka aiškinti pagal Sutartį priimtus negriežtosios teisės (angl. *soft law*) aktus¹⁶². Teismas konstatavo, kad atsižvelgiant į tai, jog akto formos pasirinkimas negali pakeisti priemonės prigimties, tais atvejais, kai Teismui reikia aiškinti aktą apibrėžiant jo veikimo sritį, jis turi įsitikinti, kad tas aktas pagal savo turinį iš tiesų nesiekia sukurti teisinių pasekmių. Kartu Teismas pridūrė, kad negalima teigti, jog tokie *soft law* aktai iš viso negali sukelti teisinių pasekmių, todėl nacionaliniai teismai turi „į juos atsižvelgti“ priimdami sprendimus nagrinėjamosiose bylose, visų pirma, kai tokiuose aktuose plačiau aiškinamos jiems įgyvendinti skirtos nacionalinės nuostatos arba kai jie papildoma privalomus Bendrijos teisės aktus. *Land de Sarre* byloje¹⁶³ buvo teiktas prejudicinis klausimas dėl nuomonės, ir Teismo pozicija buvo panaši kaip ir *Grimaldi* byloje. Tokia Teismo išvada leidžia manyti, kad galimi ir tiesioginiai ieškiniai dėl *soft law* aktų¹⁶⁴.

Nors kartais, ištyręs teisės aktą, ETT nustato, kad jis nesukelia teisių ar pareigų¹⁶⁵, visgi dalis Komisijos vadinamų *soft law* aktų teoriškai gali sukelti teisinių pasekmių. Deja, nustatyti net bendras gaires, leidžiančias nuspėti galimą Teismo poziciją, itin sunku. Kiekvienu atveju tampa svarbi akto savybė

¹⁶¹ 1989 m. gruodžio 13 d. Sprendimas *Grimaldi*, 322/88, Rink. p. 4407.

¹⁶² Šioje byloje kilo klausimas dėl rekomendacijos. Generalinio advokato Ruiz-Jarabo Colomer nuomone, nepaisant tam tikroje mokslinėje literatūroje plėtojamos pozicijos (be kita ko, žr. Senden, Linda. *Soft law in European Community Law*. Oxford, Portland, Hart Publishing, 2004, p. 391), nėra rimtų kliūčių tam, kad ši teismo praktika būtų taikoma ir kitiems *soft law* aktams (pvz., gairėms). Žr. 2008 m. lapkričio 27 d. generalinio advokato Ruiz-Jarabo Colomer išvadą byloje *Lodato Gennaro & C. SpA prieš Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS) ir SCCI*, C-415/07, dar nepaskelbta Rinkinyje.

¹⁶³ 1988 m. rugsėjo 22 d. Sprendimo *Land de Sarre ir kt.*, 187/87, Rink. p. 5013.

¹⁶⁴ Prof. A.Albors-Llorens nuomone, šios bylos yra akivaizdus pavyzdys, kad Teismas kartais prisiima Sutarčių „perrašytojo“ vaidmenį. Pripažinus, kad ir rekomendacijos bei nuomonės gali sukurti teisinių pasekmių, nebėra reikalo išskirti jų iš EB sutarties 230 straipsnio veikimo ribų. Albors-Llorens, Albertina. *Private Parties in European Community Law. Challenging Community Measures*. Oxford, Oxford University Press, 1996, p. 20.

¹⁶⁵ 1996 m. balandžio 30 d. Sprendimas *Nyderlandai prieš Tarybą*, C-58/94, Rink. p. I-2169; 1987 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas *Brother Industries Limited ir kt. prieš Komisiją*, 229/86 Rink. p. 3757; 1996 m. spalio 22 d. Sprendimas *Salt Union prieš Komisiją*, T-330/94, Rink. p. II-1475.

paveikti trečiųjų šalių padėti, o tai nustatyti įmanoma tik išanalizavus ginčijamą aktą bei aktą, kurį jis detalizuoja.

Prancūzija prieš Komisiją byloje¹⁶⁶ Komisijos komunikatas valstybėms narėms nustatė detalius įpareigojimus informuoti apie valstybės įmonėms valstybės teikiamą finansavimą. Prancūzijai pareiškus ieškinį dėl panaikinimo, Komisija ginčijo, kad aktas tik detalizavo pareigas, nustatytas direktyvoje, o savarankiškų teisinių pasekmių nesukūrė. Tačiau ETT nurodė, kad komunikatas nustatė daugiau pareigų, nei direktyva, todėl pripažino jį peržiūrimu aktu¹⁶⁷. Byloje *Nyderlandai prieš Tarybą*¹⁶⁸, priešingai, Teismas konstatavo, kad elgesio kodeksas dėl viešo naudojimosi dokumentais (angl. *Code of Conduct to Public Access to Documents*) yra neperžiūrimas aktas. Teismas šį dokumentą laikė aktu, atliekančiu savanoriško koordinavimo tarp Tarybos ir Komisijos funkciją, tam, kad jų požiūriai stipriai nesiskirtų, ir nustatantį tik bendrus principus¹⁶⁹.

Prof. M. Horspool ir M. Humphreys nuomone¹⁷⁰, atsižvelgiant į didėjančią tendenciją, kad ES aktai vis dažniau priimami kaip *soft law*, atvira ir išvalgi ETT pozicija pripažįstant šiuos aktus peržiūrimais yra sveikintina. Iš tiesų, kai didėjant valstybių narių skaičiui tampa vis sunkiau susitarti dėl privalomą galią turinčių teisės aktų, vis daugiau sričių vystoma būtent *soft law* pagalba¹⁷¹.

¹⁶⁶ 1993 m. birželio 16 d. Sprendimas *Prancūzija prieš Komisiją*, C-325/91, Rink. p. I-3283.

¹⁶⁷ Analogiški sprendimai buvo priimti bylose: 1990 m. spalio 9 d. Sprendimas *Prancūzija prieš Komisiją*, C-366/88, Rink. p. I-3571; 1991 m. lapkričio 13 d. Sprendimas *Prancūzija prieš Komisiją*, C-303/90, Rink. p. I-5315; 1997 m. kovo 20 d. Sprendimas *Prancūzija prieš Komisiją*, C-57/95, Rink. p. I-1627.

¹⁶⁸ 1996 m. balandžio 30 d. Sprendimas *Nyderlandai prieš Tarybą*, C-58/94, Rink. p. I-2169.

¹⁶⁹ Šis sprendimas susilaukė akademinės visuomenės kritikos – prof. D. Chalmers nuomone, tokia Teismo pozicija buvo nesuderinama su tuo, kad šis kodeksas yra gana detalus dokumentas bei nebuvo toliau išplėtotas jį įgyvendinant nei Tarybos, nei Komisijos sprendimuose. Žr. Chalmers, Damian. *European Union Law. Volume I. Law and EU Government*. Ashgate Publishing Ltd, Dartmouth Publishing Ltd, 1998, p. 541.

¹⁷⁰ Horspool, Margot; Humphreys, Matthew. *European Union Law*. 4th edition, Oxford, Oxford University Press, 2006, p. 246.

¹⁷¹ Pavyzdžiui, direktyvų tiesioginių mokesčių srityje priėmimui nuo pirmųjų pasiūlymų pateikimo prireikė 13-20 metų, o kai kuriose tiesioginių mokesčių srityse to padaryti apskritai nepavyko. Privalomo pobūdžio teisės aktų leidybai *de facto* atsidūrus aklavietėje, palaipsniui buvo pereita prie Komisijos komunikatų leidimo.

Akto dalies ginčijimas

Tam tikrais atvejais ieškovai gali būti suinteresuoti ginčyti ne visą teisės aktą, o tik jo dalį. Tokiu atveju Teismas analizuoja, ar ginčijama dalis savarankiškai veikia ieškovo teisinę padėtį sukeldama teisinių padarinių¹⁷².

Įdomus ginčas šiuo aspektu kilo *NBV ir NVB* byloje¹⁷³. Šioje konkurencijos byloje ieškovai kreipėsi į Komisiją, kad ji priimtų sprendimą, jog sudarytas susitarimas nepažeidžia Bendrijos teisės. Ši sprendimą priėmė ir jame nustatė, kad nors susitarimas pagal savo pobūdį riboja konkurenciją, vis dėlto, jis neprieštarauja Bendrijos teisei, nes neveikia prekybos tarp valstybių narių. Ieškovų toks sprendimas netenkino. Jie nesutiko su Komisijos teiginiu, kad susitarimas pagal savo pobūdį riboja konkurenciją. Ieškovai pateikė ieškinį dėl sprendimo dalies, teigiančios, kad susitarimas pagal savo pobūdį riboja konkurenciją, panaikinimo. Kadangi jie norėjo, kad būtų panaikinta tik dalis sprendimo (likusioji dalis buvo palanki jų atžvilgiu ir juos tenkino), Teismas analizavo, ar ginčijama akto dalis turi teisinę galią. Ištyręs akto veikimą, ETT konstatavo, kad ginčijama dalis tokios galios neturi, nes bet kokios galimos pasekmės paneigiamos teiginio, kad susitarimas neveikė prekybos tarp valstybių narių. Taip ieškinys pripažintas nepriimtiniu.

2.3.2. Privačių subjektų galimybės ginčyti įstatymo galią turinčius teisės aktus ir reglamentuojančio pobūdžio teisės aktus

SESV 263 straipsnio 4 dalis nurodo, kad kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo gali straipsnyje numatytais sąlygomis pateikti ieškinį dėl (i) jam skirtų aktų arba (ii) aktų, kurie yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susiję, ar dėl (iii) reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų, tiesiogiai su juo susijusių ir dėl

¹⁷² Dalies akto ginčijimas dažnai labai susijęs su suinteresuotumu pareikšti ieškinį, kuris plačiau nagrinėjamas šio darbo 2.6. skyriuje.

¹⁷³ 1992 m. rugsėjo 17 d. Sprendimas *NBV ir NVB prieš Komisiją*, T-138/89, Rink. p. II-2181.

kurių nereikia patvirtinti įgyvendinančių priemonių. Jei teisės aktas yra adresuotas asmeniui, šiam nereikia įrodyti, kad aktas tiesiogiai ir konkrečiai su juo susijęs – tai preziumuojama. Kai aktas yra adresuotas kitam subjektui (kitam privačiam asmeniui, valstybei, ar tiesiogiai taikomas visoje Sąjungoje), reikalaujama įrodyti ieškovo ryšį su aktu.

Lisabonos sutartis, priešingai nei iki jos galiojusi EB sutartis, numato skirtingus priimtinumų reikalavimus, jei ginčijamas tiesiogiai taikomas reglamentuojančio pobūdžio teisės aktas (tuomet reikalaujama tik tiesioginės sąsajos) nei kitais atvejais (reikalaujama ir tiesioginės ir konkrečios sąsajos). Vertėtų detaliau panagrinėti tokio pakeitimo poveikį ir turinį.

2.3.2.1. Reglamentuojančio pobūdžio teisės akto samprata

Vienas pagrindinių klausimų, susijusių su Lisabonos sutartimi modifikuotais ieškinių dėl panaikinimo priimtinumų kriterijais, kyla dėl neaiškumo, kas laikytina *reglamentuojančio pobūdžio teisės aktu* (angl. *regulatory act*). Reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų sąvoka nėra apibrėžta Lisabonos sutartyje ir tai palieka Europos Sąjungos Teisingumo Teismui plačią diskreciją aiškinti šią sąvoką¹⁷⁴.

Siekiant nustatyti tikrąją aptariamą sąvokos prasmę, svarbu atsižvelgti į naujojo straipsnio rengimo *travaux preparatoires* bei trumpai apžvelgti, kaip skirstomi teisės aktai pagal Lisabonos sutartį.

Kadangi tekstas, koks jis yra Lisabonos sutartyje, buvo suformuluotas rengiant Sutartį dėl Konstitucijos Europai, aktuali būtent jos rengimo medžiaga. Europos konvento svarstyta ES Konstitucinės sutarties II dalies straipsnių dėl Europos Teisingumo Teismo ir Aukštojo Teismo projektas¹⁷⁵ taikliausiai atspindi Konstitucijos III-365 straipsnio 4 dalies formuluotės

¹⁷⁴ Reikėtų pastebėti, kad tai nėra visiškai tinkama turint omenyje, kad Lisabonos sutartimi siekta Sutarčių aiškumo.

¹⁷⁵ Articles on the Court of Justice and the High Court. CONV 734/03. Prieiga internetu: <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/03/cv00/cv00734en03.pdf>.

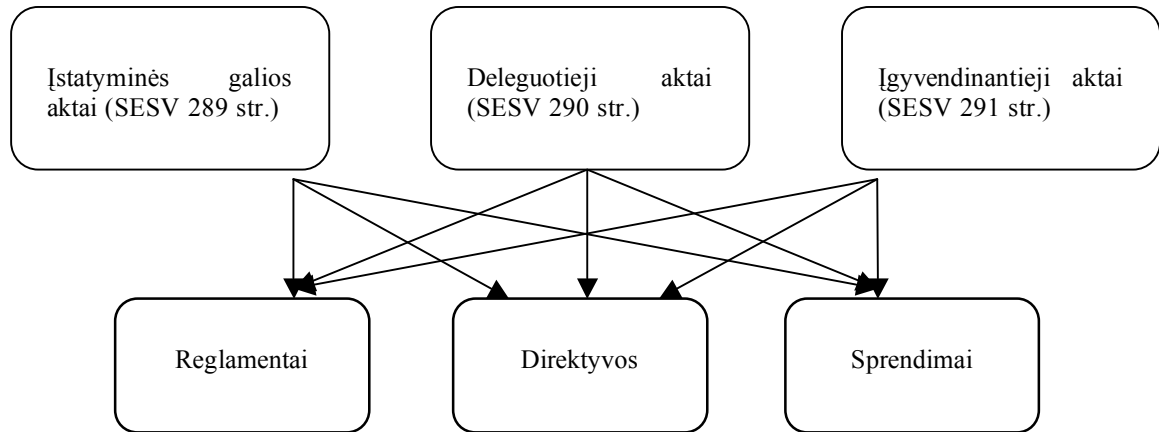
rengimą. Šiame dokumente pateikti komentarai atskleidžia, kad konvento nariai ruošdami projektą buvo susiskirstę į dvi nuomonių grupes. Viena grupė siekė, kad tekste būtų vartojama sąvoka „bendro taikymo aktai“ (angl. *acts of general application*), kita, kurios pozicija susilaukė daugiau palaikymo, – „reglamentuojančio pobūdžio aktai“ (angl. *regulatory acts*). Reglamentuojančio pobūdžio aktų nurodymas buvo įvertintas kaip nubrėžiantis aiškesnę liniją tarp bendrojo pobūdžio norminių (t.y. įstatymo galią turinčių) aktų, priimamų pagal Konstitucinėje sutartyje tam numatytą procedūrą, ir reglamentuojančio pobūdžio aktų. Laikytasi nuomonės, kad tokios sąvokos vartojimas leidžia išlaikyti ribojimą įstatymo galią turinčių aktų atžvilgiu (jiems ginčyti reikėtų įrodyti tiesioginę ir konkrečią sąsają) bei nustatyti liberalesnį režimą reglamentuojančio pobūdžio aktų ginčijimui. Buvęs Europos Bendrijų Teisingumo Teismo pirmininkas taip pat yra nurodęs įstatymo galią turinčių aktų ir reglamentuojančio pobūdžio aktų atskyrimą siūlydamas, kad būtų tinkama toliau taikyti ribojantį požiūrį dėl įstatymo galią turinčių aktų ir liberalesnį – reglamentuojančio pobūdžio aktų atžvilgiu¹⁷⁶. Tokios pat pozicijos laikėsi ir buvęs Pirmosios instancijos teismo pirmininkas¹⁷⁷. Manytina, jog tokiu aktų skirstymu buvo bandoma surasti kompromisą tarp žmogaus teisių požiūriu reikalingo *locus standi* išplėtimo ir būtinybės apsaugoti dalį ES teisės aktų nuo ginčijimo.

Be to, būtina atkreipti dėmesį, kad Lisabonos sutarties tekstas pateikė naują teisės aktų klasifikaciją. Teisės aktai skirstomi į (i) įstatyminės galios aktus (angl. *legislative acts*), (ii) deleguotus aktus (angl. *delegated acts*) bei

¹⁷⁶ Europos konvento darbo dokumentai. Oral presentation by m. Gil Carlos Rodríguez Iglesias, President of the Court of Justice of the European Communities, to the “discussion circle” on the Court of Justice on 17 February 2003. CONV 572/03. Prieiga internetu: <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/03/cv00/cv00572en03.pdf>.

¹⁷⁷ Europos konvento darbo dokumentai. Oral presentation by m. Bo Vesterdorf, President of the Court of First Instance of the European Communities, to the “discussion circle” on the Court of Justice on 24 February 2003 (CONV 575/03). Prieiga internetu: <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/03/cv00/cv00575en03.pdf>. Taip pat žr. Ward Angela. *Locus Standi under Article 230(4) of the EC Treaty: Crafting an Coherent Test for a “Wobbly Polity”*. 22 Yearbook of European Law (2003), p. 45-77.

(iii) įgyvendinančius aktus (angl. *implementing acts*)¹⁷⁸. Nors privalomų teisės aktų pavadinimai nesikeičia, tačiau, akivaizdu, kad tiek reglamentai, tiek direktyvos ar sprendimai gali būti priimti kaip įstatyminės galios, deleguotieji ar įgyvendinantieji aktai. Grafiškai tai būtų galima pavaizduoti taip:

Įstatymo galią turinčio teisės akto apibrėžimo vertėtų ieškoti SESV 289 straipsnyje. Jis nurodo, kad pagal teisėkūros procedūrą priimti teisės aktai yra įstatymo galią turintys teisės aktai. Šis straipsnis taip pat paaiškina, kas laikytina įprasta ir specialia teisėkūros procedūra.

Vadovaujantis SESV 289 straipsniu, įstatymo galią turinčiu teisės aktu galima deleguoti Komisijai įgaliojimus priimti deleguotuosius aktus – bendro pobūdžio įstatymo galios neturinčius teisės aktus, papildančius ar iš dalies keičiančius neesmines įstatymo galią turinčio teisės akto nuostatas. Ši aktų kategorija iš esmės leidžia mažiau svarbius teisės aktų leidybos klausimus perkelti vykdomajai institucijai, taip supaprastinant priėmimo procedūrą.

Trečiosios grupės, įgyvendinančiuosius teisės aktus numato SESV 291 straipsnis, teigiantis, kad kai teisiškai privalomi Sąjungos aktai turi

¹⁷⁸ Kaip savarankišką grupę dar galima išskirti įstatymo galios neturinčius aktus, priimamus tiesiogiai pagal Sutartis (pvz., SESV 105, 108, 132, 342, 329, 236 straipsniai). Plačiau apie tokius teisės aktus žr. Dougan, Michael. *The Treaty of Lisbon 2007: Winning Minds, Not Hearts*. 45 CMLRev. (2008), p 617-703.

būti įgyvendinti vienodomis sąlygomis, tie aktai suteikia įgyvendinimo įgaliojimus Komisijai arba tam tikrais atvejais – Tarybai¹⁷⁹.

Remiantis aptartais *travaux preparatoires* dokumentais bei apžvelgus naują teisės aktų klasifikaciją, manytina, kad reglamentuojančio pobūdžio aktais pagal Lisabonos sutartį laikytini visi bendro pobūdžio teisės aktai, neapimantys įstatymo galią turinčių aktų. Taigi reglamentuojančio pobūdžio aktams turėtų būti priskiriami deleguotieji aktai bei įgyvendinantieji aktai¹⁸⁰. Pažymėtina, jog kol nėra Teismo praktikos, galutinę išvadą daryti sunku – Teismas gali nuspręsti atsiriboti nuo *travaux preparatoires* ir kiek kitaip aiškinti reglamentuojančio pobūdžio akto sąvoką. Vis dėlto, šiame darbe bus laikomasi aptarto sąvokos aiškinimo.

2.3.2.2. Reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų ginčijimas

SESV 263 straipsnis aiškiai nurodo, kad pateikti ieškinį dėl reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų, dėl kurių nereikia patvirtinti įgyvendinančių priemonių, panaikinimo privatus subjektas gali tuomet, jei toks aktas yra tiesiogiai su juo susijęs¹⁸¹. Tai reiškia, kad tokiu atveju bus reikalaujama įrodyti tik tiesioginę sąsają (aptariama 2.3. skyriuje), netaikant konkrečios sąsajos reikalavimo.

Kita vertus, *locus standi* liberalizavimas pagal SESV 263 straipsnį neapima reglamentuojančio pobūdžio aktų, kuriems reikalingos įgyvendinančios priemonės. Taigi tokiems aktams tiesioginės ir konkrečios sąsajos reikalavimas išlieka.

¹⁷⁹ Plačiau apie naująją klasifikaciją žr. Hofmann, Herwig C.H. *Legislation, Delegation and Implementation Under the Treaty of Lisbon: Typology Meets Reality*. 15(4) *European Law Journal* (2009), p. 482-505.

¹⁸⁰ Jei kaip savarankišką grupę skirsime įstatymo galios neturinčius aktus, priimamus tiesiogiai pagal Sutartis, jie taip pat būtų priskiriami reglamentuojančio pobūdžio teisės aktams.

¹⁸¹ Taigi šiuo pakeitimu iš esmės siekta išspręsti tiesiogiai veikiančių (angl. *self – executing*) reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų problemą – pagal EB sutarties nustatytą tvarką jų ginčijimas praktiškai buvo neįmanomas. Pastebėtina, kad ankstyvesnėje literatūroje ne visai tiksliai teigiama, kad aptariami pakeitimai išspręs visų tiesiogiai veikiančių ES aktų ginčijimo problemą. Žr., pvz., Brown, Christopher; Morijn, John. *Case C-263/02 P, Commission v. Jégo-Quéré & Cie SA, judgment of the Sixth Chamber, 1 April 2004*. 41 *CMLRev.* (2004), p. 1639–1659.

Kaip aptariama toliau darbe, jei teisės aktas yra susietas su įgyvendinančiomis priemonėmis nacionalinėje teisėje, laikoma pakankama, kad asmuo gali kreiptis į nacionalinius teismus. Visgi reikėtų turėti omenyje, kad tais atvejais, kai nacionalinėje teisėje ES aktų įgyvendinimui priimami įstatyminiai aktai, šie dažniausiai negali būti ginčijami individų¹⁸². Be to, labai abejotina, ar nacionaliniuose teismuose prieinamų teisinės gynybos priemonių sąrašas yra pakankamas, kad užtikrintų veiksmingą teisminę gynybą nuo galimai neteisėtų ES reglamentų ar direktyvų¹⁸³.

Tiesioginės sąsajos reikalavimas plačiau nagrinėjamas 2.3. skyriuje, tačiau šiame kontekste taip pat derėtų atkreipti dėmesį į vieną aspektą: kartais, nors įgyvendinančios priemonės ir egzistuoja, tiesioginė sąsaja gali būti nustatyta dėl ribotos akto adresato veikimo laisvės įgyvendinant konkrečius aktus. Prof. A. Arnall nuomone, neaišku, ar tokios pozicijos būtų laikomasi ir vertinant formuluotę „tiesiogiai su juo susijusio ir dėl kurio nereikia patvirtinti įgyvendinančių priemonių“. A. Arnall mano, jog tikėtina, kad esant bet kokio pobūdžio įgyvendinančioms priemonėms, ši sąlyga gali būti netenkinama¹⁸⁴.

2.3.2.3. Įstatymo galią turinčių aktų ginčijimas

Kaip aptarta, SESV 263 straipsnis leidžia lengvesnėmis sąlygomis ginčyti reglamentuojančio pobūdžio aktus. Tuo tarpu siekiant ginčyti įstatymo galią turinčius aktus, reikės įrodyti ir konkrečią sąsają.

Viena vertus, toks ribojimas pagrįstas ir protingas – įstatymo galią turintys teisės aktai yra priimami sudėtingos procedūros metu, svarbiais Sąjungai klausimais. Be to, paprastai jie pasižymi itin plačia veikimo sfera. Visgi galima išvelgti ir neigiamų aspektų. Pirma, ignoruojama, kad teisminė

¹⁸² Išskyrus tas valstybes nares, kuriose numatyta konstitucinio skundo ar panaši procedūra, pagal kurią gali būti ginčijamos konstitucines teises galimai pažeidžiančios įstatymų nuostatos.

¹⁸³ Menéndez, Augustin. J. *Between Laeken and the Deep Blue Sea. An Assessment of the Draft Constitutional Treaty from a Deliberative-Democratic Standpoint*. 11(1) European Public Law (2005), p. 105-144. Plačiau žr. 3.2. skyrių.

¹⁸⁴ Arnall, Anthony. *The European Union and its Court of Justice*. 2nd edition, Oxford, Oxford University Press, 2006, p. 90.

peržiūra gerina teisės aktų leidybos kokybę; ir antra, tai nėra visiškai logiška ES sistemoje, kurioje aktų teisėtumas (tiek įstatyminių, tiek reglamentuojančio pobūdžio) gali būti individų netiesiogiai ginčijamas prejudicinių sprendimų keliu arba ieškiniuose dėl žalos atlyginimo.

Panašu, kad tokį teisės aktų skirstymą į įstatyminės bei neįstatyminės galios teisės aktus bei privačių subjektų vykdomos teisėtumo kontrolės ribojimo modelį, pagal kurį privatūs subjektai negali ginčyti įstatyminės galios aktų, Lisabonos sutartis „skolinasi“ iš nacionalinių konstitucinių tradicijų – daugumoje valstybių narių privačių subjektų galimybės ginčyti teisės aktus yra itin ribotos, jei šie teisės aktai yra hierarchinės teisės aktų sistemos viršuje. Vis dėlto, valstybėse narėse tokie ribojimai siejami ne tiek su aktų hierarchija *per se*, bet su jau aptarto demokratinio legitimumo lygiu: piliečiams sunkiau ginčyti aktus, kurie priimti demokratiškai išrinktų atstovų (parlamento), nei vykdomosios valdžios, kuri nėra renkama. Kai ši mintis perkeliama į specifinį Europos Sąjungos kontekstą, ji tampa nebe tokia pagrįsta, nes, kaip minėta šio darbo 1.1. skyriuje, ES teisės aktų leidėjas negali būti sulyginamas su nacionaliniais parlamentais ir neturi tokio pat demokratinio legitimumo kaip šie¹⁸⁵. Be to, turint omenyje ES teisės aktų leidybos mechanizmą, skirtumas tarp įstatymo galią turinčių aktų bei kitų teisės aktų dažnai yra formalus, o kartais tiesiog priklauso nuo aktų priimančios institucijos vienašalio pasirinkimo¹⁸⁶.

2.3.2.4. Sprendimų, reglamentų ir direktyvų ginčijimas

Kaip nustatyta ankstesniame skyriuje, Teismo jurisprudencija pripažįsta galimybę ginčyti ES teisės aktus nepriklausomai nuo to, koks

¹⁸⁵ Pastebėtina, jog darbe kalbant apie įstatymo galią turinčių ES teisės aktų teisėtumo kontrolę, ji nesiejama ir nelyginama su valstybių narių įstatymų teisėtumo kontrolės modeliais, nes, kaip aptarta, valstybių narių ir ES įstatyminio pobūdžio aktų priėmimo tvarka legitimumo požiūriu nesulyginama. Plačiau tai nagrinėjama šio darbo 1.1. skyriuje.

¹⁸⁶ Žr., pvz., SESV 203 bei 352 straipsnius, pagal kuriuos Taryba gali pasirinkti, kokį teisės aktą priimti.

pavadinimas jiems priskirtas ar kokia forma jie pateikti. Teismo praktikoje nuolat pabrėžiama, kad svarbiausia – akto turinys.

Iki Lisabonos sutarties galiojusi straipsnio, įtvirtinančio ieškinius dėl panaikinimo, redakcija, minėjo tik sprendimus kaip aktus, kuriuos gali ginčyti privatūs subjektai¹⁸⁷. Visgi praktikoje privatūs ieškovai teikdavo ieškinius dėl sprendimų ir reglamentų panaikinimo, o retais atvejais ginčijo ir direktyvas. Atsižvelgiant į tai, kad EB sutartyje nurodyta formuluotė „reglamentas sprendimo formoje“ nebebuvo netikslus, Lisabonos sutartyje tekstas buvo supaprastintas nurodant tik „aktą, kuris yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susijęs“. Tai, kad nereikalaujama įrodyti, jog aktas yra sprendimas, iš esmės kodifikuoja ETT praktiką: Teismas jau seniai pripažino, kad asmenys gali ginčyti ne vien sprendimus ar aktus, kurie savo esme yra sprendimai, bet ir norminio pobūdžio aktus.

Sprendimai

Sprendimai pagal SESV 288 straipsnį (EB sutarties ex 249 straipsnis) yra privalomi teisės aktai¹⁸⁸; jei sprendime nurodomi jo adresatai, jis sukuria teisinę pasekmę tik tiems asmenims, kuriems jis yra adresuotas.

Kai sprendimas adresuotas ieškovui, klausimų paprastai nekyla, nes tiesioginė ir konkreti sąsaja (jei reikia ją įrodyti) yra akivaizdi. Be to, pagal bendruosius administracinės teisės principus sprendimo adresatas automatiškai turi teisę ginčyti sprendimą¹⁸⁹. Dažnas sprendimo, adresuoto privačiam

¹⁸⁷ Tai, kad EB sutarties 230 straipsnio 4 dalyje minėti tik sprendimai, S. Enchelmaier sieja su Sutarties rengimo aplinkybėmis. Sutarties rengėjų akimis 1957 m. kiti teisės aktai negalėjo veikti privačių subjektų interesų kitu būdu, nei netiesiogiai. Tik vėliau paaiškėjo, kad tai buvo trumparegiškas sprendimas, sukuriantis spragas privačių subjektų gynyboje, kurios turėjo būti užpildytos. Enchelmaier, Stefan. *No-One Slips Through the Net? Latest Developments, and Non-Developments, in the European Court of Justice's Jurisprudence on Art. 230(4) EC*. 24 Yearbook of European Law (2005), p. 173-221.

¹⁸⁸ Sąvoka „sprendimas“ šiame kontekste siejama su teisės akto turiniu, o ne forma. Kaip aptarta ankstesniame poskyryje, sprendimas gali būti ir laiško, pranešimo, ar kitos formos.

¹⁸⁹ Pollard, David; Ross, Malcolm. *European Community Law. Texts and Materials*. London, Butterworths, 1994, p. 252.

subjektui, pavyzdys būtų Komisijos priimtas sprendimas, nustatantis, kad ieškovas pažeidė ES konkurencijos teisę¹⁹⁰.

Jei ieškovas nėra akto adresatas, visų pirma reikalinga nustatyti, ar ginčijamas sprendimas laikytinas reglamentuojančio pobūdžio aktu. Jei ne, ieškovas privalės įrodyti tiesioginę ir konkrečią sąsają. Tuo tarpu nustatius, kad ginčijamas sprendimas yra reglamentuojančio pobūdžio teisės aktas, ir jei dėl jo nereikia patvirtinti įgyvendinančių priemonių, ieškovui tereikės įrodyti tiesioginę sąsają.

Reglamentai

Iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo privatiems asmenims ypač sudėtinga būdavo ginčyti EB institucijų teisės aktų teisėtumą tais atvejais, kai buvo siekiama reglamento arba direktyvos panaikinimo. Pagrindinė problema slypėjo šių teisės aktų prigimtyje ir EB sutarties tekste, kuris minėjo „reglamentus sprendimo formoje“¹⁹¹.

Ilgą laiką Teismas dvejojo, kokie reglamentai gali būti ginčijami¹⁹². Septintajame dešimtmetyje Teismas konstatavo, kad privatūs asmenys negali ginčyti norminių teisės aktų¹⁹³, ir tvirtino, kad net tiesiogiai ir konkrečiai susijęs reglamentas negali būti ginčijamas, jei jis yra norminio pobūdžio¹⁹⁴. Kitais atvejais jis nesvarstė priemonės prigimties, bet labiau tai, ar aktas tiesiogiai ir konkrečiai susijęs su atitinkamu asmeniu¹⁹⁵.

¹⁹⁰ Pvz., 1966 m. liepos 13 d. Sprendimas *Consten ir Grundig prieš Komisiją*, 56/64 ir 58/64, Rink. p. 429.

¹⁹¹ Primintina, kad EB sutarties 230 straipsnio 4 dalis nurodė, kad privatus asmuo gali pateikti ieškinį dėl jam skirtą sprendimo arba sprendimo, kuris, nors ir būtų kitam asmeniui skirtą reglamento ar sprendimo formos, yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susijęs.

¹⁹² Apie ankstesnę praktiką ginčijant reglamentus žr. Greaves, Rosa. *Locus Standi under Article 173 EEC when Seeking Annulment of a Regulation*. 11 ELRev. (1986), p. 119-133.

¹⁹³ 1962 m. gruodžio 14 d. Sprendimas *Confédération nationale des producteurs de fruits et légumes ir kt. prieš Tarybą*, 16/62 ir 17/62, Rink. p. 901, 919 ir 920. Čia Teismas nurodė, kad atskyrimo tarp reglamento ir sprendimo kriterijus yra akto taikymas, t.y. ar jis yra taikomas visiems, ar tik nurodytiems asmenims; reglamentai iš esmės yra norminio pobūdžio ir taikomi abstrakčioms asmenų kategorijoms.

¹⁹⁴ 1970 m. balandžio 16 d. Sprendimas *Compagnie française commerciale et financière prieš Komisiją*, 64/69, Rink. p. 221.

¹⁹⁵ 1978 m. kovo 16 d. Sprendimas *UNICME prieš Tarybą*, 123/77, Rink. p. 845.

Ankstyvaisiais darbo metais Teismas pirmiausia reikalavo įrodyti, kad reglamentas savo esme yra sprendimas. Tai praktiškai reiškė įrodyti, kad reglamentas buvo priimtas ne sureguliuoti objektyvią situaciją rinkoje, bet nuspręsti ieškovų padėtį. Esant tokiam griežtam vertinimui dauguma ieškinių būdavo atmetami kaip nepriimtini. *Koninklijke Scholten Honig* byloje¹⁹⁶ izogliukozės gamintojas ginčijo reglamentą, nustatantį subsidijų izogliukozei sumažinimą ir palaipsnį panaikinimą. Tuomet Bendrijoje tebuvo trys ar keturi tokie gamintojai, ir dėl reikalingų technologijų ir investicijų tokia situacija dar būtų likusi dvejiems metams. Tačiau ETT konstatavo, kad reglamento formuluotės atspindėjo jo bendrą taikymą abstrakčiai asmenų kategorijai. Teismo nuomone, nepakako to, kad tuo metu asmenų skaičius buvo fiksuotas ir nustatomas¹⁹⁷. *Calpak* byloje¹⁹⁸ reglamentas riboja pagalbą konservuotų kriaušių gamintojams, ir nors Bendrijoje akto priėmimo metu buvo tik 38 šių produktų gamintojai, ETT analizavo priemonės formuluotes ir nusprendė, kad priemonė yra bendro pobūdžio¹⁹⁹.

Jurisprudencijos nenuoseklumas tapo pagrindine kliūtimi praktikams bei teisėms mokslininkams aiškinant teisę – ETT praktikoje buvo sunku nustatyti bendrus kriterijus, kokius klausimus ir kokia tvarka analizuos Teismas, kad nustatytų *locus standi*. Nors Sutartis minėjo trijų pakopų testą – ar reglamentas iš tikro yra sprendimas, ar jis tiesiogiai, ir ar konkrečiai susijęs – buvo sunku nuspėti, ar visi šie reikalavimai bus vertinami, ir kokia tvarka tai bus daroma.

¹⁹⁶ 1977 m. gegužės 5 d. Sprendimas *Koninklijke Scholten Honing prieš Tarybą ir Komisiją*, 101/76, Rink. p. 797.

¹⁹⁷ Gali būti, kad Teismas tuo metu buvo paveiktas šiuo atveju masinio izogliukozės produkcijos perviršio - jei jis būtų nenustatęs tokios kliūties ieškovams, būtų turėjęs panaikinti reglamentą ir produkcijos perviršis tęstųsi. Žr. Deards, Elspeth; Hargreaves, Sylvia. *European Union Law*. 2nd edition, Oxford, Oxford University Press, 2004, p. 143.

¹⁹⁸ 1980 m. birželio 17 d. Sprendimas *Calpak*, 789/79 ir 790/79, Rink. p. 1949.

¹⁹⁹ Kaip konstatavo Teismas daugelyje bylų, tai, kad galima nustatyti, kiek yra asmenų akto priėmimo metu, nekeičia akto prigimties. Rinka yra atvira ir kiekvienas subjektas gali užsiimti veikla, taip padidindamas skaičių (atvira grupė).

Dešimtajame praeito amžiaus dešimtmetyje *Extramet*²⁰⁰ ir *Codorniu*²⁰¹ bylose²⁰² Teismas vis dėlto pripažino, kad reglamentas, neprarasdamas savo kaip bendrojo taikymo teisės akto pobūdžio, gali būti tiesiogiai ir konkrečiai susijęs su konkrečiais asmenimis. *Codorniu* byloje ieškovas ginčijo „tikrą“ norminio pobūdžio reglamentą, kuris uždraudė putojančio vyno gamintojams savo prekių pavadinimuose naudoti prancūzišką žodį „*cremant*“ ar jo vertinius į kitas kalbas. Šį reglamentą ginčijo Ispanijos bendrovė *Codorniu*, kuri jau daug metų žodį „*cremant*“ vartojo kaip savo registruotą prekės ženklą. Teismas pripažino, kad ieškovas skyrėsi nuo kitų asmenų, nes gynė intelektinę nuosavybę ir leido ginčyti „tikrą“ reglamentą. Taigi Teismas 1991 m. faktiškai konstatavo, kad privatus asmuo gali turėti *locus standi* net ginčijant „tikrą“ reglamentą²⁰³ (šiandien jį vadintume įstatymo galią turinčiu teisės aktu). Kaip teisingai pastebėjo prof. A. Arnall, *Les Verts* byla²⁰⁴, kurioje leista ginčyti pasekmių turėjusį Parlamento aktą, gali būti laikoma byla, kurioje Teismas iš esmės pripažino, kad privatus ieškovas gali ginčyti bet kurį ES teisės aktą, veikiantį jų teises, jei gali įrodyti tiesioginę ir konkrečią sąsają²⁰⁵.

Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai aukščiau aptarta Teismo praktika iš esmės buvo kodifikuota, atsisakant sprendimo ir kitų teisės aktų atskyrimo. Kaip ir sprendimo forma priimti teisės aktai, pagal SESV 263 straipsnį reglamentai gali būti ginčijami įrodžius tiesioginę ir konkrečią sąsają, o jei jie priskirtini reglamentuojančio pobūdžio teisės aktams, kuriems nereikalingos įgyvendinančios priemonės – įrodžius vien tiesioginę sąsają.

Direktyvos

²⁰⁰ 1991 m. gegužės 16 d. Sprendimas *Extramet Industrie prieš Tarybą*, C-358/89, Rink. p. I-2501.

²⁰¹ 1994 m. gegužės 18 d. Sprendimas *Codorniu prieš Tarybą*, C-309/89, Rink. p. I-1853.

²⁰² *Extramet* byla buvo susijusi su antidempingo priemonėmis, todėl dėl šios srities specifiškumo nebuvo aišku, ar tokia praktika bus išplėsta kitose srityse. Abejones išsklaidė *Codorniu* byla. *Codorniu* byla plačiau nagrinėjama 2.5.3. poskyryje tiriant konkrečios sąsajos reikalavimą.

²⁰³ Paminėtina, kad siekiant paaiškinti leidimą ginčyti reglamentus, literatūroje dažnai buvo minima „aktų-hibridų“ teorija. Pagal ją tam tikri teisės aktai gali būti laikomi „aktais-hibridais“, t.y. iš esmės būti bendro taikymo, tačiau konkrečius asmenis veikti kaip sprendimai.

²⁰⁴ 1986 m. balandžio 23 d. Sprendimas *Les Verts*, 294/83, Rink. p. 1339.

²⁰⁵ Arnall, Anthony. *Private Applicants and the Action for Annulment since Codorniu*. 38 CMLRev. (2001), p. 7-52.

Iš dar iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo nusistovėjusios ES teismų praktikos matyti, kad vienintelės aplinkybės, jog ginčijamas teisės aktas yra direktyva, nepakanka pripažįstant ieškinį nepriimtinu²⁰⁶. Štai *Salamander* byloje²⁰⁷ ETT pripažino galimybę ginčyti direktyvą, bet šiuo atveju nebuvo įtikintas ieškovų tiesiogine ir konkrečia sąsaja. Direktyva pripažinta esanti bendro pobūdžio norminiu teisės aktu, kuris yra taikomas visiems tokia pat komercine veikla užsiimantiems asmenims, ir neturi tiesioginio ir konkretaus poveikio ieškinį pateikusioms įmonėms.

Atsižvelgiant į tai, kad direktyvos adresuojamos valstybėms narėms²⁰⁸ ir palieka šioms diskrecijos jas įgyvendinant, jos netaikomos tiesiogiai iki kol baigiasi jų įgyvendinimo (t.y. perkėlimo į nacionalinę teisę) terminas, o ir vėliau galimas tik tiesioginis vertikalus veikimas²⁰⁹. Todėl retai susidaro situacijos, kai direktyvos būna tiesiogiai susijusios su privačiu ieškovu. Taigi, nors jurisprudencija neneigia privačių subjektų galimybės ginčyti direktyvas, dėl jų pobūdžio direktyvų ginčijimas sudėtingas.

Teismui liberaliai aiškinant teisės akto formos reikalavimus bei iš dalies liberalizavus poziciją dėl norminės prigimties aktų ginčijimo, procesuose dėl aktų panaikinimo didžiausių sunkumų vis dažniau sukelia

²⁰⁶ 1998 m. birželio 17 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas *UEAPME prieš Tarybą*, T-135/96, Rink. p. II-2335; 2002 m. rugsėjo 10 d. Pirmosios instancijos teismo nutartis *Japan Tobacco ir JT International prieš Parlamentą ir Tarybą*, T-223/01, Rink. p. II-3259. Taip pat žr. 1993 m. birželio 29 d. Sprendimas *Gibraltaras prieš Tarybą*, C-298/89, Rink. p. I-3605; 1995 m. lapkričio 23 d. Nutartis *Asocarne prieš Tarybą*, C-10/95 P, Rink. p. I-4149; 2008 m. sausio 18 d. Sprendimas *Viamex Agrar Handel ir ZVK*, C-37/06 ir C-58/06, Rink. p. I-69; 1998 m. birželio 17 d. Sprendimas *UEAPME prieš Tarybą*, T-135/96, Rink. p. II-2335; 2004 m. rugsėjo 6 d. Nutartis *SNF prieš Komisiją*, T-213/02, Rink. p. 3047.

²⁰⁷ 2000 m. birželio 27 d. Sprendimas *Salamander ir kt. prieš Parlamentą ir Tarybą*, T-172/98, T-175/98–T-177/98, Rink. p. II-2487.

²⁰⁸ Visgi kai kuriais atvejais direktyvos palieka valstybėms narėms tokią siaurą diskrecijos galimybę, kad jos *de facto* nustato privatiems subjektams pareigas net iki priimant įgyvendinančias priemones; įmonės, pavyzdžiui, besirengdamos direktyvų įgyvendinimui turi pritaikyti savo verslo planus .

²⁰⁹ Direktyvos nepasižymi tiesioginiu horizontaliu veikimu. 1994 m. liepos 14 d. Sprendimo *Faccini Dori*, C-91/92, Rink. p. I-3325.

tiesioginės ir konkrečios sąsajos įrodinėjimas. Šie privačių asmenų *locus standi* reikalavimai nagrinėjami tolesniame skyriuje.

2.4. Tiesioginės sąsajos reikalavimas ieškiniuose dėl panaikinimo

Kai ginčijamas teisės aktas, kuris prieštarauja aukštesnę vietą teisės aktų hierarchijoje²¹⁰ užimančiam teisės aktui, dažnai tenka išskleisti visą Kelzeno piramidę – būtina nustatyti ginčijamo akto vietą ir identifikuoti, kuriame laiptelyje yra pirmasis neteisėtumą lėmęs aktas. Klaida aktų grandinėje gali glūdėti ir aukštesnėse pakopose, t.y. individualaus sprendimo neteisėtumą gali lemti įstatymo ydingumas.

Europos Sąjungoje situacija dar sudėtingesnė: atsiradus papildomai viršnacionalinei teisės sistemai, ieškant „sulūžusio laiptelio“ pirmiausia tenka atskirti, ar konkretus teisių pažeidimas kyla iš ES, ar iš ją įgyvendinančios nacionalinės teisės. Tai kartu lemia nacionalinių ir ES teismų kompetencijos atribojimą. Atitinkamai, kai ieškinys dėl ES teisės akto panaikinimo pateikiamas ETT, šis privalo nustatyti, ar asmens padėtį veikia būtent ES teisės aktas. Tam taikomas specialus ieškinių priimtumo kriterijus – tiesioginės sąsajos reikalavimas, kurio nenustačius ieškinys ETT atmetamas²¹¹.

Šiame skyriuje tiriama tiesioginės sąsajos samprata bei probleminiai jos nustatymo aspektai.

2.4.1. Tiesioginės sąsajos samprata

SESV 263 straipsnio 4 dalis numato, kad privatus asmuo gali pateikti ieškinį dėl panaikinimo dėl tų aktų, kurie yra *tiesiogiai* ir konkrečiai su juo susiję, ar dėl reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų, *tiesiogiai* su juo susijusių ir dėl kurių

²¹⁰ Teisės aktų hierarchija – tai sistema, sudaryta iš pakopų, kuri parodo teisės akto vietą, reikšmę, viršenybę. Hierarchija grindžiama juridinės galios diferencijavimu: žemesnę vietą hierarchijoje užimančiam teisės aktas privalo neprieštarauti ant aukštesnio hierarchijos sistemos laiptelio esančiam teisės aktui.

²¹¹ Tai primena *forum non conveniencie* doktriną, taikomą tarptautinėje privatinėje teisėje.

neriekia patvirtinti įgyvendinančių priemonių²¹². Taigi, tiesioginės sąsajos įrodymas yra neišvengiamas priimtino reikalavimas visais atvejais, kai ieškovas nėra akto adresatas, nepriklausomai nuo to, koks aktas ginčijamas.

ETT praktikoje greitai įsitvirtino principas, kad siekiant įvertinti, ar egzistuoja tiesioginė sąsaja (t.y. ar aktas yra „tiesiogiai susijęs“), tikrintina, ar aktas veikia asmenį be kito subjekto valios įsiterpimo, t.y. ar tarp akto ir jo įtakos ieškovo teisinei padėčiai yra tiesioginis priežastinis ryšys. Taigi tiesioginė sąsaja iš esmės nustatoma, kai:

- (i) ES institucija priima teisės aktą;
- (ii) Šis sukelia tiesioginį poveikį privačiam subjektui; ir
- (iii) Tokio poveikio atsiradimui neturėjo įtakos trečiosios šalies²¹³, turėjusios veiksmų laisvę, intervencija.

Iš esmės ES institucijos teisės aktas, nepriklausomai nuo formos ar adresato, sukels tiesioginį poveikį ieškovo padėčiai, jei nustatys pareigų ar panaikins privilegijas tai klasei asmenų, kurios narys yra ieškovas, arba atvirkščiai – suteiks privilegijų ar nutrauks nepatogumus jo konkurentams²¹⁴. Visgi tiesioginės sąsajos kriterijus nėra naudojamas vien tam, kad būtų pamatuotas ieškovo teisių ir interesų pablogėjimo lygis.

²¹² Nors nėra bendros ar nekintamos taisyklės, ką Teismas analizuos pirma – tiesioginės ar konkrečios sąsajos egzistavimą, dažniausia tikrinama tiesioginė sąsaja, o tik po to – konkreči. Jei nagrinėjama atvirkštine tvarka, tai dažniausiai tais atvejais, kai ieškovas įrodydavo konkrečią sąsają, ETT paprastai preziumuodavo tiesioginės sąsajos egzistavimą. Literatūroje galima rasti nuomonių, teigiančių, kad sunku išvengti jausmo, kad ETT pirmiausia nusprendžia, ar nori, kad ieškinys būtų priimtinas, o tik tuomet taiko tą testą, kuris padeda pasiekti norimą rezultatą. Žr., pvz., Hanlon, James. *European Community Law*. 2nd edition. London, Sweet & Maxwell, 2000, p. 124. Visgi su šia nuomone galima ir nesutikti – kur kas paprastesnis paaiškinimas, kodėl Teismas vienoje byloje pirmiausia tiria tiesioginę, kitose – konkrečią sąsają, galėtų būti tai, kad Teismas pirmiausia nagrinėja tą priimtino kriterijų, kuris konkrečiu atveju jam atrodo keliantis daugiau kliūčių, arba priešingai – trumpai užsimena apie kliūčių nekeliančio priimtino kriterijaus įvykdymą, ir tuomet nagrinėja antrąjį.

²¹³ Sąvoka „trečioji šalis“ šiame skyriuje vartojama įvardijant valstybę, fizinį ar juridinį asmenį, kuris yra ginčijamo ES institucijos priimto teisės akto adresatas ir nėra ieškovas.

²¹⁴ MacLean, Robert. M.(ed.) *Textbook. Law of the European Union*. London, Old Bailey Press, 1997, p. 68. Dėl atvejų, kai ginčijamas aktas, adresuotas konkurentams, žr. 1969 m. gruodžio 10 d. Sprendimą *Eridania ir kt. prieš Komisiją*, 10/68 ir 18/68, Rink. p. 459; bei 1986 m. sausio 28 d. Sprendimą *Cofaz ir kt. prieš Komisiją*, 169/84, Rink. p. 391.

Les Verts byloje²¹⁵, kurioje buvo ginčijamas sprendimas dėl lėšų paskirstymo partijoms, Teismas konstatavo, kad aktas yra tiesiogiai susijęs su ieškovu, jei jis sudaro pilną taisyklių rinkinį, kuris yra pakankamas ir nereikalauja įgyvendinančių nuostatų, nes būtent tokiomis aplinkybėmis priemonė taikoma automatiškai ir nepalieka vietos veiksų laisvei. Vėlesnėse bylose tai atkartota nurodant, kad tiesioginės sąsajos reikalavimas įvykdomas tik tuomet, kai ginčijama ES priemonė tiesiogiai veikia individo teisinę padėtį ir nepalieka jokios diskrecijos adresatui, atsakingam už jos įgyvendinimą; šis įgyvendinimas yra automatinio pobūdžio ir išplaukia tik iš ES teisės normų, netaikant kitų tarpinių taisyklių²¹⁶.

Taigi jei ES teisės aktas nurodys, kad valstybė narė turi imtis tam tikrų įgyvendinamųjų veiksų, ir suteiks veiksų laisvę pasirinkti, kaip taikyti teisės aktą, bus laikoma, kad egzistuoja įsiterpiantis subjektas, ir tiesioginė sąsaja bus nutraukta. Individas tokiu atveju galės ginčyti tik įgyvendinantį nacionalinės teisės aktą ir tik nacionaliniame teisme. Kadangi adresato veiksų laisvės ribos ir jų poveikis tiesioginei sąsajai kelia pakankamai neaiškumą, todėl šie klausimai turi būti aptarti išsamiau.

2.4.2. Reali veiksų laisvė

Situacija, kai trečioji šalis, valstybė, turėjo visišką veiksų laisvę pasirinkti, kaip taikyti ES priemonę, ir todėl nebuvo nustatyta tiesioginė sąsaja, gana aiškiai iliustruoja *Mannesmann-Röhrenwerke* byla²¹⁷. Bendrija su JAV sudarė susitarimą dėl prekybos plieniniais vamzdžiais, kuris nustatė importo į JAV kvotą. Reglamentas šią kvotą paskirstė valstybėms, kurios turėjo padalyti

²¹⁵ 1986 m. balandžio 23 d. Sprendimas *Les Verts*, 294/83, Rink. p. 1339.

²¹⁶ 1998 m. gegužės 5 d. Sprendimas *Glencore Grain prieš Komisiją*, C-404/96 P, Rink. p. I-2435; 2004 m. birželio 29 d. Sprendimas *Front National prieš Parlamentą*, C-486/01 P, Rink. p. I-6289; 2000 m. gruodžio 13 d. Sprendimas *DSTV prieš Komisiją*, T-69/99, Rink. p. II-4039; 1998 m. gegužės 5 d. Sprendimas *Dreyfus prieš Komisiją*, C-386/96 P, Rink. p. I-2309; 2007 m. sausio 9 d. Nutartis *Lootus Teine Osaiühing prieš Tarybą*, T-127/05, dar nepaskelbtas Rinkinyje.

²¹⁷ 1987 m. kovo 17 d. Sprendimas *Mannesmann-Röhren-Werke prieš Tarybą*, 333/85, Rink. p. 1381.

ją savo eksportuotojams. Ieškovai, Vokietijos plieno vamzdžių eksportuotojai, siekė šio reglamento panaikinimo. ETT nesiaiškino, ar reglamentas savo esme buvo sprendimas, bet nurodė, kad ieškovai nebuvo tiesiogiai veikiami šio akto. Bendrija tik priskyrė dalį kvotos Vokietijai, ir būtent Vokietijos kompetentingos institucijos turėjo veiksmų laisvę nuspręsti, kaip suteiktą kvotą paskirstyti savo šalies eksportuotojams.

Alcan byla²¹⁸ kelia daugiau klausimų. Belgija ir Liuksemburgas kreipėsi į Komisiją, kad ši 1968 metams suteiktų joms teisę importuoti aliuminį sumažintu maito mokesčiu. 1969 m. Komisija nusprendė šio prašymo netenkinti. *Alcan* bendrovė bei dvi kitos Belgijos aliuminio perdirbimo įmonės, kurios importavo aliuminį 1968 m., ir kurioms, jei Komisija būtų priėmusi palankų sprendimą, tikėtinai būtų suteikta teisė importuoti aliuminį sumažintu mokesčiu, pateikė ieškinį dėl minėto Komisijos sprendimo (adresuoto Belgijai) panaikinimo. Komisijos sprendimas nebuvo pripažintas tiesiogiai susijusiu su ieškovais, nes teigiamo atsakymo atveju kvotos paskirstymas būtų priklausęs nuo Belgijos valios. Teismas pažymėjo, kad jei kvota būtų buvusi suteikta, Belgija nebūtų įpareigota leisti importą sumažintu mokesčiu, t.y. Belgija galėtų spręsti, pasinaudoti leidimu ar ne.

Nors kyla klausimas, kodėl Belgijos Vyriausybė prašė suteikti kvotą, jei būtų neketinusi ja pasinaudoti, tačiau Teismo nuomone, vien tokia galimybė buvo pakankama paneigti *locus standi*. Atkreiptinas dėmesys, kad nors nebuvo duomenų, kaip Vyriausybė ruošiasi pasinaudoti leidimu, ji veikė ieškovų interesais (priešingai nei toliau aptariamoje *Bock* byloje²¹⁹). Kita vertus, ETT pozicija buvo grindžiama tuo, kad pati Belgijos Vyriausybė neginčijo aptariamo Komisijos akto, nors tuomet nereikėtų įrodinėti nei tiesioginės, nei konkrečios sąsajos. Bet kokiu atveju reikia pripažinti, kad *Alcan* byloje buvo taikyta labai plati valstybės veiksmų laisvės samprata, ribojanti galimybę

²¹⁸ 1970 m. birželio 16 d. Sprendimas *Alcan prieš Komisiją*, 69/69, Rink. p. 385.

²¹⁹ 1971 m. lapkričio 23 d. Sprendimas *Bock prieš Komisiją*, 62/70, Rink. p. 897.

įrodyti tiesioginę sąsają. Vėlesnėse bylose šis diskrecijos aiškinimas kito, pavyzdžiui, *Piraiki-Patraiki* byloje²²⁰ jau taikytas palankesnis ieškovui požiūris.

Siauresnį tiesioginės sąsajos ir poveikio ieškovo padėčiai aiškinimą iliustravo ir *Regione Siciliana* byla²²¹. Komisijai nusprendus iš Europos regioninės plėtros fondo finansuoti dalį išlaidų statant greitkelių Sicilijoje, Komisija pervesdavo lėšas Italijai, kuri tuomet perduodavo jas Sicilijos regionui, atsakingam už projekto įgyvendinimą (ši funkcija priskirta sprendime skirti finansinę pagalbą). Kai metams bėgant greitkelio vis dar nebuvo matyti, Komisija priėmė sprendimą, kuriuo teiktą finansinę pagalbą nutraukė. Sicilijos regionas, kurio reikmėms faktiškai ir buvo skirtos Bendrijos finansinės lėšos, prašė panaikinti tokį Komisijos sprendimą.

Pirmosios instancijos teismas, argumentuodamas, kad Italijos Respublika galėjo nuspręsti iš savo lėšų baigti darbus (padengdama tą dalį lėšų, dėl kurių buvo panaikintas Bendrijos finansavimas), iš esmės padarė išvadą, kad Bendrijos teisės aktas ieškovo tiesiogiai neveikia. Apeliacijoje ETT šio teiginio nepaneigė ir nurodė, kad parama buvo skirta Italijai. Tai, kad ieškovas priskirtas atsakingu už projekto įgyvendinimą, nereiškė, kad pats ieškovas turėjo teisę į pagalbą, ir nors faktiškai ieškovas buvo galutinis ir vienintelis naudos gavėjas, tiesioginė sąsaja nenustatyta.

Taigi aukščiau aptartose bylose ETT pripažino, kad trečiosios šalies veiksmų laisvė panaikina priežastinį ryšį tarp ES teisės akto ir jo poveikio ieškovui. Jei *Mannesmann-Röhrenwerke* byloje valstybė realiai galėjo rinktis veikimo būdą ir toks pasirinkimas nebuvo numanomas, kitose bylose jau kyla abejonių dėl situacijos vienareikšmiškumo.

²²⁰ 1985 m. sausio 17 d. Sprendimas *Piraiki-Patraiki ir kt. prieš Komisiją*, 11/82, Rink. p. 207.

²²¹ 2006 m. gegužės 2 d. Sprendimas *Regione Siciliana prieš Komisiją*, C-417/04 P, Rink. p. I-3881.

Tačiau iš nusistovėjusios Teismo praktikos matyti, kad vien tai, jog ES trečiajai šaliai formaliai suteikia veiksmų laisvę, *per se* nepanaikina priežastinio ryšio tarp ES teisės akto ir privačiam subjektui kilusių padarinių. Svarbu, ar ta veiksmų laisvė yra pakankama, ir ar priimant aktą nėra iš anksto aišku, kaip ji bus panaudota.

2.4.3. Trečiosios šalies įtaka tiesioginei sąsajai

2.4.3.1. Trečiosios šalies pareiškimas apie tolesnius veiksmus priėmus aktą

Vadinamoji „*pilot case*“ šiame kontekste yra *Bock* byla²²². Ieškovas kreipėsi į Vokietijos kompetentingas institucijas dėl licencijos importuoti kiniškus grybus išdavimo. Vokietija netrukus pateikė prašymą Komisijai, kad ši suteiktų leidimą riboti tam tikrą iš Kinijos kilusių prekių importą, o Komisija tokį leidimą suteikė. Tuomet Vokietijos Vyriausybė, pasinaudodama Komisijos suteikta galimybe, atsisakė ieškovui suteikti prašomą licenciją. Byloje buvo nustatyta, kad nors Vokietijos Vyriausybė galėjo pasirinkti, ar pasinaudoti Komisijos suteiktu leidimu ieškovo atžvilgiu, atsisakymo tikimybė buvo teorinė²²³: *Bock* jau buvo pranešta, kad jo paraiška bus atmesta, kai tik bus gautas leidimas²²⁴. ETT konstatavo, kad nebuvo įsiterpiančios veiksmų laisvės, nes Vokietijos institucijos jau pasinaudojo šia teise, kai jos pranešė *Bock* apie planuojamą paraiškos atmetimą. Vyriausybė nuo pat pradžių veikė

²²² 1971 m. lapkričio 23 d. Sprendimas *Bock prieš Komisiją*, 62/70, Rink. p. 897.

²²³ Kaip įvardija S. Enchelmaier, valstybės paprastai neprašo leidimų drausti importą be priežasties, „juodai dienai“, be to, jų galiojimas greitai baigiasi. Tai reiškia, kad jei valstybė prašo leisti taikyti draudimus, ji tuo žada pasinaudoti. Enchelmaier, Stefan. *No-One Slips Through the Net? Latest Developments, and Non-Developments, in the European Court of Justice's Jurisprudence on Art. 230(4) EC*. 24 Yearbook of European Law (2005), p. 173-221.

²²⁴ Analogiška situacija kilo *Alfred Toepfer* byloje. Nacionalinė institucija, nusprendusi taikyti apsaugines priemones kukurūzų ir grūdų importui, Komisijos prašydavo tai patvirtinti. Todėl Komisijos leidimas taikyti apsaugines priemones iš esmės reikšdavo, kad tam tikros paraiškos bus atmetos. Kadangi nacionalinės institucijos pozicija būdavo pareiškiamą dar iki Komisijos sprendimo priėmimo, nebelikdavo tarpinės sprendžiančiosios institucijos, todėl ETT nustatė tiesioginę sąsają. 1965 m. liepos 1 d. Sprendimas *Toepfer ir Getreide-Import Gesellschaft prieš Komisiją*, 106/63 ir 107/63, Rink. p. 525, 533.

prieš ieškovą ir nebuvo tikimybės, kad ji kreipsis dėl sprendimo panaikinimo, todėl iš dalies čia buvo kilęs ir veiksmingos teisminės gynybos klausimas. Tokiu būdu Komisijos sprendimas, adresuotas Vokietijai ir leidžiantis jai atmesti prašymą, buvo tiesiogiai ir konkrečiai susijęs su ieškovu²²⁵.

Savita situacija susiklostė *Kali & Salz* byloje²²⁶. Dvi Vokietijos įmonės, vadovaudamosi Susijungimo reglamentu, prašė Komisijos leidimo koncentracijai, kuri jį suteikė nustačiusi tam tikras privalomas įvykdyti sąlygas (jų nevykdant leidimas būtų atšauktas). Šios įmonės dar iki Komisijai priimant sprendimą buvo susitarusios, kokių veiksmų ims, jei Komisija patvirtins susijungimą, bei kad vykdys Komisijos nustatytas sąlygas. Jų konkurentai kreipėsi dėl šio sprendimo panaikinimo. ETT konstatavo, kad neabejotina, jog akto adresatai yra pasiryžę vykdyti sprendimą. Taigi buvo aišku, kaip ieškovai bus paveikti, ir tiesioginė sąsaja buvo nustatyta.

Aptarti pavyzdžiai leidžia daryti išvadą, kad jei subjektas, kuris įsiterpia tarp ES teisės akto ir jo poveikio ieškovui, iš anksto pareiškia, kaip naudosis turima veiksmų laisve, ieškovas laikomas tiesiogiai susijusiu. ES institucijos sprendimas tokiu atveju yra lemiamas, nes trečiosios šalies valia jau išreikšta.

2.4.3.2. Galimybė nuspėti, kaip bus naudojama veiksmų laisve

Ne kartą ieškovai pateikė argumentų, liudijančių, kad jau iki akto priėmimo iš adresato veiksmų buvo galima nuspėti, kaip bus naudojama jo turima veiksmų laisvė. Tokiais atvejais Teismas, siekdamas nustatyti, ar

²²⁵ Pastebėtina, kad *Bock* byla laikytina skiriamąja linija Teismo praktikoje: ETT praktiką vertinant tiesioginę sąsają galima išskirti į du periodus: iki 1971 m. ir po 1971 m. Pirmajam periodui būdingas griežtesnis vertinimas ir siauresnė tiesioginės sąsajos interpretacija, tuo tarpu nuo 1971 m. Teismo praktika pasižymi kur kas platesne tiesioginės sąsajos interpretacija. Apie plačią ir siaurą tiesioginės sąsajos interpretaciją žr. Steiner, Jo; Woods, Lorna; Twigg-Flesner, Christian. *Textbook on European Community Law*. 8th edition, Oxford, Oxford University Press, 2003, p. 603.

²²⁶ 1998 m. kovo 31 d. Sprendimas *Prancūzija ir kt. prieš Komisiją*, C-68/94 ir C-30/95, Rink. p. I-1375.

trečiosios šalies veiksmų laisvė iš tiesų panaikina tiesioginę sąsają, detaliau analizuoja faktinę situaciją²²⁷.

Piraiki-Patraiki byloje²²⁸ Graikijos bendrovės ginčijo Komisijos sprendimą, kuris leido Prancūzijai nustatyti kvotas medvilnės verpalų importui iš Graikijos²²⁹. ETT nustatė, kad Prancūzija jau buvo griežtai apribojusi importą ir iš esmės kvotų prašė vien siekdama dar griežtesnių ribojimų. Teismas įvertino, kad Prancūzijos institucijų tikslai ir tolesni veiksmai aiškūs, todėl tikimybė, kad bus veikama kitaip, buvo įvardinta kaip „grynai teorinė“ (angl. *entirely theoretical*).

Sąvoka „grynai teorinė“ vartota ir *ASPEC* byloje²³⁰, kurioje ginčas kilo dėl Komisijos sprendimo, kuriuo pritarta, kad bendrovei *Italgrani SpA* Italija suteiktų valstybės pagalbą. Kompetentinga nacionalinė institucija šioje byloje jau buvo *Italgrani SpA* naudai patvirtinusi investicinę programą, kuriai ir planuotas finansavimas suteikiant valstybės pagalbą. Teismas įvertino, kad trečiosios šalies valia aiškiai išreikšta, todėl galimybė, kad Italijos institucijos atsisakys suteikti valstybės pagalbą, nors bus gautas Komisijos pritarimas, buvo grynai teorinė. ETT byloje nustatė tiesioginę sąsają, nors faktiškai ginčijamas Komisijos sprendimas galėjo sukelti poveikį ieškovams (konkurentams) tik priėmus nacionalinius teisės aktus, o teoriškai Italijos institucijos galėjo pakeisti nuomonę ir nebesuteikti valstybės pagalbos.

Lyginant *Bock* ir *Piraiki-Patraiki* bylas, *Bock* byloje Vokietijos institucijos aiškiai pareiškė, kaip Bendrijos sprendimas bus taikomas ieškovui, o *Piraiki-Patraiki* atveju tokio tiesioginio pareiškimo nebuvo. Tai, kad Prancūzijos institucijos tiesiogiai taikys sprendimą ieškovui, buvo paprasčiausiai Teismo nuomonė, pasiekta analizuojant faktinę situaciją.

²²⁷ Tai liberalesnę ETT poziciją išreiškianti bylų kategorija, kurioje dėmesys skiriamas nustatyti trečiosios šalies poziciją ieškovo ar situacijos atžvilgiu.

²²⁸ 1985 m. sausio 17 d. Sprendimas *Piraiki-Patraiki ir kt. prieš Komisiją*, 11/82, Rink. p. 207.

²²⁹ Graikijos stojimo į EB sutartis numatė, kad valstybės narės gali imtis tam tikrų protekcionistinių priemonių importo iš Graikijos atžvilgiu.

²³⁰ 1995 m. balandžio 27 m. Sprendimas *ASPEC ir kt. prieš Komisiją*, T-435/93, Rink. p. II-1281.

Apibendrinant galima pastebėti, kad Teismas iš esmės kelia klausimą, ar trečioji šalis pakankamai aiškiai indikavo, kaip naudosis suteikta veiksmų laisve. *Bock* ir *Piraiki–Patraiki* bylose Teismas laikėsi nuomonės, kad planuojami atitinkamų vyriausybių veiksmai buvo pakankamai aiškūs (tiesiogiai įvardijus, kokių veiksmų bus imtasi – *Bock* atveju, ir vertinant faktinę situaciją – *Piraiki–Patraiki* byloje), o *Alcan* byloje Belgijos Vyriausybė to nepadarė. Šios išvados grindžiamos šalių tikslais, ankstesne praktika, veiksmų kryptingumu konkrečioje situacijoje.

2.4.4. Pavyzdžiai, kai trečioji šalis veiksmų laisvės neturi

Galima ir priešinga situacija, nei aptarta anksčiau – akto turinys yra toks, kad iš esmės adresatas jokios veiksmų laisvės jį įgyvendindamas neturi. Tokiu atveju laikoma, kad nėra įsiterpiančios šalies ir Teismas nustato tiesioginę sąsają. Panagrinėkime keletą pavyzdžių.

International Fruit Company byloje²³¹ obuolių importuotojai turėjo gauti licencijas iš nacionalinės institucijos, tačiau pagrindinį sprendimą priimdavo Komisija. Valstybės narės pareiga tebuvo surinkti informaciją apie pateiktas paraiškas ir kas savaitę informuoti Komisiją apie paraiškų skaičių. Komisija priimdavo aktą, nustatantį, kaip tenkinti prašymus. Spręsdamas, ar aktas buvo tiesiogiai susijęs su ieškovu, ETT nustatė, kad ginčijama nuostata aiškiai nurodė, kad nacionalinė valdžia neturi jokios veiksmų laisvės licencijų išdavimo klausimu, ir kad priemonės, kuriomis Komisija sprendžia dėl importo licencijų suteikimo, tiesiogiai veikia susijusių šalių teisinę padėtį.

²³¹ 1971 m. gegužės 13 d. Sprendimas *International Fruit Company ir kt. prieš Komisiją*, 41/70–44/70, Rink. p. 411.

Dar aiškesnė šiuo požiūriu yra *Land Oberösterreich* byla²³². Vadovaudamasi direktyva dėl genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką, Austrija prašė patvirtinti nacionalinį teisės aktą, kuris uždraudė Aukštutinėje Austrijoje auginti ir veisti tam tikrus genetiškai modifikuotus organizmus ir išleisti į aplinką transgenetinius gyvūnus. Komisija prašymą atmetė, ir ieškovas, Aukštutinės Austrijos žemė, prašė panaikinti tokį Komisijos sprendimą. ETT konstatavo, kad nors ginčijamas sprendimas buvo adresuotas Austrijos Respublikai, ji neturėjo jokios diskrecijos jo vertinti. Vadinasi, Aukštutinės Austrijos žemė yra tiesiogiai susijusi su ginčijamu sprendimu.

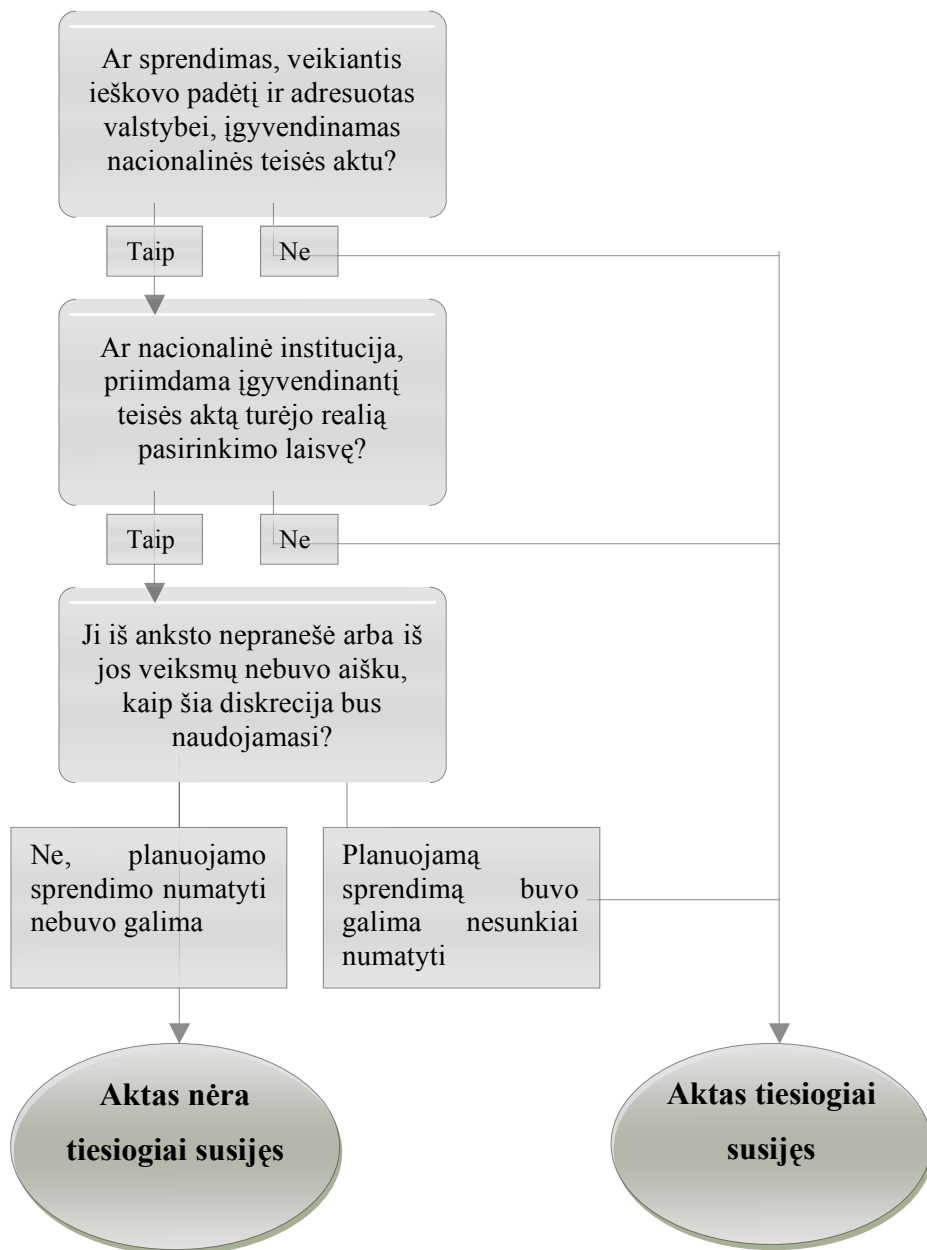
Aptartose bylose valstybės narės iš esmės neturėjo jokios galimybės įtakoti ES teisės akto poveikį ieškovams. Sprendimai nesuteikė valstybėms jokios diskrecijos, jos tebuvo tarpininkės procese. Priežastinis ryšys tarp ES teisės akto ir poveikio ieškovams buvo pakankamai akivaizdus.

Analizuojant ETT jurisprudenciją pastebima, kad klausimas, ar konkretus ES sprendimas palieka valstybei narei veiksmų laisvės ar ne, nėra itin paprastas, nes dažnai nėra aišku, kokia interpretacija vadovausis ETT. Jei veiksmų laisvės ribos interpretuojamos plačiai, kaip pavyzdžiui, *Alcan* byloje, tais atvejais, kai Komisija vien suteikia leidimą ar įgalinimą, valstybė narė vis tik išlaiko veiksmų laisvę pasirinkti – imtis veiksmų ar ne. Kita vertus, kai veiksmų laisvės ribos aiškinamos siaurai, kaip pavyzdžiui, *Piraiki-Patraiki* byloje, kurioje valstybė narė prašė leidimo ar įgalinimo, ES sprendimas yra automatinė, galutinė išvada, todėl jis bus tiesiogiai susijęs su ieškovu.

Nors pastaraisiais metais Teismas dažniausiai vadovaujasi *Piraiki-Patraiki* byloje pateikta veiksmų laisvės samprata, sudėtingesnėse bylose dažnai sunku vienareikšmiškai atsakyti, koks sprendimas bus priimtas. Kiekvienu atveju analizuojama susijusių asmenų valia, intencija, praktikos

²³² 2005 m. spalio 5 d. Sprendimas *Land Oberösterreich ir Austrija prieš Komisiją*, T-366/03 ir T-235/04, Rink. p. II-4005.

tendencijos, veiksmų laisvės apimtis, todėl dažnai rezultatas priklauso nuo bylos aplinkybių²³³. Vis dėlto, vadovaujantis aptarta praktika, Teismo atsakymą į klausimą, ar egzistuoja tiesioginė sąsaja sprendimo, adresuoto valstybei, atveju, galima preliminariai nuspėti naudojantis tokia schema (netaikytinas direktyvoms):

²³³ Pvz., sprendimai *Alcan* ir *Bock* bylose buvo priimti panašiu metu, jų aplinkybės panašios, tačiau detali analizė iš esmės gali pateisinti skirtingus Teismo sprendimus.

2.4.5. Sprendimų, adresuotų kitam privačiam asmeniui, ypatumai

Nors dažniausiai privačių subjektų ieškiniuose dėl panaikinimo trečioji šalis, kuriai adresuoti sprendimai, yra valstybė narė, ginčijamo teisės akto adresatas gali būti ir kitas fizinis ar juridinis asmuo. Tokiais atvejais siekiant įrodyti tiesioginę sąsają dažnai tvirtinama, kad dėl teisės akto priėmimo pasikeitė teisės akto adresato teisių ar pareigų apimtis; tai nepalanku ieškovui ir tiesiogiai veikia jo, dažniausiai kaip konkurento rinkoje arba asmens, susijusio su adresato vykdomu projektu, padėtį. Bylų analizė patvirtina, kad šiais atvejais ETT taiko gana siaurą požiūrį, kada gali būti įrodyta tiesioginė sąsaja. Be to, ETT detalai analizuoja ir patį poveikį ieškovui.

Gana dažna situacija, kai privačiam subjektui adresuotą sprendimą ginčija jo konkurentai²³⁴. *Eridania* byloje²³⁵ sprendimai suteikti Bendrijos finansinę paramą buvo adresuoti Italijai bei keletui naudos gavėjų privačių cukraus rafinavimo bendrovių. Ieškinį pateikė paramą gavusių įmonių konkurentė. Teismas analizavo sprendimų įtaką ieškovei ir konstatavo, jog nepakanka nustatyti vien tai, kad nagrinėjamas sprendimas galėjo paveikti atitinkamoje rinkoje egzistuojančius konkurencinius santykius, kad įmonė kaip nors konkuravo su paramą gavusia įmone²³⁶.

Du Pirmosios instancijos teismo sprendimai, susiję su Susijungimo reglamentu, įnešė naujovių į tiesioginės sąsajos sampratą. *Perrier*²³⁷ bei *Vittel*²³⁸ bylose ginčytas Komisijos sprendimas, nustatęs, kad *Nestle* vykdomas *Perrier* prisijungimas yra suderinamas su bendrąja rinka, jei tik *Nestle* įvykdys

²³⁴ Plačiau apie konkurencijos bylų ypatumus žr. 2.5.6.1 poskyrį.

²³⁵ 1969 m. gruodžio 10 d. Sprendimas *Eridania ir kt. prieš Komisiją*, 10/68 ir 18/68, Rink. p. 459.

²³⁶ *Air France* bylose, kuriose ieškovė, pagrindinė akto adresatų konkurentė, bei asmuo, dalyvavęs Komisijai nagrinėjant koncentracijos klausimus, ginčijo *British Airways* vykdomą koncentraciją, tiesioginė sąsaja buvo nustatyta. Žr. 1994 m. kovo 24 d. Sprendimą *Air France prieš Komisiją*, T-3/93, Rink. p. II-121; 1994 m. gegužės 19 d. Sprendimą *Air France prieš Komisiją*, T-2/93, Rink. p. II-323, taip pat 2000 m. gegužės 23 d. Sprendimą *Comité d'entreprise de la Société française de production ir kt. prieš Komisiją*, C-106/98 P, Rink. p. I-3659.

²³⁷ 1995 m. balandžio 27 d. Sprendimas *CCE des Grandes Sources ir kt. prieš Komisiją*, T-96/92, Rink. p. II-1213.

²³⁸ 1995 m. balandžio 27 d. Sprendimas *CCE de Vittel ir kt. prieš Komisiją*, T-12/93, Rink. p. II-1247.

tam tikrus reikalavimus. Ieškinius pateikė abiejų įmonių darbo tarybos, kurios pripažintos konkrečiai, tačiau ne tiesiogiai susijusiomis su Komisijos sprendimu. Teismas nepripažino *locus standi* darbuotojų taryboms, nes „jų pačių“ kaip darbuotojų atstovų teisės nebuvo paveiktos sprendimo, patvirtinančio susijungimą. ETT nesutiko nustatyti tiesioginę sąsają vadovaujantis argumentu, kad sprendimas dėl susijungimo tiesiogiai veiks darbuotojų interesus, įskaitant darbo vietų ir bendrų privilegijų praradimą. ETT, prof. J. Shaw nuomone pernelyg optimistiškai, nurodė, kad egzistuoja nacionaliniai įstatymai bei ES teisės aktai, kurie skirti apsaugoti darbuotojų interesus įmonių susijungimo atvejais²³⁹.

Sprendimai vadinamosiose *Vittel* bylose faktiškai paneigė bet kokią galimą Komisijos sprendimo dėl įmonių susijungimo tiesioginį poveikį darbuotojams ar jų atstovams. Tai dar kartą patvirtino, kad kol kas ETT praktikoje, nepaisant kritikos, visiškai aiškiai pripažįstami tik privatūs ekonominiai interesai. Tačiau, kaip pažymi prof. D. Chalmers, jei teisminė peržiūra turi būti užtikrinama visoms interesų grupėms, svarbu, kad kolektyviniai interesai taip pat būtų ginami²⁴⁰.

Įdomi ETT praktika aiškinant tiesioginę sąsają bylose, susijusiose su ES parama ne Europos Sąjungos šalims. *Richco* byloje²⁴¹ Bendrija teikė paramą Ukrainai. Ieškovas su Ukrainos vardu veikiančia bendrove sudarė kviečių tiekimo sutartį, tačiau Komisija atsisakė ją patvirtinti nurodydama, kad sutartis neatitiko Bendrijos nustatytų kriterijų. Dėl tokio sprendimo Ukraina negalėjo gauti EB finansinės paramos tiekimo sutarčiai vykdyti, ir ieškovas pateikė ieškinį. Pirmos instancijos teismas nepripažino, kad ieškovą tiesiogiai veikia Bendrijos sprendimas. Jis nurodė, kad tarp tiekėjo ir Bendrijos nebuvo teisinio santykio, sprendimas nepaveikė ieškovo ir Ukrainos bendrovės

²³⁹ Shaw, Jo. *Law of the European Union*. 3rd edition, New York, Palgrave, 2000, p.507.

²⁴⁰ Chalmers, Damian. *European Union Law. Volume I. Law and EU Government*. Ashgate Publishing Ltd, Dartmouth Publishing Ltd, 1998, p.550-551.

²⁴¹ 1996 m. rugsėjo 24 d. Sprendimas *Richco Commodities Ltd prieš Komisiją*, T- 509/93, Rink. p. II-01181.

sutarties sąlygų. Tai, kad sutarties vykdymas buvo susietas su Bendrijos parama, nelaikyta pakankamu pagrindu tiesioginei sąsajai atsirasti.

Ieškovui pateikus apeliaciją²⁴², Teisingumo Teismas buvo kitokios nuomonės ir Pirmosios instancijos teismo sprendimą panaikino. Tiekėjas buvo pripažintas tiesiogiai susijusiu su sprendimu. ETT konstatavo, kad faktinė situacija liudijo, jog egzistuoja tik grynai teorinė tikimybė, kad tiekimo sutartis galėtų būti vykdoma negaunant Bendrijos paramos²⁴³.

Ford byloje²⁴⁴ Teismas analizavo tiesioginę sąsają, kai sprendimas buvo adresuotas kitai grupės įmonei, siekdamas nustatyti, ar gali egzistuoti savarankiškas ieškinį pateikusių įmonės interesus. *Ford* įmonių grupės įmonės buvo įsteigtos keliose valstybėse narėse, kuriose jos gamino bei platino automobilius. Didžiosios Britanijos rinkai automobilius kurį laiką tiekė ir Vokietijos įmonė, vėliau, nustatčius, kad tai gali pakenkti grupės įmonėms Didžiojoje Britanijoje, to buvo atsisakyta. Dėl šio *Ford* sprendimo, kaip galinčio veikti konkurenciją, buvo pradėtas procesas Komisijoje bei priimtas sprendimas taikyti laikinąsias apsaugos priemones. Pagrindinis prekybos politikos koordinavimas Europoje buvo vykdomas *Ford* įmonės JAV, kuri, kaip atsakinga už šią veiklos sritį, ginčijo tokį Komisijos sprendimą. Teismas konstatavo, kad pagal EB sutarties 85 straipsnį (dabar – SESV 105 straipsnis) priimtas Komisijos sprendimas, adresuotas grupės įmonei, įsteigta vienoje valstybėje narėje, bei susijęs su prekių paskirstymo politika, yra tiesiogiai ir konkrečiai susijęs su grupės įmone, koordinuojančia prekių tiekimą Europos rinkai.

Aptartos bylos liudija, kad kai teisės akto adresatas yra kitas privatus asmuo, tiesioginės sąsajos reikalavimas įvykdomas sunkiau. Be to, pastebėtina,

²⁴² 1998 m. gegužės 5 d. Sprendimas *Glencore Grain prieš Komisiją*, C-404/96 P, Rink. p. I-2435.

²⁴³ Panaši situacija susiklostė ir analogiškas sprendimas buvo priimtas *Dreyfus* byloje. Žr. 1998 m. gegužės 5 d. Sprendimas *Dreyfus prieš Komisiją*, C-386/96 P, Rink. p. I-2309.

²⁴⁴ 1984 m. vasario 28 d. Sprendimas *Ford of Europe Incorporated ir Ford-Werke Aktiengesellschaft prieš Komisiją*, 228/82 ir 229/82, Rink. p. 1129.

kad kai ginčijamas ES sprendimas buvo teigiamas adresato atžvilgiu, Teismas, atsižvelgdamas į teisės akto adresato teisėtus lūkesčius, gana nenoriai pripažįsta tiesioginę sąsają.

2.4.6. Tiesioginė sąsaja ginčijant reglamentus ir direktyvas

Kaip nustatyta šio darbo 2.3.2 poskyryje, SESV 263 straipsnis leidžia ginčyti tiek reglamentuojančius, tiek įstatymo galią turinčius teisės aktus, ir norminis akto pobūdis nėra kliūtis pareikšti ieškinį dėl panaikinimo – jei tik ieškovas sugeba įrodyti, jog jis yra tiesiogiai ir konkrečiai susijęs su nagrinėjamu aktu²⁴⁵. Vien teisės akto rūšies pasirinkimu ES institucijos negali eliminuoti teisinės apsaugos, kurią privatiems asmenims garantuoja ieškiniai dėl panaikinimo įtvirtinančio straipsnio nuostatos²⁴⁶.

Privatiems subjektams reiškiant ieškinius dėl reglamentų panaikinimo, tiesioginė sąsaja nustatoma paprasčiau, nes reglamentai taikomi tiesiogiai ir iš esmės draudžia valstybėms narėms priimti įgyvendinančias priemones, išskyrus tiek, kiek būtina sukuriant teisinę aplinką reglamento veikimui. Kur kas daugiau problemų ginčijant reglamentus kyla įrodinėjant konkrečią sąsają²⁴⁷.

Direktyvų atveju situacija priešinga – ieškovai dažnai sėkmingiau įrodo konkrečią sąsają, nei tiesioginę. Kadangi direktyvos adresuojamos valstybėms narėms ir palieka joms tam tikrą veiksmų laisvę, direktyvos netaikomos tiesiogiai iki kol baigiasi jų įgyvendinimo (perkėlimo į nacionalinę

²⁴⁵ 1979 m. kovo 29 d. Sprendimas *ISO prieš Tarybą*, 118/77, Rink. p. 1277; 1984 m. vasario 21 d. Sprendimas *Allied Corporation ir kt. prieš Komisiją*, 239/82 ir 275/82, Rink. p. 1005; 1990 m. kovo 14 d. Sprendimas *Nashua Corporation ir kt. prieš Komisiją ir Tarybą*, C-133/87 ir C-150/87, Rink. p. I-719; 1991 m. gegužės 16 d. Sprendimas *Extramet Industrie prieš Tarybą*, C-358/89, Rink. p. I-2501; 1994 m. gegužės 18 d. Sprendimas *Codorniu prieš Tarybą*, C-309/89, Rink. p. I-1853.

²⁴⁶ 2002 m. sausio 14 d. Nutartis *Association contre l'heure d'été prieš Parlamentą ir Tarybą*, T-84/01, Rink. p. II-99; 2002 m. rugsėjo 10 d. Nutartis *Japan Tobacco ir JT International prieš Parlamentą ir Tarybą*, T-223/01, Rink. p. II-3259.

²⁴⁷ Šis klausimas nagrinėjamas šio darbo 2.5. skyriuje.

teise) terminas, o ir vėliau galimas tik tiesioginis vertikalus veikimas. Tokios direktyvų savybės bene visuomet panaikina tiesioginės sąsajos galimybę.

Tiesioginės sąsajos reikalavimas direktyvų atveju buvo analizuotas *Japan Tobacco* byloje²⁴⁸. Cigarečių rinkoje veikiančios bendrovės ginčijo direktyvą, kuri būtų uždraudusi joms naudotis prekių ženklu „*Mild seven*“ (direktyva draudė ženklinant cigaretes vartoti žodžius ar ženklus, teigiančius, kad cigaretės daro mažesnę žalą, nei kiti tabako produktai). Pirmos instancijos teismas atkartoją aptartą tiesioginės sąsajos sampratą bei analizavo konkrečias aplinkybes, veikiančias ieškovus.

Teismas nurodė, kad iki direktyvos įgyvendinimo termino ji neturės jokios įtakos ieškovų padėčiai, ir pridūrė, kad net ir po to ji neveiks ieškovų automatiškai. Vertindamas direktyvos nuostatas, jis taip pat pastebėjo, kad siūlomas draustinų žodžių sąrašas yra tik pavyzdinis, ir kiekviena valstybė spęs, kurių žodžių vartojimą riboti. ETT nuomone, ieškovų prekių ženklas nebūtinai bus draudžiamas, nes nacionalinis teismas gali nustatyti, kad ženklas „*Mild seven*“ neatitinka direktyvos kriterijų. Taigi ieškinys buvo atmestas²⁴⁹.

Salamander byloje²⁵⁰ grupė įmonių ginčijo direktyvą, draudžiančią tabako reklamą²⁵¹. Pirmosios instancijos teismas nebuvo įtikintas ieškovų tiesiogine ir konkrečia sąsaja. Jis priminė, kad direktyvos negali veikti ieškovų tiesiogiai sukurdamos jiems pareigų, kol nepriimami įgyvendinantys nacionalinės teisės aktai. Tai, kad direktyva aiškiai nurodė valstybėms narėms prievolę drausti tabako reklamą, Teismo nuomone, nekeitė situacijos. Direktyva negali sukurti pareigos privatiems subjektams nereklamuoti tabako

²⁴⁸ 2002 m. rugsėjo 10 d. Nutartis *Japan Tobacco ir JT International prieš Parlamentą ir Tarybą*, T-223/01, Rink. p. II-3259.

²⁴⁹ Nenustatęs tiesioginės sąsajos, Teismas net nenagrinėjo, ar ieškovai susiję konkrečiai.

²⁵⁰ 2000 m. birželio 27 d. Sprendimas *Salamander ir kt. prieš Parlamentą ir Tarybą*, T-172/98, T-175/98–T-177/98, Rink. p. II-2487.

²⁵¹ Netrukus po šio ieškinio dėl minėtos direktyvos panaikinimo ieškinį pateikė Vokietija, o Anglijos teismas pateikė Teismui prejudicinį klausimą dėl tos pačios direktyvos galiojimo įvertinimo. Direktyva buvo pripažinta negaliojančia. Žr. 2000 m. spalio 5 d. Sprendimą *Vokietija prieš Parlamentą*, C-376/98, Rink. p. I-8419; 2000 m. spalio 5 d. Sprendimą *Imperial Tobacco ir kt.*, C-74/99, Rink. p. I-8599.

produktų – ši pareiga kils tik iš nacionalinių teisės aktų. ETT atkreipė dėmesį, jog pripažinti priešingai reikštų teigti, kad Bendrija turi teisę priimti individams privalomus teisės aktus, o tai ji gali tik nustatytose srityse priimdama reglamentus. Direktyva pripažinta bendro pobūdžio norminiu teisės aktu, kuris neturi tiesioginio ir konkretaus poveikio ieškinį pateikusioms įmonėms.

Tokia ETT išvada gali būti pagrįsta politine prasme, tačiau jos suderinamumu su veiksmingos teisminės gynybos principu galima šiek tiek abejoti – tokiu aiškinimu iš esmės paneigiamas privataus asmens tiesioginis ieškinys dėl panaikinimo visose srityse, kuriose Sutartys numato tik direktyvų priėmimą. Sušvelninant padėtį, *Salamander* byloje pareiga suteikti adekvačias gynybos priemones buvo perkelta valstybėms narėms. ETT taip pat pažymėjo, kad individai, manantys, kad Bendrijos teisės aktas tiesiogiai sukėlė jiems žalą, gali kreiptis dėl žalos atlyginimo pagal EB sutarties 235 ir 288 straipsnius (dabar – SESV 268 ir 340 straipsniai). Visgi, tokia situacija nėra patenkinama, nes nesukuriamas prevencinis teisinės gynybos mechanizmas²⁵².

Prof. A. Albors-Llorens nuomone, kai direktyvos suformuluotos taip, kad valstybėms narėms įgyvendinant tokias direktyva paliekama tik minimali veikimo laisvė, ES teismai turėtų vadovautis tokiu pat požiūriu, kaip ir vertindami bylas, kuriose akto adresato veikimo laisvė yra „grynai teorinė“²⁵³. Taip pat vertėtų pastebėti, kad pats Teismas ne kartą yra pripažinęs, jog ne visos direktyvos nuostatos palieka valstybėms narėms reikšmingos veiksmų laisvės (angl. *substantive discretion*) įgyvendinant direktyvos nuostatas. Jei tokios nuostatos yra aiškios, besąlyginės ir nereikalauja papildomų veiksmų,

²⁵² Reich, Norbert; Goddard, Christopher; Vasiljeva, Ksenija. *Understanding European Union Law. Objectives, Principles and Methods of Community Law*. Antwerpen, Intersentia, 2003, p. 249-250.

²⁵³ Albors-Llorens, Albertina. *The Standing of Private Parties to Challenge Community Measures: Has the European Court Missed the Boat?* 62(1) Cambridge Law Journal (2003), p. 72-92.

privatūs subjektai jomis gali remtis nacionaliniuose teismuose prieš valstybes nares²⁵⁴. Vertinant logiškai, tokie pat kriterijai turėtų būti taikomi ir ETT.

Taigi, tiesioginės sąsajos reikalavimas, kuris tiek iki, tiek po Lisabonos sutarties įsigaliojimo reikalaujamas visais atvejais (išskyrus jei aktas adresuotas ieškovui), nėra taip paprastai nustatomas priimtimumo kriterijus, kaip atrodytų iš pirmo žvilgsnio. Aptarta tiesioginės sąsajos samprata bei klausimai, tiriami siekiant įvertinti, ar aktas yra tiesiogiai susijęs, atskleidžia šio klausimo kompleksškumą. Dar sudėtingesnis yra konkrečios sąsajos reikalavimas.

²⁵⁴ 1974 m. gruodžio 4 d. Sprendimas *van Duyn*, 41/74, Rink. p. 1337.

2.5. Konkrečios sąsajos reikalavimas ieškiniuose dėl panaikinimo

Nors konkreti sąsaja straipsnyje, įtvirtinančiame ieškinius dėl panaikinimo, minima antra, jos įrodymas privatiems asmenims pasirodė esąs didžiausias sunkumas. Reikia visgi pripažinti, kad nuo 1960 m. ETT itin siaurai interpretuoja konkrečią sąsają, taip uždarydamas duris į Europos teismus didžiąjai daugumai potencialių ieškovų. Dar devintajame praecito amžiaus dešimtmetyje dr. G. Bebr konkrečią sąsają apibūdino kaip vieną kebliausių teisminės priežiūros problemų²⁵⁵. Literatūroje nagrinėjant ES teisės aktų teisminę priežiūrą būtent konkrečiai sąsajai skiriamas pagrindinis dėmesys.

Oksfordo Europos Bendrijos teisės enciklopedija²⁵⁶ konkrečią sąsają apibrėžia kaip vieną iš dviejų būtinų sąlygų (kita – ankstesniame skyriuje aptarta tiesioginė sąsaja), kad privatus subjektas (fizinis ar juridinis asmuo) pagal Europos Bendrijos ir Euroatomo sutartis galėtų inicijuoti panaikinimo procedūrą ETT prieš sprendimą ar kitą privalomą teisės aktą, kuris yra adresuotas kitam asmeniui arba yra reglamento formos²⁵⁷.

Kad teisės aktas būtų konkrečiai susijęs, iš esmės reikalaujama, jog jis dėl savo poveikio išskirtų ieškovą iš kitų asmenų taip, tarytum šiam būtų adresuotas (kaip vad. *de facto* adresatas). Tai sietina su idėja, kad normaliomis aplinkybėmis norminio pobūdžio teisės aktas, toks kaip reglamentas, visus potencialius adresatus veikia vienodai. Kadangi visi vienodai susiję, niekas negali ginčyti teisės akto, nes šis yra bendro taikymo. Tačiau gali būti atveju, kada dėl teisinių ar faktinių aplinkybių vienas individas išsiskiria iš bendros minios. Tada šis individas, ir tik jis, turi teisę į tiesioginį ieškinį. Teismų

²⁵⁵ Bebr, Gerhard. *Development of Judicial Control in the European Communities*. The Hague, Boston, London, Martinus Nijhoff Publishers, 1981, p. 65.

²⁵⁶ *The Oxford Encyclopaedia of European Community law*. Toth, Akos G. (ed.) Oxford, Clarendon Press, 1990.

²⁵⁷ Išskirdamas sprendimus ir reglamentus, šis apibrėžimas atspindi tuomet galiojusios EB sutarties 230 straipsnio redakciją.

praktikoje apibrėžtos tam tikros situacijos, kai konkreti sąsaja gali būti nustatyta dėl tokio asmens išskyrimo iš vienodo akto veikimo srities:

- (i) ES teisė gali reikalauti, kad prieš priimant teisės aktą jo pasekmės tam tikroms asmenų grupėms būtų iš anksto įvertintos;
- (ii) ES teisės aktas turi būti priimtas tik išklausius tam tikras asmenų grupes (būdinga antidempingo sričiai);
- (iii) Konkrečioje faktinėje situacijoje individai turi specifinį interesą, pavyzdžiui, nepriklausomi produktų importuotojai, kurie turi mokėti antidempingo tarifą (*Extramet* byla²⁵⁸), ar grafinio prekės ženklo savininkas, kuris jo neteko pagal reglamentą (*Codorniu* byla²⁵⁹)²⁶⁰.

Teismo praktika konkrečios sąsajos klausimu yra gana nevienalytė ir dėl to dažnai kritikuojama mokslininkų²⁶¹. Nėra vieno pakankamo testo siekiant nustatyti, ar egzistuoja konkreti sąsaja, tačiau bylose, kuriose ieškovams pavyko įtikinti Teismą savo konkrečia sąsaja, galima identifikuoti tam tikrus bendrus požymius. Atsižvelgiant į tai, toliau aptariami konkrečios sąsajos nustatymo kriterijai klasifikuojant juos pagal Teismo praktikoje identifikuojamus testus. Dėl savo specifiškumo atskirai išskiriamos antidempingo, konkurencijos ir valstybės pagalbos bylos, kuriose konkrečios sąsajos nustatymui taikomi liberalesni reikalavimai.

²⁵⁸ 1991 m. gegužės 16 d. Sprendimas *Extramet Industrie prieš Tarybą*, C-358/89, Rink. p. I-2501.

²⁵⁹ 1994 m. gegužės 18 d. Sprendimas *Codorniu*, C-309/89, Rink. p. I-1853.

²⁶⁰ Reich, Norbert; Goddard, Christopher; Vasiljeva, Ksenija. *Understanding European Union Law. Objectives, Principles and Methods of Community Law*. Antwerpen, Intersentia, 2003, p. 245-246.

²⁶¹ Žr., pvz., prof. A. Arnall straipsnius; Albors-Llorens, Albertina. *The Standing of Private Parties to Challenge Community Measures: Has the European Court Missed the Boat?* 62(1) Cambridge Law Journal (2003), p. 72-92; Jack, Brian. *Locus Standi and the European Court of Justice: a Faint Light on the Horizon?* 6 Environmental Law Review, 2004, p. 266-273.

2.5.1. Konkrečios sąsajos evoliucija

Prieš pradėdant detaliau nagrinėti konkrečią sąsają ir siekiant geriau suprasti jos platesnį kontekstą, būtina pastebėti, kad visa konkrečios sąsajos sampratos evoliucija pagrįsta keletu precedentinių bylų. Tai *Plaumann*²⁶², *Codorniu*²⁶³, *UPA*²⁶⁴ ir *Jégo-Quéré*²⁶⁵ bylos. Jos gali būti vertinamos kaip riboženkliai, skiriantys svarbiausius Teismo praktikos konkrečios sąsajos srityje etapus.

Galima išskirti kelis ETT praktikos periodus, kurie iliustruoja Teismo požiūrio į konkrečią sąsają evoliuciją:

- (i) Periodas nuo *Plaumann* bylos iki *Codorniu* bylos (1964 m. – 1994 m.);
- (ii) Periodas nuo *Codorniu* bylos (nuo 1994 m.).

Kartais skiriamas ir trečiasis laikotarpis – periodas po *UPA* ir *Jégo-Quéré* bylų (nuo 2002 m.). Vis dėlto, nors šios bylos ir atnešė daug naujovių į konkrečios sąsajos vertinimą, jos nepakeitė Teismo praktikos. *UPA* ir *Jégo-Quéré* bylos išsiskyrė bandymu radikaliai pakeisti nusistovėjusį griežtą požiūrį į *locus standi* sampratą ir sušvelninti priimtinumą kriterijus. Tačiau, tai buvo tik bandymas. Nepaisant generalinio advokato išvados ir Pirmosios instancijos teismo nuomonės, apeliaciniai sprendimai ETT buvo vienareikšmiai. Teismas nusprendė išlaikyti *status quo*. Kadangi ETT atmetus iniciatyvą radikaliai keisti nusistovėjusią konkrečios sąsajos sampratą praktika nesikeitė, šios bylos, kaip svarbus impulsas ieškinių dėl panaikinimo vystymuisi, nagrinėjamos atskirame poskyryje (2.5.5 poskyris).

²⁶² 1963 m. liepos 15 d. Sprendimas *Plaumann prieš Komisiją*, 25/62, Rink. p. 197.

²⁶³ 1994 m. gegužės 18 d. Sprendimas *Codorniu prieš Tarybą*, C-309/89, Rink. p. I-1853.

²⁶⁴ 1999 m. lapkričio 23 d. Nutartis *Unión de Pequeños Agricultores prieš Tarybą*, T-173/98, Rink. p. II-03357; 2002 m. liepos 25 d. Sprendimas *Unión de Pequeños Agricultores prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677.

²⁶⁵ 2002 m. gegužės 3 d. Sprendimas *Jégo-Quéré prieš Komisiją*, T-177/01, Rink. p. II-2365; 2004 m. balandžio 1 d. Sprendimas *Komisija prieš Jégo-Quéré*, C-263/02 P, Rink. p. I-3425.

Pateiktas skirstymas tikrai nereiškia, kad priėmus naują precedentinę bylą, ankstesnis precedentas buvo pamirštas. *Plaumann* byla iki šiol yra pagrindinė byla, kuria vadovaujantis tirama, ar atskiru atveju gali būti nustatoma konkreti sąsaja.

2.5.2. *Plaumann* testas

Plaumann testas, dažnai literatūroje ir teismų praktikoje siejamas su apibrėžtos grupės testu, jau beveik 50 metų yra pagrindinė kliūtis ieškovams įrodyti *locus standi*. *Plaumann* sprendimas²⁶⁶, sukūręs šį testą, matyt visų teisės specialistų laikomas kertiniu sprendimu, *Magna Carta*, konkrečios sąsajos ir apibrėžtos grupės teorijoje, be kurio tyrimo beveik neįsivaizduojamas nei vienas mokslinis darbas, analizuojantis ieškinius dėl panaikinimo.

Plaumann bylos aplinkybės gana paprastos. Vokietijos Vyriausybė kreipėsi į Komisiją dėl leidimo sumažinti importo mokesčių klementinams. Komisija prašymą atmetė, ir tuomet *Plaumann*, stambus klementinų importuotojas, siekė ginčyti šį Komisijos sprendimą. Sprendimo dalį, apibendrinančią konkrečios sąsajos reikalavimą, tiesiog būtina pacituoti:

„Kiti subjektai nei tie, kuriems skiriamas sprendimas, galėtų manyti, jog šis sprendimas yra su jais konkrečiai susijęs, tik tokiu atveju, jeigu jis būtų jiems taikomas dėl tam tikrų jiems būdingų savybių arba dėl tam tikros faktinės situacijos, kuri juos išskiria iš kitų asmenų, ir todėl juos individualizuoja taip pat kaip ir sprendimo adresatą. Šioje byloje ieškovė su ginčijamu sprendimu yra susijusi kaip klementinų importuotoja, t. y. dėl prekybinės veiklos, kurios bet kada

²⁶⁶ 1963 m. liepos 15 d. Sprendimas *Plaumann prieš Komisiją*, 25/62, Rink. p. 197.

gali imtis bet koks subjektas, ir kuri, vadinasi, negali jos charakterizuoti analogiškai ir kaip ginčijamo sprendimo adresato“.

Taigi ETT konstatavo, kad *Plaumann* nėra konkrečiai susijęs. Sprendimas buvo taikomas visiems klementinų importuotojams ir *Plaumann* tebuvo vienas iš jų, bei negalėjo tvirtinti esąs kažkuo išskirtinis²⁶⁷. Nors tuo metu rinkoje veikė apie 35 klementinų importuotojai, jie nesudarė apibrėžtos grupės, nes kiekvienas asmuo bet kuriuo metu galėjo laisvai užsiimti šia veikla²⁶⁸. Teismas pažymėjo, kad ieškovas, siekdamas įrodyti konkrečią sąsają, turi patvirtinti, kad sprendimas veikia jį dėl tam tikrų bruožų, kurie išskirtinai būdingi jam, ar dėl aplinkybių, kurios išskiria jį iš kitų asmenų, o ne vien dėl fakto, kad jis priklauso asmenų, kurie veikiami akto, grupei²⁶⁹. Deja, *Plaumann* byloje Teismas plačiau šių sąvokų nepaaiškino.

Pateikta formulė reiškia, kad tuo atveju, kai priemonė bus taikoma veiklos sričiai ar veiks visą kategoriją asmenų, užsiimančių konkrečia veikla, bendrai arba abstrakčiai juos apibrėžiant, t.y. kai ji bus taikoma remiantis objektyviomis teisinėmis ar faktinėmis aplinkybėmis, vien tai, kad asmuo užsiima ta konkrečia veikla, nebus pakankama pripažįstant jį konkrečiai susijusiu. Tokios nuostatos nekeičia ir tai, kad konkretus subjektas veikiamas

²⁶⁷ Pastebėtina, kad žvelgiant iš praktinės pusės, du privatūs asmenys ar įmonės niekada nebus vienodoje padėtyje. Jų situacija kas kartą bus skirtinga: įmonės veiks skirtingose valstybėse, skirtingose rinkose, skirtingiems klientams tieks skirtingas prekes ir paslaugas. Vis dėlto, kaip aptariama toliau, tokie skirtumai nesuteiks teisės į ieškinį.

²⁶⁸ Labai panaši situacija susiklostė *Union Deutsche Lebensmittelwerke GmbH* byloje. Ieškinį ETT pateikė keturi margarino gamintojai iš Vokietijos, kurių didelė dalis produkcijos buvo tiekama Vakarų Berlyne. Jie ginčijo Komisijos sprendimą, kuriuo leista Vakarų Berlyne pardavinėti pigų Bendrijos sviestą, kas neabejotinai lemtų jų prekių pirkimo sumažėjimą. ETT ieškinį pripažino nepriimtiniu, nes sprendimas veikė visus atitinkamus prekybininkus, net ir potencialiai galinčius ateiti į rinką. Žr. 1987 m. gegužės 21 d. Sprendimas *Union Deutsche Lebensmittelwerke ir kt. prieš Komisiją*, 97/85, Rink. p. 2265.

²⁶⁹ Lyginant galimybes ginčyti nacionalinius administracinio pobūdžio teisės aktus, reikia pastebėti, kad dauguma atveju valstybių narių nacionaliniai teismai, nors ir reikalauja teisinio intereso, visgi kur kas liberaliau suteikia *locus standi*. Tuo atveju, jei asmuo priklauso didelei suinteresuotų asmenų grupei, kurią vienija, pvz., bendra komercinė veikla, nacionaliniai teismai paprastai laiko, kad asmuo gali ginčyti aktą. Taigi šiuo atžvilgiu ES teisė reikalauja kur kas didesnės ieškovo individualizacijos – asmuo ne tik turi išsiskirti iš visuomenės, bet ir iš asmenų, paveiktų teisės akto, rato. Plačiau apie *locus standi* nacionalinėje valstybių narių teisėje žr. 4.3.5. poskyrį.

kiek kitokiu būdu ar net stipriau, nei kiti rinkos dalyviai (šie argumentai buvo atmesti *Eridania*²⁷⁰ ir *Calpak*²⁷¹ bylose).

Galimybė gana tiksliai nustatyti asmenų, kuriems taikomas aktas, ratą, kaip galima spręsti ir iš *Plaumann* bylos, nebus pagrindas nustatyti *locus standi*. Štai *UNICME* byloje²⁷² ieškovai buvo Italijos motociklų importuotojų asociacijos nariai – jie buvo vieninteliai asmenys, kuriems taikytas aktas, jie buvo nesunkiai nustatomi ir dalis jų jau buvo pateikę paraiškas dėl licencijų. Teismas ieškinio nepriėmė nusprendęs, kad nėra konkrečios sąsajos, nes akto adresatas buvo valstybė narė, o minėta asmenų grupė potencialiai buvo atvira.

Kadangi aptartos bylos buvo priimtose iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo, natūraliai kyla klausimas, ar Lisabonos sutartis keis tokią praktiką? Manytina, kad ne – kadangi formuluotė šiuo atžvilgiu nepakito, panašu, jog *Plaumann* formulė nepraras savo reikšmės sprendžiant privačių asmenų ieškinių priimtimumo klausimus. Tiesa, ji bus taikoma kiek rečiau – tik tais atvejais, kai ieškovas privalės įvykdyti konkrečią sąsają (tačiau ji bus reikalaujama visais atvejais, išskyrus ginčijant tiesiogiai veikiančius reglamentuojančio pobūdžio teisės aktus). Šiame kontekste dar egzistuoja galimybė, jog motyvuodamas Sutarties formuluočių pasikeitimu Teismas nuspręs sušvelninti *Plaumann* formulės taikymą. Deja, kol kas sunku nuspėti, ar Teismas ja pasinaudos, ypač atsižvelgiant į *travaux preparatoires*, atspindinčius Sutarties rengėjų ketinimus išsaugoti konkrečios sąsajos reikalavimą įstatyminio pobūdžio aktų ginčijimo atvejais²⁷³.

2.5.2.1. *Plaumann* testo taikymas teisės aktui veikiant vieną asmenį

Nors kartais situacija atrodo gana neįtikėtina, *Plaumann* testo taikymas nepriklauso nuo atitinkamos rinkos dalyvių skaičiaus. Net jei priemonės

²⁷⁰ 1969 m. gruodžio 10 d. Sprendimas *Eridania ir kt. prieš Komisiją*, 10/68 ir 18/68, Rink. p. 459.

²⁷¹ 1980 m. birželio 17 d. Sprendimas *Calpak*, 789/79 ir 790/79, Rink. p. 1949.

²⁷² 1978 m. kovo 16 d. Sprendimas *UNICME prieš Tarybą*, 123/77, Rink. p. 845.

²⁷³ Plačiau apie tai žr. 2.1. skyrių.

priėmimo metu realiai yra tik vienas asmuo, kuriam tokia priemonė taikoma, tai nereikš, kad jis yra konkrečiai susijęs, jei bent teoriškai egzistuos tikimybė, kad šia veikla gali užsiimti ir kiti asmenys.

Glucoseries Reunies byloje²⁷⁴ Teismas nusprendė, kad faktas, jog ieškovas, tuo atveju vienintelis gliukozės gamintojas Belgijoje ir pagrindinis eksportuotojas Prancūzijoje, yra iš esmės vienintelis asmuo, kuris bus veikiamas akto, nėra specifinis jam būdingas bruožas, jei teoriškai ir kiti asmenys gali įsitraukti į analogišką veiklą ir tuomet jiems taip pat būtų taikomas ginčijamas aktas. Analogiško požiūrio laikytasi septinto dešimtmečio pabaigoje – aštuntojo dešimtmečio pradžioje, kada buvo nagrinėjami ieškiniai dėl nustatytų kvotų, mokesčių bei subsidijų panaikinimo izogliukozės gaminimui. Puikus pavyzdys galėtų būti *KSH* byla²⁷⁵, kurioje Teismo minima teorinė tikimybė tikrai buvo tik teorinė. Izogliukozės gamintojai (jų buvo vos keletas) teoriškai sudarė atvirą grupę, tačiau praktiškai buvo beveik neįmanoma, kad ši grupė padidėtų, nes tam buvo reikalingos labai didelės investicijos. Be to, dalis naudojamų technologijų buvo ginamos patentų. Vis dėlto, ETT nenustatė konkrečios sąsajos.

A. Albors-Llorens nuomone, tokia Teismo pozicija teisinga, nes priešingu atveju, vien dėl atsitiktinio fakto, kad rinkoje nėra daugiau dalyvių ar jų labai mažai, asmuo turėtų tam tikrą privilegijuotą padėtį ginčyti ES teisės aktus²⁷⁶. Vis dėlto, su tokia nuomone galima sutikti tik iš dalies. Jei aktas priimtas neturint omenyje konkretaus subjekto, bet natūraliai visgi galima nustatyti rinkos dalyvių skaičių, Teismo teiginys, kad asmuo nėra pakankamai išskiriamas iš kitų, atrodytų pagrįstas. Tačiau yra ir kita grupė bylų, kuriose gana akivaizdu, kad priemonė buvo skirta konkrečiam subjektui ar priimta atsižvelgiant į konkretaus subjekto padėtį. Tokiose bylose Teismo teiginys, kad

²⁷⁴ 1964 m. liepos 2 d. Sprendimas *Glucoseries réunies prieš Komisiją*, 1/64, Rink. p. 813.

²⁷⁵ 1977 m. gegužės 5 d. Sprendimas *Koninklijke Scholten Honing prieš Tarybą ir Komisiją*, 101/76, Rink. p. 797.

²⁷⁶ Žr. Albors-Llorens, Albertina. *Private Parties in European Community Law. Challenging Community Measures*. Oxford, Oxford University Press, 1996, p. 119.

asmuo nėra konkrečiai susijęs, kelia abejonių. Panagrinėkime keletą pavyzdžių.

Kad Teismo taikomas apibrėžtos grupės testas²⁷⁷ yra itin griežtas, parodo *Spijker* byla²⁷⁸. *Spijker*, Olandijos kuniškų šepėčių importuotojas, pateikė prašymą importo licencijai gauti, bet Olandijos institucijos pareiškė, kad prašymą atmes, jei Komisija suteiks joms galimybę taip padaryti. Komisija sprendimu leido Olandijos Vyriausybei uždrausti kuniškų šepėčių importą šešioms mėnesiams. Neatsižvelgiant į tai, kad Vyriausybė tokį prašymą pateikė dėl *Spijker* importo, o *Spijker* buvo vienintelis tokių prekių importuotojas į Beneliukso šalis, Teismas konstatavo, kad grupė nebuvo apibrėžta, nes bet kas galėjo tapti jos nariu, užsiimdamas atitinkamų prekių importu. Svarbus momentas byloje buvo tai, kad kvota buvo taikoma laikotarpiui, einančiam po to, kai ieškovas pateikė prašymą licencijai, taigi teoriškai egzistavo tikimybė, kad kiti potencialūs prekybininkai, kurie imsis tokios veiklos vėliau, taip pat būtų paveikti šios priemonės. Tačiau realiai sprendimas parodė, kad galima gana kontraversiška situacija, kai teisės aktas veikia tik vieną subjektą, tačiau jis nelaikomas konkrečiai susijusiu. Nors byloje matoma pakankamai aiški priešastingumo grandinė – ieškovo paraiška dėl importo licencijos paskatino Vyriausybę teikti prašymą Komisijai, o Komisija priėmė importą draudžiantį aktą, – tai neįtikino ETT suteikti *Spijker locus standi*.

Dar daugiau dvejonų kelia sprendimas *Binderer* byloje²⁷⁹. *Binderer* bendrovė, užsiimanti prekyba vynu, pateikė Komisijai klausimą, ar Bendrijos teisė nedraudžia naudoti tam tikrus vokiškus žodžius apibūdinti vyną, kilusį iš Vengrijos ir Jugoslavijos. Komisija atsakė, kad tokio draudimo nėra. Kai *Binderer* ėmėsi veiksmų siekdama importuoti tokius vynus, Komisija priėmė reglamentą, kuriuo minėtus žodžius vartoti uždraudė. *Binderer* pateikė ieškinį

²⁷⁷ Apibrėžtos grupės testas yra vienas iš testų, kurį įvykdžius gali būti tenkinamas *Plaumann* testas. Plačiau žr. tolesnį poskyrį.

²⁷⁸ 1983 m. liepos 14 d. Sprendimas *Spijker Kwasten BV prieš Komisiją*, 231/82, Rink. p. 2559.

²⁷⁹ 1985 m. sausio 29 d. Sprendimas *Binderer prieš Komisiją*, 147/83, Rink. p. 257.

dėl panaikinimo, tačiau Teismas jį atmetė dėl nepakankamo *locus standi*. Neginčijama, kad *Binderer* bendrovė buvo veikiamą reglamento tik kaip atviros grupės narys (vyno importuotojas), bet atsižvelgiant į tai, kad bendrovė šiuo klausimu buvo kreipusis į Komisiją bei gavusi jos atsakymą, juo vadovavosi, ETT visgi galėjo nustatyti, kad dėl specifinių aplinkybių ieškovas turi *locus standi*. Galima būtų teigti, kad šiuo atveju ieškovas net „dalyvavo priimant sprendimą“, t.y. labai tikėtina, kad Komisija turėjo jį omenyje priimdama sprendimą. Deja, nebuvo Bendrijos teisės normų, kurios reikalautų atsižvelgti į *Binderer* padėtį bei jo paklausimą.

2.5.2.2. *Plaumann* testo kritika

Kad *Plaumann* testas iš tiesų griežtas, abejojančių mažai. Tą pastebi tiek ETT generaliniai advokatai, tiek teisėjai²⁸⁰. Dėl tokio griežtumo šis testas susilaukia itin daug kritikos. Kodėl šis sprendimas kritikuojamas?

Visų pirma reikia pažymėti, kad toks sprendimas, koks priimtas *Plaumann* byloje, nebuvo absoliučiai neišvengiamas iš praktinės pusės. Viena *locus standi* funkcijų bet kurioje jurisdikcijoje yra neprileisti asmenų, kurių teisės aktas realiai neveikia, prie teismų, nes nei vienas teismas nenori būti užverstas ieškiniais (skundais). Visgi, *Plaumann* sprendime Teismas būtų galėjęs suteikti teisę į ieškinį visiems klementinų importuotojams ir tai nereikštų beribio kiekio ieškinų. Kaip teigiama 4.1.1.1 poskyryje, toks griežtas teisės į ieškinį ribojimas remiantis baime gauti per daug ieškinų nėra visiškai pagrįstas.

Antra, anot P. Craig ir G. de Búrca, *Plaumann* formulė yra probleminė doktrininiu požiūriu. *Plaumann* kaip importuotojas buvo specifiškai veikiamas Komisijos sprendimo, todėl jo teisinis interesas galėjo būti pripažintas

²⁸⁰ 2007 m. spalio 17 d. vykusios Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos bei Vilnius universiteto Teisės fakulteto, Tarptautinės ir ES teisės katedros organizuotos konferencijos „50 metų užtikrinant teisėtumo principo apsaugą Bendrijos teisėje“ medžiaga. Taip pat žr. Mancini, Federico G. *Democracy and Constitutionalism in the European Union*. Oxford, Hart Publishing, 2000, p. 46-48.

pakankamu, kad būtų nustatyta konkreti sąsaja. *Plaumann* nebuvo nei vartotojas, nei mažmeninė parduotuvė, siekiantys pigesnių prekių, – tokie asmenys laikytini netiesiogiai susijusiais. *Plaumann* padėtis buvo kitokia, nes jis priklausė pakankamai mažai grupei asmenų, kuriuos sprendimas veikė tiesiogiai ir kuriems mūto, kurį nustatė ginčytas aktas, mokėjimas buvo aktualus. Be to išvada, jog bet kas teoriškai gali imtis konkrečios veiklos ir todėl asmuo nėra konkrečiai susijęs, yra, šių profesorių nuomone, „ekonomiškai nereali“. Tai, kiek konkrečioje rinkoje veikia dalyvių, nėra atsitiktinis faktas, o būtent paklausos ir pasiūlos principų atspindys²⁸¹.

Trečia, *Plaumann* formulė nėra vienintelė galima interpretacija Sutarties prasme. Toks ETT išaiškinimas tiesiogiai iš EB sutarties 230 straipsnio (kaip ir dabar iš SESV 263 straipsnio) nekyla, o ETT šį straipsnį galėjo išaiškinti ir kitaip. Nors tokia interpretacija grynai lingvistiškai ir nedraudžiama²⁸², Sutartyje nėra nei vienos nuostatos, kuri leistų manyti, kad „tiesiogiai ir konkrečiai susijęs“ turėtų būti aiškinama taip siaurai, kaip Teismas pasirinko *Plaumann* atveju.

Be to, *Plaumann* testas reiškia, kad net jei konkretus aktas pažeistų proporcingumo, nediskriminavimo principus, pagrindines teises, sukeltų nuostolių dideliame kiekiui asmenų, šie vis tiek negalėtų jo ginčyti pateikdami ieškinį tiesiogiai ETT (įskaitant grupės ieškinį), jei negalėtų įrodyti savo išskirtinumo *Plaumann* testo prasme. Tačiau, kaip teigiama šiame darbe, būtent tiesioginis ieškinys veiksmingiausiai išspręstų akto teisėtumo klausimą.

Taikant *Plaumann* testą ypač daug abejonių kyla tuomet, kai nors formaliai grupė yra atvira, faktiškai akto galiojimo metu ji nesikeis (kaip

²⁸¹ Craig, Paul; de Burca, Grainne. *EU Law: Text, Cases and Materials*. 3rd edition, Oxford, Oxford University Press, 2003, p. 489. Taip pat žr. Craig, Paul. *Legality, Standing and Substantive Review in Community Law*. 14(4) Oxford Journal of Legal Studies (1994), p. 507-537.

²⁸² Craig, Paul. *Standing, Rights and the Structure of Legal Argument*. 9 European Public Law (2003), p. 493-508.

minėtose izogliukozės gamintojų *KSH* byloje²⁸³). Kita vertus, reikia pripažinti, kad kartais gana sudėtinga tiksliai prognozuoti, ar grupė nesikeis tam tikrą laiką. Be to, pradėjus skirstyti grupes į tas, kurios tikėtinais keisis ar tikėtinais nesikeis, būtų pakankamai sudėtinga rasti tinkamą balansą. Tokiose situacijose iškiltų nelygybės problema ir tik dar labiau padidėtų netikrumas dėl bylos priimtumo. Tačiau, manytina, jog bent tokiais išimtiniais atvejais kaip *Spijker* ir *Binderer*, liberalesnis požiūris atsižvelgiant į bylos aplinkybes visgi būtų tinkamesnis.

Taip pat vertėtų prisiminti, kad *Van Gend en Loos* byloje, kurioje sprendimas buvo priimtas tik penkis mėnesius anksčiau nei *Plaumann* byloje, Teismas ėmėsi visų priemonių, netgi, galima teigti, sukurdamas naujų būdų, kad neprivilegiuoti asmenys turėtų teisę kreiptis į teismus. Tačiau ši idėja taikyta tik valstybių atžvilgiu, numatant joms pareigą suteikti privatiems subjektams teisminę gynybą nacionaliniuose teismuose²⁸⁴. Kritikuodami tokią praktiką, prof. D. Chalmers ir A. Tomkins, netgi teigia, kad panašu, jog ETT taiko dvi teisės viršenybės (angl. *rule of law*) sampratos versijas, o kalbant paprastai – dvigubus standartus. Kai privatus asmuo siekia įgyvendinti ES teisę prieš nacionalinę valdžią ar valstybę narę, Teismas ne tik padės, bet ir perrašys ES teisę, kad sukurtų naujų gynybos priemonių. Bet jei privatus subjektas nori įgyvendinti ES teisę prieš ES institucijas, Teismas uždaro duris visais atvejais, išskyrus itin retas išimtis²⁸⁵.

Nors priėmus vėlesnius ETT sprendimus *Extramet*²⁸⁶ ir *Codorniu*²⁸⁷ byloje akademinėje visuomenėje kilo diskusijos, kad Teismas pradėjo

²⁸³ 1977 m. gegužės 5 d. Sprendimas *Koninklijke Scholten Honing prieš Tarybą ir Komisiją*, 101/76, Rink. p. 797.

²⁸⁴ Atkreiptinas dėmesys, kad *Plaumann* sprendime Teismas taip pat nurodė, kad Sutarties nuostatos, susijusios su suinteresuotų asmenų teise pateikti ieškinį, neturi būti aiškinamos ribojamai. Tačiau šis teiginys nebuvo skirtas konkrečios sąsajos interpretavimui: Teismas taip argumentuodamas tiesiog pasisakė dėl galimų ginčyti aktų ir atmetė Komisijos prieštaravimą dėl ieškinio priimtumo tuo pagrindu, kad sprendimas yra skirtas valstybei narei.

²⁸⁵ Žr. pvz., Chalmers, Damian; Tomkins, Adam. *European Union Public Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2007, p. 420-422.

²⁸⁶ 1991 m. gegužės 16 d. Sprendimas *Extramet Industrie prieš Tarybą*, C-358/89, Rink. p. I-2501.

liberaliau interpretuoti konkrečią sąsają, vėlesnė jurisprudencija šių vilčių nepateisino. Dar vėliau priimti *UPA*²⁸⁸ ir *Jégo-Quéré*²⁸⁹ sprendimai, nepaisant ir vėl sukeltų lūkesčių, taip pat neatnešė jokių naujovių šioje srityje.

Pasikeitimų, kad ir nedidelių, visgi galima tikėtis įsigaliojus Lisabonos sutarčiai: jos įsigaliojimas suteikia Teismui galimybių šiek tiek pakoreguoti praktiką, grindžiant tai Sutarčių pasikeitimu. Deja darbo rašymo metu praktikos šiuo klausimu dar nebuvo.

2.5.2.3. *Plaumann* testas ir apibrėžtos grupės testas ryšys

Kaip minėta, *Plaumann* testas dažnai siejamas, o kartais ir tapatinamas, su apibrėžtos grupės testu. Visgi doktorantės nuomone, šie testai nėra tapatūs. Apibrėžtos grupės testas tikrina, ar asmenys, kuriuos veikia ES teisės aktas, sudaro apibrėžtą ir nekintamą grupę; jei tokia sąlyga tenkinama, tikėtina, kad aktas bus pripažintas konkrečiai susijusiu su šiais asmenimis. *Plaumann* testas yra bendresnis nei apibrėžtos grupės testas: apibrėžtos grupės testas įvykdymas laikytinas vienu iš būdų įvykdyti *Plaumann* testą. Apibrėžtos grupės testas yra tam tikras išorinis indikatorius, leidžiantis preliminariai preziumuoti konkrečios sąsajos egzistavimą. Vis dėlto, būtina pabrėžti, kad apibrėžtos grupės testas įvykdymas nėra vienintelis būdas konkrečiai sąsajai nustatyti. *Plaumann* testas gali būti įvykdomas ir kitu keliu – itin specifinė ieškovo padėtis (skirtingas poveikis nei kitiems asmenims) taip pat gali būti pakankamu argumentu²⁹⁰.

²⁸⁷ 1994 m. gegužės 18 d. Sprendimas *Codorniu prieš Tarybą*, C-309/89, Rink. p. I-1853.

²⁸⁸ 2002 m. liepos 25 d. Sprendimas *Unión de Pequeños Agricultores prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677..

²⁸⁹ 2002 m. gegužės 3 d. Sprendimas *Jégo-Quéré prieš Komisiją*, T-177/01, Rink. p. II-2365; 2004 m. balandžio 1 d. Sprendimas *Komisija prieš Jégo-Quéré*, C-263/02 P, Rink. p. I-3425.

²⁹⁰ Nors teoriškai galima būtų ginčyti, kad tokiais atvejais itin specifiskai veikiami asmenys taip pat sudaro apibrėžtą grupę. Pavyzdžiui, galima teigti, jog toliau aptariamoje *Codorniu* byloje ieškovas priklausė apibrėžtai grupei asmenų, kurių intelektinės nuosavybės teisės veikė ginčijamas aktas.

A. Albors-Llorens²⁹¹ teigia, kad doktrinoje galima identifikuoti dvi nuomones, kada *Plaumann* testas tenkinamas ir gali būti nustatoma konkreti sąsaja. Viena autorių grupė²⁹² tvirtina, kad tam, kad būtų konkrečiai susijęs, ieškovas turi priklausyti apibrėžtai grupei. Priemonė turi visa ar iš dalies būti taikoma grupei asmenų, kuri negali padidėti po priemonės priėmimo (atitinkamai jie galėtų ginčyti visą priemonę ar konkrečią jos dalį). Šie autoriai teigia, kad konkreti sąsaja nustatoma remiantis objektyviais parametrais, o ES institucijos pateiktas ieškovų situacijos vertinimas nėra svarbus. Kita autorių grupė²⁹³ aiškina, kad konkrečią sąsają sudaro du elementai: (i) objektyvus elementas, t.y. asmenų, kuriuos veikia teisės aktas, rato uždarumas bei galimybė identifikuoti tokius asmenis, ir (ii) subjektyvus elementas, t.y. faktas, kad ES institucija atsižvelgė į ieškovų konkrečią faktinę situaciją ir tai paskatino akto priėmimą. Antrosios grupės pateikiama konkrečios sąsajos samprata netgi dar labiau riboja *locus standi* galimybes – asmenys turi ne tik priklausyti apibrėžtai grupei, bet dar ir priėmusi aktą institucija turėjo galvoti apie ieškovų situaciją, t.y. priimdama aktą ji siekė pakeisti būtent jų teisinę padėtį, nors ir adresavo teisės aktą trečiajam asmeniui. Visgi vėlesnės bylos liudija, kad šio subjektyvaus elemento nereikalaujama²⁹⁴.

Šis skirstymas bei pateikti kriterijai, kada gali būti nustatoma konkreti sąsaja, nėra visai tikslūs. Ankstesnėje Teismo praktikoje ieškovas, įrodęs, kad priklauso apibrėžtai ir nebegalinčiai didėti asmenų, kuriuos veikia ginčijamas teisės aktas, grupei, būdavo pripažįstamas konkrečiai susijusiu. Tačiau, kaip pastebi prof. A. Arnulf, Teismo jurisprudencijoje, kartais apibūdinamoje kaip „*post-Codorniu*“, to jau nebepakanka, ir nemažai ieškinių, kuriuose, atrodytu,

²⁹¹ Albors-Llorens, Albertina. *Private Parties in European Community Law. Challenging Community Measures*. Oxford, Oxford University Press, 1996, p. 51.

²⁹² T. C. Hartley, H.G. Schermers, D. Waelbroeck, S. Weatherill, A. Dashwood, A.G. Toth, D. Wyatt, J. Steiner.

²⁹³ M. Waelbroeck, G. Vandersanden ir A. Barav.

²⁹⁴ Pavyzdžiui, *Piraiki-Patraiki* byloje Komisija teigė, kad net nežinojo apie sutarčių buvimą. 1985 m. sausio 17 d. Sprendimas *Piraiki-Patraiki ir kt. prieš Komisiją*, 11/82, Rink. p. 207.

ieškovai priklauso apibrėžtai grupei, buvo atmetami²⁹⁵. Pastarojo dešimtmečio Teismo praktikoje matyti, kad asmens priklausymas apibrėžtai grupei įvykdys *Plaumann* testą tik tuo atveju, jei teisės aktą priėmusi institucija turėjo pareigą atsižvelgti į priimto teisės akto poveikį tokiai apibrėžtai grupei (aliuzija į teisėtų lūkesčių principą). Tolesniame poskyryje tiriama, kada laikoma, kad asmuo priklauso apibrėžtai grupei, bei analizuojama ES institucijos pareigos atsižvelgti į šios grupės padėtį samprata.

2.5.2.4. Apibrėžtos grupės testo taikymas

Teismas yra nusprendęs, kad jeigu sprendimas paveikia grupę asmenų, kurie buvo nustatyti arba kuriuos buvo galima nustatyti priimant šį aktą dėl grupės nariams būdingų kriterijų, šis aktas *gali būti* konkrečiai susijęs su šiais asmenimis tiek, kiek jie sudaro apibrėžtą ūkio subjektų grupę²⁹⁶. Apibrėžtos grupės testas tikrina, ar akto priėmimo metu buvo galima identifikuoti visus asmenis, kuriems aktas taikomas, ir ar ši grupė laikytina nekintama. Pareiga tai įrodyti priklauso ieškovui. Prof. D. Chalmers supaprastintai apibrėžia, kad atvira grupė yra tokia, kurios narystė nėra fiksuota ir apibrėžta teisės akto priėmimo metu, o apibrėžta – tokia, kurios narystė yra fiksuota ir apibrėžta²⁹⁷.

Retrospektyvumo aspektas

Apibrėžtos grupės testas yra itin griežtai ir nuolat taikomas bylose²⁹⁸. Pagrindinis jo reikalavimas – kad nekistų teisės akto veikiamų asmenų ratas – iš esmės gali būti įgyvendintas tuomet, jei tokie asmenys apibrėžiami

²⁹⁵ Arnall, Anthony. *Private Applicants and the Action for Annulment since Codorniu*. 38 CMLRev. (2001), p. 7-52.

²⁹⁶ 2008 m. kovo 13 d. *Sprendimas Komisija prieš Infront WM*, C-125/06 P, Rink. p. I-1451; 1985 m. sausio 17 d. *Sprendimas Piraiki-Patraiki ir kt. prieš Komisiją*, 11/82, Rink. p. 207; 2006 m. birželio 22 d. *Sprendimas Belgija ir Forum 187 prieš Komisiją*, C-182/03 ir C-217/03, Rink. p. I-5479.

²⁹⁷ Chalmers, Damian. *European Union Law. Volume I. Law and EU Government*. Ashgate Publishing Ltd, Dartmouth Publishing Ltd, 1998, p. 552.

²⁹⁸ Šis testas taikomas ir bylose, kuriose ginčijami teisės aktai aplinkosaugos srityje. Atsižvelgiant į tai, kad teisė į švarią aplinką yra kolektyvinė ir bendra visiems teisė, apibrėžtos grupės testo taikymas iš esmės reiškia, kad privatūs subjektai beveik niekada negalės įrodyti, kad jie priklauso apibrėžtai grupei.

retrospektyviai: jie turi būti labiau „nustatyti“, nei „nustatomi“²⁹⁹. Vertėtų aptarti bent kelias tokią situaciją iliustruojančias bylas.

International Fruit Company byloje³⁰⁰ valstybės narės kas savaitę turėjo pranešti Komisijai apie obuolių kiekį, kuriems prašoma importo licencijų. Tai leisdavo Komisijai nuspręsti, kiek procentų licencijų suteikti. Tą savaitę, kai ieškovai kreipėsi į teismą, buvo suteikta tik 80% licencijų ir ieškovai pateko į tą 20% dalį, kuri jų negavo. Tuomet jie ginčijo reglamentą, nustatantį 80% limitą. ETT nusprendė, kad šis reglamentas buvo sprendimų rinkinys, individualiai susijęs su ieškovu. Reglamentas buvo taikomas fiksuotai ir nustatamai grupei asmenų (pateikusių paraiškas tam tikrą savaitę), ir nors buvo taikomas tik bendram skaičiui paraiškų, tolesnis sprendimas buvo taikomas kiekvienam pareiškėjui individualiai. Tai būtina apėmė sprendimą dėl kiekvienos paraiškos atskirai.

Alfred Toepfer byloje³⁰¹ ETT, išanalizavęs faktines bylos aplinkybes, taip pat išskyrė grupę asmenų, kuri laikytina apibrėžta ir specifiskai veikiamą akto. Byla iš esmės kilo dėl Komisijos klaidos: nustatydamą grūdų kainas, kurios naudotos importo mokesčio nustatymui, Komisija neįtraukė naujojo derliaus, todėl nustatytos kainos spalio 1 d. faktiškai lėmė, kad mokestis bus 0%. Tuo suskubo pasinaudoti keturiolika importuotojų, pateikusių paraiškas dideliems grūdų kiekiams importuoti. Siekdama ištaisyti klaidą, Vokietijos Vyriausybė sustabdė leidimų išdavimą bei kreipėsi į Komisiją, kad ši tai patvirtintų. Komisija, taisydama klaidą, naują kainą nustatė jau spalio 2 d. bei spalio 3 d. priėmė retrospektyviai veikiantį sprendimą, leidžiantį Vokietijai taikyti apsaugines importo priemones ir atmesti prašymus išduoti licencijas, pateiktas iki spalio 4 d. imtinai.

²⁹⁹ MacLean, Robert. M. (ed.) *Textbook. Law of the European Union*. London, Old Bailey Press, 1997, p. 68.

³⁰⁰ 1971 m. gegužės 13 d. Sprendimas *International Fruit Company ir kt. prieš Komisiją*, 41/70–44/70, Rink. p. 411.

³⁰¹ 1965 m. liepos 1 d. Sprendimas *Toepfer ir Getreide-Import Gesellschaft prieš Komisiją*, 106/63 ir 107/63, Rink. p. 525, 533.

Ieškovas *Alfred Toepfer* buvo Vokietijos grūdų importuotojas, kuris pateikė prašymą dėl importo licencijos būtent 1963 m. spalio 1 d., kai mokestis buvo 0% (vėlesne data pateiktiems prašymams būtų taikomas didesnis tarifas). Jis ginčijo Komisijos sprendimą, patvirtinusį Vokietijos protekcionistines priemones. Teismas nusprendė, kad *Alfred Toepfer* buvo konkrečiai susijęs. Tikrai spalio 1 d. buvo galimas 0% mokestis, ir todėl tik tie importuotojai, kurie pateikė prašymus licencijai būtent tą dieną buvo neigiamai paveikti (prašymai, pateikti kitomis dienomis, galėjo būti pateikiami pakartotinai be nuostolio, nes mokestis būtų toks pats). Taip potencialių ieškovų grupė buvo fiksuota ir nustatoma sprendimo priėmimo metu ir esama faktinė situacija išskyrė juos iš kitų asmenų. Byla įdomi tuo, kad ji parodė, jog jei sprendimas veikia atvirą asmenų grupę, bet šioje grupėje yra apibrėžta grupė, kuri veikiama kitaip, ši gali būti pripažinta konkrečiai susijusia.

Bock byloje³⁰² ieškovas neginčijo viso sprendimo, o tik tą dalį, kuri siejosi su asmenimis, jau pateikusiais prašymus dėl importo licencijų. Įmonė buvo pateikusi paraišką kuniškų grybų importui ir Vokietijos Vyriausybė, reaguodama į ją, kreipėsi į Komisiją siekdama importo uždraudimo. Teismas pripažino, kad be kitų asmenų, aktas veikė ir asmenis, jau pateikusius paraiškas importo licencijai (faktiškai vienintelis asmuo, priklausęs šiai grupei, ir buvo *Bock*). Tokių asmenų skaičius buvo apibrėžtas ir tapatybė nustatoma akto priėmimo metu, t.y. šie asmenys sudarė apibrėžtą, retrospektyviai nustatomą grupę, panašiai kaip *Alfred Toepfer* byloje. Todėl ETT konstatavo, kad faktinė situacija išskiria šiuos asmenis bei individualizuoja juos taip, kaip akto adresatus.

Piraiki-Patraiki byloje³⁰³ Komisijos sprendimas, kuriuo leista Prancūzijai nuo 1984 m. lapkričio 1 d. iki 1985 m. sausio 31 d. taikyti kvotų sistemą verpalų importui iš Graikijos, buvo taikomas visiems Graikijos verpalų

³⁰² 1971 m. lapkričio 23 d. Sprendimas *Bock prieš Komisiją*, 62/70, Rink. p. 897.

³⁰³ 1985 m. sausio 17 d. Sprendimas *Piraiki-Patraiki ir kt. prieš Komisiją*, 11/82, Rink. p. 207.

importuotojams į Prancūziją. Iki sprendimo priėmimo, dalis gamintojų jau buvo sudarę sutartis eksportuoti prekes į Prancūziją nurodytu periodu. Teismas pripažino, kad toks sprendimas skirtingai veikė šiuos asmenis, nes tokios sutartys būtų visiškai ar iš dalies neįvykdomos dėl sprendimo. Tokia importuotojų grupė (bendros grupės pogrūpis) buvo fiksuota, todėl Teismas juos laikė konkrečiai susijusiais. Ir atvirkščiai, gamintojai, nesudarę sutarčių, nebuvo veikiami išskirtinai bei nelaikyti konkrečiai susijusiais. Nors teoriškai bet kas galėjo sudaryti sutartį vėliau nei nurodytą datą, t.y. asmenų, kuriems taikomas aktas, grupė buvo atvira, tie, kurie sudarė sutartis nežinodami apie aktą (nes jo nebuvo), laikyti išsiskiriančiais iš bendros grupės.

Visgi remiantis šia byla kaip precedentu, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad ETT ieškovo padėtį vertino kaip išskirtinę³⁰⁴, todėl tai silpnina šios bylos, kaip precedento poveikį. Jei *Bock* ir *Alfred Toepfer* bylose ieškovai pateikė prašymus leidimams ir pagrįstai tikėjosi juos gauti, t.y. savo teises kildino iš viešosios teisės, *Piraiki-Patraiki* atveju ieškovo sudarytos sutartys rėmėsi private teise, tačiau Graikijos stojimo aktas garantavo jiems, kad imantis protekcionistinių priemonių bus išanalizuotas tokių priemonių poveikis susijusioms įmonėms. Komisijos pareiga pagal Stojimo aktą ETT byloje buvo aiškinama kaip ieškovo teisė³⁰⁵.

Prof. P. Craig pastebėjo, kad testas, ar grupė yra fiksuota ir apibrėžta, gali būti taikomas atsižvelgiant į tris atskaitos taškus: akto priėmimą (t.y. ar akto priėmimo metu buvo galima nustatyti apibrėžtą grupę), akto ginčijimą (t.y. ar pateikiant ieškinį galima teigti, jog grupė uždara) arba neapibrėžtą momentą ateityje (įvertinant, ar grupė gali kisti bet kuriuo momentu ateityje)³⁰⁶. *Plaumann* testas atspindi būtent trečiąjį variantą ir grupę laiko

³⁰⁴ Dėl to kai kurie autoriai šią bylą vertina ne uždaros grupės, o specifinių aplinkybių požiūriu. Jie teigia, kad grupė čia buvo atvira, ir tik faktinės išskirtinės aplinkybės lėmė, kad buvo nustatyta konkreti sąsaja. Žr., pvz., Weatherill, Stephen; Beaumont, Paul. *EC Law*. London, Penguin books, 1993.

³⁰⁵ Žr. Sprendimus *Sofrimport* bei *Unifruit Hellas* bylose, aptariamus toliau.

³⁰⁶ Craig, Paul. *Legality, Standing and Substantive Review in Community Law*. 14(4) Oxford Journal of Legal Studies (1994), p. 507-537.

uždara tik tuomet, jei nustatoma, kad tiriamos grupės niekuomet nepapildys nauji nariai. Tai reiškia, kad uždaros grupės testas įvykdomas tik tokiais atvejais kaip *Alfred Toepfer* byloje, kai sprendimas taikomas retrospektyviai.

Apibendrinant reiktų pastebėti, kad visais atvejais iki akto priėmimo ieškovai, kuriems pavyko įrodyti konkrečią sąsają, ėmėsi tam tikrų veiksmų (pavyzdžiui, pateikė prašymą leidimui gauti) ir, tai, ko jie siekė šiais veiksmais, būtų įvykę, jei aktas nebūtų buvęs priimtas. Šiuo atžvilgiu ieškinys dėl panaikinimo veikia ir kaip priemonė ginti teisėtus lūkesčius.

Institucijos pareiga atsižvelgti į akto poveikį apibrėžtai grupei

Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad galimybė daugiau ar mažiau tiksliai nustatyti teisės subjektų, kuriems taikoma priemonė, skaičių ar net tapatybę nereiškia, kad ši priemonė turi būti laikoma konkrečiai su jais susijusia, jei akivaizdu, jog nagrinėjama priemonė taikoma atsižvelgiant į joje apibrėžtas objektyvias teises ar faktines aplinkybes³⁰⁷. Net jei ieškovai priklauso apibrėžtai grupei, Teismas gali atmesti ieškinį.

Akivaizdžiausiai šią mintį Teismas išreiškė *Roquette Frères* byloje³⁰⁸. Ieškovai ginčijo reglamentą, kuris nustatė kvotas bulvių krakmolo gamybai. Teismas nurodė:

„Kalbant apie ieškovų argumentą, kad jie yra konkrečiai susiję su ginčijamu reglamentu todėl, kad šis taikomas ribotam skaičiui nustatomų asmenų, kurių individuali situacija paveikė reglamento turinį, Teismas mano, kad vien faktas, jog prekybininkai priklauso apibrėžtai prekybininkų grupei, kuri negalėjo padidėti reglamento priėmimo metu,

³⁰⁷ 2001 m. lapkričio 22 d. Sprendimas *Antillean Rice Mills prieš Tarybą*, C-451/98, Rink. I-8949; 2002 m. balandžio 25 d. Nutartis *Galileo ir Galileo International prieš Tarybą*, C-96/01 P, Rink. p. I-4025, 2008 m. balandžio 8 d. Nutartis *Saint-Gobain Glass Deutschland prieš Komisiją*, C-503/07 P, Rink. p. I-2217.

³⁰⁸ 1996 m. lapkričio 7 d. Sprendimas *Roquette Frères prieš Tarybą*, T-298/94, Rink. 1996 p. II-1531.

nepakankamas, kad toks prekybininkas būtų laikomas konkrečiai susijusiu“.

Tokiais atvejais svarbu nustatyti, ar ES institucija, priėmusi ginčijamą aktą, turėjo atsižvelgti į jo poveikį apibrėžtai grupei asmenų. Pavyzdys galėtų būti jau aptarta *Piraiki-Patraiki* byla, kurioje Komisija pagal Graikijos stojimo aktą turėjo atsižvelgti į protekcionistinių priemonių poveikį susijusioms įmonėms.

Sofrimport byloje³⁰⁹ ieškovas pradėjo transportuoti obuolius iš Čilės iki kelių reglamentų, uždraudžiančių tokį importą, priėmimo. Kai *Sofrimport* prašymas dėl licencijos išdavimo, pateiktas Prancūzijos institucijoms, buvo atmestas, jis kreipėsi dėl reglamentų panaikinimo. ETT sutiko, kad reglamentai turi būti panaikinti ta dalimi, kiek jie susiję su prekėmis, esančiomis tranzite. Imdamasi protekcionistinių priemonių Komisija turėjo pareigą pagal ankstesnį reglamentą atsižvelgti į importuotojų, kurių prekės buvo tranzite, poziciją (būtent ši pareiga lėmė ieškovų *locus standi*). Kadangi tokie importuotojai sudarė apibrėžtą ir identifikuojamą grupę bei egzistavo teisės aktas, reikalavęs atsižvelgti į jų padėtį, jie buvo konkrečiai susiję ir turėjo *locus standi*.

Unifruit Hellas byloje³¹⁰ Pirmosios instancijos teismas priėmė priešingą sprendimą nei *Softimport* byloje. Faktai šioje byloje buvo panašūs, bet čia nebuvo reglamento, nustatančio Komisijos pareigą atsižvelgti į prekes tranzite. Pirmosios instancijos teismas nusprendė, kad nors importuotojai, kurių prekės buvo tranzite, sudarė fiksuotą ir nustatomą grupę, tai nebuvo pakankama. Priešingai nei *Softimport* atveju, ginčijamas reglamentas nenustatė reikalavimo Komisijai atsižvelgti į specifinę prekių, esančių tranzite, padėtį, todėl nebuvo konkrečios sąsajos³¹¹.

³⁰⁹ 1990 m. birželio 26 d. Sprendimas *Sofrimport prieš Komisiją*, C-152/88, Rink. p. I-2477.

³¹⁰ 1994 m. gruodžio 15 d. Sprendimas *Unifruit Hellas prieš Komisiją*, T-489/93, Rink. p. II-1201.

³¹¹ Taip pat žr. 1997 m. birželio 3 d. Nutartį *Merck ir kt. prieš Komisiją*, T-60/96, Rink. p. II-849 ir 2001 m. birželio 27 d. Sprendimą *Andres de Dios ir kt. prieš Tarybą*, T-166/99, Rink. p. II-1857.

2.5.3. *Codorniu* sprendimo naujovės

Garsiojoje *Codorniu* byloje³¹² ieškovas ginčijo norminio pobūdžio reglamentą (vadinamą angl. *true regulation*; po Lisabonos sutarties įsigaliojimo atitinkamo būto įstatymo galią turintis reglamentas). Trumpai primintinos jau minėtos bylos aplinkybės. Reglamentas uždraudė putojančio vyno gamintojams savo prekių pavadinimuose naudoti prancūzišką žodį „*cremant*“ ar jo vertinius į kitas kalbas, rezervuojant šį apibūdinimą tik vynui, pagamintam Prancūzijoje ir Liuksemburge. *Codorniu* buvo Ispanijos bendrovė, kuri nuo 1924 m. frazę *Gran Cremant de Codorniu* buvo užsiregistravusi kaip grafinį ženklą. Gindama savo teisę toliau vartoti prekės ženklą produkcijai ženklinti, *Codorniu* pateikė ieškinį dėl panaikinimo. Teismas pripažino, kad ieškovas skyrėsi nuo kitų asmenų, nes jau ilgai žodį „*cremant*“ vartojo kaip savo prekės ženklą, todėl jis gynė intelektinę nuosavybę³¹³.

Codorniu bylos pirmtakė siauresnėje sferoje, dažnai lyginama su ja, yra *Extramet* byla³¹⁴. Čia buvo ginčytas antidempingo reglamentas. Ieškovas buvo didžiausias produkto importuotojas, turėjęs mokėti antidempingo mokesčius, be to, jis buvo ir produkto galutinis vartotojas. *Extramet* verslas labai priklausė nuo importo, nes vienintelis Bendrijoje esantis gamintojas taip pat buvo ir jo konkurentas. ETT nustatė, kad šios specifinės aplinkybės išskyrė ieškovą iš kitų importuotojų, kuriuos potencialiai galėjo veikti reglamentas, todėl pripažino ieškovą konkrečiai susijusiu.

Codorniu byla laikoma lūžiu Teismo praktikoje todėl, kad Teismas aiškiai pripažino, kad bendrojo taikymo teisės aktas, neprarasdamas savo kaip

³¹² 1994 m. gegužės 18 d. Sprendimas *Codorniu prieš Tarybą*, C-309/89, Rink. p. I-1853. Įdomu pastebėti, kad šią bylą nagrinėjo 9 teisėjai ir tai buvo paskutinė privataus asmens byla, pareikšta dėl akto panaikinimo, nagrinėta Teisingumo Teisme (išskyrus apeliacijas). Po šios bylos jurisdikcija nagrinėti privačių asmenų ieškinius buvo perduota Pirmosios instancijos teismui.

³¹³ Teismo motyvai šioje byloje buvo neįprastai lakoniški, kas galėtų reikšti, kad tarp teisėjų nebuvo aiškaus sutarimo.

³¹⁴ 1991 m. gegužės 16 d. Sprendimas *Extramet Industrie prieš Tarybą*, C-358/89, Rink. p. I-2501.

bendrai taikomo teisės akto pobūdžio, visgi su atskirais asmenimis gali būti konkrečiai susijęs. Taigi, net iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo, nors EB sutarties tekstas minėjo „reglamentą sprendimo formos“, išnyko pareiga įrodyti, kad teisės aktas savo esme yra sprendimas³¹⁵. Iki šios bylos Teismas, susidūręs su reglamento ar direktyvos ginčijimu, pirmiausia nustatydamas, ar priemonė yra taikoma visiems asmenims dėl objektyvių aplinkybių ir sukelia teisinės pasekmes abstrakčiai apibrėžtoms asmenų kategorijoms³¹⁶. Po *Codorniu*, nors Teismas vis dar dažnai pradėdavo ieškinio priimtinumą nagrinėjimą nuo to, kokį teisės aktą siekiama ginčyti³¹⁷, panašu, jog tokiu būdu tik siekta pabrėžti, kad tik išimtiniais atvejais įmanoma įrodyti *locus standi* visuotinai taikomų teisės aktų atžvilgiu. Lisabonos sutartis, kaip minėta, aiškiai įtvirtino, kad gali būti ginčijamas bet kuris ES antrinės teisės aktas, galintis turėti teisinių padarinių trečiosioms šalims, jei tik įvykdomi priimtumo kriterijai.

Sprendimas *Codorniu* byloje buvo entuziastingai sutiktas teisininkų ir mokslininkų visoje Europoje, kurie ilgą laiką teigė, kad konkrečios sąsajos testas turėtų būti liberalizuotas. Tuo pat metu perdavus bylas dėl teisės aktų panaikinimo spręsti Pirmosios instancijos teismui, manyta, kad tai signalas naujam teismui, kad jis gali nesivaržydamas keisti konkrečios sąsajos

³¹⁵ Įdomu pastebėti, kad Teismo lankstinukuose, skirtuose ES piliečiams, šis reikalavimas taip pat nebebuvo minimas. Juose buvo nurodoma, kad pilietis gali tiesiogiai ginčyti Europos Bendrijos institucijos priimtą sprendimą PIT, kai sprendimas yra jam skirtas (t. y. sprendimas yra jam adresuotas) arba *kai nagrinėjamas aktas* tiesiogiai ir konkrečiai su juo susijęs. Prieiga internetu: http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2008-11/lt_questions.pdf.

³¹⁶ Literatūroje tai vadinama „abstrakčios terminologijos testu“ – aktas nelaikomas sprendimu, jei jame naudojama abstrakti terminologija. Dėl šios testo kritikos žr. Craig, Paul. *Standing, Rights and the Structure of Legal Argument*. 9 *European Public Law* (2003), p. 493-508.

³¹⁷ Dažnai sprendime pirmiausia įvertinama akto prigimtis, paskui nurodant, kad „ir visuotinai taikomas teisės aktas tam tikromis aplinkybėmis gali būti konkrečiai susijęs su atskirais ūkio subjektais, kurie atitinkamai gali pareikšti ieškinį dėl jo panaikinimo pagal EB sutarties 230 straipsnio ketvirtąją pastraipą, jeigu šis aktas jiems taikomas dėl tam tikrų jiems būdingų savybių arba dėl tam tikros faktinės situacijos, kuri juos išskiria iš kitų asmenų ir todėl juos individualizuoja taip pat, kaip ir sprendimo adresatą“. Žr. 2002 m. gegužės 3 d. Sprendimą *Jégo-Quéré prieš Komisiją*, T-177/01, Rink. p. II-2365, 2007 m. kovo 12 d. Nutartį *Regione Autonoma Friuli-Venezia Giulia prieš Komisiją*, T-417/04, Rink. p. II-641; 2008 m. vasario 19 d. Nutartį *Apple Computer International prieš Komisiją*, T-82/06, Rink. p. II-00279; 2008 m. gruodžio 3 d. Nutartį *RSA Security Ireland Ltd prieš Komisiją*, T-227/06, dar nepaskelbta Rinkinyje.

aiškinimo praktiką. Pasak D. Chalmers ir A. Tomkins³¹⁸, netgi atrodė, kad *Plaumann* testo dienos jau suskaičiuotos.

Visgi *Codorniu* bylos išvada, kaip parodė tolesnė Teismo praktika, buvo išskirtinai susieta su specifinėmis bylos aplinkybėmis – *Codorniu* nuo 1924 m. buvo įregistravęs ir vartojo prekių ženklą. Kai *Codorniu* sprendimu bandyta remtis *Šampano* byloje³¹⁹, ieškinys buvo atmestas.

Šampano byloje iš Šveicarijos *Vaud* kantono kilusiais vynais su pavadinimu „šampanas“ prekiaujanti *Vaud* kantono Šampanės komuna bei dvi susijusios asociacijos pareiškė ieškinį dėl sprendimo, patvirtinančio ribojimą vartoti pavadinimą „šampanas“, panaikinimo³²⁰. Teismas nesutiko, kad nagrinėjamas atvejis atitinka *Codorniu* byloje buvusią situaciją. Teismas pabrėžė, kad *Codorniu* byloje ieškovai vaizdinį prekės ženklą „*Gran Cremant de Codorniu*“ Ispanijoje įregistravo 1924 m. ir šį prekės ženklą tradiciškai naudojo tiek prieš registraciją, tiek ir po jos, o ieškovų *Šampano* byloje teisė vartoti pavadinimą „šampanas“ buvo nustatyta pagal Šveicarijos teisę, kuria remiantis visoms įmonėms, kurių produktai atitinka geografinius ir kokybinius reikalavimus, suteikiama teisė jais prekiauti su pavadinimu „šampanas“³²¹. Taigi ETT nurodė, kad galiojanti Šveicarijos teisė taikoma ne vien tik ieškovams, o turi teisinį poveikį neapibrėžtam skaičiui dabartinių ir būsimų tiek Šveicarijos, tiek ir trečiųjų valstybių gamintojų, kurie Šveicarijos teritorijoje pageidauja prekiauti produktais su pavadinimu „šampanas“³²².

³¹⁸ Chalmers, Damian; Tomkins, Adam. *European Union Public Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2007, p. 426.

³¹⁹ 2007 m. liepos 3 d. Nutartis *Commune de Champagne ir kt. prieš Tarybą ir Komisiją*, T-212/02, Rink. p. II-02017.

³²⁰ Europos Bendrijos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarime dėl prekybos žemės ūkio produktais buvo numatytas draudimas prekiauti iš Šampanės *Vaud* kantono kilusiais vynais su pavadinimu „šampanas“ pasibaigus šampano išlygoje numatytam dvejų metų pereinamajam laikotarpiui. Ginčijamas sprendimas tik patvirtino šį susitarimą.

³²¹ Šiuo klausimu žr. 1998 m. rugsėjo 15 d. Nutartį *Molkerei Großbraunshain ir Bene Nahrungsmittel prieš Komisiją*, T-109/97, Rink. p. II-3533, ir 2005 m. gruodžio 13 d. Nutartį *Confédération générale des producteurs de lait de brebis et des industriels de Roquefort prieš Komisiją*, T-381/02, Rink. p. II-5337.

³²² Taip pat žr. 1999 m. kovo 26 d. Nutartį *Biscuiterie-confiserie LOR ir Confiserie du Tech prieš Komisiją*, T-114/96, Rink. p. II-913.

Codorniu sprendimo palyginimas su kitomis panašiomis bylomis leidžia daryti išvadą, kad asmens ginamos turtinės teisės turi būti matomos, t.y. realiai atsispindėti viešuosiuose registruose ar pan. Taigi *Codorniu* sprendimas galėtų būti naudojamas bylose, kuriose ginamos registruotos teisės į žemę, patentus, prekės ženklus. Viešuosiuose registruose registruotos teisės laikomos žinomomis tretiesiems asmenims, įskaitant ir ES institucijas, todėl šios, priimdamos teisės aktus, turi atsižvelgti į registruotas turtines teises.

2.5.4. Šalutiniai kriterijai nustatant konkrečią sąsają

Literatūroje kartais išskiriama ir papildomų kriterijų, kuriais vadovaujantis nustatoma konkreti sąsaja. Visgi šie kriterijai iš esmės atsiranda tik dėl skirtingos klasifikacijos, ir didžiąją dalimi sutampa su vienu iš anksčiau aptartų konkrečios sąsajos reikalavimų.

2.5.4.1. Ieškovų įvardijimas akte

Kai ginčijamame akte specifiskai yra išvardyti keli asmenys, jie paprastai bus laikomi konkrečiai susijusiais. Pavyzdys galėtų būti *Roquetes Frères* byla³²³, kurioje reglamentas nustatė kvotas izogliukozės gamybai ir priede išvardijo įmones, kurioms jos bus taikomos. *Roquetes Frères*, viena iš išvardytų įmonių, kreipėsi į ETT ginčydamą kvotą nustačiusią reglamento nuostatą. Teismas pripažino, kad aktas buvo konkrečiai susijęs su ieškovu bei kitais gamintojais, išvardytais priede, nes specifinės kvotos buvo nustatytos konkrečiai joms, bei leido aktą ginčyti³²⁴. Pažymėtina, kad ieškovų įvardijimas

³²³ 1980 m. spalio 29 d. Sprendimas *Roquette Frères prieš Tarybą*, 138/79, Rink. p. 3333. Pastebėtina, kad nors ieškovas prašė panaikinti tik nuostatą, nustačiusią kvotą, Teismas panaikino visą reglamentą.

³²⁴ Taip pat žr. 1979 m. kovo 29 d. Sprendimą *NTN Toyo Bearing ir kt. prieš Tarybą*, 113/77, Rink. p. 1185; 1980 m. spalio 29 d. Sprendimą *Roquette Frères prieš Tarybą*, 138/79, Rink. p. 3333; 1984 m. vasario 21 d. Sprendimą *Allied Corporation ir kt. prieš Komisiją*, 239/82 ir 275/82, Rink. p. 1005; 1985 m. liepos 11 d. Sprendimas *Salerno ir kt. prieš Komisiją ir Tarybą*, 87/77, 130/77, 22/83, 9/84 ir 10/84, Rink. p. 2523.

akte sietinas ir su apibrėžta ir nekintama grupe – teisės akte išvardijus konkrečias įmones, grupė buvo fiksuota.

Svarbu atskirti, kad tuo atveju, jei ieškovas tik įvardytas akto preambulėje, situacija gali būti Teismo įvertinta ir kitaip. Dažniausiai visgi asmenys preambulėje ar bendrai teisės akte įvardijami tose ES teisės srityse, kuriose ir taip ETT taiko liberaleresnes *locus standi* sąlygas, t.y. antidempingo, konkurencijos, valstybės pagalbos srityse³²⁵.

2.5.4.2. Išskirtinė ieškovų padėtis

Keletas Teismo bylų liudija, kad kartais nustatant konkrečią sąsają gali būti svarbu, kad ginčijamas teisės aktas ieškovą veikia kitaip, nei likusius asmenis. Jei apibrėžtos grupės testas yra gana aiškus, pastarasis kriterijus yra specifiškesnis, dažnai reikalaujantis ne tik vertinti bylos aplinkybes, bet ir pažvelgti į situaciją iš ieškovo pozicijos. Nepaisant to, jog Teismas keliose bylose nustatė, kad ginčijama priemonė potencialiai taikoma ieškovams, kurių grupė nėra nei fiksuota, nei nustatoma, jis vis tiek pripažino, kad kai kurie subjektai yra konkrečiai susiję. Tai sietina su išsamia bylos faktų analize ir patikrinimu, ar ieškovai yra paveikti priemonės taip, kaip nėra veikiami jokie kiti potencialūs ieškovai³²⁶. Šiose bylose Teismas taikė liberalesnę požiūrį ir laikėsi nuomonės, kad ieškovai yra konkrečiai susiję, jei akto poveikis jiems išskirtinai žalingas lyginant su kitais asmenimis, kuriems taikomas aktas.

Aptartose *Extramet* ir *Codorniu* bylose išskirtinis ginčijamo akto poveikis ieškovams buvo itin svarbus aspektas, todėl jos dažnai klasifikuojamos kaip bylos, kuriose konkrečiai sąsaja nustatyta dėl ieškovo

³²⁵ P.vz., *Timex* byloje ieškovas buvo įvardytas antidempingo reglamente, tačiau čia buvo ir kitų pagrindų *locus standi* nustatyti. 1985 m. kovo 20 d. Sprendimas *Timex prieš Tarybą ir Komisiją*, 264/82, Rink. p. 849. Apie kitus atvejus, kai įmonės buvo įvardijamos reglamentuose ir pripažintos turinčiomis teisę pateikti ieškinį žr., pvz., 1984 m. vasario 21 d. Sprendimą *Allied Corporation ir kt. prieš Komisiją*, 239/82 ir 275/82, Rink. p. 1005; 2001 m. vasario 15 d. Sprendimą *Nachi Europe*, C-239/99, Rink. p. I-1197.

³²⁶ Deards, Elspeth; Hargreaves, Sylvia. *European Union Law*. 2nd edition. Oxford, Oxford University Press, 2004, p. 139.

išskirtinės padėties. Abiejų bylų faktinių aplinkybių analizė leido nustatyti, kad ieškovai iš tiesų veikiami kitaip, nei įprastai tikėtina atsižvelgiant į ginčijamo akto turinį.

Control Data byla³²⁷ tikriausiai dar specifiškesnė. Komisija buvo priėmusi sprendimą, kuriuo dviejų tipų kompiuterių nepripažino mokslinio tipo, todėl jie negalėjo būti importuojami netaikant importo mokesčio. Ieškovai buvo įmonės, kurios vienintelės importavo tokius kompiuterius į Belgiją. Be to, jos abi buvo JAV veikiančio vienintelio tokių kompiuterių gamintojo dukterinės bendrovės. Kompiuteriai neabejotinai galėjo būti importuojami į Bendriją ir kitų subjektų, nors šie tikėtinai taip pat būtų gamintojo dukterinės bendrovės. Visgi egzistavo bent jau teorinė galimybė, kad ir ne dukterinėms bendrovėms JAV įmonė būtų suteikusi licenciją. Taigi vertinant griežtai ieškovai nepriklausė apibrėžtai grupei. Tačiau ETT pateisino *locus standi* motyvuodamas tuo, kad (i) reikalavimas, jog ieškinį pateiktų motininė bendrovė (kuri akivaizdžiai buvo konkrečiai susijusi), būtų pernelyg didelis formalizmas; (ii) ieškovas buvo vienintelė bendrovė, importavusi tokio tipo kompiuterius į Belgiją; (iii) sprendimas buvo priimtas kaip reakcija į ieškovo pateiktą prašymą.

Šis sprendimas kai kurių autorių³²⁸ vertinamas kaip labai liberalus, nes Teismas neanalizavo, ar ieškovas priklausė apibrėžtai grupei. Be to, (ii) ir (iii) punktuose nurodyti kriterijai konkrečiai sąsajai nustatyti kitose bylose buvo aiškiai nepakankami. Visgi šios bylos sprendimas buvo grindžiamas itin specifinėmis bylos aplinkybėmis, tarp kurių svarbus buvo ryšys tarp gamintojo ir importuotojų – jos priklausė vienai įmonių grupei. Atkreiptinas dėmesys, kad tai ne vienintelis atvejis, kai teisė į ieškinį suteikta lengviau dėl tokio ryšio

³²⁷ 1983 m. kovo 17 d. Sprendimas *Control Data prieš Komisiją*, 294/81, Rink. p. 911.

³²⁸ Žr. Albers-Llorens, Albertina. *Private Parties in European Community Law. Challenging Community Measures*. Oxford, Oxford University Press, 1996, p. 61.

tarp bendrovių (žr. *Ford* byla³²⁹, aptartą 2.4.5 poskyryje, kurioje tiesioginė sąsaja vertinta atsižvelgiant į tai, kad ieškovas priklausė įmonių grupei, kurios dalis narių buvo tiesiogiai veikiami teisės akto).

2.5.4.3. Ieškovo dalyvavimas akto priėmimo procese

Kai ginčijama priemonė priimama baigus procesą, kuriame dalyvavo ieškovas (teikė skundą, informaciją, paaiškinimus), Teismas paprastai pripažįsta, kad yra konkreti sąsaja. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad asmens dalyvavimas procese aktualus tik tuomet, jei konkretūs teisės aktai nustatė specifinę tokio asmens procesinę padėtį³³⁰. Toks ribojantis požiūris suprantamas, nes priešingu atveju asmenys galėtų užsitikrinti konkrečią sąsają vien išsiųsdami ES institucijai savo pastabas apie projektą. Tai ieškinį dėl panaikinimo paverstų *actio popularis*³³¹.

Didžiausia tikimybė, kad asmuo bus laikomas konkrečiai susijusiu dėl to, kad dalyvavo akto priėmimo procese, egzistuoja konkurencijos, antidempingo ir valstybės pagalbos srityse. *Josef Buckl* byloje³³² ETT pažymėjo, kad šis liberalesnis požiūris kyla iš specifinės reguliacinės aplinkos šiose srityse (pavyzdžiui, dėl skundų galimybės) ir dėl šios priežasties negali būti taikomas bendrai. Šios sritys aptartinos atskirai tolesniuose skyriuose³³³.

Tokie sprendimai, kuriuose dėl dalyvavimo ar teisės dalyvauti procese, buvo suteiktas *locus standi*, yra palankūs ieškovams, tačiau kartu jie atspindi sprendimų priėmimo procedūrinius reikalavimus bei griežtai apibrėžtą skundą pateikusio asmens padėtį. Tuo atveju, jei ES teisė nenustato dalyvavimo procedūros, asmenys, kurie paprasčiausiai skundžiasi Komisijai nesant aiškiai

³²⁹ 1984 m. vasario 28 d. Sprendimas *Ford of Europe Incorporated ir Ford-Werke Aktiengesellschaft prieš Komisiją*, 228/82 ir 229/82, Rink. p. 1129.

³³⁰ 1997 m. birželio 3 d. Nutartis *Merck ir kt. prieš Komisiją*, T-60/96, Rink. p. II-849.

³³¹ Arnall, Anthony. *The European Union and its Court of Justice*. 2nd edition, Oxford, Oxford University Press, 2006, p. 80.

³³² 1992 m. lapkričio 24 d. Sprendimas *Buckl ir kt. prieš Komisiją*, C-15/91 ir C-108/91, Rink. p. I-6061.

³³³ Pastebėtina, kad dalyvavimą rengiant teisės aktą Teismas svarbiu pripažino ir kitose nei minėtos sritys. Pavyzdžiu galėtų būti *Boehringer* byla, kuri susijusi su bendrąja žemės ūkio politika. 1999 m. gruodžio 1 d. Sprendimas *Boehringer prieš Tarybą ir Komisiją*, T-125/96 ir T-152/96, Rink. p. II-3427.

nustatytos procedūrinės teisės, susiduria su kliūtimis ginčyti priimtus sprendimus.

Pastebėtina, kad skundai, pateikti pagal SESV 258 straipsnį (pažeidimų procedūra prieš valstybę narę, EB sutartis ex 226 straipsnis), nesuteikia *locus standi*, neatsižvelgiant į tai, kad Komisija dažnai pasinaudoja informacija, pateikta tokiuose privačių asmenų skunduose. Teismo jurisprudencija akivaizdžiai liudija, kad ieškiniai, kuriais skundžiamas Komisijos atsisakymas pradėti pažeidimų procedūrą, yra nepriimtini³³⁴.

2.5.5. Ilga karšta vasara Europos Sąjungos Teisingumo Teisme: aktyvią diskusiją dėl *locus standi* reformos sukėlusios bylos

Žmogus dažnai atsiduria tokioje padėtyje, kurioje jam telieka vien tikėtis.

Jaroslavas Hašekas

Europos Sąjungoje daug diskutuota, ar teisė į ieškinį turi būti išplėsta atsižvelgiant į pagrindinių teisių išsivystymo lygį. Labai dažnai kritikuojama Teismo taikoma siaura tiesioginės ir konkrečios sąsajos samprata, svarstomos priežastys ir keliamos reformos idėjos. 2002 metų vasara Teisingumo Teismui buvo „itin karšta“³³⁵ dėl daugybę diskusijų sukėlusių sprendimų *UPA*³³⁶ ir *Jégo-Quéré*³³⁷ bylose, kurios iškėlė opių klausimų dėl privačių subjektų *locus*

³³⁴ 1966 m. kovo 1 d. Sprendimas *Lütticke prieš Komisiją*, 48/65, Rink. p. 27; 1997 m. vasario 20 d. Sprendimas *Bundesverband der Bilanzbuchhalter prieš Komisiją*, C-107/95 P, Rink. p. I-947, I-949.

³³⁵ Naboth van den Broek pavartota sąvoka. Van den Broek, Naboth. *A Long Hot Summer for Individual Concern? The European Court's Recent Case Law on Direct Actions by Private Parties ... and a Plea for a Foreign Affairs Exception*. 30(1) *Legal Issues of Economic Integration* (2003), p. 61-79.

³³⁶ 2002 m. liepos 25 d. Sprendimas *Unión de Pequeños Agricultores prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677.

³³⁷ 2002 m. gegužės 3 d. Sprendimas *Jégo-Quéré prieš Komisiją*, T-177/01, Rink. p. II-2365; 2004 m. balandžio 1 d. Sprendimas *Komisija prieš Jégo-Quéré*, C-263/02 P, Rink. p. I-3425.

standi. Šios bylos literatūroje įvardijamos kaip „praleistas šansas“, nepavykusi „aksominė revoliucija“³³⁸, teigiama, kad ETT „pražioptojo savo laivą“³³⁹.

Kontraversiški *UPA* ir *Jégo-Quéré* sprendimai svarbūs ir kaip pirmasis bandymas persvarstyti konkrečios sąsajos reikalavimą, ir kaip gairės tolesnei EB sutarties 230 straipsnio reformai. Būtent jų pagrindu vyko vėlesnės diskusijos dėl naujos straipsnio formuluotės Sutarties dėl Konstitucijos Europai ir Lisabonos sutarties kontekste.

2.5.5.1. Sprendimai *UPA* ir *Jégo-Quéré* bylose

UPA byla³⁴⁰ tapo garsi dėl to, kaip energingai generalinis advokatas Jacobs, pateikęs išvadą šioje byloje³⁴¹, ginčijo *Plaumann* formulės teisingumą. *UPA*, Ispanijos smulkių žemės ūkio produkcijos gamintojų asociacija, ginčijo reglamentą, kuris žymiai sumažino produkcijos kvotą alyvuogių aliejui. Ieškovas nurodė, kad atsižvelgiant į tai, jog ginčijamam reglamentui nebuvo reikalingos jokios įgyvendinančios nacionalinės priemonės, jo galiojimas negalėjo būti kvestionuojamas nacionaliniame teisme. Pirmosios instancijos teismas ieškovų ieškinį atmetė dėl konkrečios sąsajos trūkumo, pažymėdamas, kad *UPA* gali pateikti ieškinį nacionaliniame teisme ir tuomet šis galėtų kreiptis į Teisingumo Teismą pagal prejudicinio sprendimo procedūrą³⁴².

Apeliaciniame procese³⁴³ generalinis advokatas Jacobs ginčijo Pirmosios instancijos teismo sprendimą ir aktyviai siūlė keisti griežtą

³³⁸ Kombos, Constantinos C. *The Recent Case Law on Locus Standi of Private Applicants under Art. 230 (4) EC: a Missed Opportunity or a Velvet Revolution?* 9(17) *European Integration Online Papers* (2005). Skelbta SSRN: <http://ssrn.com/abstract=868502>.

³³⁹ Albers-Llorens, Albertina. *The Standing of Private Parties to Challenge Community Measures: Has the European Court Missed the Boat?* 62(1) *Cambridge Law Journal* (2003), p. 72-92.

³⁴⁰ Nuosekliai šią bylą analizuoja J. Schwarze. Žr. Schwarze, Jürgen. *The Legal Protection of the Individual against Regulations in European Union Law. Remarks on the ECJ Judgment in the Case UPA of 25 July 2002 in view of the European Constitutional Reform.* 10(2) *European Public Law* (2004), p. 285-303.

³⁴¹ 2002 m. kovo 21 d. generalinio advokato Jacobs išvada byloje *Unión de Pequeños Agricultores prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677.

³⁴² 1999 m. lapkričio 23 d. Nutartis *Unión de Pequeños Agricultores prieš Tarybą*, T-173/98, Rink. p. II-03357.

³⁴³ 2002 m. liepos 25 d. Sprendimas *Unión de Pequeños Agricultores prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677.

konkrečios sąsajos nustatymo testą. Savo išvadoje jis pateikė nemažai priežasčių, kodėl, jo nuomone, galiojusi praktika turi būti pakeista. Pagrindiniai jo argumentai buvo šie: (i) *locus standi* reikalavimai turi būti suderinami su *veiksmingos teisminės gynybos principu*; (ii) alternatyvūs teisės aktų kontrolės būdai (bylos pradėjimas nacionaliniame teisme viliantis, kad nacionalinis teismas kreipsis dėl prejudicinio sprendimo) nėra adekvačios priemonės³⁴⁴.

Generalinis advokatas Jacobs savo išvadoje kritiškai analizavo egzistuojančią jurisprudenciją bei pasiūlė atviresnį ir lankstesnį sprendimą konkrečios sąsajos atžvilgiu. Jis pabrėžė veiksmingos teisminės gynybos konstitucinę svarbą ir ES teisės evoliuciją demokratinio teisėtumo ir valdymo srityje, rėmėsi ankstesne jurisprudencija, nurodydamas pakitusį EB sutarties 230 straipsnio aiškinimą. Generalinio advokato teigimu, nėra pagrindo reikalauti, kad ieškovas kažkokiu būdu būtų išskirtas iš kitų akto veikiamų asmenų. Jei aktas veikia didelę grupę individų ir sukelia nemažai žalos, reikėtų priimti ieškinius iš tokių asmenų³⁴⁵. Konkrečios sąsajos testas turi būti laikomas įvykdytu, jei aktas dėl ieškovo specifinių aplinkybių sukėlė esminių neigiamų pasekmių jo padėčiai. Jis siūlė priimti naują kriterijų, pagal kurį ieškovas būtų konkrečiai susijęs su ES priemone, jei ši priemonė turi ar gali turėti esminį neigiamą poveikį (angl. *substantial adverse effect*) jo interesams³⁴⁶.

Naujasis generalinio advokato Jacobs kriterijus neįtikino Teismo. ETT, viena vertus, pabrėžė veiksmingos teisinės gynybos svarbą, kita vertus, padarė

³⁴⁴ Plačiau ši alternatyva tiesioginiams ieškiniams tiriama šio darbo 3 skyriuje.

³⁴⁵ Savo pranešime Europos Konvento darbo grupei dėl Europos pagrindinių teisių chartijos inkorporavimo ir prisijungimo prie EŽTK, advokatas F. G. Jacobs atkreipė dėmesį į paradoksą: kuo daugiau subjektų yra neigiamai veikiami teisės akto, tuo sunkiau yra jį nugynėti. Žr. Jacobs, Francis G. Note for the working group on the Charter/ECHR. *Necessary changes to the system of judicial remedies*. Working group II *Incorporation of the Charter/ECHR*, 27 September 2002. Prieiga internetu: <http://european-convention.eu.int/docs/wd2/3222.pdf>.

³⁴⁶ Kai kurių mokslininkų nuomone, pasiūlytas testas labai priartėja prie tiesioginės sąsajos testo, ir jie net iš dalies susilietę. Tokiu būdu būtų sukurtas vientisas priimtino testas. Groussot, Xavier. *The EC System of Legal Remedies and Effective Judicial Protection: Does the System Really Need Reform?* 30(3) *Legal Issues of Economic Integration* (2003), p. 221–248.

valstybes nares atsakingas už tokios gynybos suteikimą. Jis nurodė, kad būtina nacionalines procedūrinės taisykles dėl teisės į ieškinį kiek įmanoma aiškinti ir taikyti taip, kad šios leistų fiziniams ir juridiniams asmenims teismuose ginčyti ES teisės aktus per prejudicinio sprendimo procedūrą. Teismas dar kartą pakartojo savo poziciją, kad ES egzistuoja išbaigta teisinės gynybos priemonių sistema, o norint reformuoti esamas ieškinio dėl ES teisės akto panaikinimo priimtinumą sąlygas reikia, kad veiksmų imtųsi valstybės narės pakeisdamos EB sutarties 230 straipsnio nuostatas, nes ETT to padaryti negali³⁴⁷. Taip *UPA* bylos sprendime Teismas vėl patvirtino *Plaumann* formulę, o generalinio advokato Jacobs nuomone remtasi buvo labai mažai.

Jégo-Quéré byloje, kurioje Pirmosios instancijos teismo sprendimas buvo priimtas po generalinio advokato Jacobs išvados *UPA* byloje, bet iki galutinio Teisingumo Teismo sprendimo priėmimo, pastebimas generalinio advokato Jacobs pozicijos palaikymas (nors generalinio advokato Jacobs išvada buvo pateikta kitoje byloje). Komisija, susirūpinusi sidabrinių menkių kiekiu, priėmė reglamentą, kuriuo nustatė minimalų žvejybos tinklų akių dydį, taip užtikrindama, kad į tinklus nepakliūtų mailius. *Jégo-Quéré*, Prancūzijos žvejybos įmonė, kuri užsiėmė būtent mailiaus žvejyba, ginčijo šį bendro taikymo reglamentą. Pirmosios instancijos teismas aiškiai pripažino, kad ieškovas neatitiko *Plaumann* formulės reikalavimo, tačiau buvo susirūpinęs, kad nepriėmus ieškinio, būtų paneigta bet kokia galimybė ieškovui ginčyti akto teisėtumą.

Jégo-Quéré negalėjo pasinaudoti prejudicinio sprendimo procedūra, nes nebuvo jokių įgyvendinančių aktų. Ieškovas galėjo pažeisti reglamentą,

³⁴⁷ Svarstant, kodėl ETT atsisakė pakeisti nusistovėjusią praktiką, paminėtinas 1995 m. gegužės 15 d. Teisingumo Teismo pranešimas dėl rengiamos tarpvyriausybinių konferencijos (Report of the Court of Justice on Certain Aspects of the Application of the Treaty on European Union; Prieiga internetu: <http://www.ena.lu>). Jame Teismas nurodė, kad šioje konferencijoje privalu aptarti, ar pagal esamą reglamentavimą, susijusį su privačių subjektų teisę pateikti ieškinius dėl Bendrijos teisės aktų panaikinimo, yra pakankamai užtikrinama privačių asmenų teisė į veiksmingą gynybą. Deja, valstybės narės neatkreipė dėmesio į tokį Teismo siūlymą ir nei Amsterdame, nei Nicos sutartyje EB sutarties 230 straipsnio 4 dalies redakcija nebuvo pakeista.

būti patrauktas atsakomybèn ir tik tuomet ginčyti jo teisëtumą nacionaliniame teisme. Tačiau netinkama reikalauti, kad individai pažeidinëtų teisę tam, kad galëtų pasiekti Teismus. EB sutarties 235 ir 288 straipsnių (ieškinys dėl žalos atlyginimo remiantis nesutartine ES atsakomybe) taikymas taip pat nesukurtų tinkamos gynybos priemonës, nes jie negalëjo panaikinti galimai neteisëto ES teisës akto ir juos taikyti realiai bûtų galima tik jau atsiradus žalai. Be to, toks ieškinys skirtas tik tokioms situacijoms, kai yra pakankamai rimtas Sutarties pažeidimas, o jo paskirtis nėra akto teisëtumo kontrolë.

Savo sprendime *Jégo-Quéré* byloje Pirmosios instancijos teismas pateikë naują požiūrį į konkrečią sąsają:

„Siekiant užtikrinti teisę į veiksmingą teisminę gynybą, fiziniai ir juridiniai asmenys laikytini konkrečiai susijusiais su bendrai taikomais Bendrijos teisës aktais, jei ta priemonë paveikia jų teisinę situaciją aiškiai ir tiesiogiai (angl. *definite and immediate*) suvaržydama jų teises ar nustatydamas jiems pareigas“.

Pirmosios instancijos teismas pabrëžë, kad kitų asmenų, kurie yra taip pat paveikti priemonës ar kurie galëtų tokiais bûti, skaičius, nėra esminis klausimas. Taigi nors neprivilegiuotas ieškovas turëjo atitikti EB sutarties 230 straipsnio reikalavimus, jis nebeturëjo skirtis nuo kitų asmenų, veikiamų priemonës tuo pačiu būdu.

Komisija tokį Pirmosios instancijos teismo sprendimą ginčijo ir ETT atsidūrë labai sudëtingoje situacijoje: Pirmosios instancijos teismas bei generalinis advokatas jo prašë pripažinti, kad teisë į veiksmingą teisminę gynybą nebuvo tinkamai ginama Teisme nuo *Plaumann* laikų. Sutikti su Pirmosios instancijos teismo sprendimu reiškë kaip netinkamą paneigti visą ankstesnę savo praktiką ir sukurti naują precedentą. Šis iššūkis pasirodë Teismui nepriimtinas ir ETT nusprendë laikytis senosios pozicijos.

Apeliaciniame sprendime³⁴⁸ Teisingumo Teismas daug rėmėsi *UPA* sprendimu (cituoja dauguma nuostatų) ir pripažino Komisijos apeliaciją pagrįsta, taip palaidodamas viltis, kad pradėdama plėsti *locus standi*. Veiksminga teisinė gynyba vėl buvo pabrėžta kaip valstybių narių pareiga, o nacionaliniai teismai įpareigoti interpretuoti ir taikyti nacionalines procesines taisykles taip, kad būtų sudaromos galimybės ginčyti nacionalinius teisės aktus, susijusius su ES bendro taikymo aktais. ETT laikėsi nuomonės, kad netinkama priimti ieškinius dėl panaikinimo iš asmenų, nesusijusių su aktu konkrečiai, taip, kaip akto adresatas, net jei išanalizavus atitinkamą nacionalinę teisę gali būti įrodyta, kad ši neleidžia individui ginčyti susijusio ES teisės akto. Jei būtų laikomasi priešingos pozicijos, ETT kiekvienu individualiu atveju turėtų analizuoti ir interpretuoti nacionalinę procesinę teisę. Tai viršytų Teismo jurisdikciją peržiūrint ES teisės aktus. Buvo nustatyta, kad ieškinys dėl panaikinimo negalimas, net jei akivaizdu, kad nacionalines procesines taisykles neleis individui ginčyti ES teisės akto jam jo nepažeidus³⁴⁹.

ETT griežtai pažymėjo, kad nors tiesioginės ir konkrečios sąsajos reikalavimai turi būti interpretuojami atsižvelgiant į veiksmingos teisminės gynybos principą ir į visas aplinkybes, kurios gali asmenį individualiai išskirti, toks aiškinimas negali panaikinti sąlygų, aiškiai įtvirtintų Sutartyje. Taip Teismas pažeistų sutartimi suteiktą jurisdikciją.

Taigi priimtumo kriterijų aiškinimo praktika nepakito. *Eridania Sadam* byloje³⁵⁰ Pirmosios instancijos teismas akivaizdžiai paneigė savo sprendimą *Jégo-Quééré* byloje ir pripažino pareiškėjo ieškinį nepriimtinu nenustatęs konkrečios sąsajos. Teismas pakartojo, kad galima teigti, kad aktas konkrečiai taikomas privatiems subjektams, tik jeigu jis juos paveikia dėl

³⁴⁸ 2004 m. balandžio 1 d. Sprendimas *Komisija prieš Jégo-Quééré*, C-263/02 P, Rink. p. I-3425.

³⁴⁹ Pastebėtina, kad *Jégo-Quééré* bylos situacija nėra nauja. Dar 1964 m. *Sgarlata* byloje ieškovai pateko į situaciją, kai ieškinys nacionaliniame teisme negalėjo būti pateiktas ir neleidus tiesioginio ieškinio, ieškovai neturėtų kitų gynybos alternatyvų. Ieškinys šioje byloje irgi buvo atmetas. 1965 m. balandžio 1 d. Sprendimas *Sgarlata ir kt. prieš Komisiją*, 40/64, Rink. p. 296.

³⁵⁰ 2005 m. birželio 28 d. Nutartis *Eridania Sadam ir kt. prieš Komisiją*, T-386/04, Rink. p. II-2531.

ypatingų savybių arba faktinių aplinkybių, kurios juos išskiria iš kitų asmenų ir taip juos individualizuoja analogiškai asmeniui, kuriam šis aktas yra skirtas, bei pabrėžė, jog aplinkybės, kad vienas ūkio subjektas dėl teisės akto patiria didesnes ekonomines pasekmes nei jo konkurentai, nepakanka, kad jis būtų pripažintas konkrečiai susijusiu su šiuo aktu.

2.5.5.2. Generalinio advokato siūlymų UPA byloje ir Pirmosios instancijos teismo sprendimo Jégo-Quééré byloje vertinimas

Kaip aptarta, apeliaciniame procese Teisingumo Teismas laikėsi savo įprastinės praktikos. Nors po Pirmosios instancijos teismo sprendimo visuomenėje pasigirdo sveikinimų dėl liberalesnės konkrečios sąsajos sampratos, Teisingumo Teismas tokį liberalizavimą griežtai paneigė. Privačių subjektų požiūriu tai vertintina kaip atsisakymas liberalizuoti *locus standi* reikalavimus, o Teismo požiūriu – kaip griežtas Sutarties nuostatų laikymasis, grindžiamas ribotų įgaliojimų doktrina. Kurio teismo – Pirmosios instancijos teismo ar Teisingumo Teismo sprendimas buvo pažangesnis? Šis klausimas susilaukė itin didelio mokslininkų dėmesio.

Generalinio advokato Jacobs teigimu, tiesioginis ieškinys efektyvesnis sprendžiant dėl ES teisės galiojimo, o ribojantis *Plaumann* testas reiškia, kad fundamentali ieškovo teisė į veiksmingą gynybą gali būti pažeista. Galiausiai Jacobs teigė, jog jo siūlomas testas, grindžiamas esminio neigiamo poveikio doktrina, neprieštaruja Sutarčiai. Vienas kritiškai nusiteikusių mokslininkų, prof. T. C. Hartley, nesutinka su generalinio advokato mintimis. Prof. T. C. Hartley nuomone, pirmas teiginys (tiesioginis ieškinys efektyvesnis sprendžiant dėl ES teisės galiojimo) teisingas, antrasis (*Plaumann* testas reiškia, kad fundamentali ieškovo teisė į veiksmingą gynybą gali būti pažeista) abejotinas, o trečias (testas, grindžiamas esminio neigiamo poveikio doktrina, neprieštaruja Sutarčiai) nepriimtinas. Sutartis numato, kad aktas turi būti konkrečiai susijęs su ieškovu. Sąvoka „esminis neigiamas poveikis“ skiriasi nuo konkrečios sąsajos sąvokos, nes pastaroji reikalauja palyginti ieškovą su

kitais asmenimis, ir jis turi būti su aktu susijęs kitaip, nei visi kiti asmenys. „Esminio neigiamo poveikio“ sąvoka tokio elemento neturi, o paprasčiausiai atsižvelgia į suinteresuotumo laipsnį³⁵¹. Taip pat abejotina, ar naujasis kriterijus padėtų ES teismams ar proceso šalims tinkamiau nustatyti ieškinio priimtinumą. Tik peržiūrėjus bylos esmę, būtų galima spręsti, ar šalis turi esminį suinteresuotumą teisės akto atžvilgiu. Dėl šios priežasties „esminio neigiamo poveikio“ egzistavimas gali būti nustatytas tik *ex post*, o ne *ex ante*.

Kita vertus, atkreiptinas dėmesys į Pirmosios instancijos teismo sprendimo *Jégo-Quéré* byloje netinkamumą procedūrine prasme. Toks naujas Pirmosios instancijos teismo išrastas priimtumo testas buvo nesuderinamas su ankstesne Teisingumo Teismo jurisprudencija. Atsižvelgiant į tai, kad tuo metu panaši situacija buvo svarstoma procese Teisingumo Teisme, kuriame jau buvo pateikta generalinio advokato išvada, Pirmosios instancijos teismas galėjo pasirinkti du kelius. Jis galėjo arba sulaukti Teisingumo Teismo sprendimo *UPA* byloje, prieš išspręsdamas *Jégo-Quéré* bylą, arba pritarti Komisijos argumentams dėl ieškinio nepriimtumo ir palikti ieškovui apeliacijos galimybę. Teisės aiškinimo požiūriu radikalų žingsnį, kurį pasirinko Pirmosios instancijos teismas, turėjo žengti ne Pirmosios instancijos teismo penkių teisėjų kolegija, o Teisingumo Teismo plenarinė sesija³⁵². Be to, Pirmosios instancijos teismo procedūros reglamento 14 straipsnio 1 dalis numatė, kad kai tai pateisina teisinis bylos sudėtingumas arba svarba, arba ypatingos aplinkybės, byla gali būti perduota Pirmosios instancijos teismo plenariniam posėdžiui, didžiajai kolegijai (13 teisėjų) arba kito teisėjų skaičiaus kolegijai³⁵³. Vertinant klausimo reikšmingumą išties sunku paaiškinti, kodėl nebuvo pasinaudota tokiomis procedūrinėmis galimybėmis.

³⁵¹ Hartley, Trevor C. *European Union Law in a Global Context. Text, Cases and Materials*. Cambridge, Cambridge University Press, 2004, p. 14.

³⁵² Šiai nuomonei pritaria ir J.A.Usher. Žr. Usher, John A. *Direct and Individual Concern – an Effective Remedy or a Conventional Solution?* 28(5) ELRev. (2003), p. 575-600.

³⁵³ Pagal Pirmosios instancijos teismo darbo reglamento 17 straipsnį, jei tai būtų buvę padaryta, Pirmosios instancijos teismui posėdžiaujant plenariniame posėdyje, jam padėtų generalinis advokatas, kurį paskiria Pirmosios instancijos teismo pirmininkas. Generalinio advokato pagalba būtų buvę galima pasinaudoti ir

Vis dėlto, toks generalinio advokato Jacobs pasiūlymas susilaukė nemažai palaikymo visuomenėje, o Teisingumo Teismo sprendimas – kritikos. P. Craig nuomone, iš tikrųjų nėra jokios priežasties, kodėl konkrečios sąsajos testas negalėtų būti aiškinamas remiantis esminio neigimo poveikio kriterijumi³⁵⁴. Profesoriai D. Chalmers ir A. Tomkins³⁵⁵ ETT sprendimo išvadas taip pat laiko nepagrįstomis. Jų manymu, Teismo teiginys, kad veiksminga teisminė gynyba yra valstybių narių pareiga, yra paprasčiausiai nepagrįstas. Jei ieškovas tokiose bylose kaip *UPA* siekia ginčyti reglamentą ar kitą tiesiogiai taikomą ES teisės aktą, labai tikėtina, kad neegzistuos joks nacionalinės teisės aktas ir atitinkamai nebus pagrindo pradėti bylą teisme. Ir tai tikrai nėra nacionalinių institucijų kaltė. Atvirkščiai, būtent ES teisė sukūrė tokius teisės aktus, kurie tiesiogiai taikomi, o ETT nurodė, kad tik jis, o ne nacionaliniai teismai gali spręsti dėl ES teisės aktų teisėtumo.

Teismo išvada, kad norint pakeisti *Plaumann* testą būtina keisti Sutartį, nemažo skaičiaus mokslininkų taip pat neįtikina. *Plaumann* testas nėra įtvirtintas Sutartyje – tai paties Teismo interpretacija. Nors Teismas ir negali pakeisti Sutarties formuluotės, teigiančios, kad privatus subjektas turi būti „tiesiogiai ir konkrečiai susijęs“, *Plaumann* testas nėra vienintelė galima šio priimtumo kriterijaus interpretacija. Problema yra ne Sutarties formuluotė, bet siaurinama interpretacija, kuria ją aiškindamas vadovaujasi Teismas.

Papildant šias diskusijas vertėtų pastebėti, kad Pirmosios instancijos teismo sprendime *Jégo-Quéré* byloje paprasčiausiai žmogaus teisių požiūriu aiškinama EB sutarties 230 straipsnio 4 dalis. Be to, šis aiškinimas atitinka teleologinį ES teisės normų aiškinimą – šio straipsnio paskirtis yra padėti

pagal 18 straipsnį, kuris nurodo, kad Pirmosios instancijos teismo kolegija gali nagrinėti bylą padedama generalinio advokato, jei teismas mano, kad tai reikalinga dėl teisinio arba faktinio bylos sudėtingumo. Vis dėlto, kolegija *Jégo-Quéré* byloje nusprendė, kad generalinio advokato pagalba nereikalinga, nes klausimas iš esmės išnagrinėtas generalinio advokato Jacobs *UPA* byloje.

³⁵⁴ Craig, Paul. *Standing, Rights and the Structure of Legal Argument*. 9 European Public Law (2003), p. 493-508.

³⁵⁵ Chalmers, Damian; Tomkins, Adam. *European Union Public Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2007, p. 432-433.

individams ginti ES teisės jiems suteiktas teisės. Be to, prof. S. Enchelmaier manymu, Pirmosios instancijos teismo sprendimas *Jégo-Quéré* byloje netgi neprieštarauja sprendimui *UPA* byloje, nes detaliam analizuojant ginčytus teisės aktus ir atitinkamą teisės sritį galima rasti nemažai skirtingą vertinimą pateisinančių argumentų³⁵⁶.

Reikia priminti, kad ETT savo sprendimuose *UPA* ir *Jégo-Quéré* bylose nepaaiškino, kodėl generalinio advokato pasiūlyta interpretacija nesuderinama su EB sutarties 230 straipsnio tekstu. Matyt tai padaryta neatsitiktinai. Nepaisant minėtų procedūrinių Pirmosios instancijos teismo sprendimo netinkamumo aspektų, generalinio advokato ir Pirmosios instancijos teismo pasiūlyta liberalesnė priimtumo kriterijų interpretacija visgi sveikintina. *Plaumann* sprendimo išvada tikrai nėra vienintelis galimas konkrečios sąsajos kriterijaus aiškinimas. Atvirkščiai, Sutarties tekstas sudaro visas galimybes pritaikyti Teismo praktiką prie besikeičiančių socialinių, ekonominių bei politinių aplinkybių.

2.5.5.3. *UPA ir Jégo-Quéré* bylos Lisabonos sutarties kontekste

Kaip jau minėta, būtent *Jégo-Quéré* ir *UPA* bylos, sukėlusios tokias aktyvias diskusijas, paskatino ieškinių dėl panaikinimo priimtumo kriterijų modifikavimą Lisabonos sutartimi. Pagrindinis momentas šiose bylose buvo tai, kad ginčyti ES teisės aktai nereikalavo įgyvendinančių nacionalinių priemonių ir todėl negalėjo būti ginčijami nacionaliniuose teismuose.

Kaip pasikeistų šių bylų rezultatai, jei jos būtų spręstos po Lisabonos sutarties įsigaliojimo? Kaip nustatyta, pagrindine SESV 263 straipsnio naujove laikytinas leidimas ginčyti reglamentuojančio pobūdžio aktus, nereikalaujančius įgyvendinimo, vien įrodžius tiesioginę sąsają.

³⁵⁶ Plačiau žr. Enchelmaier, Stefan. *No-One Slips Through the Net? Latest Developments, and Non-Developments, in the European Court of Justice's Jurisprudence on Art. 230(4) EC*. 24 Yearbook of European Law (2005), p. 173-221.

Tikėtina, kad *Jégo-Quééré* byloje *locus standi* būtų įrodyta, todėl pakeitimai teigiamai paveiktų teisę į ieškinį. *Jégo-Quééré* byloje ginčytas reglamentas, priimtas remiantis kitame reglamente numatytais nuostatomis ir skirtas įgyvendinti pastarojo reglamento nuostatas, įgalinančias Komisiją nustatyti skubias apsaugos priemones. Dėl šių priežasčių *Jégo-Quééré* byloje ginčytas reglamentas laikytinas reglamentuojančio pobūdžio teisės aktu.

UPA bylos situacija visgi būtų mažiau palanki ieškovams. *UPA* byloje ginčytas reglamentas, nustatantis aliejų ir riebalų bendrąją rinkos organizavimo sistemą, kuris savo esme yra įstatyminio pobūdžio teisės aktas. Taigi, priešingai nei *Jégo-Quééré* byloje, *UPA* byloje ieškinys tikėtinai būtų atmestas dėl *locus standi* trūkumo.

Tai rodo, kad naujasis SESV straipsnis įneša tam tikrų pakeitimų, tačiau ne tiek, kiek tikėjosi kai kurie kritikai³⁵⁷. Vis dėlto, pakeitimai akivaizdžiai palankūs privačių subjektų galimybėms kreiptis į Teismą ir turėtų padėti išspręsti bent dalį ankstesnių ieškinių priimtinumą problemų.

2.5.6. Bylos specifinėse srityse

Teismo praktikoje išsiskiria specifinė kategorija bylų srityse, kuriose nustatyta administracinė procedūra – tai konkurencijos, valstybės pagalbos ir antidempingo bylos. Priimami aktai čia dažniausiai būna kvaziteisminės prigimties³⁵⁸: šalių dalyvavimas procese akivaizdus, sprendimai priimami remiantis konkrečiomis aplinkybėmis, o ne vykdant bendro pobūdžio politiką. Bylos šiose srityse labiausiai išsiskiria tuo, kad dažnai būtent ieškovas

³⁵⁷ Dashwood, Alan; Johnston, Angus. *The Institutions of the Enlarged EU under the Regime of the Constitutional Treaty*. 41 CMLRev. (2004), p. 1481-1518. Visgi, literatūroje galima rasti ir nuomonę (disertantės nuomone, netikslią), kad siūlyti pakeitimai būtų palankūs ir tokių bylų kaip *UPA* priimtinumui. Žr. Nieto-Garrido, Eva; Delgado, Isaac M. *European Administrative Law in the Constitutional Treaty (Modern Studies in European Law)*. Oxford, Hart Publishing, 2007, p. 154.

³⁵⁸ Hartley, Trevor. C. *The Foundations of European Community Law. An Introduction to the Constitutional and Administrative Law of the European Community*. 5th edition, Oxford, Oxford University Press, 2003, p. 372.

inicijuoja administracinę procedūrą (pateikia skundą) ar dalyvauja procedūroje, kurios pagrindu priimamas sprendimas, arba yra nepatenkintas jo konkurentui palankiu sprendimu.

Plaumann testo taikymas tokiose bylose reikštų, kad dalies Komisijos sprendimų būtų neįmanoma ginčyti, nes jie dažnai veikia bendrus interesus, tokius kaip vartotojo ar konkurento (t.y. atviros grupės). Dėl dažnai specifinio tokių bylų ryšio su ieškovu, čia konkrečios sąsajos nustatymui taikomi kiek kitokie kriterijai.

2.5.6.1. Konkurencijos bylos

Konkurencijos bylose³⁵⁹ ieškovas dažnai yra itin susijęs su administracine procedūra, vykstančia prieš priimant sprendimą³⁶⁰. Todėl šiose bylose pagrindinis yra vadinamasis dalyvavimo administracinėje procedūroje testas.

Konkurencijos byloje *Metro SB Grossmarkte*³⁶¹ ieškovas ginčijo Komisijos sprendimą, kurio priėmimą jis inicijavo, t.y. tiesiogiai veikė procese³⁶², nukreiptame prieš asmenį, kuriam buvo adresuotas ginčijamas aktas. *Metro* pranešus, kad kita įmonė, *SABA*, neleido jam platinti *SABA* elektronikos prekių (nes šis neatitiko tam tikrų *SABA* kriterijų) ir taip pažeidė Bendrijos konkurencijos teisę, Komisija pradėjo tyrimą, išklausė *SABA* bei *Metro* nuomones. Priimtas sprendimas iš dalies patenkino *Metro* skundą,

³⁵⁹ Dėl teisminės kontrolės apimties konkurencijos bylose žr. Bailey, David. *Scope of Judicial Review under Article 81 EC*. 41 CMLRev. (2004), p. 1327-1360.

³⁶⁰ Šiame kontekste svarbūs 2002 m. gruodžio 16 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo (OL L 1, 2003 1 4, p. 1. Reglamentas su pakeitimais, padarytais Reglamentu (EB) Nr. 411/2004 (OL L 68, 2004 3 6, p. 1) ir 2004 m. balandžio 7 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 773/2004 dėl bylų nagrinėjimo Komisijoje pagal Sutarties 81 ir 82 straipsnius tvarkos (OL L 123, 2004 4 27, p. 18) su pakeitimais, padarytais 2008 m. birželio 30 d. Komisijos reglamentu (EB) Nr. 622/2008, iš dalies keičiančiu Reglamentą (EB) Nr. 773/2004 susitarimo procedūros tvarkos kartelių bylose atžvilgiu (OL L 171, 2008 7 1, p. 3), kuriuose, be kita ko, numatoma teisė teikti skundus dėl Sutarties 81 ir 82 straipsnių.

³⁶¹ 1977 m. spalio 25 d. Sprendimas *Metro SB-Großmärkte prieš Komisiją*, 26/76, Rink. p. 1875.

³⁶² Dažniausiai toks veikimas pasireiškia procedūros iniciavimu (standartinis atvejis – ieškovas mano, kad kitas subjektas pažeidžia konkurencijos teisės normas, o tai nepalanku ieškovui kaip konkurentui, ir jis pateikia skundą), pastabų jai vykstant teikimu ir pan.

pakoreguodamas *SABA* distribucijos sutartis, tačiau šie pakeitimai vis tiek nebuvo pakankami, kad *Metro* turėtų teisę platinti *SABA* prekes.

ETT neanalizavo, ar *Metro* priklausė apibrėžtai grupei. Be to, neabejotina, kad Komisijos sprendimas turėjo poveikį visiems panašioms prekybininkams. Teismas konstatavo, kad ginčijamas sprendimas buvo priimtas dėl skundo, kurį pateikė ieškovas, ir buvo susijęs su distribucijos sistema, kuria remiasi *SABA*, nesuteikdama ieškovui distributoriaus teisių. Teismo nuomone, siekiant teisingumo bei tinkamo EB sutarties 81 ir 82 straipsnių (dabar – SESV 101 ir 102 straipsniai) taikymo, reikia, kad asmenys, turintys teisę prašyti Komisijos nustatyti minėtų straipsnių pažeidimą, nepatenkinus jų prašymo, turėtų galimybę pradėti teisminį procesą gindami savo teisėtus interesus³⁶³.

Metro-2 byloje³⁶⁴ *SABA* pakoregavo naudojamą distribucijos sutartį bei pateikė ją Komisijai patvirtinti. *Metro* šį kartą dalyvavo posėdyje, kuris buvo organizuotas Komisijoje, siekiant patvirtinti naują schemą. Teismas pripažino, jog dėl to, kad *Metro* turėjo teisinį suinteresuotumą pateikti savo pastabas, jis buvo konkrečiai susijęs.

Susijungimo reglamento kontekste paminėtina *Air France* byla³⁶⁵. Komisijos narys, atsakingas už konkurencijos politiką, pranešė, kad *Dan Air* ir *British Airways* susijungimas nesudarytų pakankamos koncentracijos oro transporte, kad tai turėtų Bendrijos dimensiją, todėl Susijungimo reglamentas netaikytinas. *Air France*, minėtų įmonių konkurentė, šį pareiškimą ginčijo. Ginčijamas Komisijos pareiškimas (neformalus sprendimas) reiškė, kad nebereikia apie planuojamą susijungimą pranešti Komisijai, taigi *Air France* prarado savo procedūrinę teisę dalyvauti procese, kuri būtų egzistavusi

³⁶³ Atitinkama išvada pakartota ir kitose bylose: 1983 m. spalio 4 d. Sprendimas *Fediol prieš Komisiją*, 191/82, Rink. p. 2913; 1983 m. spalio 11 d. Sprendimas *Schmidt prieš Komisiją*, 210/81, Rink. p. 3045; 1986 m. sausio 28 d. Sprendimas *Cofaz ir kt. prieš Komisiją*, 169/84, Rink. p. 391.

³⁶⁴ 1986 m. spalio 22 d. Sprendimas *Metro prieš Komisiją*, 75/84, Rink. p. 3021.

³⁶⁵ 1994 m. kovo 24 d. Sprendimas *Air France prieš Komisiją*, T-3/93, Rink. p. II-121.

Komisijai pradėjus įprastą tyrimą. Teismas taip pat pastebėjo, kad *Air France* yra labiausiai susijungimo paveikta tarptautinė bendrovė. Taigi ieškinys buvo pripažintas priimtiniu, nes neformalaus sprendimo priėmimas sutrukdė ieškovui pasinaudoti įprastine Komisijos tyrimo procedūra.

Kita susijusi *Air France* byla buvo pradėta paraleliai ginčijant Komisijos sprendimą, kuriuo konstatuota, kad koncentracija, kurios metu *British Airways* įsigis *TAT European Airlines* akcijų, neprieštaruja Susijungimo reglamentui³⁶⁶. Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad *Air France* buvo konkrečiai susijusi dėl trijų priežasčių. Pirma, *Air France* sureagavo į Komisijos pranešimą apie planuojamą koncentraciją bei susirašinėjo šiuo klausimu su Komisija, pateikdamas argumentus, kodėl koncentracija negalima. Antra, *Air France* buvo pagrindinis konkurentas, kurį veikė koncentracija, ir tai buvo analizuota Komisijos sprendime. Trečia, *Air France*, vadovaudamasi susitarimu su Komisija ir Prancūzijos Vyriausybe, turėjo parduoti savo dalį akcijų *TAT European Airlines*, o jau po keturių mėnesių buvo pranešta apie *British Airways* ir *TAT European Airlines* koncentraciją.

2.5.6.2. Valstybės pagalbos bylos

Konkurenciją iškreipianti valstybės pagalba yra nesuderinama su ES teise, todėl pagal SESV 108 straipsnį (EB sutarties ex 88 straipsnis) Komisija kontroliuoja visas esamas pagalbos sistemas. Komisija vykdo tyrimą ir jį baigusi priima valstybei narei adresuotą sprendimą.

Valstybės pagalbos srityje akto adresatas yra valstybė narė, tačiau planuoti naudos gavėjai paprastai turi *locus standi* ginčyti tokį aktą. Šis principas buvo patvirtintas *Philip Morris* byloje³⁶⁷, kurioje Olandijos Vyriausybė prašė Komisijos patvirtinti valstybės pagalbą ieškovui.

³⁶⁶ 1994 m. gegužės 19 d. Sprendimas *Air France prieš Komisiją*, T-2/93, Rink. p. II-323.

³⁶⁷ 1980 m. rugsėjo 17 d. Sprendimas *Philip Morris prieš Komisiją*, 730/79, Rink. p. 2671.

Valstybės pagalbos gavėjos konkurentės, kurios aktyviai dalyvavo formalioje tyrimo procedūroje, individualios pagalbos atžvilgiu praktikoje taip pat pripažįstamos konkrečiai susijusiomis su Komisijos sprendimu, kuriuo baigiama ši procedūra, jei pagalba, dėl kurios priimtas ginčijamas sprendimas, *reikšmingai* paveikė jų padėtį (angl. *substantially affected*)³⁶⁸. Tačiau vien to, kad aktas gali kaip nors paveikti atitinkamoje rinkoje susiklosčiusius konkurencinius santykius ar kad suinteresuotoji įmonė konkuravo su akto adresatu, jokių būdu nepakanka, jog šią įmonę būtų galima laikyti konkrečiai susijusia su minėtu aktu³⁶⁹. Įmonė turi įrodyti, kad teisės aktas būtent reikšmingai paveikė jos padėtį rinkoje³⁷⁰.

Tai iš esmės reiškia, kad valstybės pagalbos srityje *locus standi* taikomi griežtesni reikalavimai, nei antidempingo ar konkurencijos srityse. Pareiškėjas turi įrodyti reikšmingą suteiktos valstybės pagalbos poveikį jo padėčiai rinkoje, jis turi būti dalyvavęs tyrimo procedūroje³⁷¹, be to, jis turi būti pagalbos gavėjo konkurentas.

Cofaz byloje³⁷² Prancūzijos prekybos asociacija, atstovaudama ieškovus, pateikė Komisijai skundą dėl Nyderlandų teikiamos valstybės pagalbos konkurentams. Komisija pradėjo tyrimą bei pakvietė asociaciją pateikti savo pastabas. Vėliau, Nyderlandams padarius tam tikrų pakeitimų, Komisija tyrimą nutraukė. *Cofaz* bei kiti ieškovai dėl šio Komisijos sprendimo

³⁶⁸ 1986 m. sausio 28 d. Sprendimas *Cofaz ir kt. prieš Komisiją*, 169/84, Rink. p. 391; 2008 m. rugsėjo 11 d. Sprendimas *Vokietija ir kt. prieš Kronofrance*, C-75/05 P ir C-80/05 P, dar nepaskelbtas Rinkinyje. Pastebėtina, kad Teismo sprendimų vertimuose į lietuvių kalbą šios sąvokos vertimas nenusistovėjęs ir kartais ji verčiama kaip „didelis poveikis“, „esminis poveikis“. Doktorantės nuomone, tinkamesnė sąvoka yra „reikšmingas poveikis“, kuri leidžia išvengti dviprasmiškumo.

³⁶⁹ 1969 m. gruodžio 10 d. Sprendimas *Eridania ir kt. prieš Komisiją*, 10/68 ir 18/68, Rink. p. 459; 2006 m. vasario 21 d. Sprendimas *Deutsche Post et DHL Express prieš Komisiją*, C-367/04 P, Rink. p. I-26.

³⁷⁰ 2000 m. gegužės 23 d. Sprendimas *Comité d'entreprise de la Société française de production ir kt. prieš Komisiją*, C-106/98 P, Rink. p. I-3659.

³⁷¹ Tačiau tam tikrais atvejais, išnagrinėjęs aplinkybių specifiškumą Teismas gali suteikti *locus standi* net jei asmuo nedalyvavo tyrimo procedūroje. Štai *ASPEC* byloje, konkreti sąsaja buvo nustatyta pripažinus, kad dėl nedidelio gamintojų skaičiaus rinkoje, bei planuojamo pagalbos panaudojimo konkurento verslo plėtrai, ginčijamas sprendimas turės reikšmingų padarinių ieškovams, nes jų konkurento produkcijos apimtis akivaizdžiai padidės. Visgi šis sprendimas laikytinas labiau išimtimi, nei bendra taisykle. 1995 m. balandžio 27 m. Sprendimas *ASPEC ir kt. prieš Komisiją*, T-435/93, Rink. p. II-1281.

³⁷² 1986 m. sausio 28 d. Sprendimas *Cofaz ir kt. prieš Komisiją*, 169/84, Rink. p. 391.

pateikė skundą. Kaip atsakovė, Komisija ginčijo, kad ieškovai nėra konkrečiai susiję, nes sprendimas juos veikė taip pat, kaip ir kitus gamintojus. Tačiau Teismas priminė praktiką konkurencijos ir antidempingo bylose. Jis pakartojo, kad tais atvejais, kai reglamentas suteikia ieškovui procedūrinių garantijų, leidžiančių prašyti Komisijos nustatyti Bendrijos teisės pažeidimus, šie asmenys turi turėti galimybę pradėti procesą gindami savo teisėtus interesus. ETT nusprendė, jog dėl to, kad ieškovas pateikė procesą pradėjusį skundą ir kad jis vaidino svarbų vaidmenį pradėtame tyrime, jis turės *locus standi*, jei tik bus įrodyta, kad dėl Nyderlandų teikiamos valstybės pagalbos reikšmingai paveikiama jo padėtis rinkoje.

Tuo atveju, jei Komisija nusprendžia nepradėti tyrimo ir konstatuoja, kad valstybės pagalba yra suderinama su ES rinka, taip ir neišklausiusi suinteresuotų šalių, pastarosios paprastai turi *locus standi*. *Cook* byloje³⁷³ ETT konstatavo, kad tokie suinteresuotieji asmenys³⁷⁴, kurie būtų išklaustyti, jei būtų taikyta EB sutarties 88 straipsnio 2 dalis (dabar – SESV 108 straipsnio 2 dalis), turi teisę ginti savo teises, pareikšdami ieškinį ETT³⁷⁵. Tokie ieškiniai visų pirma gina teisę būti išklausytam.

Pastebėtina, kad valstybės pagalbos srityje *locus standi* gali priklausyti nuo to, ar valstybės pagalbos teikimo schema yra bendroji, ar individualioji³⁷⁶. Pirmuoju atveju teikiama pagalba yra bendro pobūdžio, neskirta konkrečiai bendrovei, todėl Teismas yra linkęs atmesti tokius ieškinius laikydamas, kad

³⁷³ 1993 m. gegužės 19 d. Sprendimas *Cook prieš Komisiją*, C-198/91, Rink. p. I-2487.

³⁷⁴ Suinteresuotieji asmenys SESV 108 straipsnio 2 dalies prasme yra asmenys, įmonės ar asociacijos, kurių interesai gali būti paveikti suteikus pagalbą, tai yra visų pirma su pagalbos gavėjais konkuruojančios įmonės ir profesinės organizacijos.

³⁷⁵ Taip pat žr. 1993 m. birželio 15 d. Sprendimą *Matra prieš Komisiją*, C-225/91, Rink. p. I-3203; 1984 m. lapkričio 14 d. Sprendimą *Intermills prieš Komisiją*, 323/82, Rink. p. 3809; 2005 gruodžio 13 d. Sprendimą *Komisija prieš Aktionsgemeinschaft Recht und Eigentum*, C-78/03 P, Rink. p. I-10737. Analogiška praktika taikoma ir įmonių koncentracijos atveju.

³⁷⁶ Lenaerts, Koen; Arts, Dirk; Maselis, Ignace; Bray, Robert. *Procedural Law of the European Union*. 2nd edition, London, Sweet & Maxwell, 2006, p. 270.

negalima nustatyti uždaros kategorijos asmenų³⁷⁷. Antruoju atveju tikimybė įrodyti konkrečią sąsają kur kas didesnė.

2.5.6.3. Antidempingo bylos

Europos Sąjungos antidempingo taisyklės yra dažniausia prekybos apsaugos priemonė, skirta riboti prekių importą į ES mažesnėmis nei tokių prekių normalioji vertė jų vidaus rinkoje kainomis. Esminis veiksnys, lėmęs skirtingą ETT jurisprudenciją antidempingo bylose, yra tai, kad vadovaujantis keletu pagrindinių antidempingo taisyklės nustatančių reglamentų, antidempingo mokesčiai gali būti nustatomi tik priemonėmis, priimtomis reglamento forma.

Procesas, kurio metu priimamas antidempingo reglamentas, prasideda konkurentų pateiktu skundu (atvejai, kai procesas pradamas nesant skundo, reti), kuriuo skundžiamasi konkrečių prekių pigiu importu. Kadangi antidempingo mokesčiai paprastai taikomi visoms tam tikros rūšies prekėms, kilusioms iš nurodytos valstybės, visi tokių prekių eksportuotojai bei importuotojai gali būti pripažįstami suinteresuotais dalyvavimu procese. Komisijai pateikus viešą pranešimą apie pradėtą procesą, visi jie gali pareikšti savo pastabas. Vėliau Komisija pradeda tyrimą, kuriuo detalčiai nagrinėja produktų kainas bei jų nustatymą. Su susijusiomis įmonėmis Komisija taip pat gali organizuoti derybas bei aptarimus, tai gali būti minima ir priimame reglamente.

Gamintojų ir eksportuotojų padėtis

Tipinis pavyzdys antidempingo srityje galėtų būti *Climax Paper Converters*³⁷⁸ byla. Ginčijamas antidempingo reglamentas buvo priimtas remiantis Bendrijos

³⁷⁷ 1988 m. vasario 2 d. Sprendimas *Kwekerij van der Kooy ir kt. prieš Komisiją*, 67/85, 68/85 ir 70/85, Rink. p. 219, 1996 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kahn Scheepvaart prieš Komisiją*, T-398/94, Rink. p. II-477, 2001 m. kovo 21 d. Sprendimas *Hamburger Hafen- und Lagerhaus ir kt. prieš Komisiją*, T-69/96, Rink. p. II-1037.

³⁷⁸ 1996 m. rugsėjo 18 d. Sprendimas *Climax Paper prieš Tarybą*, T-155/94, Rink. p. II-873.

fotoalbumų gamintojų skundu dėl Kinijoje pagamintų bei Honkongo bendrovės *Climax Paper Converters* į Bendriją eksportuojamų fotoalbumų. Reglamentas, kuriuo nustatytas antidempingo mokestis, buvo suformuotas kaip bendrai taikomas bei nustatė mokestį visiems iš Kinijos pagamintiems produktams. Ieškovas *Climax Paper Converters* dalyvavo tyrimo procedūroje bei teikė įrodymus, dalyvavo susitikimuose su Komisija. Pastebėtina, kad ieškovas buvo minimas reglamente, o vieninteliai Komisijos turėti įrodymai, kurių pagrindu Komisija apskaičiavo mokestį, buvo informacija, pateikta apie ieškovo produktus. Taryba ginčijo ieškinio priimtinumą nurodydama, kad reglamentas vienodai taikomas visiems produkto eksportuotojams. Tačiau Teismas su šia pozicija nesutiko ir ieškinį pripažino priimtiniu.

Skundą pateikusių konkurentų padėtis

Timex byloje³⁷⁹ Bendrija nustatė antidempingo mokestį Tarybų Sąjungoje gaminamiems laikrodžiams. Komisijos tyrimą, kurio pagrindu nustatytas mokesčio dydis, iniciavo britų laikrodžių gamintojas *Timex*, kuris buvo pagrindinis mechaninių laikrodžių ir jų mechanizmų gamintojas Bendrijoje. Nustatant mokestį labai svarbų vaidmenį turėjo jo pateikta informacija. Visgi nustatytas antidempingo mokestis *Timex* netenkino, todėl jis sprendimą skundė ETT. Teismas konstatavo, kad procesas buvo inicijuotas *Timex*, jis dalyvavo tyrime, nustatytas antidempingo mokestis rėmėsi *Timex* pastabomis bei buvo apskaičiuotas siekiant panaikinti *Timex* daromą žalą. Dėl šių priežasčių *Timex* buvo pripažintas konkrečiai susijusiu.

Importuotojai

Importuotojai paprastai neturi *locus standi*, nes pirmiausiai jie yra laikomi atvira grupe. Dažniausiai tai nesukelia didelių kliūčių, nes jie gali reikšti reikalavimus nacionaliniuose teismuose: tai, kad jie yra importo mokesčių mokėtojai, suteikia jiems galimybę ginčyti šiuos mokesčius

³⁷⁹ 1985 m. kovo 20 d. Sprendimas *Timex prieš Tarybą ir Komisiją*, 264/82, Rink. p. 849.

renkančių nacionalinių institucijų sprendimus. Tuo atveju, jei nacionalinis teismas mano, jog tai būtina, jis gali prašyti ETT priimti prejudicinį sprendimą.

Dėl šių priežasčių importuotojų galimybės pateikti ieškinį dėl panaikinimo mažesnės. Jiems nesuteikiama *locus standi*, išskyrus atvejus, kai:

- (i) jie įvardyti ginčijamame reglamente³⁸⁰;
- (ii) Komisija naudojo jų kainas apskaičiuodama eksporto kainą³⁸¹; arba
- (iii) Importuotojas buvo komerciškai susijęs su eksportuotojais, kurių produkcijai taikytas antidempingo mokestis (tuo atveju, jei nagrinėjamų prekių mažmenos kaina yra sudaromos eksporto kainos pagrindas)³⁸².

Devintajame dešimtmetyje buvo manoma, kad ETT pradeda vadovautis liberalesniu požiūriu. Tokias mintis sukėlė sprendimas *Extramet* byloje, kuriame Teismas, sekdamas generalinio advokato Jacobs nuomone³⁸³, pripažino, kad antidempingo aktas gali būti konkrečiai susijęs su kai kuriais importuotojais, net nesiejamais su eksportuotoju. Esminis ypatumas šioje byloje buvo tai, kad importuotojas buvo ir galutinis produkto vartotojas, o jo verslas buvo tiesiogiai priklausomas nuo importo. Be to, alternatyvus produkto tiekimas buvo sunkiai įmanomas. Tačiau pastarųjų metų praktika nerodė

³⁸⁰ 1984 m. vasario 21 d. Sprendimas *Allied Corporation ir kt. prieš Komisiją*, 239/82 ir 275/82, Rink. p. 1005. Atkreiptinas dėmesys, kad tuo atveju, jei reglamentas nustato skirtingus antidempingo mokesčius skirtingoms bendrovėms, kiekviena jų galės ginčyti tik jai taikomas nuostatas. Žr. 1990 m. kovo 14 d. Sprendimą *Gestetner Holdings prieš Tarybą ir Komisiją*, C-156/87, Rink. p. I-781.

³⁸¹ 1987 m. liepos 8 d. Sprendimas *SA Sermes prieš Komisiją*, 279/86, Rink. p. 3109; 1987 m. liepos 8 d. Sprendimas *R. Frimodt Pedersen A/S prieš Komisiją*, 301/86, Rink. p. 3123.

³⁸² 1979 m. kovo 29 d. Sprendimas *NTN Toyo Bearing ir kt. prieš Tarybą*, 113/77, Rink. p. 1185; 1990 m. liepos 11 d. Sprendimas *Neotype Techmashexport prieš Komisiją ir Tarybą*, C-305/86 ir C-160/87, Rink. p. I-2945.

³⁸³ 1992 m. balandžio 8 d. generalinio advokato Jacobs išvada byloje *Extramet Industrie prieš Tarybą*, C-358/89, Rink. p. I-2501.

liberalizavimo ir, išskyrus aptartus atvejus, importuotojams *locus standi* buvo suteikiama tik esant labai išskirtinėms aplinkybėms³⁸⁴.

Kaip susiklostys praktika aptartose konkurencijos, valstybės pagalbos ir antidempingo srityse įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, kol kas sunku. Tais atvejais, kai priimtas teisės aktas bus tiesiogiai taikomas reglamentuojančio pobūdžio (deleguotas arba įgyvendinantis teisės aktas) teisės aktas, *locus standi* bus suteikiama lengviau, tereikalaujant įrodyti tik tiesioginę sąsają. Kadangi šiose srityse tokių teisės aktų išties pasitaiko, manytina, kad daugiau ieškovų galės lengviau ginti savo teises. Deja, tolesnių išvalgų bus galima pateikti tik Teismui priėmus sprendimų šiose srityse.

2.5.7. Pilietinės visuomenės organizacijų ieškiniai

Dar vienas klausimas, kuriam būtina skirti dėmesio tiriant tiesioginius ieškinius, yra pilietinės visuomenės organizacijų³⁸⁵ ieškiniai. Teismo praktika tokių organizacijų ieškinių atžvilgiu nėra vienareikšmė, bet pastebima aiški ieškinių dėl panaikinimo ribojimo tendencija³⁸⁶.

Pastebėtina, kad teisės į ieškinį apimtis skiriasi priklausomai nuo to, ar ginamas interesas yra ekonominis, ar ne. Pirmuoju atveju konkreti sąsaja įrodoma kur kas lengviau. ETT praktika liudija, kad paprastai atstovaujančioji grupė gali turėti pakankamą interesą ieškiniui pateikti bylose, susijusiose su

³⁸⁴ Hartley, Trevor. C. *The Foundations of European Community Law. An Introduction to the Constitutional and Administrative Law of the European Community*. 5th edition, Oxford, Oxford University Press, 2003, p. 375.

³⁸⁵ Terminas „pilietinės visuomenės organizacija“ šiame kontekste vartojamas bendrąja prasme ir apima profsąjungas ir darbdavių organizacijas, organizacijas, atstovaujančias socialiniams ir ekonominiams interesams (pavyzdžiui, vartotojų organizacijos, įmonių, šakinės asociacijos), nevyriausybinės organizacijos, vienijančias narius bendriems viešojo intereso tikslams siekti (aplinkosauga, žmogaus teisės) bei organizacijas, siekiančias grupinio privataus intereso (jaunimo, šeimų, vietos bendruomenių organizacijos).

³⁸⁶ Tai tikriausiai nėra labai keista prisimenant privačių asmenų *locus standi* keliamų reikalavimų griežtumą. Steiner, Jo; Woods, Lorna; Twigg-Flesner, Christian. *Textbook on European Community Law*. 8th edition, Oxford, Oxford University Press, 2003, p. 599.

antidempingu, konkurencijos teise ar valstybės pagalba³⁸⁷. Kitose srityse *locus standi* įrodymas kur kas sudėtingesnis.

2.5.7.1. Asociacijų, ginančių ekonominius interesus, ieškiniai

Verslo bei kitos ekonominius interesus ginančios asociacijos vaidina gana svarbų vaidmenį ES, tiek kaip lobistinės grupės, tiek kaip asociacijos, turinčios ES teisės aktų leidybai naudingų žinių – dažnai net patys ES teisės aktai suteikia asociacijai derybininkės poziciją. Nenuostabu, kad jos gana dažnai pateikia ir ieškinius dėl ES teisės akto, gindamos savo narių interesus.

Vadovaujantis nusistovėjusia Teismo praktika³⁸⁸, asociacija, kuri nėra teisės akto adresatė, turės *locus standi* keliais atvejais:

- (i) jeigu jos atstovaujami nariai arba kai kurie iš jų patys turi teisę pareikšti ieškinį. Tokiu atveju laikoma, kad asociacija veikia vietoj savo narių (pakeičia vieną ar daugiau savo narių, turinčių *locus standi*), o kolektyvinis ieškinys neabejotinai turi procedūrinių pranašumų.
- (ii) jeigu asociacija gali įrodyti pati turinti tinkamą suinteresuotumą pareikšti ieškinį. Teismo praktikoje pripažįstama, kad taip galėtų būti tuo atveju, jei aktas, kurį prašoma panaikinti, turėjo įtakos asociacijos kaip derybininkės pozicijai³⁸⁹.
- (iii) ginčijamame teisės akte jai aiškiai suteiktos procesinės teisės³⁹⁰.

³⁸⁷ Brealey, Mark; Hoskins, Mark. *Remedies in EC Law. Law and Practice in the English and EC Courts*. London, Longman, 1994, p. 186.

³⁸⁸ Apibendrinta *Exporteurs in Levende Varkens* byloje ir vėliau kartojama. 1995 m. gruodžio 13 d. Sprendimas *Exporteurs in Levende Varkens ir kt. prieš Komisiją*, T-481/93 ir T-484/93, Rink. p. II-2941.

³⁸⁹ Šiuo klausimu žr. 1988 m. vasario 2 d. Sprendimą *Van der Kooy ir kt. prieš Komisiją*, 67/85, 68/85 ir 70/85, Rink. p. 219; 1993 m. kovo 24 d. Sprendimą *CIRFS ir kt. prieš Komisiją*, C-313/90, Rink. p. I-1125.

³⁹⁰ 1997 m. rugsėjo 30 d. Nutartis *Federolio prieš Komisiją*, T-122/96, Rink. p. II-1559. Taip pat žr. 2004 m. gruodžio 10 d. Sprendimą *EFfCI prieš Parlamentą ir Tarybą*, T-196/03, Rink. p. II-4263.

Pirmasis atvejis pakankamai aiškus ir daug klausimų ir kliūčių Teisme nekelia – remiantis nusistovėjusia teismų praktika, asociacija, įgaliota ginti bendrus įmonių interesus, iš esmės gali pareikšti ieškinį dėl panaikinimo, tik jei jos atstovaujamos įmonės (ar bent viena iš jų) gali pareikšti tokį ieškinį individualiai³⁹¹. Tuo tarpu antrajam ir trečiajam atvejui iliustruoti vertėtų pateikti pavyzdžių.

CIRFS byloje³⁹² *CIRFS* asociacija, jungianti pagrindinius pasaulio sintetinio pluošto gamintojus, buvo Komisijos partneris ir derėjosi su ja dėl „tvarkos“ įvedimo teikiant pagalbą sintetinio pluošto sektoriuje. Vėliau, taikydama šią „tvarką“, Komisija priėmė sprendimą, kuriame nurodė, kad apie tam tikrą valstybės narės atitinkamai bendrovei suteiktą pagalbą neturėjo būti iš anksto pranešta. Kai *CIRFS* apskundė tokį sprendimą, jai teisė į ieškinį buvo suteikta: Teismas pripažino, kad aktas turėjo įtakos asociacijos, kaip derybininkės, pozicijai.

Trečiąjį atvejį iliustruoja *Union Syndicale* byla³⁹³, kurioje ieškinį pateikė ES tarnautojų sąjunga (angl. *European Public Service Union*). ETT konstatavo, kad tai, jog sąjunga pripažįstama Tarnautojų reglamente, reiškia ne tik tarnautojų teisę jungtis į sąjungą, bet taip pat ir tokių asociacijų teisę ginti savo narių teises teikiant ieškinius. Taigi sąjunga ES institucijų buvo laikoma nepriklausomu teisės subjektu, todėl turėjo *locus standi*. Analogiška situacija susiklostė bei analogiškas sprendimas buvo priimtas ir *Syndicat Général du Personnel* byloje³⁹⁴.

³⁹¹ 1993 m. gruodžio 7 d. Sprendimas *Federmineraria ir kt. prieš Komisiją*, C-6/92, Rink. p. I-6357; 1995 m. liepos 6 d. Sprendimas *AITEC ir kt. prieš Komisiją*, T-447/93-T-449/93, Rink. p. II-1971; 1997 m. rugsėjo 30 d. Nutartis *Federolio prieš Komisiją*, T-122/96, Rink. p. II-1559; 2000 m. rugsėjo 29 d. Sprendimas *CETM prieš Komisiją*, T-55/99, Rink. p. II-3207; 2009 m. kovo 4 d. Sprendimas *Associazione italiana del risparmio gestito ir Fineco Asset Management SpA prieš Komisiją*, T-445/05, dar nepaskelbtas Rinkinyje.

³⁹² 1993 m. kovo 24 d. Sprendimą *CIRFS ir kt. prieš Komisiją*, C-313/90, Rink. p. I-1125.

³⁹³ 1974 m. spalio 8 d. Sprendimas *Union syndicale ir kt. prieš Tarybą*, 175/73, Rink. p. 917.

³⁹⁴ 1974 m. spalio 8 d. Sprendimas *Syndicat général du personnel des organismes européens prieš Komisiją*, 18/74, Rink. p. 933.

2.5.7.2. Organizacijų, ginančių ne ekonominio pobūdžio interesus, ieškiniai

Dauguma modernių teisinių sistemų pripažįsta teismo viešojo intereso gynimo institutą (angl. *public interest litigation*), kai vienas ieškovas pareiškia ieškinį grupės vardu arba atstovaujanti organizacija pareiškia ieškinį savo narių vardu ar tiesiog gindama tam tikrą *abstraktų kolektyvinį interesą*. Dauguma tokio pobūdžio bylų valstybėse narėse susijusios su kova prieš įvairių visuomenės grupių diskriminavimą, vartotojų teisėmis, aplinkosauga, darbuotojų atstovavimu.

Turint omenyje anksčiau aptartą praktiką, nesunku nuspėti, kad įrodyti Teismui aplinkosaugos, vartotojų teisių, darbuotojų organizacijų konkrečią sąsają itin sudėtinga. Garsiausia byla, kurioje nagrinėta galimybė ginčyti ES teisės aktus aplinkosaugos pagrindais yra *Greenpeace* byla³⁹⁵.

Greenpeace organizacija bei kelios kitos aplinkosauginės organizacijos kartu su 16 individų siekė ginčyti Ispanijai adresuotą sprendimą, suteikiantį pagalbą iš Europos regioninės plėtros fondo dviejų jėginių Kanarų salose statybai. Kadangi aktą ginčyti norėta aplinkosaugos pagrindais, teigta, kad sprendimas pažeidžia EB aplinkosaugos nuostatas, tokias kaip reikalavimą iš anksto įvertinti poveikį aplinkai.

Byla akivaizdžiai liudijo, kad vadovaujantis ekonominio pobūdžio bylose nustatytais kriterijais, įrodyti, kad ieškovai priklauso apibrėžtai grupei, neįmanoma. Poveikis individams, kurie veikė kartu su *Greenpeace*, nebūtų skyręsis nuo poveikio kitiems regiono gyventojams. Be to, nebuvo kitų pagrindų suteikti *locus standi*.

Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad ieškovai peržengia vien ekonominius interesus, o *locus standi*, jo teigimu, buvo skirta tiems, kurių

³⁹⁵ 1995 m. rugpjūčio 9 d. Nutartis *Greenpeace ir kt. prieš Komisiją*, T-585/93, Rink. p. II-2205; 1998 m. balandžio 2 d. Sprendimas *Greenpeace Council ir kt. prieš Komisiją*, C-321/95 P, Rink. p. I-1651.

konkurencinė padėtis galėjo būti paveikta dėl Bendrijos pagalbos³⁹⁶. Teismas atsisakė kurti naują praktiką aplinkosaugos byloms ir taikė tuos pačius motyvus bei standartus, kaip ekonominio pobūdžio byloms³⁹⁷. Pirmosios instancijos teismui atmetus ieškinį, apeliacija taip pat nebuvo sėkminga³⁹⁸.

Panašiu metu nagrinėtoje *Po Delta* byloje³⁹⁹ asociacijos ir žemės ūkiu besiverčiantys asmenys ginčijo Komisijos sprendimą, kuriuo patvirtintas su aplinkosauga susijęs Italijos planas. Rengiant planą nebuvo vykdomos konsultacijos su ieškovais, todėl ieškovai teigė, kad neatsižvelgta į jų interesus. Teismas atmetė ieškinį nurodydamas, kad žemės ūkiu besiverčiantys asmenys niekuo nesiskyrė nuo kitų gyventojų. Nebuvo jokių taisyklių, kurios šio projekto rengimo metu būtų reikalavusios atsižvelgti į žemės ūkiu užsiimančių asmenų ar jų asociacijų interesus.

Danielsson byloje⁴⁰⁰ Taičio gyventojai prašė Teismo taikyti laikinąsias apsaugos priemones (ieškinys dėl panaikinimo tuo metu dar nebuvo pateiktas) ir sustabdyti Komisijos sprendimą, kuriuo atsisakyta taikyti Euratomo sutarties 34 straipsnį Prancūzijos Ramiajame vandenyne vykdomiems branduoliniams bandymams. Komisijos sprendimas motyvuotas tuo, kad bandymų vykdymas nėra itin didelio pavojingumo. Minėto straipsnio taikymas būtų suteikęs Komisijai pagrindą nurodyti sustabdyti bandymus sveikatos ir saugumo pagrindais. Ieškovams kreipusis dėl laikinųjų apsaugos priemonių, prašymas

³⁹⁶ Tokia pozicija ypač nepalanki ir problemiška kitoms interesų grupėms, nei prekybos organizacijos.

³⁹⁷ Panaši situacija susiklostė ir *Buralux* byloje. Žr. 1996 m. vasario 15 d. Sprendimą *Buralux ir kt. prieš Tarybą*, C-209/94 P, Rink. p. I-615.

³⁹⁸ Europos Sąjungoje privatūs subjektai turi teisę į lygybę prieš įstatymą visoje ES teritorijoje. Todėl A. Biondi kelia klausimą, kodėl kolektyvinį interesą atstovaujanti asociacija, turinti teisę ginčyti nacionalinius teisės aktus, kurie potencialiai prieštarauja ES aplinkosaugos teisei, remdamasi analogišku siekiu ginti tuos pačius interesus ES lygmeniu, neturi teisės net pareikšti ieškinio ginčydama ES teisės aktus. Biondi, Andrea. *Rapports: European Court of Justice: Effectiveness Versus Efficiency: Recent Developments on Judicial Protection in EC Law*. 6 European Public Law (2000), p 311-321. Visgi, kaip aptariama toliau, tokią kritiką bent iš dalies išsprendžia 2006 m. rugsėjo 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1367/2006 dėl Orhuso konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimanč sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais nuostatų taikymo Bendrijos institucijoms ir organams. Oficialus leidinys L 264, 2006 9 25, p. 13-19.

³⁹⁹ 1996 m. gruodžio 12 d. Sprendimas *Associazione agricoltori della provincia di Rovigo ir kt. prieš Komisiją*, C-142/95 P, Rink. p. I-06669.

⁴⁰⁰ 1995 m. gruodžio 22 d. Nutartis *Danielsson ir kt. prieš Komisiją*, T-219/95 R, Rink. p. II-3051.

buvo atmestas nenustačius *prima facie* priimtino. Vien faktas, kad galėjo kilti didelė fizinė ar ekonominė žala, nelaikytas pakankamu konkrečiai sąsajai nustatyti. Bet to, nurodyta, kad besikreipusieji Taičio gyventojai nebūtų veikiami kaip nors kitaip, negu likusieji salos gyventojai.

Aptartos bylos leidžia daryti išvadą, kad nesant specialių nuostatų dėl teisės ginčyti ES teisės aktus aplinkosaugos srityje, įrodyti konkrečią sąsają itin sudėtinga. Ilgą laiką tai reiškė, kad ieškiniai tiesiog buvo atmetami. Vis dėlto, atkreiptinas dėmesys, kad 1998 m. birželio 25 d. Bendrija pasirašė, o 2005 m. vasario 17 d. patvirtino⁴⁰¹ Jungtinių Tautų Europos ekonominės komisijos (JTEEK) Konvenciją dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais (toliau – Orhuso konvencija)⁴⁰². Vykdamas įsipareigojimus, kylančius iš Orhuso konvencijos, 2006 m. buvo priimtas vadinamasis Orhuso reglamentas⁴⁰³, kuris taikomas nuo 2007 m. birželio 28 d.

Orhuso reglamento 10-12 straipsniai (IV antraštinė dalis – Vidaus peržiūra ir teisė kreiptis į teismus) numato specialias taisykles, pagal kurias gali būti peržiūrimas tam tikrų administracinių aktų (ir neveikimo) aplinkosaugos srityje teisėtumas. Pagal aptariamo reglamento 12 straipsnį, nevyriausybinių organizacijų⁴⁰⁴, pateikusi prašymą dėl vidaus peržiūros pagal

⁴⁰¹ 2005 m. vasario 17 d. Tarybos sprendimas 2005/370/EB dėl konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais sudarymo Europos bendrijos vardu. Oficialusis leidinys L 124, 2005 5 17, p.1.

⁴⁰² Jungtinių Tautų Organizacijos Europos Ekonominės Komisijos (JTOEEK) Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais. Valstybės žinios, 2001-08-24, Nr. 73-2572.

⁴⁰³ 2006 m. rugsėjo 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1367/2006 dėl Orhuso konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais nuostatų taikymo Bendrijos institucijoms ir organams. Oficialusis leidinys L 264, 25/09/2006 p. 13-19. Taip pat žr. Komisijos parengtą praktinį vadovą „Teisė gauti informaciją, visuomenės dalyvavimas ir teisė kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais Bendrijos lygmeniu“. Prieiga internetu: <http://ec.europa.eu/environment/aarhus/pdf/guide/AR%20Practical%20Guide%20LT.pdf>.

⁴⁰⁴ Pagal reglamentą, nevyriausybinių organizacijų turi atitikti šias sąlygas: (i) ji yra savarankiškas pelno nesiekiantis juridinis asmuo pagal valstybės narės nacionalinę teisę ar praktiką; (ii) svarbiausias jos nurodomas tikslas – skatinti aplinkos apsaugą pagal aplinkos apsaugos teisę; (iii) ji veikia daugiau kaip dvejus metus ir aktyviai siekia aplinkos apsaugos; (iv) klausimas, dėl kurio pateiktas prašymas dėl vidaus peržiūros, priskirtinas jos tikslui ir veiklos sričiai.

10 straipsnį, jei iš institucijos gautas atsakymas jos netenkina, gali pradėti teisminį procesą Teisingumo Teisme pagal atitinkamas Sutarties nuostatas⁴⁰⁵. Tai faktiškai turėtų reikšti, kad jei į organizacijos prašymą nebuvo atsižvelgta, ji galės teikti ieškinį dėl tokio ES institucijos sprendimo panaikinimo. Institucijos atsakymas būtų adresuotas jai, todėl įrodyti priimtinumą neturėtų kilti kliūčių⁴⁰⁶.

Visgi pažymėtina, kad Teismą galės pasiekti tik tos bylos, kuriose nevyriausybinė organizacija naudosis vidaus peržiūra. Be to, Orhuso reglamentas taikomas tik administraciniams aktams. Pagal šį reglamentą administraciniu aktu laikoma ES institucijos ar organo priimta individualiai taikoma priemonė pagal aplinkos apsaugos teisę, kuri yra teisiškai įpareigojanti ir turi išorinį poveikį⁴⁰⁷.

Bet kuriuo atveju tokia Orhuso reglamento numatyta nevyriausybinių organizacijų teisė į teisminę gynybą sveikintina – kai kurie autoriai anksčiau itin kritikavo tai, kad nevyriausybiniams organizacijoms nebuvo numatyta jokių specialių taisyklių ir pateikdamos ieškinius dėl panaikinimo jos taip pat turėdavo įvykdyti griežtus tiesioginės ir konkrečios sąsajos reikalavimus⁴⁰⁸. Reikia sutikti, kad tokiose srityse kaip žmogaus teisių apsauga, vartotojų teisės, aplinkos ir gyvūnijų apsauga, nevyriausybinių organizacijų *locus standi* ypač svarbi. Pasak prof. Laurence W. Gormley⁴⁰⁹, nors gana natūralu, kad ES teisinė sistema nepriima „įkyruolių, mėgstančių kištis į svetimus reikalus“, ieškinių,

⁴⁰⁵ Tokia situacija šiek tiek primena konkurencijos bylas, kuriose *locus standi* lengviau nustatomas siejant su dalyvavimu procese.

⁴⁰⁶ Tokią galimybę patvirtino ir Teismas 2008 m. liepos 1 d. Sprendime *Região autónoma dos Açores prieš Tarybą*, T-37/04, Rink. p. II-103. Tačiau šioje byloje Orhuso reglamentas galiausiai negalėjo būti taikomas - ieškinio pateikimo metu reglamentas dar negaliojo, todėl nebuvo naudotasi ir jame numatyta vidaus peržiūra. Be to, buvo ginčytas ne administracinio, bet norminio pobūdžio aktas.

⁴⁰⁷ Plačiau žr. Crossen, Teall; Niessen, Veronique. *NGO Standing in the European Court of Justice – Does the Aarhus Regulation Open the Door?* 16(3) RECIEL (2007), p. 332-340.

⁴⁰⁸ Žr. šiuo klausimu Harlow, Carol. *Access to Justice as a Human Right. The European Convention and the European Union*. Publikuota Alston, Philip (ed.). *The European Union and Human Rights*. Oxford, Oxford University Press, 1999.

⁴⁰⁹ Gormley, Laurence W. *Judicial Review in EC and EU Law – Some Architectural Malfunctions and Design Improvements?* Durham European Law Institute. European Law Lecture 2000.

visgi nepateisinama, kad viešo intereso gynimui nesudaromos palankesnės sąlygos.

Kita vertus, vertėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad Lisabonos sutartimi įvykdyti ieškinių dėl panaikinimo priimtinumų reikalavimų pakeitimai taip pat gali lemti, kad teisminė gynyba aptariamose bylose bus labiau prieinama. Štai aplinkosaugos srityje, nors pagrindiniai principai dažnai įtvirtinami įstatyminio pobūdžio teisės aktais, detalias taisykles nustato Komisija, priimdama reglamentuojančio pobūdžio teisės aktus.

Pastebėtina, kad yra ir nuomonių, oponuojančių per plačiai asociacijų ir kitų interesų grupių *locus standi*. Štai profesoriai D. Chalmers ir A. Tomkins⁴¹⁰ teigia, kad kartais painiojama teisminė teisės aktų kontrolė ir politinė atskaitomybė. Teisės kreiptis į teismą nesuteikimas nebūtinai reiškia teisingumo nesuteikimą (angl. *denial of justice*): tiek spaudimo grupės, kaip pavyzdžiui, *Greenpeace*, tiek verslo asociacijos kaip *UPA* turi išskirtines sąlygas dalyvauti politiniame procese bei jų veikti. Kaip nurodo S. Mazey ir J. Richardson⁴¹¹, ryšys tarp interesų grupių ir Komisijos, rengiančios teisės aktų projektus, dažnai yra simbiozinis. Rengiant daugumą teisės aktų vykdomos išsamios konsultacijos, kas naudinga tiek interesų grupėms, tiek pačiai Komisijai⁴¹².

Prof. D. Chalmers ir A. Tomkins netgi kelia klausimą, ar nereiktų keisti praktikos taip, kad ieškiniai nebūtų priimami tuo atveju, jei interesų grupė dalyvavo teisės aktų rengime. Šiuo atžvilgiu su jų nuomone sutikti negalima. Tai, kad interesų grupė dalyvavo rengiant teisės aktą, nereiškia, kad buvo tinkamai išgirsti jos argumentai. Kita vertus, galima teigti ir atvirkščiai –

⁴¹⁰ Chalmers, Damian; Tomkins, Adam. *European Union Public Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2007, p. 432-433.

⁴¹¹ Mazey, Sonia; Richardson, Jeremy. *Interest Groups in Brussels Bureaucracy*. Publikuota Hayward, Jack; Menon, Anand (eds.). *Governing Europe*. Oxford, Oxford University Press, 2003.

⁴¹² Būtent interesų grupės dažnai pateikia Komisijai svarbią techninę informaciją, konsultuoja praktiniais klausimais. Be to, bendradarbiavimas ypač reikšmingas siekiant Komisijos pasiūlymų priėmimo, o kartu toks bendradarbiavimas suteikia atvirumo išpūdį bei didina pasiūlymų legitimumą.

nevertėtų priimti ieškinių iš interesų grupių, kurios, turėdamos galimybę dalyvauti politiniame procese, to nepadarė. Be to, jei interesų grupė, kuri dalyvavo rengiant teisės aktą, jį priėmus kelia klausimą dėl jo teisėtumo, tai kaip tik turėtų versti suklusti. Tokia asociacija dažnai yra sukaupusi daug žinių atitinkamoje srityje, gali vadovautis jos narių praktine patirtimi, nuspėti galimas teisės akto pasekmes. Taigi jei ji kelia klausimą dėl tokio akto tinkamumo, tam ji tikriausiai turi pakankamai argumentų.

2.6. Pakankamo teisinio suinteresuotumo reikalavimas kaip papildomas ieškinių dėl panaikinimo priimtinumų kriterijus

Atrodytų, kad SESV 263 straipsnyje pateikiamas ieškinių priimtinumų reikalavimų sąrašas yra baigtinis ir visi priimtinumų kriterijai, nustatyti jame, jau išnagrinėti. Tačiau klystume taip manydami. Jurisprudencija liudija, kad Teismas taiko dar vieną priimtinumų kriterijų – vadinamą suinteresuotumo reikalavimą, kurį apžvelgsime šiame skyriuje.

Suinteresuotumo reikalavimas (angl. *legal interest*) ieškiniuose dėl panaikinimo dažnai lyginamas su „*sufficient interest*“ sąvoka anglų administracinėje teisėje ir prancūzų maksima „*pas d'interet, pas d'action*“. Tačiau tai nevisiškai tikslu – valstybių narių nacionalinėje teisėje šis kriterijus aiškinamas kur kas plačiau ir iš esmės apima tiek suinteresuotumą SESV 263 straipsnio prasme, tiek jau aptartas tiesioginę ir konkrečią sąsają⁴¹³. Nacionaliniuose teismuose suinteresuotumo reikalavimas užtikrina, kad procedūriniam lygmenyje teismų nebūtų prašoma pateikti kvalifikuotas išvadas išimtinai hipotetiniais teisės klausimais, teismas nenagrinės ieškinių, pareikšto vien dėl bylinėjimosi intereso ar siekiant nustatyti faktą, kuris iš esmės yra abstraktus ar akademinio pobūdžio.

Suinteresuotumo reikalavimas SESV 263 straipsnio prasme trumpai galėtų būti apibrėžtas kaip reikalavimas, kad asmuo, inicijuojantis procesą, ETT bylos rezultatu būtų suinteresuotas dėl to, kad akto panaikinimas paveiktų jo teisinę padėtį, t.y. keistų teisių ar pareigų apimtį. Patenkinus ieškinį, ieškovo materialinė padėtis turėtų pagerėti⁴¹⁴ arba būti gražinta į pradinę padėtį⁴¹⁵.

⁴¹³ Lietuvos Respublikos Administracinių bylų teisenos įstatymo (Valstybės žinios, 2009-11-19, Nr. VIII-1029) 5 straipsnio 1 dalis numato, kad kiekvienas suinteresuotas subjektas turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas. Remiantis teismų praktika, suinteresuotumas pirmiausia aiškinamas kaip subjekto materialinis teisinis suinteresuotumas, t.y. pareiškėjas turi turėti aiškiai identifikuojamą suinteresuotumą apginti materialinės teisės normų saugomą teisę ar interesą. Plačiau žr. Paužaitė-Kulvinskienė, Jurgita. *Administracinė justicija. Teorija ir praktika*. Justitia, Vilnius, 2005, p. 168.

⁴¹⁴ 1976 m. liepos 1 d. Sprendimas *Sergy prieš Komisiją*, 58/75, Rink. p. 1139.

Pastebėtina, kad materialinė padėtis gali reikšti finansinę padėtį⁴¹⁶, tačiau nebūtinai. Pavyzdžiui, ES personalo bylų atveju suinteresuotumo reikalavimas būtų tenkinamas, jei dėl akto panaikinimo asmuo gautų geresnes pareigas⁴¹⁷.

Suinteresuotumo trūkumas yra absoliuti kliūtis bylos nagrinėjimui. Atitinkamai, pateikus ieškinį dėl panaikinimo, atsakove esanti institucija gali ginčyti ieškinio priimtinumą ir tvirtinti, kad ieškovas nepakankamai suinteresuotas ginčyti aktą, nes jo panaikinimas nepaveiktų ieškovo teisių ar interesų. Kadangi suinteresuotumo reikalavimas yra su viešąja tvarka susijęs priimtimumo pagrindas⁴¹⁸, jis gali būti svarstomas ir paties Teismo iniciatyva⁴¹⁹.

Taigi teisinis suinteresuotumas suponuoja, kad:

- (i) ginčijamo akto panaikinimas gali turėti teisinių padarinių⁴²⁰,
- (ii) ieškinio patenkinimas jį pareiškusiai šaliai gali būti naudingas⁴²¹ ir
- (iii) tai pateisina egzistuojantį bei realų interesą panaikinti minėtą aktą⁴²².

Vienas žinomesnių ir įdomesnių pavyzdžių, kada buvo tirtas teisinis suinteresuotumas, yra *Micheli ir kt.* byla⁴²³. Mokslininkai ginčijo Komisijos sprendimą, kuriuo buvo atmestas jų parengtas ir mokslinės institucijos

⁴¹⁵ 1979 m. kovo 6 d. Sprendimas *Simmenthal prieš Komisiją*, 92/78, Rink. p. 777.

⁴¹⁶ 1993 m. birželio 30 d. Sprendimas *Devillez ir kt. prieš Parlamentą*, T-46/90, Rink. p. II-699.

⁴¹⁷ 1978 m. kovo 16 d. Sprendimas *Ritter von Wüllerstorff und Urbair prieš Komisiją*, 7/77, Rink. p. 769.

⁴¹⁸ 2008 m. rugsėjo 24 d. Sprendimas *Reliance Industries Ltd prieš Tarybą ir Komisiją*, T-45/06, dar nepaskelbtas Rinkinyje; 2004 m. rugsėjo 28 d. Sprendimas *MCI prieš Komisiją*, T-310/00, Rink. p. II-3253.

⁴¹⁹ 1995 m. spalio 19 d. Sprendimas *Rendo ir kt. prieš Komisiją*, C-19/93 P, Rink. p. I-3319; 1993 m. vasario 18 d. Sprendimas *McAvoy prieš Parlamentą*, T-45/91, Rink. p. II-83.

⁴²⁰ 1994 m. lapkričio 9 d. Sprendimas *Scottish Football prieš Komisiją*, T-46/92, Rink. p. II-1039; 1995 m. rugsėjo 14 d. Sprendimas *Antillean Rice Mills ir kt. prieš Komisiją*, T-480/93 ir T-483/93, Rink. p. II-2305; 1986 m. birželio 24 d. Sprendimas *AKZO Chemie*, 53/85, Rink. p. 1965.

⁴²¹ Žr. pagal analogiją 2002 m. liepos 25 d. Sprendimą *Unión de Pequeños Agricultores prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677.

⁴²² 2005 m. spalio 17 d. Sprendimas *First Data ir kt. prieš Komisiją*, T-28/02, Rink. p. II-4119.

⁴²³ 2000 m. vasario 17 d. Sprendimas *Carla Micheli ir kt. prieš Komisiją*, T-183/97, Rink. p. II-287.

pateiktas pasiūlymas konkursui dėl finansavimo. Ieškovai teigė turintys savarankišką teisinį suinteresuotumą, nes tokiu būdu jie gina savo kaip mokslininkų reputaciją. Pirmosios instancijos teismas pirmiausia nusprendė įvertinti, ar ieškovai turi pakankamą interesą pateikti ieškinį, nes priešingu atveju nebūtų būtina tirti tiesioginės ir konkrečios sąsajos reikalavimų įvykdymo.

Ištyręs bylos aplinkybes, Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad ieškovai neturi suinteresuotumo pateikti ieškinį gindami savo reputaciją, nes projektų atrinkimo procedūros metu jų moksliniai gebėjimai nebuvo vertinti nei tiesiogiai, nei netiesiogiai. Byloje Teismas, deja, nepasisakė, ar jo vertinimas nepasikeistų, jei ieškovų asmeniniai moksliniai gebėjimai visgi būtų buvę vienu iš atrankos kriterijų.

Société pour l'exportation des sucres byloje⁴²⁴ ieškovas buvo pripažintas tiesiogiai ir konkrečiai susijusiu. Ieškovas aiškiai priklausė uždarai grupei asmenų, kuriems ir buvo skirtas ginčijamas reglamentas. Vis dėlto, dėl vykusio streiko šis reglamentas Oficialiajame leidinyje buvo paskelbtas vėliau nei planuota ir negalėjo būti taikomas ieškovo atžvilgiu. Todėl ieškinys nebuvo priimtinas dėl suinteresuotumo trūkumo – aktas negalėjo būti taikomas retrospektyviai ir neveikė ieškovo.

Itin dažnai klausimas dėl ieškovo suinteresuotumo trūkumo kyla tais atvejais, kai ginčijamas aktas bylos nagrinėjimo metu yra (i) panaikintas, (ii) pakeistas ar (iii) įvykdytas. Tokiais atvejais atsakove esanti institucija itin dažnai argumentuoja, kad ginčijamo akto panaikinimas neturėtų pasekmių ieškovui.

⁴²⁴ 1977 m. kovo 31 d. Sprendimas *Société pour l'exportation des sucres prieš Komisiją*, 88/76, Rink. p. 709.

2.6.1. Teisės akto pakeitimo ar panaikinimo įtaka ieškovo suinteresuotumui

Iš nusistovėjusios ETT praktikos galima spręsti, kad ieškinys, paduotas siekiant panaikinti teisės aktą, kuris ieškinio pateikimo ar priimtinumą nagrinėjimo metu jau yra panaikintas jį priėmusios institucijos ar pakeistas kitu aktu, dažniausiai bus atmetamas dėl suinteresuotumo trūkumo. Pavyzdys galėtų būti *Proderec* byla⁴²⁵, kurioje ieškinys kaip tik nenagrinėtas dėl nepakankamo suinteresuotumo, nes ginčijamas aktas jau buvo panaikintas.

Tačiau net jei ES institucija jau pakeitė ar panaikino konkretų teisės aktą, privatus subjektas tam tikrais atvejais vis dar gali būti suinteresuotas jo ginčijimu Teisme. Vienintelis būdas įrodyti priimtinumą tokiais atvejais yra įtikinti Teismą, kad neišnyko panaikinto ar pakeisto teisės akto pasekmės (čia svarbus teisės akto panaikinimo retroaktyvumas). Tai buvo analizuojama *Antillean Rice Mills* byloje⁴²⁶.

Ieškovės, Nyderlandų Antiluose veikiančios ryžių gamintojos, ginčijo Komisijos sprendimą taikyti apsaugos priemonės ryžių importui iš užjūrio teritorijų. Po ilgų derybų su valstybėmis narėmis ir Taryba, Komisija šį sprendimą pakeitė, o vėliau, jau po to, kai ieškovės pateikė ieškinį, panaikino. Tirdamas ieškovių suinteresuotumą Teismas nurodė, kad Sutartis numato, jog institucija, kurios aktas buvo paskelbtas negaliojančiu, privalo imtis būtinų priemonių Teismo sprendimui įvykdyti. Šios priemonės nėra susijusios su paties teisės akto eliminavimu iš ES teisinės sistemos, nes tai ir yra panaikinimo procedūros esmė. Jos turi pašalinti pačias Teismo sprendime nurodyto neteisėtumo pasekmes.

Taigi jau įgyvendinto, pakeisto ar panaikinto teisės akto panaikinimas SESV 263 straipsnio prasme vis tiek gali sukelti teisinių pasekmių. Teisės aktą

⁴²⁵ 1998 m. liepos 16 d. Sprendimas *Proderec prieš Komisiją*, T-145/95, Rink. p. II-823.

⁴²⁶ 1995 m. rugsėjo 14 d. Sprendimas *Antillean Rice Mills ir kt. prieš Komisiją*, T-480/93 ir T-483/93, Rink. p. II-2305.

priėmusi institucija bŭtų įpareigota imtis veiksmų, kad atkurtų buvusią ieškovų padėtį ar nebepriimti tokio paties akto⁴²⁷. Be to, ieškovas gali išsaugoti suinteresuotumą prašyti panaikinti su juo tiesiogiai susijusį aktą tam, kad ETT nuspręstų, jog veiksmai jo atžvilgiu buvo neteisėti – toks teismo sprendimas ateityje gali bŭti pagrindas pareikšti ieškinį dėl ginčijamu aktu padarytos žalos atlyginimo⁴²⁸.

2.6.2. Teisės akto reikalavimų įvykdymo įtaka ieškovo suinteresuotumui

Nuosekli Teismo praktika patvirtino, kad jei asmuo, laukdamas sprendimo dėl panaikinimo, įvykdo akto reikalavimus, suinteresuotumas neišnyksta. Tokia situacija kilo *Hoogovens Groep* byloje⁴²⁹, kurioje ieškovai, atsižvelgdami į ginčijamo sprendimo reikalavimus, sumažino produkcijos apimtis. Tačiau toks teisės akto reikalavimų įvykdymas, Teismo nuomone, nepanaikino suinteresuotumo pareikšti ieškinį dėl panaikinimo, nes jį patenkinus, įmonė galėtų vėl didinti produkcijos apimtis.

Koncentracijų kontrolės srityje pavyzdžiai dar akivaizdesni. *MCI* byloje⁴³⁰ įmonės pranešė Komisijai apie planuojamą koncentraciją, tačiau po nemažo dėmesio susilaukusio Komisijos svarstymo, iš viešų pareiškimų suvokusios, kad bus priimtas koncentraciją draudžiantis sprendimas, įmonės pranešė, kad nebenori įgyvendinti koncentracijos vykdymo plano pagal pateiktą pranešimą⁴³¹. Ieškovėms pateikus ieškinį dėl kiek vėliau priimto

⁴²⁷ Pastebėtina, kad šioje byloje sprendimai, kuriais pakeistas ir panaikintas ginčijamas sprendimas, neturėjo retroaktyvaus poveikio. Taip pat žr. 1979 m. kovo 6 d. Sprendimą *Simmenthal prieš Komisiją*, 92/78, Rink. p. 777; 1988 m. balandžio 26 d. Sprendimą *Apesco prieš Komisiją*, 207/86, Rink. p. 2151.

⁴²⁸ 1998 m. kovo 31 d. Sprendimas *Prancūzija ir kt. prieš Komisiją*, C-68/94 ir C-30/95, Rink. p. I-1375.

⁴²⁹ 1985 m. rugsėjo 19 d. Sprendimas *Hoogovens Groep prieš Komisiją*, 172/83 ir 226/83, Rink. p. 2831.

⁴³⁰ 2004 m. rugsėjo 28 d. Sprendimas *MCI prieš Komisiją*, T-310/00, Rink. p. II-3253.

⁴³¹ Toks pranešimas padarytas tuoj pat po komisaro, atsakingo už konkurencijos klausimus, komentarų spaudai, iš kurių matyti, kad pastarasis ketino siūlyti Komisijai uždrausti numatomą koncentraciją; antra, šiuo pareiškimu akivaizdžiai buvo siekiama išvengti ginčijamo sprendimo priėmimo, kurio svarstymas jau buvo įrašytas į Komisijos darbotvarkę.

koncentraciją draudžiančio sprendimo, Teismas nagrinėjo, ar tenkinamas suinteresuotumo reikalavimas.

Teismas priminė, kad *Gencor* byloje⁴³² buvo konstatuota, kad įmonė, numatomos koncentracijos šalis, išsaugo suinteresuotumą Komisijos sprendimo, skelbiančio, kad koncentracija nesuderinama su bendrąja rinka, panaikinimu, jei dėl išnykusio sutartinio šios koncentracijos pagrindo ji negali būti vykdoma net ir ieškovei palankaus Teismo sprendimo atveju⁴³³. *Kesko* byloje⁴³⁴ taikant šiuos principus atsisakymo vykdyti numatytą koncentraciją atveju, Teismas pridūrė, kad jei iš bylos aplinkybių matyti, jog tai ne savanoriškas atsisakymas, o Komisijos sprendimo „tiesioginis padarinys“, susijusi įmonė išsaugo suinteresuotumą panaikinti tokį sprendimą.

Teismas pastebėjo, kad minėta teismų praktika remiasi prielaida, kad įmonė, kuri apsiriboja tik Komisijos sprendimo vykdymu, nes ji tiesiog turi tokią pareigą, jokių būdu nepraranda savo suinteresuotumo ginčyti tokį sprendimą. Komisijos sprendimo vykdymo pareiga išplaukia iš paties sprendimo ir EB sutarties 249 straipsnio 4 pastraipos (dabar – SESV 288 straipsnio 4 pastraipa). Ji egzistuoja iki ieškinio pareiškimo ir nuo jo nepriklauso, o tai, kad ieškinys neturi sustabdančio poveikio, pateisina suinteresuotumo išlikimą tuo atveju, kai koncentracijos atsisakoma proceso metu⁴³⁵.

Teismas atsižvelgė į tai, jog *MCI* nesėkmingai bandė išvengti ginčijamo sprendimo priėmimo pasekmių, paskelbdama oficialų atsisakymą vykdyti koncentraciją, apie kurią buvo pranešta. Jis taip pat pridūrė, kad tol, kol egzistuoja ginčijamas sprendimas, kuriam nustatyta galiojimo prezumpcija

⁴³² 1999 m. kovo 25 d. Sprendimas *Gencor prieš Komisiją*, T-102/96, Rink. p. II-753.

⁴³³ Teismas atsižvelgė į tokio sprendimo panaikinimo pagal EB sutarties 233 straipsnį (dabar – SESV 266 straipsnis) esamas ir būsimas teisinės pasekmes bei pagal taikytiną koncentracijų kontrolės reglamentą dėl Komisijos priimtų aktų teisėtumo teisminės kontrolės imperatyvą.

⁴³⁴ 1999 m. gruodžio 15 d. Sprendimas *Kesko prieš Komisiją*, T-22/97, Rink. p. II-3775.

⁴³⁵ 1985 m. rugsėjo 19 d. Sprendimas *Hoogovens Groep prieš Komisiją*, 172/83 ir 226/83, Rink. p. 2831.

iki jis bus panaikintas Teismo⁴³⁶, *MCI* yra teisiškai užkirstas kelias susijungti pranešime nurodytais būdais ir sąlygomis tuo atveju, jei vėliau ji norėtų vėl susijungti. Tai, kad ieškovė nebūtinai yra tuo suinteresuota arba kad ji tikriausiai nevykdys šio susijungimo, yra visiškai subjektyvi aplinkybė, į kurią neturėtų būti atsižvelgta nagrinėjant privataus subjekto suinteresuotumą panaikinti ginčijamą aktą, kuris neginčijamai nustato privalomas teises pasekmes, paveikiančias jos interesus ir aiškiai pakeisdamas jos teisinę padėtį⁴³⁷. Taigi Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad ieškovė įrodė pakankamą suinteresuotumą ginčijamo sprendimo panaikinimu net ir tuo atveju, kai, pasak jos, ji realiai atsisakė vykdyti nagrinėjamą susijungimą šio sprendimo priėmimo išvakarėse.

Österreichische Postsparkasse byloje⁴³⁸ du Austrijos bankai kreipėsi į Pirmosios instancijos teismą siekdami, kad būtų panaikintas sprendimas, leidžiantis šiems bankams skirtus pranešimus apie kaltinimus perduoti trečiajam asmeniui – Austrijos politinei partijai *Freiheitliche Partei Österreichs* (vok. *FPÖ*). Ši partija buvo pateikusi skundą dėl bankų įvykdytų konkurencijos teisės pažeidimų, todėl Komisijos prašė suteikti ir tolesnę informaciją. Kadangi pateikus ieškinį pranešimai apie kaltinimus jau buvo perduoti *FPÖ*, Komisija ginčijo ieškinio priimtinumą remdamasi tuo, kad išnyko ieškinio dalykas.

Vis dėlto, Teismo nuomone, tai, kad pranešimai apie kaltinimus jau buvo perduoti *FPÖ*, nepanaikino šių ieškinių dalyko. Iš tikrųjų, ginčijamų sprendimų panaikinimas gali savaime turėti teisinių pasekmių ieškovų padėčiai, pavyzdžiui, užkertant Komisijai kelią kartoti tokią praktiką ir

⁴³⁶ 1982 m. balandžio 1 d. Sprendimas *Dürbeck prieš Komisiją*, 11/81, Rink. p. 1251.

⁴³⁷ 1981 m. lapkričio 11 d. Sprendimas *IBM prieš Komisiją*, 60/81, Rink. p. 2639; 1998 m. kovo 31 d. Sprendimas *Prancūzija ir kt. prieš Komisiją*, C-68/94 ir C-30/95, Rink. p. I-1375; 1999 m. kovo 4 d. Sprendimas *Assicurazioni Generali et Unicredito prieš Komisiją*, T-87/96, Rink. p. II-203; 2000 m. kovo 22 d. Sprendimas *Coca-Cola prieš Komisiją*, T-125/97 ir T-127/97, Rink. p. II-1733.

⁴³⁸ 2006 m. birželio 7 d. Sprendimas *Österreichische Postsparkasse ir Bank für Arbeit und Wirtschaft prieš Komisiją*, T-213/01 ir T-214/01, Rink. p. II-1601.

paskelbiant pranešimų apie kaltinimus naudojimą neteisėtu⁴³⁹. Todėl Komisijos argumentai, kad dėl faktinio pranešimų apie kaltinimus perdavimo *FPÖ* ginčas neteko savo dalyko, buvo atmesti.

Apibendrinant, Teismas laikosi nuomonės, kad jau įvykdyto akto panaikinimas gali turėti teisinių pasekmių. Aktas galėjo sukelti teisinių pasekmių tuo laikotarpiu, kada jis galiojo, ir šios pasekmės nebūtinai išnyko dėl akto panaikinimo. Be to, akto panaikinimas gali leisti išvengti neteisėtų situacijų pasikartojimo ateityje⁴⁴⁰.

2.6.3. Suinteresuotumo reikalavimo įvykdymo momentas

Svarbu atkreipti dėmesį, kad suinteresuotumo reikalavimas turi būti tenkinamas nuo ieškinio pateikimo iki sprendimo byloje priėmimo momento. Atitinkamai, klausimas dėl suinteresuotumo gali būti tiriamas bet kurioje bylos nagrinėjimo stadijoje.

Pirmiausiai, ieškovo suinteresuotumas turi egzistuoti pareiškiant ieškinį teisme. Tai, ar ieškovas turi pakankamą interesą, nustatoma pagal aplinkybes, egzistuojančias tuo metu, kai paduodamas ieškinys, pradedantis procesą⁴⁴¹. Jei po šio momento pasikeitus aplinkybėms ieškovas praranda suinteresuotumą tęsti procesą, Teismui nebėra pagrindo priimti sprendimo, ir tolesnis proceso tęsimas gali būti pripažintas piktnaudžiavimu procesu⁴⁴². Todėl suinteresuotumas pareikšti ieškinį teisme turi išlikti iki teismo

⁴³⁹ Taip pat žr. 1986 m. birželio 24 d. Sprendimas *AKZO Chemie*, 53/85, Rink. p. 1965.

⁴⁴⁰ 2006 m. birželio 7 d. Sprendimas *Österreichische Postsparkasse ir Bank für Arbeit und Wirtschaft prieš Komisiją*, T-213/01 ir T-214/01, Rink. p. II-1601.

⁴⁴¹ 2005 m. balandžio 14 d. Sprendimas *Sniace prieš Komisiją*, T-141/03, Rink. p. II-1197; 2008 m. kovo 13 d. Sprendimas *Vereniging Nationaal Overlegorgaan Sociale Werkvoorziening ir kt.*, C-383/06–C-385/06, dar nepaskelbtas Rinkinyje.

⁴⁴² 1979 m. kovo 6 d. Sprendimas *Simmenthal prieš Komisiją*, 92/78, Rink. p. 777.

sprendimo priėmimo dienos, nes priešingu atveju nereikėtų priimti sprendimo⁴⁴³.

Ar išliko reikalaujamas suinteresuotumas apeliaciniame procese, Teisingumo Teismas nagrinėjo *Impala* byloje⁴⁴⁴. Ginčas kilo koncentracijų kontrolės srityje, Komisijai priėmus sprendimą leisti *Bertelsmann* ir *Sony* planuojamą muzikos įrašų verslų koncentraciją. Sužinojusi apie šį sprendimą, nepriklausomų muzikos leidybos bendrovių asociacija *Impala* pateikė skundą dėl koncentracijos ir Pirmosios instancijos teismas panaikino koncentraciją leidžiantį sprendimą. *Bertelsmann* ir *Sony* pateikė apeliaciją. Kadangi iki bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka Komisija pakartotinai priėmė koncentraciją leidžiantį sprendimą, kilo klausimas, ar apeliančios yra išsaugojusios savo suinteresuotumą pareikšti ieškinį.

Itin plačiai priimtino klausimą šioje byloje nagrinėjo generalinė advokatė Kokott⁴⁴⁵. Ji nurodė, jog neginčytina, kad apeliacinio skundo pateikimo metu *Bertelsmann* ir *Sony* buvo suinteresuotos tokiu skundu. Nuo momento, kai Pirmosios instancijos teismas panaikino pirmąją koncentraciją leidžiantį sprendimą, *Bertelsmann* ir *Sony* neturėjo būtino leidimo koncentracijai, reikalaujamo pagal Koncentracijų kontrolės reglamentą. Jei skundžiamas sprendimas būtų buvęs panaikintas, kaip prašė apeliančios, toks leidimas būtų vėl galiojantis, taigi sprendimo panaikinimas būtų naudingas apeliančioms. Vis dėlto, vėliau buvo priimtas antrasis koncentraciją leidžiantis sprendimas ir dalyvaujančios įmonės vėl turėjo leidimą koncentracijai.

Generalinės advokatės Kokott nuomone, *Bertelsmann* ir *Sony* buvo akivaizdžiai suinteresuotos kuo greičiau gauti ne vien leidimą koncentracijai, bet ir *galutinį* leidimą jų koncentracijai. Tik tuomet dalyvaujančios įmonės, o ir

⁴⁴³ 2007 m. birželio 7 d. Sprendimas *Wunenburger prieš Komisiją*, C-362/05 P, Rink. p. I-4333; 2005 m. spalio 17 d. Nutartis *First Data ir kt. prieš Komisiją*, T-28/02, Rink. p. II-4119

⁴⁴⁴ 2008 m. liepos 10 d. Sprendimas *Bertelsmann ir Sony Corporation of America prieš Impala*, C-413/06 P, dar nepaskelbtas Rinkinyje.

⁴⁴⁵ 2007 m. gruodžio 13 d. generalinės advokatės Kokott išvada byloje *Bertelsmann ir Sony Corporation of America prieš Impala*, C-413/06 P, dar nepaskelbta Rinkinyje.

pati rinka, būtų teisiškai tikra, kad koncentracija buvo įvykdyta teisėtai. Antrasis koncentraciją leidžiantis sprendimas tuo metu negalėjo suteikti tokio teisinio tikrumo, nes artimiausiu metu jis galėjo (vėl) tapti niekiniu. Jei Pirmosios instancijos teismas, vadovaudamasis trečiosios šalies ieškiniu, panaikintų ir antrąją koncentraciją leidžiantį sprendimą, vėl kiltų netikrumo situacija, ir koncentracijoje dalyvaujančios įmonės neturėtų jų koncentraciją leidžiančio sprendimo. Tokia netikrumo situacija, trunkanti keletą mėnesių ar net metų, turėtų neigiamą poveikį koncentracijoje dalyvaujančioms įmonėms bei bendrai rinkoms.

Siekiant kiek įmanoma išvengti tokios netikrumo situacijos bei jos neigiamų pasekmių, pasak generalinės advokatės Kokott, apeliantėms buvo itin svarbu kiek įmanoma greičiau gauti galutinį sprendimą dėl pirmojo koncentraciją leidžiančio sprendimo teisėtumo. Net jeigu Teisingumo Teismui priėmus apeliacinį skundą, proceso situacija neleistų Teisingumo Teismui priimti galutinio sprendimo šioje byloje, ir jis gražintų bylą Pirmosios instancijos teismui, tikėtina, kad galutinis teismo sprendimas dėl pirmojo koncentraciją leidžiančio sprendimo teisėtumo būtų priimtas anksčiau, nei dėl antrojo koncentraciją leidžiančio sprendimo teisėtumo. Taip generalinė advokatė Kokott padarė išvadą, kad apeliantės pakankamai suinteresuotos tęsti šį apeliacinį procesą⁴⁴⁶.

Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys, kad apeliacinėse bylose vien faktas, kad skundžiamame Pirmosios instancijos teismo sprendime apeliantui buvo nurodyta pačiam padengti savo bylinėjimosi išlaidas, patirtas bylą nagrinėjant pirmojoje instancijoje, jokiu būdu nereiškia, kad jis yra suinteresuotas. Taip yra todėl, kad Teisingumo Teismo statuto 58 straipsnio antroji pastraipa nurodo, kad apeliacinis skundas negali būti paduotas vien dėl bylinėjimosi išlaidų. Remiantis minėtos nuostatos formuluote ir tikslu, siekis panaikinti pirmosios instancijos teismo sprendimą dėl bylinėjimosi išlaidų taip

⁴⁴⁶ Teismas, nagrinėdamas bylą, šalių suinteresuotumo klausimo papildomai nekėlė.

pat negali pagrįsti apeliacinio skundo tęsimo. Atitinkamai, tam, kad apeliantas galėtų tęsti apeliacinį procesą, būtina, kad jis turėtų kitokio pobūdžio, t.y. ne vien su bylinėjimosi išlaidomis susijusį suinteresuotumą.

2.6.4. Suinteresuotumo reikalavimo vertinimas

Iš tiesų tai, kad nustatomas toks papildomas priimtino reikalavimas, ypač atsižvelgiant į ir taip griežtą konkrečios sąsajos reikalavimą, teisine prasme nėra visiškai tinkama. ES teismų siekis nenagrinti bylų, kuriose sprendimas neturėtų praktinės vertės, yra suprantamas, tačiau tai gali būti pasiekama ir taikant tiesioginės sąsajos reikalavimą. Be to, vertėtų prisiminti, kad privilegijuotų ieškovų suinteresuotumą Teismas aiškino itin plačiai⁴⁴⁷. Nors ETT ir gana nenoriai atmeta bylas dėl suinteresuotumo trūkumo, vis dėlto, toks papildomas priimtino kriterijus sunkiai suderinamas su *Plaumann* bylos teiginiu, kad Sutarties nuostatos, susijusios su asmenų teise pateikti ieškinį, neturi būti aiškinamos siaurai.

Pastebėtina, kad net ir ginčijant ES teisės aktus naudojantis prejudicinio sprendimo procedūra, būtinas suinteresuotumas. ETT gali atsisakyti priimti nutarimą, kai tarp šalių nacionaliniame procese nėra tikro ginčo⁴⁴⁸. Taip pat ETT atsisakys pateikti nutarimą, jei pateikti klausimai yra hipotetiniai⁴⁴⁹.

⁴⁴⁷ Plačiau apie tai žr. Van Nuffel, Piet. *What's in a Member State? Central And Decentralized Authorities Before the Community Courts*. 38 CMLRev. (2001), p. 871–901.

⁴⁴⁸ Teisingumo Teismo praktika, kuria siekta nenagrinti klausimų, kurie buvo iškelti pareiškus „fiktyvius“ ieškinius, buvo įtvirtinta *Foglia* byloje (1980 m. kovo 11 d. Sprendimas *Foglia v. Novello*, 104/79, Rink. p. 745; 1981 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Foglia v. Novello*, 244/80, Rink. p. 3045). Visgi ji susilaukė autoritetingų mokslininkų kritikos (Žr., pvz. Barav, Ami. *Preliminary Censorship? The Judgment of the European Court in Foglia v. Novello*. 5 ELRev. (1980), p. 443–468.) ir vėliau sušvelninta. Naujesnė Teismo praktika liudija, kad jei ETT atsisako atsakyti į prejudicinį paklausimą, jis tai gali padaryti tik įsitikinęs, jog iš išdėstytų faktinių aplinkybių *visiškai akivaizdu*, kad ginčas iš esmės yra fiktyvus (žr., pvz. 1988 m. rugsėjo 21 d. Sprendimą *Van Eyke*, 267/86, Rink. p. 4769). Neseniai Teisingumo Teismas patikslino, jog dėl to, kad „pagrindinės bylos šalys yra susitarusios dėl siekiamo rezultato, ginčas netampa mažiau tikru“, ir todėl prejudicinis klausimas priimtinas, jei jis yra „objektyviai reikalingas sprendimui pagrindinėje byloje priimti“ Žr. 1995 m. vasario 9 d. Sprendimą *Leclerc-Siplec*, C-412/93, Rink. p. I-179;

tai pat žr. 2005 m. birželio 30 d. generalinio advokato Antonio Tizzano išvadą byloje *Mangold*, C-144/04, Rink. p. I-9981.

⁴⁴⁹ Hipotetinį klausimą iliustruoja Teismo sprendimas *Meilicke* byloje. Šios bylos aplinkybės buvo gana neįprastos. Ieškovas, turėdamas vieną akciją įmonėje, kreipėsi į teismą bendrovių teisės klausimais iš esmės tik tam, kad patvirtintų teiginius, kuriuos jis nagrinėjo savo rašytuose straipsniuose. Nors byloje buvo keliami svarbūs Bendrijos teisės klausimai, ETT atsisakė priimti nutarimą. Įdomiausia tai, kad jei Teismas būtų palaikęs ieškovo teisinius argumentus, tai lemtų jo ieškinio atmetimą. Nors šis Teismo sprendimas diskutuotinas, akivaizdu, kad ginčas byloje buvo sukurtas dirbtinai ir tai lėmė tokią Teismo poziciją. 1992 m. liepos 16 d. Sprendimas *Meilicke*, C-83/91, Rink. p. I-4871.

2.7. Privačių subjektų padėties teisėtumo kontrolės procedūrose vertinimas pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnį

Šiame poskyryje siekiama įvertinti, ar ES sukurta teisėtumo kontrolės sistema atitinka Europos žmogaus teisių konvencijos (EŽTK) 6 straipsnio keliamus reikalavimus. Atsižvelgiant į darbo objektą ir apimtį, šiame kontekste trumpai paminėtina tik su šia sritimi susijusi Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) praktika.

Kaip ir galima tikėtis, siekdami apginti savo teises, privatūs ieškovai yra išbandę ir dar vieną, išeinantį už ES ribų, teisių gynybos būdą – kreipimąsi į EŽTT. Tokie ieškiniai grindžiami mintimi, kad visos ES valstybės narės kartu yra ir EŽTK narės ir joms privalomi šios Konvencijos 6 ir 13 straipsniai. EŽTT taip pat yra nurodęs, jog valstybės Konvencijos narės negali išvengti atsakomybės vien dėl to, jog įgyvendina privalomą viršnacionalinės organizacijos teisę⁴⁵⁰. *Matthews* byloje⁴⁵¹ EŽTT pažymėjo, jog net pripažįstant valstybių narių tam tikrų suverenių teisių perėjimą ES, šios valstybės narės ir toliau atsako pagal Konvenciją, jei įgyvendindamos (net perkeldamos pažodžiui) ES teisę, pažeidžia EŽTK.

Išradingi ieškovai bandė pateikti bylą prieš visas ES valstybes nares kaip bendraatsakovius, teigdami, kad valstybės narės, perduodamos dalį kompetencijos viršnacionalinei organizacijai negali sumenkinti savo įsipareigojimų pagal EŽTK. Kol kas nei vienas ieškinys nebuvo laimėtas⁴⁵². EŽTT laikėsi pozicijos, kad jokie ES teisę įgyvendinantys nacionalinės teisės aktai negali būti peržiūrimi tol, kol ES suteikia lygiavertę pagrindinių teisių apsaugą.

⁴⁵⁰ 1996 m. lapkričio 15 d. EŽTT sprendimas *Cantoni prieš Prancūziją*. Peticijos Nr. 17862/91.

⁴⁵¹ 1999 m. vasario 18 d. EŽTT sprendimas *Matthews prieš Jungtinę Karalystę*. Peticijos Nr. 24833/94.

⁴⁵² Žr., pvz., 2002 m. gegužės 23 d. EŽTT sprendimas *Segi ir kt. prieš 15 ES valstybių narių*. Peticijos Nr. 6422/02; 2004 m. kovo 10 d. EŽTT sprendimas *Senator Lines prieš 15 ES valstybių narių*. Peticijos Nr. 56672/00. Abiejose bylose buvo neišpildytas EŽTT reikalaujamas „aukos“ kriterijus.

Žymiausioje *Bosphorus* byloje⁴⁵³ ieškovų reikalavimai taip pat buvo atmesti, tačiau ši byla pateikė įdomių minčių dėl ES sukurtos sistemos suderinamumo su EŽTK⁴⁵⁴. *Bosphorus* byloje ginčas kilo po to, kai Turkijos bendrovei *Bosphorus* išsinuomojus lėktuvą iš Jugoslavijoje registruotos įmonės, šis buvo konfiskuotas Airijoje dėl to, kad ES buvo nusprendusi taikyti ekonomines sankcijas Jugoslavijai dėl žmogaus teisių bei humanitarinės teisės pažeidimų Bosnijoje ir Hercegovinoje. Nacionaliniam teismui nagrinėjant pagrindinę bylą, ETT buvo pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą, ar tokias sankcijas numatęs reglamentas taikytinas šiuo atveju. ETT nusprendė⁴⁵⁵, kad reglamentu siekiamas tikslas (nutraukti karo padėtį regione ir masinius žmogaus teisių bei humanitarinės teisės pažeidimus Bosnijos ir Hercegovinos Respublikoje) yra itin svarbus tarptautinei bendruomenei, ir minėtas reglamentas yra taikytinas, o lėktuvo areštas negali būti laikomas netinkama ar neproporcinga priemone. Nacionaliniam teismui priėmus galutinį sprendimą, *Bosphorus* kreipėsi į EŽTT dėl teisės į nuosavybę pažeidimo, kartu keldamas atitikimo kitiems EŽTK straipsniams klausimą.

Vienas klausimų, kuris buvo nagrinėjamas EŽTT ir kuris svarbus šiame kontekste, buvo klausimas dėl Bendrijos teisės aktų teisėtumo kontrolės atitikimo Europos žmogaus teisių konvencijai. EŽTT konstatavo, kad Bendrija užtikrina pagrindines teises *tokiu pat būdu* kaip ir Europos žmogaus teisių konvencija (angl. *equivalent to that of the Convention system*), todėl Teismas daro prielaidą, kad Bendrijos teisės aktai ir nacionalinės įgyvendinimo priemonės atitinka minėtą Konvenciją. EŽTT nurodė, kad tiesioginių ieškinių,

⁴⁵³ 2005 m. birželio 30 d. EŽTT sprendimas *Bosphorus prieš Airiją*. Peticijos Nr. 45036/98. Dėl šio sprendimo detalesnės analizės žr. Eckes, Christina. *Does the European Court of Human Rights Provide Protection from the European Community? – The Case of Bosphorus Airways*. 13(1) *European Public Law* (2007), p. 47-67; Kuhnert, Kathrin. *Bosphorus: Double Standards in European Human Rights Protection?* 2(2) *Utrecht Law Review* (2006), p. 177-189; Costello, Cathryn. *The Bosphorus Ruling of the European Court of Human Rights: Fundamental Rights and Blurred Boundaries in Europe*. 6(1) *Human Rights Law Review* (2006), p. 87-130; Moser, Philip; Sawyer, Katrine (ed.). *Making Community Law: The Legacy of Advocate General Jacobs at the European Court of Justice*. Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2008, p. 66-74.

⁴⁵⁴ Ši byla visų pirma svarbi tuo, kad išskėlė klausimą dėl Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Teisingumo Teismo santykio. Visgi, šis klausimas, kaip nepatenkantis į darbo ribas, nebus nagrinėjamas.

⁴⁵⁵ 1996 m. liepos 30 d. Sprendimas *Bosphorus*, C-84/95, Rink. p. I-3953.

pateiktų privačių subjektų pagal EB sutarties 230 straipsnį, atmetimas, nurodant, kad jie turi kreiptis į nacionalinius teismus, nėra nesuderinamas su EŽTK. Tačiau EŽTT atkreipė dėmesį į *locus standi* ribotumą ieškiniuose dėl Bendrijos teisės aktų panaikinimo. Jis taip pat nurodė, kad ši prielaida gali būti traktuojama priešingai, jei manoma, kad kuriuo nors konkrečiu atveju pagrindinių teisių užtikrinimo Bendrijos lygmeniu *akivaizdžiai nepakanka* (angl. *manifestly deficient*)⁴⁵⁶.

Pastebėtina, kad teismas priimdamas šį sprendimą nebuvo vieningas – net 7 teisėjai pateikė atskiras nuomones. Pirmojoje, pasirašytoje 6 teisėjų, sutinkama, kad Bendrija užtikrina pagrindines teises *tokiu pat būdu* kaip ir Europos žmogaus teisių konvencija, neatsižvelgiant į įvairius jos trūkumus, tokius kaip ribota privačių subjektų teisė į ieškinį ir prejudicinių sprendimų procedūros mechanizmas. Tačiau teisėjai pabrėžė, jog dėl šių trūkumų, bei dėl to, kad Bendrija pati nėra prisijungusi prie EŽTK, negalima daryti išvados, kad teisės užtikrinamos tokiu pat būdu *visais atvejais*. Antrojoje atskirojoje nuomonėje teisėjas G. Ress nepritarė tokiai bendrai Bendrijos teisių gynybos atitikimo EŽTK prezumpcijai. Nurodydamas *UPA* ir *Jégo-Quéré* bylas, teisėjas G. Ress pabrėžė, kad Strasbūro teismas nenagrinėjo klausimo, ar ribota teisė į ieškinį yra iš tiesų suderinama su EŽTK 6 straipsniu. Jis pastebėjo, kad iš šio sprendimo negalima daryti išvados, jog EŽTT mano, kad EŽTK 6 straipsnis nereikalauja platesnio EB sutarties 230 straipsnio aiškinimo. Pagrindinių teisių užtikrinimo Bendrijos lygmeniu gali akivaizdžiai nepakakti tai atvejais, kai nebuvo tinkamos galimybės peržiūrėti teisės aktą (angl. *no adequate review*), kai ETT per griežtai aiškina privačių subjektų teisę į ieškinį ar EŽTK numatytos teisės aiškinamos ar taikomos akivaizdžiai klaidingai.

⁴⁵⁶ Kaip pastebi prof. A. Arnall, ETT dėl šios išlygos turi būti itin atsargus tuo atveju, jei taikant priimtimumo taisyklės bylose, susijusiose su EŽTK ginamomis teisėmis, pagrįstai galima abejoti, ar nacionaliniame teisme gali būti pradėta byla. Arnall, Anthony. *The European Union and its Court of Justice*. 2nd edition, Oxford, Oxford University Press, 2006, p. 86.

Šias atskirose nuomonėse pateiktas pastabas reikėtų vertinti bent kaip iš dalies pagrįstas. Iš tiesų, *Bosphorus* sprendimas buvo priimtas vertinant konkrečias bylos aplinkybes, jame nėra vienareikšmio teiginio, kad bet kuriuo atveju ES užtikrina pagrindines teises, įskaitant teisę į veiksmingą teisminę gynybą, garantuojamą EŽTK 6 straipsnyje tokiu pat būdu kaip ir Europos žmogaus teisių konvencija – tą patvirtina numatyta galimybė vertinti priešingai, jei pagrindinių teisių užtikrinimo ES lygmeniu akivaizdžiai nepakanka. Taigi šis sprendimas nepaneigia, kad konkrečiais atvejais ES suteikiama teisių gynybą nepakankama ar nepakankamai veiksminga ir neatitinka EŽTK 6 straipsnio standartų.

Be to, atkreiptinas dėmesys ir į EŽTT nagrinėtą *Posti and Rahko* bylą⁴⁵⁷. Šioje byloje ieškinį pateikė du žvejai, kurie iš valstybės nuomojo žvejybos plotus. Žemės ir miškų ūkio ministerija priėmė minėtų asmenų žvejybos teises veikiantį teisės aktą, kurio jie negalėjo ginčyti. Vienintelis būdas kvestionuoti šio akto teisėtumą buvo jo pažeidimas. Kreipdamiesi į EŽTT ieškovai teigė, kad toks reglamentavimas pažeidžia jų teises, garantuojamas EŽTK 6 straipsnyje. Nors bylos aplinkybės čia buvo specifinės (ieškovai turėjo sutartį dėl žvejybos plotų nuomos, nors ir su išlygomis numatančią ir žvejybos kiekius), šio darbo tyrimo prasme svarbu pastebėti, kad EŽTT konstatavo, jog negali būti reikalaujama, kad asmuo pažeistų teisės aktus tam, kad galėtų įgyvendinti „pilietinę teisę“ pagal EŽTK 6 straipsnį. Ši išvada primena aptartą generalinio advokato išvadą UPA byloje, kur siūlydamas pripažinti ieškinį priimtinu, jis rėmėsi tokiu pat argumentu.

⁴⁵⁷ 2002 m. rugsėjo 24 d. EŽTT sprendimas *Posti and Rahko prieš Suomiją*, 2002. Peticijos Nr. 27824/95.

2.8. Skyriaus apibendrinimas ir išvados

Pagal teisės ginčyti ES teisės aktus apimtį visi ieškovai, teikiantys ieškinius dėl panaikinimo, skirstomi į privilegijuotus, kvaziprivilegijuotus ir neprivilegijuotus ieškovus (fiziniai ir juridiniai asmenys). Tam, kad privilegijuotų ieškovų ieškinys dėl panaikinimo būtų priimtinas, jiems tereikia pateikti ieškinį per nustatytą dviejų mėnesių terminą, o kvaziprivilegijuotiems ieškovams – papildomai įrodyti, kad teikdami ieškinį jie gina savo prerogatyvas. Neprivilegijuotų ieškovų *locus standi* kur kas ribotesnė – jie privalo įrodyti, jog ginčijamas aktas yra tiesiogiai bei konkrečiai su jais susijęs, išskyrus atvejus, kai ginčijamas tiesiogiai taikomas reglamentuojančio pobūdžio aktas (tuomet reikalaujama tik tiesioginės sąsajos), ir jog jie yra suinteresuoti teisės akto panaikinimu.

Privataus subjekto sąvoka SESV 263 straipsnio prasme apima fizinius asmenis, bendroves, verslo asociacijas bei kitas nevyriausybinės organizacijas, valstybių narių vietos bei regioninės valdžios subjektus. Pastebėtina, kad teikti ieškinius dėl panaikinimo gali ne tik Europos Sąjungos valstybių narių privatūs subjektai, bet ir trečiųjų valstybių subjektai, kuriuos veikia ES institucijų priimami teisės aktai.

Tai, kad valstybių narių regioniniai subjektai yra priskiriami prie neprivilegijuotų subjektų, nėra visai tinkama. Regioninių subjektų vaidmuo ES ir valstybėse narėse, jų teisių ir pareigų apimtis skiriasi nuo įprastų juridinių asmenų. Regioniniai subjektai atlieka dalį viešosios valdžios funkcijų, jie dalyvauja ES veikloje ir padeda įgyvendinti jos teisę, be to, bylose, kuriose ieškovai norės remtis vertikaliu direktyvų veikimu, administracinis vienetas bus laikomas valstybės dalimi, o ne privačiu asmeniu. Dėl šios priežasties manytina, kad regioniniai subjektai turėtų turėti kvaziprivilegijuotą statusą savo teisėms ir teisėtiems interesams ginti.

ES teisės akto išorinė forma, sprendžiant, ar jis gali būti ginčijamas SESV 263 prasme, nėra svarbi ir nepriklauso nuo SESV 288 straipsnyje išvardytų aktų rūšių. Ieškiniu dėl panaikinimo gali būti keliamas klausimas tiek dėl rašytinio, tiek dėl žodinio sprendimo teisėtumo. Kur kas daugiau dėmesio skiriama teisės akto turiniui ir galiai: ginčijamas aktas turi būti galutinis ES institucijos aktas, sukeliantis teisinių padarinių. Kalbant apie akto galutinumą pažymėtina, jog ginčijamas aktas turi būti galutinė institucijos valios išraiška, o ne preliminarus ar tarpinis sprendimas, kuris neveikia ieškovo teisių savarankiškai, nepriklausomai nuo galutinio sprendimo. Tačiau Teismo praktikos analizė liudija, kad jei tarpinis sprendimas procese turi savarankiškumo elementą, t.y. papildomai veikia kitas teises ir pareigas nei galutinis sprendimas, jis vis dėlto gali būti pripažintas peržiūrimu. Sprendžiant, ar aktas gali turėti teisinių padarinių, svarbus akto formuluočių griežtumas, institucijos kompetencija priimti privalomus aktus konkrečiu klausimu, ginčijamo akto ar nuostatos galia. Teisinės galios reikalavimas logiškas, nes akto, nesukeliančio teisinių padarinių, teisminė peržiūra ir panaikinimas neturėtų praktinės reikšmės – tai glaudžiai susiję ir su suinteresuotumu pareikšti ieškinį.

SESV 263 straipsnis, numatydamas ieškinių dėl panaikinimo priimtinumą reikalavimus, išskiria reglamentuojančio pobūdžio aktus, tačiau SESV šių aktų sąvokos neapibrėžia. Kol nėra nusistovėjusios teismų praktikos, sąvokos „reglamentuojančio pobūdžio teisės aktai“ reikšmė nėra galutinai aiški, todėl sukuriama tam tikras teisinis netikrumas. Išanalizavus *travaux preparatoires* bei teisės aktų skirstymą pagal Lisabonos sutartį, disertantės nuomone, reglamentuojančio pobūdžio aktais pagal Lisabonos sutartį laikytini visi bendro pobūdžio aktai, išskyrus įstatymo galią turinčius aktus. Taigi reglamentuojančio pobūdžio aktams turėtų būti priskiriami deleguotieji aktai bei įgyvendinantieji aktai (tiek reglamentai, tiek direktyvos, tiek sprendimai). Siekdamas ginčyti reglamentuojančio pobūdžio teisės aktą, kuriam

nerikalingos įgyvendinančios priemonės, ieškovas privalės įrodyti, kad aktas tiesiogiai su juo susijęs; kitais atvejais reikalaujama įrodyti ir konkrečią sąsają.

Su tiesioginės sąsajos reikalavimu susiduriama tuomet, kai aktas adresuojamas trečiajai šaliai, dažnai valstybei narei. Šis priimtinumų reikalavimas nusako, ar asmens padėtį veikia būtent ES, o ne nacionalinės teisės aktas, t.y. ar tarp ES teisės akto ir jo poveikio ieškovo teisinei padėčiai yra tiesioginis priežastinis ryšys. Esminiai klausimai nustatant tiesioginės sąsajos buvimą yra valstybės narės veiksmų laisvės apimtis ir galimybė nustatyti, kaip ja bus pasinaudota. Jei veiksmų laisvė reali, ir atitinkama valstybės institucija nėra išreiškusi, kaip ja naudosis, bei tai negali būti implikuojama iš ankstesnių veiksmų, Teismas greičiausiai nenustatys tiesioginės sąsajos. Tačiau jei trečioji šalis jau yra išreiškusi valią, t.y. yra nurodžiusi, koks sprendimas bus priimtas, ir ES institucijos sprendimas faktiškai tik jai pritaria, aktas bus tiesiogiai susijęs su ieškovu. Pažymėtina, kad jei veiksmų laisvė tėra „grynai teorinė“, t.y. įvertinus konkrečią faktinę situaciją labai nesunkiai galima nuspėti, kokį įgyvendinimo būdą pasirinks valstybė (alternatyvus pasirinkimas būtų nepalankus valstybei finansiškai ar iš bylos aplinkybių aišku, kad valstybė kreipėsi dėl akto priėmimo jau turėdama konkrečių siekių), Teismas paprastai nustato tiesioginę sąsają .

Kai teisės akto adresatas yra kitas privatus asmuo, tiesioginės sąsajos reikalavimas įvykdomas sunkiau. Dažniausi ieškovai tokiose bylose bus teisės akto adresato konkurentai, ginčijantys jam palankų aktą, arba partneriai, kuriems adresatui nepalankus aktas gali būti nenaudingas. Tokiais atvejais ieškovas turi įrodyti, kad adresato teisių ar pareigų modifikavimas yra itin nepalankus ieškovui ir tiesiogiai veikia jo, dažniausiai kaip konkurento rinkoje arba asmens, susijusio su adresato vykdomu ir ES lėšomis finansuojamu projektu, padėtį.

Konkrečios sąsajos kriterijus reikalauja, kad dėl teisinių ar faktinių aplinkybių ieškovas išsiskirtų iš bendro ES teisės akto veikiamų asmenų rato.

Pagrindinį vaidmenį čia jau 50 metų atlieka *Plaumann* testas, pripažįstantis, kad teisės aktas yra konkrečiai susijęs su ieškovu tik tokiu atveju, jeigu jis būtų jam taikomas dėl tam tikrų jam būdingų savybių arba dėl tam tikros faktinės situacijos, kuri jį išskiria iš kitų asmenų, ir todėl jį individualizuoja taip pat kaip ir sprendimo adresatą. Pateikta formulė reiškia, kad tuo atveju, kai priemonė bus taikoma veiklos sričiai ar veiks visą kategoriją asmenų, užsiimančių konkrečia veikla, vien tai, kad asmuo užsiima šia veikla, nebus pakankama pripažįstant jį konkrečiai susijusiu. Tyrimas paliudijo, kad tokios nuostatos nekeičia ir tai, kad konkretus subjektas yra vienas iš nedaugelio ar net vienintelis konkretios rinkos dalyvis, arba kad jis yra veikiamas kiek kitokiu būdu ar net stipriau nei kiti rinkos dalyviai.

Disertantės nuomone, tokia konkretios sąsajos interpretacija, kokia pateikta *Plaumann* byloje, galėtų būti kritikuojama. Tokia išvada nebuvo itin reikalinga praktiniu požiūriu, siekiant apsisaugoti nuo beribio ieškinių kiekio. Be to, Sutartyje nėra nei vienos nuostatos, kuri leistų manyti, kad „tiesiogiai ir konkrečiai susijęs“ turėtų būti aiškinama taip siaurai, kaip Teismas pasirinko *Plaumann* atveju. Visgi Teismas itin nuosekliai savo praktikoje laikosi *Plaumann* formulės, atmesdamas didelę dalį privačių subjektų teikiamų ieškinių, ir abejotina, kad ši praktika pasikeis taikant SESV 263 straipsnį.

Išanalizavus Teismo praktiką darytina išvada, kad „*post-Codorniu*“ bylose *Plaumann* testas tenkinamas ir gali būti nustatoma konkreti sąsaja tais atvejais, kai asmuo priklauso apibrėžtai grupei asmenų, kuriuos veikia teisės aktas, o teisės aktą priėmusi institucija turėjo pareigą atsižvelgti į priimto teisės akto poveikį tokiai apibrėžtai grupei. Dėl pirmojo aspekto atkreiptinas dėmesys į tai, kad visais atvejais ieškovai, kuriems pavyko įrodyti konkrečią sąsają, iki akto priėmimo ėmėsi tam tikrų veiksmų (pavyzdžiui, pateikė prašymą leidimui gauti) ir, tai, ko jie siekė šiais veiksmais, būtų įvykę, jei aktas nebūtų buvęs priimtas (retrospektyvumo aspektas). Dėl institucijos pareigos atsižvelgti į akto poveikį pažymėtina, kad ši pareiga turi būti numatyta teisės aktuose (pirminėje ar antrinėje teisėje).

Codorniu sprendimo palyginimas su kitomis panašiomis bylomis leidžia daryti išvadą, kad tam, kad šio sprendimo išvada būtų galima remtis kaip precedentu, konkrečios asmens ginamos turtinės teisės turi būti matomos, t.y. realiai atsispindėti viešuosiuose registruose ar pan. Viešuosiuose registruose registruotos teisės laikomos žinomomis tretiesiems asmenims, įskaitant ir ES institucijas, todėl šios, priimdamos teisės aktus, turi atsižvelgti į tokias registruotas turtines teises. Taigi *Codorniu* sprendimas galėtų būti naudojamas bylose, kuriose ginamos registruotos teisės į žemę, patentus, prekės ženklus.

Teismo praktikoje išsiskiria specifinė kategorija bylų srityse, kuriose nustatyta administracinė procedūra – tai konkurencijos, valstybės pagalbos ir antidempingo bylos. Bylos šiose srityse pasižymi tuo, kad dažnai būtent ieškovas inicijuoja administracinę procedūrą (pateikia skundą) ar dalyvauja procedūroje, kurios pagrindu priimamas sprendimas, arba yra nepatenkintas jo konkurentui palankiu sprendimu. Dėl dažnai specifinio tokių bylų ryšio su ieškovu, čia konkrečios sąsajos nustatymui taikomi kiek kitokie kriterijai. Konkurencijos bylose pagrindinis yra vadinamasis dalyvavimo administracinėje procedūroje testas – teisės aktai šioje srityje konkurentams suteikia nemažai galimybių teikti skundus dėl antikonkurencinių veiksmų, dalyvauti tyrime ir teikti pastabas. Tuo tarpu esminis veiksnys, lėmęs skirtingą ETT jurisprudenciją antidempingo bylose, yra tai, kad antidempingo mokesčiai gali būti nustatomi tik priemonėmis, priimtomis reglamento forma, o procesas, kurio metu priimamas antidempingo reglamentas, paprastai prasideda konkurentų pateiktu skundu, tyrime nagrinėjama informacija apie konkrečius produktus. Kita vertus, valstybės pagalbos srityje *locus standi* taikomi griežtesni reikalavimai, nei antidempingo ar konkurencijos srityse. Pareiškėjas tokiose bylose ne tik turi būti dalyvavęs tyrimo procedūroje bei būti pagalbos gavėjo konkurentas, jis taip pat privalo įrodyti reikšmingą suteiktos valstybės pagalbos poveikį jo padėčiai rinkoje.

SESV nesuteikia platesnės teisės į ieškinį ir interesų grupėms – jų ieškiniai prilyginami bet kurių kitų juridinių asmenų ieškiniams. Išanalizuota Teismo praktika leidžia daryti išvadą, kad verslo asociacijos ar kitos ekonominius interesus ginančios asociacijos turės teisę ginčyti kitam asmeniui adresuotą teisės aktą jeigu (i) jos atstovaujami nariai arba kai kurie iš jų patys turi teisę pareikšti ieškinį; (ii) asociacija pati turi tinkamą suinteresuotumą pareikšti ieškinį (pavyzdžiui, aktas, kurį prašoma panaikinti, turėjo įtakos asociacijos, kaip derybininkės, pozicijai); (iii) ginčijamame teisės akte jai aiškiai suteiktos procesinės teisės.

Organizacijoms, ginančioms ne ekonominio pobūdžio interesus, įrodyti *locus standi* daug sudėtingiau. Išimtis būtų ieškiniai dėl panaikinimo, pateikti nevyriausybinių organizacijų, kurios pagal Orhuso reglamentą naudojosi administracinių teisės aktų vidaus peržiūra. Kita vertus, vertėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad Lisabonos sutartimi įvykdyti ieškinių dėl panaikinimo priimtinumų reikalavimų pakeitimai, leidžiantys neįrodant konkrečios sąsajos ginčyti reglamentuojančio pobūdžio tiesiogiai taikomus teisės aktus, taip pat gali lemti, kad teisminė gynyba tokio tipo bylose bus labiau prieinama. Reikia pripažinti, kad atsižvelgiant į tai, kad ES teisė jau kurį laiką nebėra susieta vien su prekybos ar ekonomikos sritimis, kai kuriose srityse, tokiose kaip aplinkos ir gyvūnijos apsauga, vartotojų teisės, nevyriausybinių organizacijų *locus standi* ypač svarbi, todėl bet koks teisės į ieškinį liberalizavimas yra sveikintinas.

Suinteresuotumo reikalavimas SESV 263 straipsnio prasme netapatintinas su suinteresuotumo reikalavimu valstybių narių teisinėse sistemose. Ieškiniuose dėl ES teisės akto panaikinimo jis trumpai galėtų būti apibrėžtas kaip reikalavimas, kad asmuo, inicijuojantis procesą, ETT bylos rezultatu būtų suinteresuotas dėl to, kad akto panaikinimas paveiktų jo teisinę padėtį, t.y. keistų jo teisių ar pareigų apimtį. Itin dažnai klausimas dėl ieškovo suinteresuotumo trūkumo kyla tais atvejais, kai ginčijamas aktas bylos nagrinėjimo metu yra panaikintas, pakeistas arba įvykdytas. Išanalizuota

Teismo praktika patvirtino, kad tiek panaikintas, tiek pakeistas, tiek įvykdytas teisės aktas, priklausomai nuo bylos aplinkybių, gali būti pripažintas sukeliančiu teisinių padarinių ir ginčijamas teikiant ieškinį dėl panaikinimo. Svarbu atkreipti dėmesį, kad suinteresuotumo reikalavimas turi būti tenkinamas nuo ieškinio pateikimo iki sprendimo byloje priėmimo momento. Atitinkamai, klausimas dėl suinteresuotumo gali būti tiriamas bet kurioje bylos nagrinėjimo stadijoje.

Moksliniuose darbuose nuolat minimos *UPA* ir *Jégo-Quééré* bylos išsiskyrė bandymu radikaliai pakeisti nusistovėjusį griežtą požiūrį į *locus standi* sampratą ir sušvelninti priimtinumą kriterijų griežtumą. Abiejose bylose kilo klausimas dėl veiksmingos teisminės gynybos užtikrinimo tais atvejais, kai tiesioginis ieškinys negalimas dėl siauros konkrečios sąsajos interpretacijos, o nepažeidus ES teisės akto teisminė gynyba nacionaliniuose teismuose taip pat nepasiekiamą, nes nėra įgyvendinančių priemonių. Nors šis bandymas keisti Teismo praktiką nebuvo sėkmingas ir nepaisant generalinio advokato išvados ir Pirmosios instancijos teismo nuomonės Teismas nusprendė išlaikyti *status quo*, vis dėlto manytina, jog šie sprendimai paskatino ieškinių dėl panaikinimo reformą. Lisabonos sutartis bent iš dalies *UPA* ir *Jégo-Quééré* bylose kilusias dilemas išsprendė, panaikindama konkrečios sąsajos reikalavimą tais atvejais, kai ginčijamas tiesiogiai taikomas reglamentuojančio pobūdžio teisės aktas. Tačiau jei pagal teisėkūros procedūrą priimamas įstatymo galią turintis teisės aktas, teisė į veiksmingą gynybą ir toliau nėra pilnai užtikrinama.

3. Skyrius.

Alternatyvios galimybės privatiems subjektams ginčyti Europos Sąjungos teisės aktus

Before the law sits a gatekeeper. To this gatekeeper comes a man from the country who asks to gain entry into the law. But the gatekeeper says that he cannot grant him entry at the moment. The man thinks about it and then asks if he will be allowed to come in later on. "It is possible," says the gatekeeper, "but not now."

Franz Kafka "Before the Law"⁴⁵⁸

Kaip minėta ankstesniame darbo skyriuje, atmesdami privačių subjektų tiesioginius ieškinius, ES teismai labai dažnai nurodo, kad teisė į veiksmingą teisminę gynybą nėra paneigiama, nes privatūs subjektai gali naudotis kitomis Sutarties numatytais priemonėmis. Iš tiesų, Sutartis įtvirtina du alternatyvius teisėtumo kontrolės būdus – asmuo turi galimybę remtis ES teisės aktų negaliojimu ETT pagal SESV 277 straipsnį (EB sutarties ex 241 straipsnis) (ieškiniai, grindžiami neteisėtumu) arba kelti akto galiojimo klausimą nacionaliniuose teismuose. Pastaruoju atveju privatūs subjektai gali paskatinti nacionalinius teismus pateikti atitinkamus prejudicinius klausimus pagal SESV 267 straipsnį (EB sutarties ex 234 straipsnis, prejudicinio sprendimo procedūra).

Teoriškai šios alternatyvos turėtų užpildyti ieškinių dėl panaikinimo priimtumo reikalavimų sukuriamas spragas, nes, kaip pabrėžė ETT, Sutartis numato išsamią teisinės gynybos priemonių ir procedūrų sistemą, kuri yra sukurta tam, kad Teismas galėtų vykdyti institucijų priimtų teisės aktų teisėtumo kontrolę⁴⁵⁹. Šiame skyriuje tiriamas tokio teiginio pagrįstumas – vertinama, ar SESV 277 straipsnio ir SESV 267 straipsnio suteikiami alternatyvūs teisėtumo kontrolės būdai tinkamai papildo tiesioginius ieškinius,

⁴⁵⁸ „Prie Įstatymo vartų stovi durininkas. Ir ateina pas šį durininką sodietis ir prašosi įleidyti į Įstatymą. Tačiau durininkas sako, kad dabar negalės jo įleisti. Sodietis pagalvoja ir klausia, ar galės kada vėliau įeiti. „Galbūt, – atsako durininkas, – tikrai ne dabar“. Cituojama iš Kafka, Francas. *Procesas*. Vilnius, Vaga, 1981, p. 239-40.

⁴⁵⁹ 1986 m. balandžio 23 d. Sprendimas *Les Verts*, 294/83, Rink. p. 1339.

visuomet garantuodami teisę į gynybą ir padėdami užtikrinti teisę į veiksmingą teisminę gynybą.

3.1. Prašymas ištirti teisės akto teisėtumą remiantis SESV 277 straipsniu

Nepaisant to, kad SESV 263 straipsnio šeštojoje pastraipoje nustatytas terminas yra pasibaigęs, pagal SESV 277 straipsnį bet kuri teismo proceso, kuriame ginčijama Sąjungos institucijos, įstaigos ar organo priimta bendro pobūdžio priemonė, šalis gali remtis SESV 263 straipsnio antrojoje pastraipoje nurodytais pagrindais, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismas tą aktą pripažintų netaikytinu. Ieškiniai, pateikiami remiantis SESV 277 straipsniu, įprastai vadinami ieškiniiais, grindžiamais neteisėtumu.

Straipsnio veikimo mechanizmas nesudėtingas. Gana dažnai, priėmus teisės aktą, kurio atžvilgiu privatus subjektas negalės įrodyti savo tiesioginės ir konkrečios sąsajos, jį įgyvendindama ES institucija (dažniausiai – Komisija) priims antrąjį, išvestinį teisės aktą. Jei tokį išvestinį teisės aktą suinteresuotas privatus subjektas galės ginčyti pateikdamas ieškinį dėl panaikinimo⁴⁶⁰, kartu jis galės prašyti ištirti pirmojo teisės akto teisėtumą pagal SESV 277 straipsnį⁴⁶¹. Pastebėtina, kad tarp šių dviejų teisės aktų turi būti tam tikras realus ryšys⁴⁶².

Sprendžiant, ar bus leista kelti konkrečios bendro pobūdžio priemonės teisėtumo klausimą pagal SESV 277 straipsnį, itin reikšminga tai, ar asmuo turėjo galimybę pateikti ieškinį dėl panaikinimo. Paprastai ETT reikalauja, kad

⁴⁶⁰ SESV 277 straipsniu teoriškai gali būti remiamasi ir ieškiniuose pagal SESV 265 (EB sutarties ex 232 straipsnis), SESV 268 ir SESV 340 (EB sutarties ex 235 ir 288 straipsniai), SESV 272 (EB sutarties ex 238 straipsnis), SESV 258 (EB sutarties ex 226 straipsnis) straipsnius. Plačiau žr. Steiner, Jo; Woods, Lorna; Twigg-Flesner, Christian. *EC Law*. 9th edition, Oxford, Oxford University Press, 2006.

⁴⁶¹ Tokios procedūros tikimybė gana nemaža konkurencijos teisėje. Privačių subjektų teisė ginčyti reglamentus konkurencijos srityje bus ribota ir įrodyti tiesioginę ir konkrečią sąsają praktiškai neįmanoma. Tačiau įgyvendindama reglamento nuostatas, Komisija priima sprendimus, adresuotus konkrečioms privatiems asmenims, pavyzdžiui, sprendimą, kuriuo uždraudžia dalyvauti karteliniame susitarime. Tokį antrąjį sprendimą akto adresatas ar kitas asmuo, įrodęs tiesioginę ir konkrečią sąsają, galės ginčyti pateikdamas ieškinį dėl panaikinimo, o priėmus ieškinį dėl išvestinio teisės akto panaikinimo, asmuo galės remtis SESV 277 straipsniu ir kartu ginčyti pirmąjį teisės aktą.

⁴⁶² Barav, Ami. *Exception of Illegality in Community Law: A Critical Analysis*. 11 CMLRev. (1974), p. 366-386.

asmuo akivaizdžiai neturėtų *locus standi* pateikti ieškinį dėl panaikinimo, tačiau pasitaiko atveju, kai Teismas vertina realią galimybę ginčyti teisės aktą tiesiogiai. Tokiu atveju tiriami du klausimai: pirma, ar, atsižvelgiant į nepastovią Teismo praktiką, privataus subjekto ieškinys būtų buvęs be abejonės priimtinas; antra, ar asmuo, neturėdamas informacijos apie priimtą teisės aktą, turėjo realią galimybę pateikti ieškinį pagal SESV 263 straipsnį per jame numatytą terminą⁴⁶³.

Pagrindinis klausimas šio darbo kontekste visgi yra tai, kokia apimtimi SESV 277 straipsnis papildo privačių subjektų galimybes ginčyti ES teisės aktus.

Simmenthal byloje⁴⁶⁴ Teismas nurodė, kad EB sutarties 241 straipsnis (dabar – SESV 277 straipsnis) užtikrina kiekvienos proceso šalies, siekiančios panaikinti tiesiogiai ir konkrečiai su ja susijusį sprendimą, teisę ginčyti ankstesnių aktų, kurie yra skundžiamo sprendimo teisinis pagrindas, galiojimą tuo atveju, jei ši proceso šalis pagal EB sutarties 230 straipsnį (dabar – SESV 263 straipsnis) neturėjo teisės pareikšti tiesioginio ieškinio dėl šių pirminių aktų panaikinimo. Vis dėlto, kaip matyti iš paties straipsnio formuluotės, esminis SESV 277 straipsnio trūkumas yra tai, kad jis nėra savarankiška priemonė nei pirmojo, nei antrojo teisės akto atžvilgiu, nes ją galima remtis tik tuomet, kai pagrindinis ieškinys byloje pripažįstamas priimtiniu (priimtinumą reglamentuoja SESV 263 straipsnis)⁴⁶⁵. Taigi jei ieškovas neturi teisės reikšti ieškinio dėl išvestinio teisės akto, jis neturės teisės reikalauti ir pirminio teisės akto panaikinimo⁴⁶⁶.

Kitas SESV 277 straipsnio kaip teisės aktų teisėtumo kontrolės būdo trūkumas yra tai, kad pripažinus šalies ieškinį, pateiktą remiantis

⁴⁶³ Hartley, Trevor. C. *The Foundations of European Community Law. An Introduction to the Constitutional and Administrative Law of the European Community*. 5th edition, Oxford, Oxford University Press, 2003, p. 393.

⁴⁶⁴ 1979 m. kovo 6 d. Sprendimas *Simmenthal* 92/78, Rink. p. 777.

⁴⁶⁵ 2002 m. lapkričio 14 d. Sprendimas *Rica Foods*, T-94/00, T-110/00 ir T-159/00, Rink. p. II-4677.

⁴⁶⁶ 2005 m. birželio 28 d. Nutartis *Eridania Sadam ir kt. prieš Komisiją*, T-386/04, Rink. p. II-2531.

SESV 277 straipsniu, pagrįstu, ginčijamas teisės aktas yra netaikomas tik *inter partes* – tik toje byloje, to proceso šalims. Ginčijamas aktas nebus panaikintas, taip pat nebus panaikinti kiti išvestiniai teisės aktai⁴⁶⁷. Atitinkamai, analogiškai išvestiniai teisės aktai, pagrįsti neteisėtu reglamentu, liks galioti, jei jų adresatai laiku nesikreips į teismą pateikdami ieškinį dėl panaikinimo.

Vertėtų atkreipti dėmesį, kad anksčiau galiojęs EB sutarties 241 straipsnis kaip pradinį teisės aktą minėjo ne Sąjungos institucijos, įstaigos ar organo priimtą bendro pobūdžio priemonę, tačiau buvo kur kas specifiškesnis. Tuometinė redakcija kalbėjo apie Europos Parlamento ir Tarybos bendrai priimtą reglamentą arba Tarybos, Komisijos ar Europos centrinio banko priimtą reglamentą. Tai kėlė klausimą, ar tik reglamentai gali būti ginčijami šiuo būdu. Pažymėtina, kad jau tuomet Teismo praktikoje buvo nustatyta, kad prieštaravimas dėl teisėtumo negali apsiriboti aktais, priimtais reglamento forma, bet greičiau turi būti aiškinamas plačiai ir siejamas su akto, dėl kurio teisėtumo pareikštas prieštaravimas, turiniu ir jo „bendru pobūdžiu“⁴⁶⁸. Naudojantis EB sutarties 241 straipsnio procedūra, ETT praktikoje ginčytas pranešimas apie kvietimą dalyvauti konkurse⁴⁶⁹, direktyva⁴⁷⁰, Komisijos gairės⁴⁷¹ bei kiti aktai, kurių sukuriamos pasekmės buvo prilygintos reglamento padariniams⁴⁷². Taigi Lisabonos sutartis – SESV 277 straipsnis – iš esmės tik panaikino Sutarties neaiškumą.

Apibendrinant galima teigti, jog galimybė kelti klausimą dėl ES teisės akto teisėtumo pagal SESV 277 straipsnį tiesiogiai priklauso nuo tolesnių ES

⁴⁶⁷ 1999 m. birželio 17 d. Sprendimas *Associação dos Refinadores de Açúcar Portugueses (ARAP) ir kt.*, T-82/96, Rink. p. II-01889.

⁴⁶⁸ 1979 m. kovo 6 d. Sprendimas *Simmenthal prieš Komisiją*, 92/78, Rink. p. 777. Taip pat žr. 1993 m. spalio 26 d. Sprendimą *Reinartz prieš Komisiją*, T-6/92 ir T-52/92, Rink. p. II-1047; 2001 m. spalio 2 d. Sprendimą *Martinez ir kt. prieš Parlamentą*, T-222/99, T-327/99 ir T-329/99, Rink. p. II-2823.

⁴⁶⁹ 1979 m. kovo 6 d. Sprendimas *Simmenthal prieš Komisiją*, 92/78, Rink. p. 777.

⁴⁷⁰ 1999 m. gruodžio 1 d. Sprendimas *Boehringer prieš Tarybą ir Komisiją*, T-125/96 ir T-152/96, Rink. p. II-3427.

⁴⁷¹ 2005 m. birželio 28 d. Sprendimas *Dansk Rørindustri ir kt. prieš Komisiją*, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ir C-213/02 P, Rink. p. I-5425.

⁴⁷² Plačiau žr. Lenaerts, Koen; Arts, Dirk; Maselis, Ignace; Bray, Robert. *Procedural Law of the European Union*. 2nd edition, London, Sweet & Maxwell, 2006, p. 347.

teisės aktų ir galimybių juos ginčyti⁴⁷³ bei yra mažai susijusi su savarankiška privataus subjekto iniciatyva. Taigi, būtent SESV 267 straipsnyje įtvirtinta procedūra laikytina esminiu tiesioginius ieškinius papildančiu komponentu ETT apibrėžtoje išsamioje Sutarties teisinių gynbos priemonių sistemoje.

⁴⁷³ Kaip rodo praktika, šiuo straipsniu remiamasi retai.

3.2. Prejudicinių sprendimų procedūra kaip ES teisės aktų teisėtumo kontrolės būdas

ETT teisėjas prof. P. Kūris viename savo straipsnių nurodė, kad prejudiciniai sprendimai dėl ES teisės akto galiojimo tam tikra prasme papildo tiesioginius ieškinius dėl panaikinimo. Kaip ir ieškiniai dėl panaikinimo, jie yra ES teisės aktų teisėtumo kontrolės būdas⁴⁷⁴. Ši nuomonė puikiai atspindi Teismo praktiką – atmesdamas tiesioginį ieškinį kaip nepriimtina, ETT dažnai šalims nurodo galimybę naudotis alternatyviomis teisių gynybos priemonėmis, ypač prejudiciniais sprendimais. Atsižvelgiant į tai, įvertintina, ar prejudicinio sprendimo procedūra yra tinkama ir efektyvi alternatyva, papildanti tiesioginių ieškinių suteikiamas galimybes.

Visų pirma primintina, kad priėmus Lisabonos sutartį Maastrichto sutartimi nustatyta ramsčių sistema išnyko. Atitinkamai, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas įgijo kompetenciją visais su Europos Sąjungos teise susijusiais klausimais, išskyrus Sutartyse numatytas išimtis⁴⁷⁵. Kadangi neliko ramsčių ir buvo panaikinti ES sutarties 35⁴⁷⁶ ir EB sutarties 68⁴⁷⁷ straipsniai, kuriais buvo ribojama Teismo kompetencija, Teismas įgijo bendrąją

⁴⁷⁴ Kūris, Pranas. *Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme*. Vilnius, Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2006 6(84).

⁴⁷⁵ ES sutarties 19 straipsnis.

⁴⁷⁶ Remiantis šiuo straipsniu, prašymą priimti prejudicinį sprendimą dėl Bendrijos institucijų aktų, priimtų policijos ir teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose srityje, galėjo pateikti tik Teisingumo Teismo kompetenciją pripažinusių valstybių narių teismai. Be to, valstybės narės turėjo atskirai nustatyti, ar į ETT gali kreiptis visi teismai, ar tik tie, kurių sprendimai toliau teismine tvarka neskundžiami.

⁴⁷⁷ Pagal EB sutarties 68 straipsnį dėl institucijų aktų, priimtų EB sutarties trečiosios dalies IV antraštinės dalies srityse (vizų, prieglobsčio, imigracijos ir kitos su laisvu asmenų judėjimu susijusios politikos sritys), ypač teismų kompetencijos ir teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo srityje, prašymą priimti prejudicinį sprendimą galėdavo pateikti tik teismas, kurio sprendimai toliau teismine tvarka neskundžiami. Todėl net būdamas tikras dėl atitinkamo teisės akto tikėtino neteisėtumo, nacionalinio pirmosios instancijos ar apeliacinio teismo teisėjas visgi būdavo priverstas jį taikyti ir negalėdavo šiuo klausimu kreiptis į Teisingumo Teismą. Atkreiptinas dėmesys, jog tokiose bylose nacionalinio pirmosios instancijos ar apeliacinio teismo teisėjas apskritai net negalėdavo užtikrinti teisminės apsaugos, nes laikinai sustabdyti tam tikro Bendrijos teisės akto taikymą įmanoma tik tuomet, kai kartu pateikiamas prašymas priimti prejudicinį sprendimą dėl akto galiojimo. Žr. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui, regionų komitetui ir Europos Bendrijų Teisingumo Teismui dėl Europos Bendrijos steigimo sutarties IV antraštinės dalies nuostatų dėl Teisingumo Teismo įgaliojimų suderinimo siekiant užtikrinti veiksmingesnę teisminę apsaugą, KOM(2006) 346 galutinis, Briuselis.

kompetenciją priimti prejudicinius sprendimus laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės srityje⁴⁷⁸. Vis dėlto, bendrai užsienio ir saugumo politikai (BUSP), kaip minėta šio darbo 2.1.2. poskyryje, toliau taikomos specialios taisyklės ir procedūros.

Vadovaujantis SESV 267 straipsniu, prejudicinis sprendimas gali būti priimtas dėl (i) ES teisės aiškinimo (įskaitant Sutartis) ir (ii) Sąjungos institucijų, įstaigų ar organų aktų galiojimo. Šio darbo kontekste, tiriant privačių asmenų galimybes dalyvauti ES teisės aktų teisėtumo priežiūros procedūrose, aktualus tik prejudicinio sprendimo, kuriuo sprendžiamas klausimas dėl ES teisės akto galiojimo, institutas⁴⁷⁹.

Naudojantis prejudicinio sprendimo procedūra gali būti ginčijamas bet koks privalomas Sąjungos antrinės teisės aktas (išskyrus ribojimus BUSP srityje)⁴⁸⁰. Tačiau tokio akto teisėtumo klausimas turi kilti iš nacionaliniame teisme nagrinėjamos bylos aplinkybių bei turi būti pateiktas nacionalinio teismo. Kadangi *Foto-Frost* byloje⁴⁸¹ ETT nustatė, jog nacionaliniai teismai neturi jurisdikcijos patys pripažinti ES institucijų aktų negaliojančiais, tuo atveju, jei bet kurios pakopos nacionaliniam teismui kyla abejonių dėl ES teisės akto galiojimo, jis privalo kreiptis į ETT prašydamas priimti prejudicinį sprendimą.

⁴⁷⁸ Plačiau apie Lisabonos sutarties poveikį prejudiciniams sprendimams šiose srityse žr. *Treaty of Lisbon: An Impact Assessment*. 10th Report of Session 2007-08 Volume I: Report: House of Lords Paper 62-I Session 2007-08 (HL) (v. 1), p. 124-126.

⁴⁷⁹ Įdomu pastebėti, jog faktas, kad ETT jau yra pateikęs prejudicinį sprendimą dėl teisės akto išaiškinimo, neriboja nacionalinio teismo teisės prašyti priimti sprendimą dėl jo galiojimo. 2002 m. kovo 19 d. Sprendimas *Hervein ir kt.*, C-393/99 ir C-394/99, Rink. p. I-2829.

⁴⁸⁰ Pažymėtina, kad nacionaliniai teismai negali kvestionuoti, o ETT negali priimti prejudicinio sprendimo dėl Sutarčių ar jų pakeitimų, Sutarčių priedų ir protokolų pripažinimo negaliojančiais. Kaip ir tiesioginių ieškinių atveju, gali būti keliamas klausimas tik dėl antrinės teisės aktų teisėtumo. Tuo tarpu jei priimamas prejudicinis sprendimas dėl ES teisės aiškinimo, Teismas gali aiškinti tiek pirminę, tiek antrinę ES teisę.

⁴⁸¹ 1987 m. spalio 22 d. Sprendimas *Foto Frost*, 314/85, Rink. p. 4199. Taigi Teisingumo Teismas yra vienintelis kompetentingas pripažinti ES aktą negaliojančiu. Žr. 1991 m. vasario 21 d. Sprendimas *Zuckerfabrik Süderdithmarschen ir Zuckerfabrik Soest*, C-143/88 ir C-92/89, Rink. p. I-415; 2006 m. sausio 10 d. Sprendimas *IATA ir ELFAA*, C-344/04, Rink. p. I-403.

Nacionalinių teismų įtraukimas sprendžiant klausimą dėl Sąjungos teisės galiojimo suteikia ES teisei „artumo“ (angl. *local presence*) tiek institucine, tiek materialiaja prasme. Institucine prasme procedūra leidžia piliečiams kreiptis į jiems artimus teismus, kuriuose tiek ieškovai, tiek teisėjai vartoja visiems suprantamą proceso kalbą. Materialiaja prasme nacionalinių teismų dalyvavimas vertinant ES teisės teisėtumą yra ES teisės viršenybės ir tiesioginio veikimo atsvara⁴⁸², o taip pat ir būtina sąlyga šių principų veikimui. Žvelgiant kitu aspektu, suteikdami privatiems subjektams teisminę gynybą tiek prieš nacionalinius teisės aktus, tiek ir netiesiogiai prieš ES teisės aktus, dėl jų prašant ETT priimti prejudicinį sprendimą, nacionaliniai teismai įgyvendina „vieno langelio principą“ (angl. *one-stop-shop*).

Prejudicinių sprendimų procedūra, lyginant su tiesioginiais ieškiniais, turi ir keletą kitų privalumų. Pirma, netaikomas ribojantis dviejų mėnesių terminas ieškiniams pateikti. Antra, privatūs ieškovai gali ginčyti visus antrinės teisės aktus, įskaitant neprivalomus teisės aktus⁴⁸³. Prašydamas priimti prejudicinį sprendimą nacionalinis teismas nėra varžomas ir teisės akto tiesioginio veikimo – *British American Tobacco* byloje⁴⁸⁴ buvo nagrinėjamas direktyvos galiojimas nepaisant to, kad dar nebuvo suėjęs jos įgyvendinimo terminas.

Vis dėlto, prejudicinių sprendimų procedūra, kaip alternatyva tiesioginiams ieškiniams, kelia nemažai abejonių dėl veiksmingos teisminės gynybos. Tolesnėje dalyje aptarus SESV 263 straipsnio ir SESV 267 straipsnio

⁴⁸² Enchelmaier, Stefan. *No-One Slips Through the Net? Latest Developments, and Non-Developments, in the European Court of Justice's Jurisprudence on Art. 230(4) EC*. 24 Yearbook of European Law (2005), p. 173-221.

⁴⁸³ Teismas yra pateikęs prejudicinį sprendimą dėl, pvz., rekomendacijos. Žr., 1989 m. gruodžio 13 d. Sprendimą *Grimaldi*, 322/88, Rink. p. 4407; 1976 m. birželio 15 d. Sprendimą *Frecassetti prieš Administrazione delle Finanze dello Statu*, 113/75, Rink. p. 983; 1977 m. birželio 9 d. Sprendimą *Van Ameyde prieš UCI*, 90/76, Rink. p. 1091. Taip pat žr. Senden, Linda. *Soft law in European Community Law*. Oxford, Portland, Hart Publishing, 2004.

⁴⁸⁴ 2002 m. gruodžio 10 d. Sprendimas *British American Tobacco (Investments) ir Imperial Tobacco*, C-491/01, Rink. p. I-11453.

santyki, šio darbo 3.2.2 poskyryje bus tiriami prejudicinio sprendimo kaip ES teisės aktų teisminės kontrolės būdo trūkumai.

3.2.1. SESV 263 straipsnio ir SESV 267 straipsnio santykis

Neabejotinai kyla klausimas, ar privatus asmuo gali naudotis abiem teisminės gynybos būdais, t.y. pateikti ieškinį dėl panaikinimo ir kreiptis į nacionalinį teismą, tikintis pastarojo kreipimosi į ETT, bei ar jis gali pasirinkti vieną jam priimtinesnį gynybos būdą. Tokia dilema paprastai kyla tuomet, kai privatų subjektą pirmiausiai tiesiogiai ir konkrečiai ima veikti priimtas ES teisės aktas (pvz., sprendimas, adresuotas valstybei narei), o vėliau – ir atitinkamas valstybės narės aktas, įgyvendinantis tokį ES teisės aktą.

Klausimas, ar galima pasirinkti priimtinesnę procedūrą, buvo atsakytas *TWD Textilwerke* byloje⁴⁸⁵. Komisija priėmė sprendimą, adresuotą Vokietijai, kuriuo pareikalavo iš *TWD* bendrovės grąžinti neteisėtai suteiktą valstybės pagalbą. Akivaizdu, kad *TWD* galėjo pateikti ieškinį dėl tokio Bendrijos teisės akto panaikinimo, nes iš ankstesnės jurisprudencijos nesunkiai buvo galima spręsti, kad *TWD* būtų laikoma tiesiogiai ir konkrečiai susijusia, todėl turėtų *locus standi*. Be to, Vokietijos Vyriausybė informavo *TWD* apie tokio ieškinio galimybę, tačiau ši ieškinio dėl panaikinimo nepateikė.

Vėliau, Vokietijai priėmus nacionalinį sprendimą, kuriuo įgyvendintas minėtas Bendrijos reikalavimas, *TWD* nacionaliniame teisme pateikė ieškinį, grindžiamą Bendrijos teisės akto neteisėtumu. Nacionalinis teismas kreipėsi į ETT dėl prejudicinio sprendimo klausdamas, ar galima remtis Bendrijos teisės akto neteisėtumu, jei asmuo šio akto neginčijo naudodamasis EB sutarties 230 straipsnio procedūra. ETT atsakymas buvo neigiamas.

⁴⁸⁵ 1994 m. kovo 9 d. Sprendimas *TWD Textilwerke Deggendorf*, C-188/92, Rink. p. I-833.

Taip buvo įtvirtinta taisyklė, kad jei ieškovas gali apginti savo teises pateikdamas ieškinį dėl teisės akto panaikinimo, jis *privalo* rinktis šį *tiesioginį* kelią⁴⁸⁶. Taigi, asmuo, praleidęs senaties terminą ieškiniui dėl ES teisės akto panaikinimo pagal SESV 263 straipsnį pareikšti, turi susitaikyti su tuo, kad šis teisės aktas nebegali būti skundžiamas, ir jis vėliau nebegali net ir netiesiogiai ginčyti jo teisėtumo nacionaliniuose teismuose.

Olandų profesoriaus R. Widdershoven nuomone⁴⁸⁷, šiame kontekste labai svarbūs trys aspektai. Pirma, teigiamas ETT atsakymas būtų leidęs asmeniui įveikti Bendrijos teisės akto galutinumą, kurį šis įgijo pasibaigus ieškinio dėl panaikinimo pateikimo terminui. Tai būtų nesuderinama su teisinio tikrumo reikalavimu. Antra, *TWD* ieškinys dėl panaikinimo neabejotinai būtų buvęs priimtinas. Trečia, *TWD* buvo informuotas apie Komisijos sprendimą ir apie galimybę jį ginčyti ETT.

Reikia pripažinti, kad jei ieškinio dėl panaikinimo priimtumas nėra toks akivaizdus, ETT nebūna toks griežtas. Praktikos analizė liudija, kad jei ieškovai tokiose bylose ir nesikreipė dėl ES teisės aktų panaikinimo pagal EB sutarties 230 straipsnį, ETT neatsisakė priimti atitinkamus prejudicinius sprendimus⁴⁸⁸.

Taigi paprastai Teismas nepriims bylos nagrinėti prejudicinio kreipimosi forma, jei ieškovas akivaizdžiai galėjo teisės aktą ginčyti pagal SESV 263 straipsnį, bet to nepadarė. Vis dėlto, tais atvejais, kai ES teisės aktas adresuojamas kitam asmeniui, ginčytina, ar draudimas prašyti nacionalinio teismo kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, visais atvejais būtų pagrįstas⁴⁸⁹. Neabejotina, kad siekiant užtikrinti teisinio tikrumo principą ES teisės akto

⁴⁸⁶ Taip pat žr. 2001 m. vasario 15 d. Sprendimą *Nachi Europe*, C-239/99, Rink. p. I-1197.

⁴⁸⁷ Rob Widdershoven apžvalga knygoje Seerden, Rene; Storink, Frits (ed.). *Administrative Law of the European Union, its Member States and the United States*. Antwerpen-Groningen, Intersentia Uitgevers, 2002.

⁴⁸⁸ 1996 m. gruodžio 12 d. Sprendimas *Accrington Beef ir kt.*, C-241/95, Rink. p. I-6699; 1997 m. lapkričio 11 d. Sprendimas *Eurotunnel ir kt.*, C-408/95, Rink. p. I-6315; 2009 m. liepos 2 d. Sprendimas *Bavaria NV ir kt.*, C-343/07, dar neskelbtas Rinkinyje.

⁴⁸⁹ Steiner, Jo. *Enforcing EC Law*. London, Blackstone Press Limited, 1995, p. 135.

adresatas turi laikytis akto ginčijimo terminų ir pasinaudoti SESV 263 straipsnio procedūra. Tačiau kai ES aktas adresuotas trečiajam asmeniui ir ieškovas nacionaliniame teisme siekia remtis būtent tokio akto neteisėtumu, kyla klausimas, ar tikrai asmuo negali pasinaudoti prejudicinio sprendimo procedūra vien dėl to, kad jis galėjo ginčyti ES teisės aktą SESV 263 straipsnio pagrindu.

Neabejotina, kad tiek ES, tiek valstybės narės turi užtikrinti veiksmingą teisinę gynybą. Todėl tokiose situacijose kaip *TWD Textilwerke* byloje, ypač tais atvejais, kai asmuo nebuvo informuotas apie akto priėmimą asmeniškai, arba informuotas buvo ne iš karto, liberalesnė pozicija nepaneigtų išvystytos Teismo praktikos, bet labiau užtikrintų privačių subjektų teisių gynybą. Savaimė suprantama, svarbu atsižvelgti į viešąjį interesą, šiuo atveju išreiškiamą teisinio tikrumo principu, tačiau, kita vertus, dviejų mėnesių terminas yra išties gana trumpas laiko tarpas ieškiniui pareikšti. Toks terminas pateisinamas, kai aktas adresuojamas pačiam asmeniui, tačiau tais atvejais, kai jis skiriamas trečiajam asmeniui, minėtas terminas gali būti nepagrįstai ribojantis.

Atkreiptinas dėmesys, kad aptariamasis reikalavimas nekliudo paraleliai pradėti procesų ETT ir nacionaliniame teisme. Taigi nedraudžiama naudotis abiem gynybos galimybėmis iš karto. Štai *Rau* byloje⁴⁹⁰ ETT priėmė nacionalinio teismo prašymą ištirti teisės akto galiojimą nepaisant to, kad viena proceso šalių tokį ieškinį buvo pateikusi ir tiesiogiai. Teismas nurodė, kad galimybė pateikti tiesioginį ieškinį neatima galimybės pateikti ieškinio nacionaliniame teisme dėl įgyvendinančios priemonės, kartu teigiant, kad ES teisės aktas, kurio pagrindu priimtas atitinkamas nacionalinis teisės aktas, yra negaliojantis.

⁴⁹⁰ 1987 m. gegužės 21 d. Sprendimas *Walter Rau Lebensmittelwerke ir kiti prieš Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung*, 133/85-136/85, Rink. p. 2289.

3.2.2. Prejudicinio sprendimo procedūros kaip alternatyvos ieškiniams dėl panaikinimo trūkumai

Šiame skyriuje siekiama nustatyti, ar teisinga darbe keliama hipotezė, kad prejudicinių sprendimų procedūros teikiamos galimybės iš tiesų neužpildo teisės į veiksmingą teisminę gynybą spragu, kurias sukuria ribota privačių subjektų *locus standi* ES teismuose. Norint atsakyti į šiuos klausimus, būtina išnagrinėti prejudicinių sprendimų procedūros kaip alternatyvos tiesioginiams ieškiniams trūkumus bei įvertinti, ar identifikuoti trūkumai yra esminiai ar gana mažareikšmiai.

Toliau aptariami prejudicinių sprendimų procedūros kaip alternatyvos tiesioginiams ieškiniams trūkumai pagal savo pobūdį galėtų būti suskirstyti tokia tvarka:

- (i) **Materialieji trūkumai.** Šiai grupei priskirtini tokie trūkumai kaip prejudicinio sprendimo procedūros pirminė paskirtis, kuri nėra suteikti privatiems subjektams teisės kreiptis į ETT, bei išimtinė nacionalinio teismo teisė spręsti dėl prejudicinio kreipimosi reikalingumo ir paklausimo formuluotės. Be to, materialiesiems trūkumams priskirtina ir tai, jog prejudicinio sprendimo procedūra galima tik esant ginčui bei įgyvendinantiems nacionalinės teisės aktams arba teisės pažeidimui.
- (ii) **Praktiniai procesiniai trūkumai.** Vykstant prejudicinio sprendimo procedūrai dažnai kyla problemų, susijusių su laikinųjų apsaugos priemonių taikymu, proceso trukme bei finansinėmis sąnaudomis. Šie trūkumai laikytini praktiniais procesiniais trūkumais.
- (iii) **Trūkumai, susiję su nevienodu (nenuosekliu) prejudicinio sprendimo procedūros taikymu.** Valstybėse narėse nėra užtikrinamas vienodas (nuoseklus) prejudicinio sprendimo procedūros taikymas. Tokį nevienodumą (nenuoseklumą) lemia

patys įvairiausi veiksniai, tokie kaip skirtinga valstybių narių teisinė kultūra, teisėjų paruošimas, teismų sistemos ypatumai, teisėjų asmeninės savybės ir kiti.

C. Koch gana taikliai visus prejudicinio sprendimo procedūros kaip ES teisės aktų teisminės kontrolės būdo trūkumus suskirsto į dvi grupes: visiškai paneigiančius teisę į gynybą (angl. *complete denial of remedy*) bei paneigiančius veiksmingą teisminę gynybą (angl. *denial of an effective remedy*)⁴⁹¹. Pirmoji grupė siejama su situacijomis, kai privatus subjektas neturi galimybių pradėti proceso nacionaliniame teisme, todėl prejudicinio sprendimo procedūra jam nepasiekiamą, antroji grupė apima trūkumus, liudijančius, kad prejudicinis sprendimas dažnai nėra tinkama alternatyva, užtikrinanti veiksmingą teisminę gynybą.

3.2.2.1. Skirtinga prejudicinio sprendimo procedūros pirminė paskirtis

Kaip pažymėjo generalinis advokatas Mengozzi *Gestoras Pro Amnistia* byloje⁴⁹², prašymas priimti prejudicinį sprendimą nėra teisių gynimo priemonė tikraja šios sąvokos prasme. Toks prašymas visų pirma yra nacionalinių teismų ir Teisingumo Teismo bendradarbiavimo priemonė, naudojama nagrinėjant ieškinį, kuris gali būti pareikštas nacionaliniuose teismuose.

Tokia generalinio advokato išvada yra pakankamai pagrįsta. Pirminė prejudicinių sprendimų procedūros paskirtis yra neleisti nacionaliniams teismams priimti ES teisei prieštaraujančių sprendimų bei užtikrinti, kad valstybėse narėse formuotųsi nacionalinė teismų praktika, atitinkanti ES teisės

⁴⁹¹ Koch, Cornelia. *Locus Standi of Private Applicants Under the EU Constitution: Preserving Gaps in the Protection of Individuals' Right to an Effective Remedy*. 30 ELRev. (2005), p. 511-527.

⁴⁹² 2006 m. spalio 26 d. generalinio advokato Mengozzi išvada byloje *Gestoras Pro Amnistia, Juan Mari Olano Olano ir Julen Zelarain Errasti prieš Tarybą*, C-354/04 P, Rink. p. I-01579.

normų turinį bei paskirtį⁴⁹³. Prejudicinio sprendimo procedūra taip pat siekiama, kad tarp nacionalinių aukščiausių teismų ir Teisingumo Teismo nekiltų konkurencija dėl teisės aiškinti Sąjungos teisę⁴⁹⁴. Taigi būtų galima išskirti kelias pagrindines prejudicinių sprendimų procedūros funkcijas:

- (i) Vieningo ES teisės aiškinimo užtikrinimas. Sąjungos teisė privalo būti vienoda visose valstybėse narėse, todėl būtina, kad ES teisės neaiškumus spręstų viena institucija. Priešingu atveju kiekvienos valstybės narės teismai galėtų tas pačias ES teisės nuostatas aiškinti skirtingai.
- (ii) Sąjungos teisės taikymo palengvinimas. Nacionaliniam teismui susidūrus su ES teisės taikymo klausimu, prejudicinis sprendimas suteikia galimybę gauti kompetentingą patarimą, kartu neprarandant jurisdikcijos ir kontrolės nagrinėjamų klausimų atžvilgiu.
- (iii) Asmens teisių apsauga. Tai netiesioginė, išvestinė prejudicinių sprendimų funkcija, ypač aktyviai pasireiškianti tais atvejais, kai ES teisė galėtų būti palankesnė asmeniui, o nacionalinė teisė riboja jo teises. Jei nacionalinis teismas nesikreiptų į ETT ir priimtų sprendimą pats, tai galėtų lemti asmens teisių pažeidimą⁴⁹⁵.
- (iv) Netiesioginė ES teisės aktų teisėtumo kontrolė. Tai išvestinė funkcija, labiau laikytina aukščiau minėtų funkcijų pasekme, nei savarankiška funkcija.

⁴⁹³ Profesorių L.J. Brinkhorst ir H.G. Schemers nuomone, siekiant užtikrinti vienodą ES teisės aiškinimą ir taikymą, būtų buvę naudinga ETT suteikti aukščiausio apeliacinio teismo statusą. Vis dėlto, tai buvo politiškai nepriimtina valstybėms narėms. Jos nenorėjo sukurti teismo, kuris būtų viršesnis už jų nacionalinius teismus. Todėl buvo pasirinktas bendradarbiavimo tarp ETT ir nacionalinių teismų modelis. Brinkhorst, Laurens J.; Schemers, Henry G. *Judicial Review in the European Communities*. 2nd edition, Deventer, Kluwer, 1977, p.250.

⁴⁹⁴ Žr. Lapinskas, Kęstutis. *Europos tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio problemos*. Prieiga internetu: <http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/06.pdf>.

⁴⁹⁵ 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas *Köbler*, C-224/01, Rink. p. I-10239.

Taigi prejudicinio sprendimo procedūra visų pirma yra teismų bendradarbiavimo forma, o ne privačių subjektų teisių gynimo priemonė. Atitinkamai, visa Teisingumo Teismo praktika bei doktrina prejudicinius sprendimus vertino kaip teismų bendradarbiavimo instrumentą, ir pirmiausiai remiantis šiuo požiūriu formavo jų naudojimo kryptį. Gali kilti klausimas, kodėl tai svarbu. Atsakymas gana paprastas: visi teisės institutai, įskaitant tiesioginius ieškinius bei prejudicinius sprendimus, yra sukurti tam tikrai funkcijai vykdyti, ir būtent jai yra maksimaliai pritaikyti. Tai, kad jie gali atlikti ir „antrines“ funkcijas, ne visada reikš, kad jie jas vykdys pakankamai. Kaip instrumentas, tiesiogiai neskirtas privačių subjektų teisėms prieš neteisėtus Sąjungos aktus ginti siekiant jų panaikinimo, prejudicinio sprendimo procedūra nesumodeliuota taip, kad šią funkciją ji visuomet atliktų tinkamai ir nuosekliai. Atskirais atvejais ji gali būti veiksminga, bet tikėtis, jog ji tokia bus visais atvejais, sunku.

3.2.2.2. Išimtinė nacionalinio teismo teisė pateikti prejudicinius klausimus

Teismo praktika suteikia nacionaliniams teismams didelę laisvę (pranc. *marge d'appréciation*) vertinant prašymo priimti prejudicinį sprendimą tikslingumo klausimą⁴⁹⁶. Dar *Costa prieš ENEL* byloje⁴⁹⁷ Vyriausybė bandė ginčyti kreipimosi priimtinumą, motyvuodama tuo, kad prejudicinis sprendimas toje byloje nebuvo būtinas ginčui nacionaliniame teisme išspręsti.

⁴⁹⁶ Didelį pasitikėjimą nacionaliniais teismais liudija ir *Lyckeskog* byla, kurioje spręstas klausimas, kas laikytina paskutinės instancijos teismu. Švedijoje apeliacinio teismo (*Hovrätt*) sprendimai gali būti apskųsti Aukščiausiam teismui (*Högsta domstol*). Vis dėlto, privačių asmenų pateikti kasaciniai skundai nagrinėjami tik tuomet, jei Aukščiausiasis teismas nusprendžia, kad skundas priimtinas (taip nusprendžiama tuomet, kai byloje keliami svarbūs teisės klausimai). Nacionalinis teismas pateikė ETT klausimą, ar tokio skundo galimybė reiškia, jog sprendimas yra skundžiamas. Teismas pareiškė, kad nacionalinė sistema, kurioje kasacijos teisė priklauso nuo to, ar aukščiausiasis šalies teismas suteiks tam leidimą ir laikys skundą priimtinu, nepažeidžia asmenų teisės apginti savo interesus teisme. ETT nurodė, kad jei kyla klausimas dėl Bendrijos teisės aiškinimo ar galiojimo, Aukščiausiasis teismas, spręsdamas kasacinio skundo priimtinumą arba vėlesniame bylos nagrinėjimo etape, turės pareigą kreiptis į ETT. Ši byla taip pat patvirtina, jog ETT siekia, kad nacionaliniai teismai išspręstų kiek įmanoma daugiau bylų, susijusių su ES teise. 2002 m. birželio 4 d. Sprendimas *Lyckeskog*, C-99/00, Rink. p. I-4839.

⁴⁹⁷ 1964 m. liepos 15 d. Sprendimas *Costa prieš ENEL*, 6/64, Rink. p. 1141.

Tačiau ETT, aiškiai atribodamas savo ir nacionalinių teismų kompetenciją, nurodė, kad jis negali tirti bylos faktų ar kritikuoti tas priežastis bei tikslus, dėl kurių į jį buvo kreiptasi. *Bosman* byloje⁴⁹⁸ Teismas konstatavo, kad tik pagrindinę bylą nagrinėjantis nacionalinis teismas, atsižvelgdamas į bylos ypatybes, įvertina tiek prejudicinio sprendimo reikalingumą sprendimui pagrindinėje byloje priimti, tiek klausimų, kuriuos jis pateikia Teismui, reikšmingumą.

Anot prof. P. Kūrio, prejudicinių sprendimų procedūra gali būti traktuojama kaip „tarpininkavimo procedūra“ atskiro piliečio atžvilgiu⁴⁹⁹. Nors bylos šalys turi galimybių daryti vienokią ar kitokią įtaką priimant tokį nacionalinio teismo sprendimą, vis dėlto, kaip pastebi prof. P. Kūris, nacionalinių teismų nepriklausomumas sprendžiant, ar būtina kreiptis į ETT, yra nekvestionuojamas⁵⁰⁰.

Pastebėtina, kad daugumai valstybių narių teismų prejudiciniai kreipimaisi nėra labai įprasti. Tai dažnai lemia išimtinai nacionalinis nagrinėjamų bylų pobūdis, tačiau teismo nesikreipimas gali būti ir netinkamo situacijos suvokimo, neteisingo teisės interpretavimo, nepakankamo žinių kiekio ar tiesiog nenoro pasekmė. Nacionalinio teismo nenoras gali būti asmeninio pobūdžio (teisėjas dėl vienos ar kitos priežasties nemano, kad verta kreiptis dėl prejudicinio sprendimo) arba remtis socio-politiniais motyvais (pavyzdžiui, ES ar nacionalinis teisės aktas, kurio galiojimą galėtų paveikti prejudicinis sprendimas, gali būti susijęs su svarbiais politiniais procesais ar stambiu infrastruktūros projektu).

Nacionalinis teismas taip pat gali atsisakyti kreiptis į ETT manydamas, kad ES teisės taikymas visiškai nebūtinai bylos išsprendimui. Be to, nors *acte*

⁴⁹⁸ 1995 m. gruodžio 15 d. Sprendimas *Bosman*, C-415/93, Rink. p. I-4921.

⁴⁹⁹ „*Tarptautinių Teismų įtaka valstybėms toliau didės*“. Interviu su Europos Bendrijų Teisingumo Teismo teisėju prof. Pranu Kūriu. "XXI amžius" Priedas „Horizontalai“. 2004 m. rugpjūčio 11 d., Nr. 15 (84).

⁵⁰⁰ Kūris, Pranas. *Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme*. Vilnius, Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2006 6(84), p. 10.

clair doktrinos⁵⁰¹ taikymas paprastai siejamas su teisės aiškinimu, *mutatis mutandis* ši doktrina gali būti pritaikyta ir sprendžiant ES teisės akto galiojimo klausimus. Nacionalinis teismas, įskaitant paskutinės instancijos teismą, gali manyti, kad ES teisės aktas yra aiškiai galiojantis, todėl kreipimasis dėl prejudicinio sprendimo nereikalingas.

Vertėtų prisiminti, jog vadovaujantis jau minėta *Foto-Frost* taisykle, nacionaliniai teismai neturi jurisdikcijos patys pripažinti ES institucijų aktų negaliojančiais⁵⁰². Dėl šios priežasties, kai kyla ES teisės galiojimo klausimas, nacionalinis teismas, net jei jis ir nėra paskutinės instancijos teismas, turėtų kreiptis į ETT. Deja, net aukščiausios instancijos teismai gali suklysti preliminariai vertindami ES teisės akto galiojimą ir atsisakyti pateikti prejudicinį klausimą⁵⁰³. Iki šiol nėra konkrečių taisyklių, pagal kurias būtų galima objektyviai nustatyti, kada kreipimasis į ETT dėl ES teisės akto galiojimo yra būtinas. Vis dėlto, šioje vietoje galėtų būti remiamasi Teismo praktika aiškinant *acte clair* doktrinos taikymą ir, atitinkamai, *CILFIT* byloje nustatytais kriterijais⁵⁰⁴.

⁵⁰¹ Vadovaujantis *acte clair* doktrina, nacionalinis teismas gali nesikreipti į ETT dėl ES teisės aiškinimo, jeigu tinkamas ES teisės taikymas yra toks akivaizdus, kad dėl to negali kilti jokių pagrįstų abejonių. Plačiau apie ją žr. Broberg, Morten. *Acte Clair Revisited: Adapting the Acte Clair Criteria to the Demands of the Times*, 45 CMLRev. (2008), p. 1383-1397; Rasmussen, Hjalte. *The European Court's Acte Clair Strategy in C.I.L.F.I.T. (Or: Acte Clair, of Course! But What does it Mean?)*. 9 ELRev. (1984), p. 242-259.

⁵⁰² Dėl šios priežasties, generalinio advokato Jacobs nuomone, teiginys, kad nacionalinis teismas yra tinkama institucija, į kurią dauguma atvejų turi kreiptis privatūs subjektai siekdami ES teisės akto panaikinimo, yra dirbtinis. 2002 m. kovo 21 d. generalinio advokato Jacobs išvada byloje *Unión de Pequeños Agricultores prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677.

⁵⁰³ Šiame kontekste reikia pastebėti, kad sprendimas, ar kreipimasis reikalingas bylos nagrinėjimui, taip pat priklauso nuo valstybės narės teismų patirties, išaiškinimų, prieinamos literatūros. Senųjų valstybių narių praktika kur kas išsamesnė, todėl nacionaliniai teismai turi galimybių naudotis aiškesniais kriterijais. Dėl Anglijos teismų praktikos sprendžiant klausimą, ar reikalingas prejudicinis kreipimasis, žr. Brealey, Mark; Hoskins, Mark. *Remedies in EC Law. Law and Practice in the English and EC Courts*. London, Longman, 1994, p. 134-140. Daugiau dėmesio skirtingai valstybių narių praktikai skiriama 4.3.5. poskyryje.

⁵⁰⁴ 1982 m. spalio 6 d. Sprendimas *Cilfit ir kt.*, 283/81, Rink. p. 3415. Šioje byloje Teismas nurodė, jog prieš nusprenddamas, kad Bendrijos teisės taikymas toks aiškus, kad nepalieka jokios pagrįstos abejonės, nacionalinis teismas turi būti įsitikinęs, jog klausimas yra vienodai aiškus ir kitų valstybių narių teismams bei ETT. Šis aiškumas turi būti vertinamas, atsižvelgiant į ES teisės ypatybes, į galimus skirtumus tarp įvairių kalbų, nes visos kalbos yra autentiškos, be to, būtina atkreipti dėmesį į skirtingą teisinių sąvokų vartojimą ES bei nacionalinėje teisėje, o kiekviena ES teisės nuostata turi būti vertinama jos kontekste ir aiškinama atsižvelgiant į ES teisę kaip visumą, kartu atkreipiant dėmesį į jos tikslus bei išvystymo lygį jos taikymo momentu.

Įdomu panagrinėti, kaip būtinybę kreiptis prejudicinio sprendimo vertino nacionaliniai teismai⁵⁰⁵. Pavyzdžiu galėtų būti Jungtinės Karalystės teismų praktikos evoliucija. Ankstyvąjį požiūrį, ribojantį kreipimusi kiekį, aiškiai iliustruoja lordo A. Denning pozicija, 1974 m. išreikšta byloje *Bulmer v Bollinger*⁵⁰⁶. Čia lordas A. Denning nurodė keturis aspektus, kurie turi būti įvertinti siekiant nustatyti, ar reikalingas kreipimasis į ETT: (i) sprendimas dėl Bendrijos teisės turi būti esminis bylai išspręsti; (ii) nacionalinis teismas gali nuspręsti vadovautis ankstesniu ETT sprendimu analogišku atveju, tačiau gali kreiptis dėl prejudicinio sprendimo tuo atveju, kai tikisi, jog ETT pateiks kitokią išvadą; (iii) galima atsisakyti kreiptis dėl prejudicinio sprendimo vadovaujantis *acte clair* doktrina; (iv) pirmiausia būtina nustatyti faktus, kad teismas galėtų tinkamai įvertinti, ar kreipimasis iš tiesų būtinas. Net jei visi šie reikalavimai tenkinami, lordas A. Denning siūlė atsižvelgti į ilgą prejudicinio sprendimo procedūros trukmę, papildomas šalių išlaidas bei šalių norą gauti prejudicinį sprendimą (siūlyta nesikreipti, jei bent viena iš šalių prieštarauja), taip pat į siekį neapkrauti ETT, išskyrus atvejus, kai sprendžiami iš tiesų sudėtingi ir svarbūs klausimai.

Praėjus dešimčiai metų šis požiūris tapo liberalesnis, kai *Samex* byloje⁵⁰⁷ teisėjas Bingham nurodė, kad ETT yra kur kas geresnėje pozicijoje aiškinti Bendrijos teisę nei nacionaliniai teismai. Jis turi galimybę įvertinti konkrečias nuostatų formuluotes skirtingomis kalbomis ir pan.⁵⁰⁸ 1997 m. *Chequepoint Sarl v McClelland* byloje⁵⁰⁹ lordas Bingham jau nurodė, kad nacionalinio teismo sprendimas kreiptis į ETT yra visiškai tinkamas, jei

⁵⁰⁵ 2004 m. Europos Sąjungos aukščiausiųjų administracinių teismų asociacija (angl. *Association of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union*) šiuo klausimu atliko tyrimą. Jo išvadas žr. *Association of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union. 19th colloquium, The Hague, 14 and 15 June 2004*; p. 70-75. http://www.juradmin.eu/colloquia/2004/gen_report_en.pdf.

⁵⁰⁶ *HP Bulmer Ltd v J Bollinger SA* [1974] 2 CMLR 91.

⁵⁰⁷ *Commissioners of Customs and Excise v Samex Aps* [1983] 1 All ER 1042.

⁵⁰⁸ Taip pat žr. *Lord Bethell v SABENA* [1983] 3 CMLR 1.

⁵⁰⁹ *Chequepoint Sarl v McClelland* [1997] QB 51.

prejudicinis sprendimas būtinas teismui priimti sprendimą byloje ir teismas nejaučia, kad tikrai galėtų savarankiškai išspręsti iškilusius klausimus.

Prof. P. Craig šį liberalesnį požiūrį sieja su tuo, kad laikui bėgant britų teismai geriau susipažino su ES teisės sistema. Galima konstatuoti, kad dabartinis Jungtinės Karalystės teismų požiūris į ES teisės viršenybę laikytinas *pro-communautaire*⁵¹⁰. Kreipimasis į ETT šiandien vertinamas ne kaip išimtinis, o kaip gana įprastas reiškinys. Nacionaliniai teismai vis labiau save suvokia kaip sudėtinės dalis Sąjungos teisminėje hierarchijoje, kurioje kai kuriuos klausimus natūraliai turėtų spręsti ETT. Be to, didesnis noras kreiptis į ETT sietinas su nacionalinių teismų krūviu (kartais tiesiog patogų sudėtingus klausimus perduoti ETT), kai kurių ES teisės sričių sudėtingumu⁵¹¹ bei su nacionalinių teismų galimybe dalyvauti formuojant doktriną⁵¹².

Panašią evoliuciją patyrė bene visos valstybės narės. Paskutiniuose ES plėtros etapuose dalyvavusių valstybių narių teismai vis dar mokosi „sugyventi su ES teise“ ir filtruoti prejudicinių kreipimūsi požiūriu svarbias bylas. Vertėtų pacituoti Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininko pavaduotoją Ričardą Piličiauską, kuris savo pranešime Liuksemburge vykusiam simpoziumui apie prejudicinių sprendimų procedūrą teigė: „Žvelgdamas iš Lietuvos Respublikos, kaip jaunos Europos Sąjungos valstybės narės, perspektyvos aš norėčiau pasakyti, kad Lietuvos teismai kol kas neturi prejudicinio sprendimo procedūros naudojimosi didelės patirties. <...> Todėl į prejudicinio sprendimo procedūrą vis dar žvelgiame daugiau kaip stebėtojai iš šalies, o ne kaip aktyvūs jos dalyviai“⁵¹³.

⁵¹⁰ Boch, Catherine. *UK Courts and EC Law*. University of Amsterdam, 2004, p. 67.

⁵¹¹ Pavyzdžiui, laisvo prekių judėjimo, aplinkosaugos, bendrosios žemės ūkio politikos srityse gausu išimtinai techninių nuostatų.

⁵¹² Craig, Paul. *The European Court and National Courts - Doctrine and Jurisprudence: Legal Change in its Social Context. Report on the United Kingdom*, EUI Working Paper, RSC 95/29, p. 26.

⁵¹³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininko pavaduotojo Ričardo Piličiausko pranešimas „Prejudicinio sprendimo procedūra: ar numatyti atskirus pagerinimus, ar persvarstyti visą sistemą“. 2009 m, kovo 30-31 d. Liuksemburge vykusio simpoziumo „Reflections on the preliminary ruling procedure“ medžiaga. Prieiga internetu: <http://www.juradmin.eu/events/0010/pdf/Exposé%20de%20M.%20Piliciauskas.pdf>.

Taigi, net jei teisės normos į nacionalinę teisę perkeliamos pakankamai greitai, teisinei sąmonei „pasivyti“ naująją teisę gali užtrukti kur kas ilgiau laiko. Nors valstybių narių praktikos nevienodumas šiuo aspektu yra pakankamai natūralus reiškinys, visgi šiuo pereinamuoju laikotarpiu jis sukelia nepatogumų savo teises ginantiems privatiems subjektams bei tiesiogiai veikia teisės į veiksmingą teisminę gynybą įgyvendinimo galimybes.

Išimtinės teisės spręsti dėl prejudicinio sprendimo reikalingumo suteikimas nacionaliniams teismams reiškia, jog teisė į veiksmingą teisminę gynybą tampa priklausoma nuo nacionalinio teismo valios. Dažnai konkrečiau teisėjo patirtis, žinios, o kartais ir palankumas atitinkamai proceso šaliai lems, ar prašymas priimti prejudicinį sprendimą bus pateiktas. Be to, teisė į veiksmingą teisminę gynybą tampa priklausoma ir nuo to, ar nacionaliniai teismai suvoks keliamo klausimo europinę, konstitucinę dimensiją. Kaip aptariama 3.2.2.9 poskyryje, teisėjų paruošimas ir patirtis labai skiriasi, todėl jei keliamas klausimas nėra itin akivaizdus, tikėtina, kad prejudicinis klausimas gali nepasiekti Teismo.

3.2.2.3. Išimtinė nacionalinio teismo teisė formuluoti prašymo dėl prejudicinio sprendimo priėmimo turinį

Nacionalinis teismas ne tik savarankiškai sprendžia, ar teikti prašymą dėl prejudicinio sprendimo, bet ir pats formuluoja klausimus bei siunčia bylą Teisingumo Teismui. Nacionalinio teismo pateikto klausimo formuluotė paprastai apibrėžia ir prejudicinio sprendimo ribas.

Kai kurie nacionaliniai teismai skiria nemažai dėmesio bylos šalių pageidavimams, tačiau bet kuriuo atveju tik nacionalinis teismas nusprendžia, kokius klausimus reikia pateikti Teismui, ir šalys negali pakeisti klausimų

turinio⁵¹⁴. Taigi suformuluodamas prejudicinio kreipimosi klausimus nacionalinis teisėjas gali iš esmės nutolti nuo to, kokius pasiūlymus prejudiciniam paklausimui pateikė bylos šalys. Teismas, pavyzdžiui, gali susiaurinti teisės aktų, kurių teisėtumo tyrimo prašo šalys, teisėtumo kontrolės apimtį arba nenurodyti visų šalies minėtų neteisėtumo pagrindų⁵¹⁵. Svarbu pastebėti ir tai, kad paprastai ETT, nagrinėdamas teisės akto galiojimą, sprendžia tik pagal tą pagrindą, kuris buvo suformuluotas paklausime⁵¹⁶. Taigi ribotos šalių galimybės formuluoti kreipimosi turinį tiesiogiai mažina prejudicinių sprendimų kaip alternatyvos tiesioginiams ieškiniams, kuriuose ieškovai turi visas klausimo formulavimo teises, svarumą.

Atkreiptinas dėmesys, kad ETT dabar dažnai atsisako pateikti prejudicinius sprendimus, jei prašymuose priimti prejudicinius sprendimus netinkamai išdėstomos faktinės aplinkybės ar nacionalinė teisė⁵¹⁷. Taigi nepakankamai kruopštus nacionalinio teismo darbas gali taip pat reikšti teisės į teisminę gynybą paneigimą ar nutolinimą.

3.2.2.4. Ribota valstybės narės atsakomybė nacionaliniam teismui nepateikus prejudicinio klausimo

Dar vienas gana svarbus prejudicinių sprendimų procedūros trūkumas yra tai, jog valstybės narės atsakomybė tuo atveju, jei nacionalinis teismas nepagrįstai nesikreipia dėl prejudicinio sprendimo, yra labai abejotina.

⁵¹⁴ 1965 m. gruodžio 9 d. Sprendimas *Singer*, 44/65, Rink. p. 1191; 1998 m. rugsėjo 17 d. Sprendimas *Kainuun Liikenne ir Pohjolan Liikenne*, C-412/96, Rink. p. I-5141; 2008 m. rugpjūčio 12 d. Sprendimas *Goicoechea*, C-296/08 PPU, dar neskelbtas Rinkinyje.

⁵¹⁵ 2002 m. kovo 21 d. generalinio advokato Jacobs išvada byloje *Unión de Pequeños Agricultores prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677.

⁵¹⁶ 1968 m. kovo 13 d. Sprendimas *Beus*, 5/67, Rink. p. 125; 1990 m. liepos 11 d. Sprendimas *Sermes*, C-323/88, Rink. p. I-3027. Tačiau pažymėtina, kad dar 1965 m. ETT konstatavo, kad siekiant efektyvesnio teismų bendradarbiavimo, ETT gali nuspręsti tikrinti teisės akto teisėtumo klausimą, net jeigu nacionalinio teismo pateiktoje formuluotėje yra prašymas tik dėl teisės akto aiškinimo. 1965 m. gruodžio 1 d. Sprendimas *Schwarze*, 16/65, Rink. p. 1081.

⁵¹⁷ Anderson, David W.K.; Demetriou, Marie. *References to the European Court*. London, Sweet & Maxwell, 2002, p.120. Kaip reikėtų parengti prašymą priimti prejudicinį sprendimą, ETT yra išdėstęs ir savo pranešime nacionaliniams teismams. Žr. Informaciją dėl nacionalinių teismų prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateikimo (2005/C 143/01), Europos Sąjungos oficialusis leidinys C143.

Tikimybė, kad bus taikoma *Köbler* bylos⁵¹⁸ išvada bei atitinkama valstybių narių praktika⁵¹⁹ tais atvejais, kai nesikreipiama dėl ES teisės akto galiojimo ar aiškinimo, yra itin maža. Pirmiausia, nacionalinis teismas turi pagrindą tikėti nepanaikinto ES teisės akto teisėtumu. Be to, pačiame *Köbler* bylos sprendime Teismas apribojo galimą valstybių narių atsakomybę nurodydamas, kad atsakomybė gali kilti tik „išimtiniais“ atvejais, kai padaromas esminis ES teisės pažeidimas⁵²⁰.

Iki šiol Komisija nepradėjo nei vienos bylos prieš valstybę narę dėl to, kad nacionalinis teismas nesikreipė dėl prejudicinio sprendimo, tiek kilus klausimui dėl ES teisės aiškinimo, tiek ir dėl jos galiojimo. Visgi, kaip teigia prof. S. Enchelmaier, šią pareigą ne kartą yra pažeidę, pavyzdžiui, Prancūzijos *Conseil d'Etat* bei Vokietijos *Bundesfinanzhof*⁵²¹. 2004 m. Švedija dėl itin reto prejudicinio sprendimo procedūros naudojimo yra net gavusi pagrįstą Komisijos nuomonę⁵²².

Reikėtų pripažinti, jog atsakomybės klausimo kėlimas už nacionalinio teismo padarytą ES teisės pažeidimą nebūtų palankus abipusės pagarbos skatinimui ir bendradarbiavimo tarp ETT ir nacionalinių teismų idėjai, kuria grindžiama prejudicinio sprendimo procedūra. Teismus įtikinti laikytis ES teisės siekiama kitomis, nacionalinėmis teisinėmis, profesinio mokymo priemonėmis.

⁵¹⁸ 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas *Köbler*, C-224/01, Rink. p. I-10239.

⁵¹⁹ Pvz., Jungtinėje Karalystėje tais atvejais, kai nacionaliniam teismui atsakius kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pažeidžiamas veiksmingos teisinės gynybos principas, privačiam subjektui, vadovaujantis 1998 m. Žmogaus teisių aktu (angl. *Human Rights Act*), gali būti atlyginama žala. Žr. Boch, Christine. *UK Courts and EC Law*. University of Amsterdam, 2004, p. 138-139.

⁵²⁰ Dr. A. Biondi *Köbler* sprendimą laiko labai simboliniu ir riboto praktinio pritaikomumo, nes jame ETT konstatavo, kad net ir neatsižvelgdamas į ETT precedentą nacionalinis teismas nepadarė esminio EB teisės pažeidimo. Biondi, Andrea. *How to Go Ahead as an EU Law National Judge*. 15(2) *European Public Law* (2009), p. 225-238.

⁵²¹ Enchelmaier, Stefan. *No-One Slips Through the Net? Latest Developments, and Non-Developments, in the European Court of Justice's Jurisprudence on Art. 230(4) EC*. 24 *Yearbook of European Law* (2005), p. 173-221. Taip pat žr. Anderson, David W.K.; Demetriou, Marie. *References to the European Court*. London, Sweet & Maxwell, 2002, p. 177-180.

⁵²² Žr. Bernitz, Ulf. *The Duty of Supreme Courts to Refer. Cases to the ECJ: The Commission's Action Against Sweden*. Publikuota knygoje Wahl, Nils; Cramér, Per (ed.). *Swedish Studies in European Law*. Volume I. Oxford, Hart Publishing, 2006.

Vis dėlto, minėtas „nebaudžiamumas“ mažina galimybes privatiems subjektams apginti savo teises bei tikimybę gauti žalos atlyginimą.

3.2.2.5. Įgyvendinančiųjų nacionalinės teisės aktų arba teisės pažeidimo egzistavimo būtinybė

Prejudiciniai sprendimai iš esmės galimi tik tuomet, kai yra priimamos ginčytiną ES teisės aktą įgyvendinančios nacionalinės priemonės. Tačiau jos ne visuomet reikalingos. Paprastai įgyvendinančių priemonių nacionalinėje teisėje niekada nebus tais atvejais, kai tiesioginio taikymo aktas: (i) panaikins privilegiją, kuria anksčiau pagal ES teisę naudojosi privatus asmuo arba (ii) nustatys naują draudimą, ir toks draudimas bus aiškus ir nacionalinėje teisėje nedetalizuojamas⁵²³.

Tai iliustruoja dvi žvejų⁵²⁴ bylos. *NIFPO* byloje⁵²⁵ Bendrijai priėmus reglamentą, kuriuo nustatytos bendros galimos tam tikros rūšies žuvų žvejybos kvotos, Šiaurės Airijos žemės ūkio departamentas priėmė sprendimą, kuriuo nustatė Šiaurės Airijos jūros pakrantėje pagaunamos žuvies kvotas Šiaurės Airijos žuvų gamintojų organizacijai. Ši organizacija ginčijo nacionalinį sprendimą remdamasi reglamento neteisėtumu, ir nacionalinis teismas kreipėsi dėl prejudicinio sprendimo. Tuo tarpu garsiojoje *Jégo-Quéré* byloje ieškovui susiklostė kur kas nepalankesnė situacija. Čia nebuvo įgyvendinančių teisės aktų, todėl ieškovas negalėjo pasinaudoti prejudicinio sprendimo procedūra, o tiesioginį ieškinį ETT atmetė.

⁵²³ Tokie teisės aktai kaip reglamentai, kaip vaizdžiai nurodo prof. A. Arnall, „įsiskverbia į valstybių narių teisinės sistemas, nereikalaudami įgyvendinančių priemonių“. Žr. Arnall, Anthony. *The European Court and Judicial Objectivity: A Reply to Professor Hartley*. 112 Law Quarterly Review (1996), p. 411.

⁵²⁴ ES žuvininkystės politikoje itin dažnai priimami reglamentai, nereikalaujantys įgyvendinančių teisės aktų. Kai tam tikrai žuvų populiacijai kyla pavojus, Komisija, be asmenų, kuriems skirta kvota, dalyvavimo, priima reglamentą, kuriuo uždraudžia jų žvejybą tam tikroje teritorijoje. Tokie reglamentai nereikalauja įgyvendinančių priemonių, todėl faktiškai gali būti privačių subjektų ginčijami tik tuomet, jei kompetentinga nacionalinė institucija priima sprendimą skirti baudą ar kitą sankciją už tokio draudimo pažeidimą.

⁵²⁵ 1998 m. vasario 19 d. Sprendimas *NIFPO ir Northern Ireland Fishermen's Federation*, C-4/96, Rink. p. I-681.

Tuo atveju, jei aktas taikomas tiesiogiai ir įgyvendinančių nacionalinės teisės aktų nėra, tam, kad galėtų ginčyti ES teisės aktą, privatus subjektas privalėtų padaryti teisės pažeidimą⁵²⁶. Tai reiškia, jog tam, kad potencialiai neteisėtas ES teisės aktas būtų panaikintas naudojantis prejudicinio sprendimo procedūra, privatus subjektas gali būti priverstas nusizengti teisei, laukti sankcijų skyrimo, o jas paskyrus, šias sankcijas ginčyti nacionaliniame teisme kartu iškeldamas ES teisės akto teisėtumo klausimą. Vis dėlto, kaip teisingai pastebi generalinis advokatas Jacobs⁵²⁷ bei patvirtina Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika⁵²⁸, iš privačių subjektų negali būti reikalaujama pažeisti teisę tam, kad jie galėtų pasiekti teismus.

Pastebėtina, kad tam tikrais atvejais, net jei yra įgyvendinančios priemonės, jų ginčijimas gali būti sudėtingas. Ne visų valstybių nacionalinė teisė visais atvejais leidžia ieškinius dėl akto pripažinimo neteisėtu. Tai ypač ribojama, jei kvestionuojamas įstatyminio pobūdžio teisės aktas. Tačiau, kaip minėta, tam, kad būtų galima pasinaudoti prejudicinio sprendimo procedūra, turi egzistuoti konkretus ginčas, byla nacionaliniame teisme. Be to, negalima kreiptis dėl prejudicinio sprendimo ginčą nagrinėjant arbitraže, todėl jei numatyta ginčo nagrinėjimo arbitraže tvarka, šalis, kuri nori remtis ES teisės akto neteisėtumu, iš esmės praranda prejudicinio kreipimosi galimybę⁵²⁹.

⁵²⁶ *Codorniu* byloje (aptarta 2.5.3. poskyryje), kurioje ieškovas ginčijo reglamentą, jei ETT būtų atmetęs ieškinį dėl panaikinimo, teisės aktų pažeidimas būtų vienintelis būdas ieškovui išsikvoti reglamento teisėtumo įvertinimą ETT. Kadangi reglamentas nereikalavo įgyvendinančių teisės aktų, ieškovas būtų turėjęs laukti jo įsigaliojimo, nepaklusti jo reikalavimams, būti patrauktas atsakomybėn valstybės narės teisme ir tuomet tikėtis, kad Teismas išklausus jo prašymą ir kreipsis dėl prejudicinio sprendimo.

⁵²⁷ 2002 m. kovo 21 d. generalinio advokato Jacobs išvada byloje *Unión de Pequeños Agricultores prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677.

⁵²⁸ Žr. šiuo klausimu 2002 m. rugsėjo 24 d. EŽTT sprendimą *Posti and Rahko prieš Suomiją*, 2002. Peticijos Nr. 27824/95. Šioje byloje EŽTT konstatavo, jog negali būti reikalaujama, kad asmuo pažeistų teisės aktus tam, kad galėtų įgyvendinti „pilietinę teisę“ pagal EŽTK 6 straipsnį. Atitinkamai, kyla abejonių, ar tokiais atvejais, kai vienintelė prieiga prie ES teisės aktų teisėtumo kontrolės yra teisės normų pažeidimas, ES suteikiama gynyba atitinka EŽTK. Plačiau tai aptariama 2.7. skyriuje.

⁵²⁹ 1982 m. kovo 23 d. Sprendimas *Nordsee prieš Reederei Mond*, 102/81, Rink. p. 1095.

Kita vertus, net įvykdyti pažeidimą tam tikrais atvejais gali būti sudėtinga. Pavyzdys galėtų būti Televizijos be sienų direktyvos⁵³⁰ 13 straipsnis, kuris uždraudė visų formų tabako produktų reklamą televizijoje. Tabako gamintojai tokios direktyvos negalėjo ginčyti tiesiogiai dėl griežtų priimtinumų kriterijų. Direktyvos nuostatos į daugumos valstybių narių teisę perkeliama įstatyminio pobūdžio teisės aktais, kurių ginčijimas taip pat negalimas arba labai ribotas. Taigi šiuo atveju atrodytų, jog siekiant, kad direktyvos teisėtumo klausimas pasiektų ETT prejudicinio kreipimosi forma, būtina pažeisti šios direktyvos reikalavimus. Visgi tam, kad bent galėtų pažeisti direktyvos draudimą, tabako gamintojai turėtų susitarti su televizija, kad ji sutiktų prisidėti prie tokio pažeidimo įvykdymo ir transliuoti teisės aktais draudžiamą tabako reklamą. Tačiau toks bendradarbiavimas gali būti sudėtingas, nes atsakomybė visų pirma grėstų transliuotojui.

3.2.2.6. Laikinių apsaugos priemonių taikymo problemiškas

Ilgai trunkantis procesas lemia, kad dauguma atvejų šalims bus būtina pasinaudoti laikinosiomis apsaugos priemonėmis, kol byla bus nagrinėjama nacionaliniame teisme bei kol bus laukiama prejudicinio sprendimo. Nors nacionaliniai teismai turi teisę sustabdyti nacionalinio akto taikymą remiantis ES teise, laikinių apsaugos priemonių taikymas priklausys nuo teismo diskrecijos.

Be to, derėtų nepamiršti, jog laikinosios apsaugos priemonės veikia tik vienos konkrečios valstybės ribose, todėl privačiam subjektui, siekiančiam apsaugoti savo teises ir interesus, gali tekti kreiptis dėl laikinių apsaugos priemonių keliose valstybėse narėse. Tai, savaime suprantama, reiškia papildomą bylinėjimąsi ir papildomas išlaidas, be to, nėra garantijų, kad skirtingų valstybių teismai laikysis panašios pozicijos.

⁵³⁰ 1989 m. spalio 3 d. Tarybos direktyva dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų nuostatų, susijusių su televizijos programų transliavimu, derinimo (89/552/EEB).

3.2.2.7. Prejudicinio sprendimo procedūros kaštai ir trukmė

Prejudicinio sprendimo procedūra reikalauja nemažai finansinių bei laiko sąnaudų. Tai taikytina ir tiesioginiams ieškiniams, tačiau atsižvelgiant į papildomą bylos nagrinėjimo nacionaliniame teisme trukmę, bendra bylinėjimosi trukmė naudojantis prejudicinio sprendimo procedūra dažniausiai viršys tiesioginių ieškinių nagrinėjimo laiką, o išlaidos, priklausomai nuo valstybės narės įprastinių bylinėjimosi išlaidų⁵³¹ bei teisinės pagalbos galimybių, taip pat gali išaugti.

Kylant ginčui tarp didelių bendrovių, patirtų bylinėjimosi išlaidų suma gal ir nebūna tokia esminė, tačiau santykinai nedidelės vertės ginčo tarp smulkių įmonių atveju išlaidos gali tapti neproporcingos⁵³². Puikus pavyzdys galėtų būti anglų byla *Maxim's Ltd v Dye*⁵³³, kurioje nacionalinis teismas nusprendė nesikreipti dėl prejudicinio sprendimo, kai viena iš šalių (ta, kuriai prejudicinis sprendimas tikėtinais būtų palankus) prieštaravo kreipimuisi dėl didelių išlaidų. Pagal Jungtinės Karalystės teisę „pralaimėtojas moka“ (angl. *loser pays*)⁵³⁴, todėl net ir minimali pralaimėjimo tikimybė skatina vengti papildomų išlaidų. Be to, jei teisinė pagalba neįmanoma pagrindiniame procese, ji nesuteikiama ir prejudicinio sprendimo procedūroje⁵³⁵.

Bylos nagrinėjimo trukmė taip pat veikia ieškovo nenaudai. Tokios svarbios ES teisei bylos kaip *Johnston* byla ieškovei faktiškai reiškė Pyro pergalę, nes priėmus prejudicinį sprendimą, byloje žalos dydis jau buvo

⁵³¹ Kadangi pagrindinės bylos šalims procesas ETT yra vienas iš etapų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nagrinėjamoje byloje, bylinėjimosi išlaidų klausimą turi spręsti nacionalinis teismas. Taigi bylinėjimosi išlaidų dydis ir jų paskirstymo proporcijos priklausys nuo nacionalinės teisės.

⁵³² Su tiesioginio ieškinio pateikimu susijusios išlaidos taip pat yra nemažos, ypač dėl to, kad šalis privalo būti atstovaujamos, be to, jei ieškinys būtų atmestas, Teismas gali priteisti apmokėti visas bylinėjimosi išlaidas. J. A. Usher nuomone, tai laikytina prejudicinio sprendimo privalumu. Dėl šių bei kitų privalumų žr. Usher, John A. *Direct and Individual Concern – an Effective Remedy or a Conventional Solution?* 28(5) ELRev. (2003), p 575-600.

⁵³³ *Maxim's Ltd v Dye* [1977] 2 CMLR 410.

⁵³⁴ Principas, pagal kurį išlaidas padengia pralaimėjusioji šalis, ir kuris taikomas daugelyje ES valstybių narių, yra svarbus todėl, kad padeda išvengti nepagrįstų bylų. Vis dėlto, šis principas taip pat gali trukdyti reikšti ir pagrįstus ieškinius.

⁵³⁵ Boch, Christine. *UK Courts and EC Law*. University of Amsterdam, 2004, p. 138-139.

viršijęs maksimalią galimų išieškoti nuostolių sumą pagal tuo metu galiojusią nacionalinę teisę⁵³⁶.

Papildomai atkreiptinas dėmesys į tai, kad prejudicinio sprendimo procedūra kaip tam tikras procesinis „aplinkkelis“ yra susijusi ir su psichologiniais aspektais. Priešingai nei tiesioginiai ieškiniai, prejudicinių sprendimų procedūra kaip netiesioginis ES teisės aktų ginčijimo būdas šalims sukelia kur kas daugiau dvejonų ir mažina tikėjimą sėkme. Tikslas – ES teisės akto panaikinimo – pasiekimas atrodo nutolęs ir sunkiai įmanomas. Tai dar labiau skatina šalis atidžiai paskaičiuoti bylinėjimosi išlaidų ir siektinos naudos santykį.

3.2.2.8. Skirtingas teisės į ieškinį reglamentavimas valstybėse narėse

ES teisė nurodo, kad nacionalinės teisės nuostatos negali paversti ES teisės garantuojamų teisių praktiškai neįmanomomis ar pernelyg sudėtingai įgyvendinamomis⁵³⁷. Sąvoka „neįgyvendinamas“ yra pakankamai vienareikšmė, tuo tarpu sąvoka „ypač sunkiai įgyvendinamas“ yra gana miglota ir gali būti interpretuojama įvairiai. Ar integracija jau pasiekė tokį lygį, kad visoje ES individams būtų suteikiamos vienodos iš ES teisės kylančios teisės, kurios įgyvendinamos vienodai veiksmingai? Ar tokia pati gynybos apimtis jiems turi būti suteikiama nepriklausomai nuo to, kur jie pateikia savo ES teise grindžiamą ieškinį? Ar tai reiškia, kad turėtų būti metodas, leidžiantis įvertinti, ar nacionalinių teismų suteikiamos gynybos priemonės yra lygiavertės veiksmingumo požiūriu?

Šiuo metu atsakymas į pirmąjį klausimą būtų neigiamas. Teisė į ieškinį skiriasi valstybėse narėse, o interesai, kurie vienoje valstybėje yra ginami, kitoje valstybėje narėje gali būti laikomi nepakankamais. Panagrinėkime paprastą pavyzdį. Asociacija, veikianti valstybėje narėje, kurioje yra stipri

⁵³⁶ Boch, Christine. *UK Courts and EC Law*. University of Amsterdam, 2004, p. 94.

⁵³⁷ 1976 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Rewe*, 33/76, Rink. p. 1989; 2003 m. rugsėjo 18 d. Sprendimas *Pflücke*, C-125/01, Rink. p. I-9375.

viešojo intereso gynimo tradicija, remdamasi ES teise pateikia ieškinį. Kita asociacija, veikianti analogiškoje srityje kitoje valstybėje narėje, kuri riboja viešojo intereso ieškinių galimybę, bendradarbiaudama su pirmąja taip pat pateikia analogišką ieškinį. Vienoje valstybėje ieškinys bus priimtas ir nagrinėjamas, kitoje – atmestas. Tai toli gražu neužtikrina vienodo teisių gynimo. Keliose jurisdikcijose veikiantys privatūs asmenys dėl tokios nacionalinės praktikos nevienodumo gali būti priversti naudotis *forum shopping*. Deja, ir tai tikrai ne visuomet yra įmanoma.

Nacionaliniai teisės į ieškinį skirtumai verčia mąstyti apie šios srities harmonizavimą. Teisės į ieškinį apimties suvienodinimas valstybėse narėse padidintų prejudicinio sprendimo procedūros kaip alternatyvos tiesioginiams ieškiniams svarbą, būtų suvienodintos privačių ieškovų iš skirtingų valstybių teisės, o ETT, nuroydamas galimybę ginčyti teisės aktus per prejudicinio sprendimo procedūrą, aiškiau numatytų tokio savo siūlymo įgyvendinimo galimybes konkrečiose bylose. Tačiau, kita vertus, Teismas nuolat pabrėžia proceso autonomijos principą, reiškiantį, kad taikydami ES teisę nacionaliniai teismai turi remtis savo procesinėmis taisyklėmis. Taigi toks harmonizavimas keltų klausimą dėl suderinamumo su proceso autonomijos principu⁵³⁸.

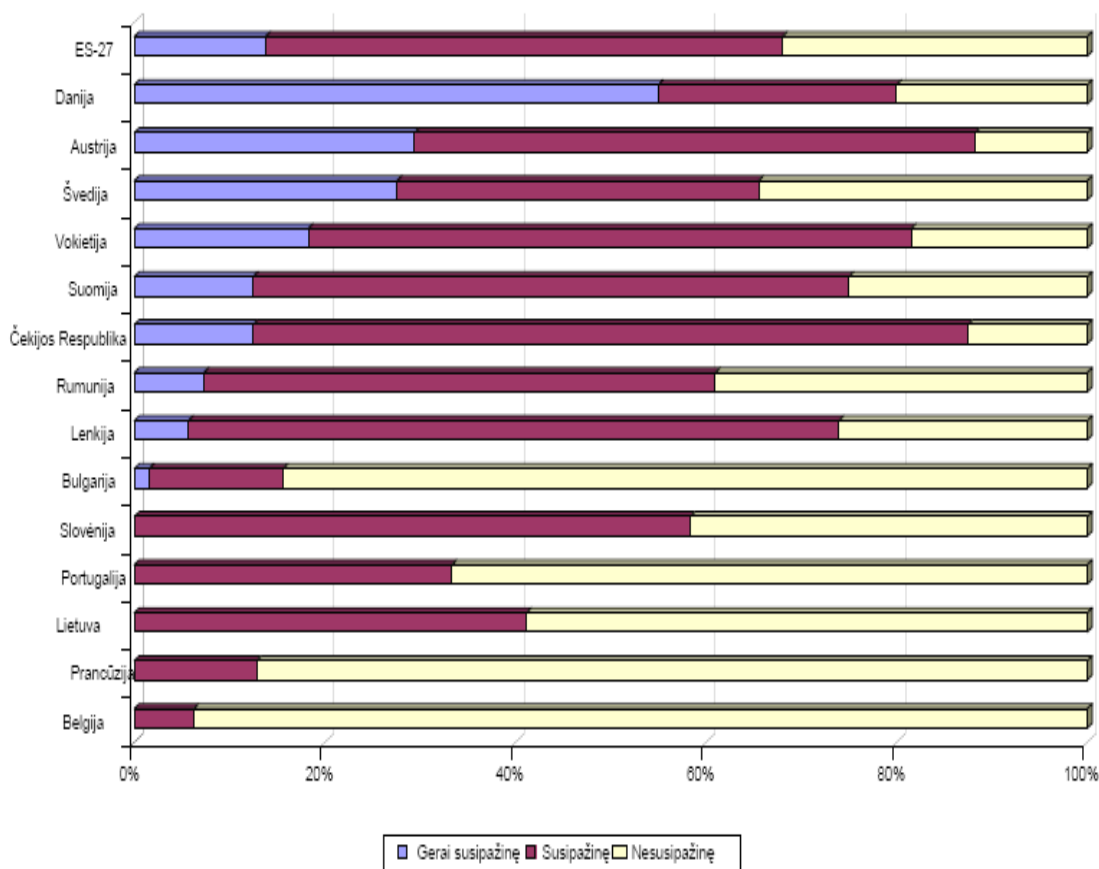
3.2.2.9. Skirtingas valstybių narių teisėjų paruošimas

Europos Parlamento teisės reikalų komitetas, turėdamas omenyje didelę nacionalinių teismų įtaką ES teisei bei siekdamas išsiaiškinti nacionalinių teisėjų nuomonę dėl ES teisės taikymo, prejudicinių sprendimų procedūros privalumus bei trūkumus, 2007 m. atliko valstybių narių teisėjų apklausą įvairiais klausimais⁵³⁹. Minėtos apklausos duomenimis, nacionaliniai

⁵³⁸ Šiuo klausimu pasitarnautų išsami valstybių narių praktikos studija (ypač dėl *actio popularis* ir nevyriausybinių organizacijų *locus standi*) – ji galimai sukurtų pagrindą bent dalinei savanoriškai harmonizacijai bei leistų nustatyti minimalius standartus.

⁵³⁹ 2008 m. birželio 4 d. Europos Parlamento Teisės reikalų komiteto pranešimas dėl nacionalinio teisėjo vaidmens Europos teisminėje sistemoje (2007/2027(INI)). Prieiga internetu: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=LT&reference=A6-0224/2008>. Taip pat žr. 2008 m. liepos 9 d. Europos Parlamento rezoliuciją dėl nacionalinio teisėjo vaidmens Europos teisminėje

teisėjai taip įvertino savo susipažinimo su prejudicinių sprendimų procedūra lygi:

Įdomu pastebėti, kad geriausiai susipažinusiai su procedūra save laiko ne šalių steigėjų teisėjai, o teisėjai iš Danijos, Austrijos, Švedijos, Čekijos. Tuo tarpu Lietuvoje apie 40 procentų teisėjų mano, kad yra susipažinę su prejudicinių sprendimų procedūra, tačiau didžioji dalis – net 60 procentų, mano, kad apie šią procedūrą žino nedaug.

Nyderlanduose prieš šiek tiek daugiau nei 10 metų taip pat buvo atliktas tyrimas, kurio metu buvo apklausti teisėjai ir prokurorai. Klausimai buvo susiję su ES teisės taikymu kasdienėje praktikoje, informacijos sklaida, mokymu. Net 93% respondentų nurodė, kad ES teisės žinios nepakankamos (3% manė turintys „geras“ žinias); 83% manė, kad jiems reikalingas

papildomas mokymas, nors tik 16% teigė, kad su ES teise praktikoje susiduria pastoviai ar gana dažnai. 76% nurodė, kad ES teisė nesudaro didžiosios jų praktikos dalies dėl bylų tipo⁵⁴⁰. Atsižvelgiant į tyrimo duomenis, bei į tai, kad 65% anketų iš viso nebuvo gražintos, reiktų pripažinti, kad ES teisės žinios Nyderlanduose tyrimo metu išties nebuvo pakankamos.

2000 m. *European University Institute* (Florencija, Italija) konferencijos medžiagos pagrindu išleistas tyrimas apie nacionalinių teismų patirtį vykstant privatinės teisės europeizacijai⁵⁴¹ taip pat reikalauja „pažvelgti realybei į akis“. Jis priminė, kad vietoj to, kad būtų nagrinėjami klausimai, susiję su teisėjų bendradarbiavimo būtinybe bei galimybėmis valstybių narių ar ES lygmeniu, nacionaliniai teisėjai vis dar kur kas labiau susirūpinę paprastesniais klausimais, tokiais kaip būtinybe taikyti ES teisę nacionaliniuose procesuose, atsižvelgti į ETT bei kitų ES institucijų sprendimus⁵⁴². Sunkumą sukelia net tinkamas susipažinimas su ES teisės aktais ar taikytinos ETT praktikos identifikavimas.

Praėjus dešimtmečiui ir prie Europos Sąjungos prisijungus dar 12 valstybių, situacija šioje srityje visgi bent šiek tiek pagerėjo. ES teisės kursas daugumoje universitetų tapo privalomas teisės studentams, teisėjams rengiami mokymai ES teisės klausimais⁵⁴³. Tačiau dažnai, tiek teisėjams rengiamuose mokymuose, tiek informaciniuose leidiniuose vis dar kartojamas ES teisės „ABC“.

⁵⁴⁰ Informacija iš Verburg, Joep J.I. *Introduction*. Publikuota knygoje Jansen, Rosa H.M.; Koster, Dagmar, A.C.; Van Zutphen, Reinier F.B.(ed). *European Ambitions of the National Judiciary*. Amsterdam, Kluwer Law International, 1997, p. 26-28.

⁵⁴¹ Feiden, Sonja; Riedl, Kristina (ed). *Towards a Europeanised Judiciary?* EUI Working Paper Law No. 2000/3.

⁵⁴² Vienu ryškiausių pavyzdžių, kai nacionalinis teismas net nesilaikė ETT jurisprudencijos, Prancūzijos teismų praktikoje laikytina *Cohn-Bendit* byla, kurioje *Conceil d'Etat* paneigė, kad direktyvos gali turėti tiesioginį veikimą. *Minister of the Interior v Cohn-Bendit*, [1980] 1 CMLR 543.

⁵⁴³ Lietuvoje teisėjų, teisėjų padėjėjų, teismų pirmininkų ir teismų skyrių pirmininkų patarėjų, teismų konsultantų, prokurorų, kitų teisininkų mokymą ir kvalifikacijos kėlimą organizuoja Teisingumo ministerijos Mokymo centras.

Dėl netolygaus teisėjų pasiruošimo ir žinių trūkumo skiriasi nacionalinių teismų požiūris į prejudicinio sprendimo procedūrą, o todėl ir privačių subjektų procesinė padėtis šiuo aspektu. Akivaizdu, kad valstybėse, kuriose teismai mažiau susipažinę su prejudicinio sprendimo procedūra, sunku tikėtis, jog teisėjai, ypač žemesnės instancijos teismuose, kels ES teisės akto galiojimo klausimą naudodamiesi prejudicinio sprendimo procedūros teikiamomis galimybėmis.

3.2.3. Pareigos užtikrinti veiksmingą teisminę apsaugą nukreipimo valstybėms narėms vertinimas

Pareiga užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą Europos Sąjungoje priskiriama ETT bei nacionaliniams teismams. Taigi, jei konkrečiu atveju ETT atsisako suteikti gynybą, ją turėtų priimti nacionaliniai teismai. Vadovaujantis šia idėja, ir siekiant užtikrinti, kad privatūs subjektai iš tiesų turėtų galimybes tiesiogiai ar netiesiogiai ginčyti juos veikiančius ES teisės aktus, tais atvejais, kai netenkinami tiesioginio ieškinio priimtino reikalavimai, o pasinaudoti prejudicinio sprendimo procedūros galimybėmis neįmanoma nesant įgyvendinančių nacionalinės teisės aktų arba nacionalinei teisei neleidžiant jų ginčyti, galimos dvi išeitys:

- (i) ETT galėtų liberaliau vertinti konkrečios sąsajos reikalavimą ir leisti ginčyti ES teisės aktą pateikiant tiesioginį ieškinį; arba
- (ii) Šią teisės spragą galėtų užpildyti nacionaliniai teismai.

Akivaizdu, kad pirmoji išeitis ETT nepriimtina ir jis ją atmeta. Aiškiausi pareigos užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą perkėlimo nacionaliniams teismams pavyzdžiai yra aptartos *UPA* bei *Lyckeskog* bylos⁵⁴⁴.

⁵⁴⁴ Šios bylos taip pat liudija, kad ES labiau vadovaujasi siaurąja Tomos Hobso (Thomas Hobbes), nei moraline Džono Loko (John Locke) teisės viršenybės samprata. Plačiau apie tai žr. Zetterquist, Ola.

Be to, kaip matyti iš ES teismų praktikos, ETT laikosi pozicijos, kad ES teisme reiškiamo ieškinio dėl panaikinimo priimtumas negali priklausyti nuo to, ar yra galimybė išnagrinėti ginčytino akto teisėtumą nacionaliniame teisme⁵⁴⁵.

Taigi Teismas reikalauja antrosios išeities taikymo. Kaip minėta, ieškiniuose dėl panaikinimo, nagrinėdamas veiksmingos teisinės gynybos klausimą, ETT dažnai pareigą nukreipia valstybėms narėms, nuroydamas, kad *valstybės narės* turi sukurti teisinės procedūras, kurios užtikrintų veiksmingos teisminės gynybos principo laikymąsi. Kokia apimtimi Teismas privalo prisiimti pareigą ginti individus, kokio apimtimi ši pareiga gali būti pavesta valstybėms narėms nepažeidžiant veiksmingos gynybos principo – tai klausimai, dėl kurių kyla daug diskusijų tiek pačiame Teisme, tiek ir akademinėje visuomenėje.

3.2.3.1. Valstybių narių pareigos užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą apimtis iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo

Iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo, ETT savo praktikoje pareigos užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą perkėlimą valstybėms narėms grindė EB sutarties 10 straipsniu. Jis teigė, kad valstybių narių teismai, vadovaudamiesi EB sutarties 10 straipsnyje įtvirtintu bendradarbiavimo principu, turi užtikrinti iš Bendrijos teisės kylančių asmenų teisių teisminę gynybą⁵⁴⁶.

Gana anksti Teismo praktika paliudijo, kad ES teisė sukuria pareigą nacionaliniams teismams netaikyti ES teisei prieštaraujančių nacionalinės

Access to Justice in the EU – Knocking on Heaven’s Door? Publikuota knygoje Wahl, Nils; Cramér, Per (ed.). *Swedish Studies in European Law*. Volume I, Oxford, Hart Publishing, 2006, 257-278.

⁵⁴⁵ 2006 m. birželio 29 d. Nutartis *Nürburgring prieš Parlamentą ir Tarybą*, T-311/03, Rink. p. II-46; 2004 m. balandžio 1 d. Sprendimas *Komisija prieš Jégo-Quéré*, C-263/02 P, Rink. p. I-3425.

⁵⁴⁶ Šiuo klausimu žr. 1976 m. gruodžio 16 d. Sprendimą *Rewe*, 33/76, Rink. p. 1989; 1976 m. gruodžio 16 d. Sprendimą *Comet*, 45/76, Rink. p. 2043; 1978 m. kovo 9 d. Sprendimą *Simmenthal*, 106/77, Rink. p. 629; 1990 m. birželio 19 d. Sprendimą *Factortame ir kt.*, C-213/89, Rink. p. I-2433, o taip pat 1995 m. gruodžio 14 d. Sprendimą *Peterbroeck*, C-312/93, Rink. p. I-4599.

teisės aktų. Dar *Costa prieš ENEL* byloje⁵⁴⁷ buvo konstatuota, kad nacionalinis teismas neprivalo atsižvelgti į nacionalinės teisės aktų nuostatą, kuri gali prieštarauti Bendrijos teisės aktams, nesvarbu ar nacionalinės teisės aktai būtų priimti prieš ar po Bendrijos nuostatų įsigaliojimo. Tai laikytina negatyviaja pareiga teismų atžvilgiu (angl. *negative obligation*) – nacionalinės taisyklės, kurios neatitinka ES teisės nustatytų reikalavimų, netaikomos.

Dėl pozityvios pareigos (angl. *positive obligation*) keisti nacionalinės teisės normas egzistavimo iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo vienareikšmią atsakymą pateikti sunkiau. Teismas yra nurodęs, kad Bendrijos teisės pagrindu asmenims suteiktų teisių veiksmingos teisminės gynybos principas turi būti aiškinamas kaip nereikalaujantis valstybės narės teisėje numatyti atskiros ieškinių rūšies, t.y. Bendrijos teisė nesiekė Bendrijos teisės laikymosi tikslu sukurti nacionaliniuose teismuose įgyvendinamų papildomų teisinių priemonių, be tų, kurios jau įtvirtintos nacionalinėje teisėje⁵⁴⁸. Kitaip būtų tik tuo atveju, jei būtų konstatuota, kad nacionalinėje teisinėje sistemoje nėra jokių gynybos priemonių, leidžiančių, kad ir netiesiogiai, užtikrinti iš Bendrijos teisės kylančių asmenų teisių laikymąsi⁵⁴⁹.

Taigi vadovaujantis iki Lisabonos sutarties galiojusių reglamentavimu ir teismų praktika, valstybių narių pareigos priimti atitinkamus teisės aktus, kurie keistų nacionalinę procesinę teisę, ES teisė neįtvirtino⁵⁵⁰. Taip pat

⁵⁴⁷ 1964 m. liepos 15 d. Sprendimas *Costa prieš ENEL*, 6/64, Rink. p. 1141. Taip pat žr. 1990 m. birželio 19 d. Sprendimas *Factortame ir kt.*, C-213/89, Rink. p. I-2433.

⁵⁴⁸ 2007 m. kovo 13 d. Sprendimas *Unibet*, C-432/05, Rink. p. I-2271; 1981 m. liepos 7 d. Sprendimas *Rewe*, 158/80, Rink. p. 1805.

⁵⁴⁹ 1981 m. liepos 7 d. Sprendimas *Rewe*, 158/80, Rink. p. 1805.

⁵⁵⁰ Tačiau negalima paneigti, kad netiesiogiai tokia pozityvi pareiga gali atsirasti. Jei dėl prieštaravimo ES teisei netaikoma nacionalinės teisės nuostata, tai gali lemti teisės spragos atsiradimą. Tokiu atveju nacionalinis teismas turės veikti kūrybingai, ir tokią spragą užpildyti. Vėliau, labai tikėtina, teismo išvystytą taisyklę pakeistų teisės akto nuostata. Kita vertus, *Factortame* byla taip pat sukūrė pozityvią pareigą, nes nacionalinis teismas privalėjo skirti laikinas apsaugos priemones, nors nacionalinė teisė jų nenumatė. Be to, literatūroje kartais išskiriama ir iš dalies pozityvi pareiga (angl. *semi-positive*) – ten, kur nacionalinė teisė numato teismo ar institucijos galias, ES teisė yra linkusi transformuoti jas į pareigą. *Van Schijndel* byla čia galėtų būti pavyzdžiu. 1995 m. gruodžio 14 d. Sprendimas *Van Schijndel ir van Veen*, C-430/93 ir C-431/93, Rink. p. I-4705. Plačiau apie tai žr. Jans, Jan H.; de Lange, Roel; Prechal, Sacha; Widdershoven, Rob J.G.M. *Europeanisation of Public Law*, Amsterdam, Europa Law Publishing, 2007, p. 49-60.

negalima konstatuoti, kad nacionaliniai teismai būtų buvę įpareigoti priimti ieškinius, kurie nukreipti prieš valdžios institucijos siekį taikyti reglamentą ar priimti direktyvą įgyvendinančius teisės aktus, jei to nenumatė nacionalinė procesinė teisė⁵⁵¹. Kaip pastebi K. Lenaerts ir D. Arts, nacionaliniai teismai tebuvo įpareigoti „dėti didžiausias pastangas“. Be to, remtasi hipoteze, kad yra ginčijamą Bendrijos aktą įgyvendinantys nacionalinės teisės aktai. Taigi paliekamos dvi spragos: (i) privačiam subjektui prieinama teisminė gynyba susiejama su nacionalinio teisėjo gebėjimu bei išradingumu suteikti tokią gynybą; (ii) neišsprendžiamas klausimas tais atvejais, kai nėra įgyvendinančių nacionalinės teisės aktų⁵⁵².

3.2.3.2. Valstybių narių pareigos užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą sustiprinimas pagal Lisabonos sutartį

Kaip minėta, svarstant, kaip reformuoti EB sutarties 230 straipsnį, diskusijų Europos Konvente dalyviai pasidalijo į dvi stovyklas, kurių viena siūlė keisti straipsnio formuluotę, o kita, remdamasi subsidiarumo principu, – sugriežtinti atitinkamas valstybių narių pareigas. Šios antrosios nuomonės atspindžiu laikytinas Europos Sąjungos sutarties 19 straipsnis⁵⁵³, kuris numato:

„Valstybės narės numato teisių gynimo priemones, būtinas užtikrinant veiksmingą teisminę apsaugą Sąjungos teisei priklausančiose srityse“.

Pagrindinis skirtumas tarp šios nuostatos ir EB sutarties 10 straipsnyje įtvirtinto lojalaus bendradarbiavimo principo yra tai, kad naujoji nuostata tiesiogiai reikalauja, kad valstybės narės, t.y. visos jos institucijos, ne tik teismai, imtųsi reikiamų priemonių veiksmingai teisminei apsaugai užtikrinti. Analizuojant naujosios formuluotės tekstą galima numanyti, jog minimos teisių gynimo priemonės turėtų būti tiek administracinės, tiek teisminės. Be to,

⁵⁵¹ Lenaerts, Koen; Arts, Dirk; Maselis, Ignace; Bray, Robert. *Procedural Law of the European Union*. 2nd edition, London, Sweet & Maxwell, 2006, p. 88-90.

⁵⁵² Lenaerts, Koen; Arts, Dirk; Maselis, Ignace; Bray, Robert. *Procedural Law of the European Union*. 2nd edition, London, Sweet & Maxwell, 2006, p. 88-90.

⁵⁵³ Sutartyje dėl Konstitucijos Europai tai buvo I-29(2) straipsnis.

pareiga numatyti tokias priemones taikytina tiek įstatymų leidžiamajai, tiek vykdomajai valdžiai.

Vis dėlto reikia pripažinti, jog sudėtinga prognozuoti, kaip ši valstybių narių pareiga bus aiškinama. Viena vertus, iš valstybių narių gali būti reikalaujama pakeisti procesinius įstatymus (taip veikiant valstybių narių nacionalinę procesinę autonomiją) taip, kad teismams būtų suteiktos galimybės užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą visų ES teisės aktų atžvilgiu⁵⁵⁴. Tai beveik visų valstybių narių atveju reikštų *locus standi* reikalavimų liberalizavimą bylose, kuriose keliamas klausimas dėl ES teisės akto teisėtumo. Atitinkamai, tektų tokį priimtumo kriterijų palengvinimą perkelti ir kitoms byloms, neturinčioms ES teisės elemento, nes priešingai jos atsidurtų nepalankesnėje padėtyje ir kiltų nelygybės klausimas⁵⁵⁵.

Deja, valstybės dažnai lėtai ir nenoriai keičia savo teisinės sistemas, o privatūs subjektai, manytina, negalėtų kreiptis į nacionaliniu teismus tol, kol atitinkamos teisinės struktūros nebūtų sukurtos. Be to, sunku tikėtis, kad visos valstybės narės priims įstatymus, kurie vienodai užtikrins teisę kreiptis į teismus. Taigi, tikėtina, jog iškils nelygybė tarp skirtingų valstybių narių

⁵⁵⁴ Tokiose situacijose, kaip susiklostė *UPA* ir *Jégo-Quéré* bylose, kur nebuvo nacionalinių įgyvendinančių priemonių, bet ETT visgi nukreipė pareigą užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą valstybės narėms, galimas sprendimo variantas apskritai kelia abejonių. Valstybės praktiškai negali suteikti galimybės ginčyti ES aktą, nes nacionaliniai teismai negali spręsti dėl ES teisės akto teisėtumo. Jei ieškiniai visgi būtų priimami, nacionalinis teismas kartu su nutartimi priimti ieškinį turėtų priimti ir nutartį kreiptis dėl prejudicinio sprendimo. Taigi vietoj to, kad ieškinys tiesiogiai pasiektų ETT, nacionalinis teismas įtraukiamas kaip „pašto dėžutė“. Be to, jei teigtume, kad privatus ieškovas galėtų siekti žalos atlyginimo remdamasis tuo, jog valstybė narė nesuteikė jam veiksmingos teisių gynybos, kurią nurodo ETT, situacija taip pat paini. Toks ieškovas kaip *UPA* ir *Jégo-Quéré* turėtų pirmiausia pereiti visas teismų instancijas vien tam, kad gautų patvirtinimą, jog nei vienas teisėjas nenagrins jo bylos, o tada vėl kreiptis į pirmos instancijos teismą dėl žalos atlyginimo dėl to, kad negalėjo ginčyti teisės akto. Plačiau apie tai žr. Lenaerts, Koen; Corthaut, Tim. *Judicial Review as a Contribution to the Development of European Constitutionalism*. Publikuota knygoje Tridimas, Takis; Nebbia, Paolisa. *European Union Law for the Twenty - First Century: Rethinking The New Legal Order*. Portland, Oregon, Hart Publishing, 2004.

⁵⁵⁵ Šiame kontekste taip pat keltinas klausimas, ar minėta valstybių narių pareiga sąlygotų teisės ginčyti įstatyminio pobūdžio nacionalinės teisės aktus, tiesiogiai ar netiesiogiai įgyvendinančius ES teisę, atsiradimą. Teisės ginčyti įstatyminio pobūdžio teisės aktus atsiradimas sukeltų radikalius pokyčius daugelio valstybių narių teisės sistemose. Vėlgi, diskutuotina, ar suteikus teisę ginčyti iš ES teisės kylančius įstatymus, tokia pati teisė neturėtų būti suteikta ginčijant grynai nacionalinius įstatymus.

subjektų, nes kai kurios valstybės suteiks platesnę teisę į ieškinį nei kitos⁵⁵⁶. O tai sunkiai suderinama su *Costa prieš ENEL* byloje⁵⁵⁷ minimu lygybės principu, kuris yra esminis ES teisės konstitucinės galios pagrindas.

Remiantis išdėstytais mintimis, teigtina, kad Teismo reikalaujama schema, pagal kurią pareiga užtikrinti veiksmingos teisminės gynybos principo gerbimą perkeliama valstybėms narėms, yra pernelyg sudėtinga ir kelianti teisinių bei praktinių sunkumų. Tikslas galėjo būti pasiektas paprasčiau ir veiksmingiau, liberalizuojant konkrečios sąsajos reikalavimą.

⁵⁵⁶ Panašią mintį kelia ir C. Koch. A. Biondi taip pat neįsitikinęs pakeitimų tinkamumu ir tokius Lisabonos sutarties pakeitimus apibūdina kaip prieštarigus. Žr. Koch, Cornelia. *Locus Standi of Private Applicants Under the EU Constitution: Preserving Gaps in the Protection of Individuals' Right to an Effective Remedy*. 30 ELRev. (2005), p. 511-527. Biondi, Andrea. *How to Go Ahead as an EU Law National Judge*. 15(2) European Public Law (2009), p. 225-238.

⁵⁵⁷ 1964 m. liepos 15 d. Sprendimas *Costa prieš ENEL*, 6/64, Rink. p. 1141.

3.3. Ieškiniai dėl žalos atlyginimo kaip papildoma teisės į veiksmingą teisminę gynybą užtikrinimo priemonė

Iš dalies teisės į veiksmingą teisminę gynybą spragas užpildo ieškiniai dėl žalos atlyginimo, kurie gali būti teikiami reikalaujant atlyginti žalą, kilusią dėl neteisėtų ES ar nacionalinių institucijų sprendimų. Vis dėlto, tokie ieškiniai padeda tik iš dalies pašalinti neteisėtumo sukeltus padarinius – atlyginti konkrečią patirtą žalą, bet neišsprendžia problemos iš esmės. Tyrimo kontekste svarbūs šie žalos atlyginimo atvejai:

- (i) ES teisės akto sukeltos žalos atlyginimas;
- (ii) žalos atlyginimas nacionaliniam teismui nesikreipus dėl prejudicinio sprendimo.

ES lygmeniu ieškinius dėl žalos atlyginimo reglamentuoja SESV 268 ir 340 straipsniai (EB sutarties ex 235 ir 288 straipsniai). Jie taikomi tais atvejais, kai ES institucijų ar tarnautojų sprendimai buvo neteisėti, taip pat tais atvejais, kai žala kyla iš nacionalinio teisės akto, kuris pagrįstas neteisėtu ES teisės aktu. Tais atvejais, kai tiesioginiai ieškiniai ETT dėl akto panaikinimo negalimi dėl ribotos teisės pareikšti ieškinį, privatūs subjektai, siekdami žalos atlyginimo, paprastai turės pateikti reikalavimus nacionaliniu ir ES lygiu: nacionaliniu lygiu – kad būtų panaikintas neteisėtas ES teisę įgyvendinantis teisės aktas, ir ES lygiu – kad būtų atlyginta žala.

Atkreiptinas dėmesys, kad remiantis nusistovėjusia Teismo praktika, ieškinys dėl žalos atlyginimo pagal SESV 340 straipsnį yra savarankiškas ieškinys ir skiriasi nuo ieškinio dėl panaikinimo, nes juo siekiama ne panaikinti konkrečią priemonę, o atlyginti institucijos padarytą žalą⁵⁵⁸. Ieškinys dėl žalos atlyginimo negali būti naudojamas ieškinių dėl panaikinimo priimtimumo

⁵⁵⁸ 1971 m. gruodžio 2 d. Sprendimas *Zuckerfabrik Schöppenstedt prieš Tarybą*, 5/71, Rink. p. 975; 1990 m. gegužės 17 d. Sprendimas *Sonito ir kt. prieš Komisiją*, C-87/89, Rink. p. I-1981.

kriterijams „apeiti“: Teismas yra pasisakęs, kad ieškinys dėl žalos atlyginimo turi būti pripažintas nepriimtiniu, jeigu juo iš tiesų siekiama, kad būtų atšauktas galutinis aktas, o patenkinus šį ieškinį teisinės nagrinėjamo akto pasekmės būtų niekinės⁵⁵⁹. Teismas preziumuoja, kad tokie yra ieškovų siekiai tais atvejais, kai, pavyzdžiui, kai ieškiniu dėl žalos atlyginimo siekiama, kad būtų sumokėta suma, kurios dydis tiksliai atitinka ieškovo sumokėtus mokesčius vykdant galutinį aktą⁵⁶⁰.

Reikia pastebėti, kad pagal nusistovėjusią teismų praktiką ES deliktinė atsakomybė yra itin sunkiai įgyvendinama. ES atsakomybė kyla tik tuo atveju, jei tenkinamos visos šios sąlygos⁵⁶¹:

- (i) veiksmų, kuriais kaltinamos institucijos, neteisėtumas;
- (ii) žalos realumas bei tikrumas; ir
- (iii) priežastinio ryšio tarp neteisėtų veiksmų bei nurodytos žalos buvimas. Teismas yra konstatavęs, kad ES gali būti laikoma atsakinga tik už žalą, kuri pakankamai tiesiogiai atsirado dėl neteisėtų atitinkamos institucijos veiksmų⁵⁶².

Kadangi šios atsakomybės atsiradimo sąlygos yra kumuliacinės, vienos iš jų neišpildymo pakanka ieškiniui dėl žalos atlyginimo atmesti⁵⁶³. Be to, šios nuostatos įgyvendinimą apsunkina tai, kad neteisėti veiksmai, kuriais kaltinama ES institucija, turi būti pakankamai akivaizdus teisės akto, kuriuo

⁵⁵⁹ 1995 m. kovo 15 d. Sprendimas *Cobrecap ir kt. prieš Komisiją*, T-514/93, Rink. p. II-621; 2000 m. spalio 24 d. Sprendimas *Fresh Marine prieš Komisiją*, T-178/98, Rink. p. II-3331.

⁵⁶⁰ 1986 m. vasario 26 d. Sprendimas *Krohn prieš Komisiją*, 175/84, Rink. p. 753; 2006 m. birželio 21 d. Sprendimas *Manfred Danzer ir Hannelore Danzer prieš Tarybą*, T-47/02, Rink. p. II-01779.

⁵⁶¹ 1974 m. liepos 2 d. Sprendimas *Holtz & Willemsen prieš Tarybą ir Komisiją*, 153/73, Rink. p. 675; 2005 m. vasario 3 d. Sprendimas *Chiquita Brands ir kt. prieš Komisiją*, T-19/01, Rink. p. II-315; 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimas *Blom ir kt. prieš Tarybą ir Komisiją*, T-87/94, Rink. p. II-1385.

⁵⁶² 2003 m. vasario 13 d. Sprendimas *Meyer prieš Komisiją*, T-333/01, Rink. p. II-117.

⁵⁶³ 1999 m. rugsėjo 9 d. Sprendimas *Lucaccioni prieš Komisiją*, C-257/98 P, Rink. p. I-5251; 2001 m. gruodžio 6 d. Sprendimas *Emesa Sugar prieš Tarybą*, T-43/98, Rink. p. II-3519; 2002 m. vasario 20 d. Sprendimas *Förde-Reederei prieš Tarybą ir Komisiją*, T-170/00, Rink. p. II-515.

siekama suteikti privatiems asmenims teises, pažeidimas⁵⁶⁴. „Akivaizdaus pažeidimo” (angl. *sufficiently serious*) reikalavimas yra itin didelė kliūtis, nes net nustačius teisės akto neteisėtumą, tai nebūtinai reikš šios sąlygos įvykdymą.

Be to, net ieškinio dėl žalos atlyginimo patenkinimas nereikš neteisėto akto panaikinimo, o tik sudarys pagrindą gauti kompensaciją *post factum*. Sprendimas neveiks *erga omnes* ir turės padarinių tik ieškovui. Taigi nebus išsprendžiama sisteminė klaida, glūdinti teisės akto neteisėtume.

Žalos, kilusios dėl nacionalinio teismo sprendimo nesikreipti į ETT dėl prejudicinio sprendimo, atlyginimo klausimas dar sudėtingesnis. Plačiau tai aptariama 3.2.2.4 poskyryje.

⁵⁶⁴ 2000 m. liepos 4 d. Sprendimas *Bergaderm ir Goupil prieš Komisiją*, C-352/98 P, Rink. p. I-5291.

3.4. Skyriaus apibendrinimas ir išvados

Siekdama užpildyti spragas tais atvejais, kai privatus subjektas negali pateikti ieškinio dėl panaikinimo tiesiogiai ETT, Sutartis įtvirtina du papildomus teisėtumo kontrolės būdus – galimybę grįsti ieškinį ES teisės akto neteisėtumu (SESV 277 straipsnis) bei prejudicinio sprendimo procedūrą pagal SESV 267 straipsnį. Šiame skyriuje buvo nustatyta, kad nors šios alternatyvos teoriškai turėtų užpildyti ieškinių dėl panaikinimo priimtinumų reikalavimų sukuriamas spragas, jos nėra pakankamos.

Prašymų peržiūrėti teisėtumą pagal SESV 277 straipsnį pagrindinis trūkumas yra tai, kad šis bendro pobūdžio teisės aktų teisėtumo kontrolės būdas nėra savarankiška priemonė. Jis galimas tik tuo atveju, jei ES institucijos priima išvestinį teisės aktą, ir tiesiogiai priklauso nuo ieškinio dėl tokio išvestinio teisės akto panaikinimo priimtumo. Be to, pripažinus šalies ieškinį, grindžiamą SESV 277 straipsniu, pagrįstu, ginčijamas teisės aktas yra taikomas tik *inter partes*, taigi nei pats ginčijamas aktas, nei kiti analogiški išvestiniai aktai nepanaikinami.

Nors tik ETT gali nuspręsti dėl ES teisės akto galiojimo, nacionaliniai teismai taip pat prisideda identifikuodami bei per prejudicinių sprendimų procedūrą keldami klausimą dėl ES teisės akto galiojimo. Visgi prejudicinių sprendimų procedūra kaip alternatyva tiesioginiams ieškiniams turi ir nemažai reikšmingų trūkumų. Atliekant tyrimą buvo nustatyta, kad dalis šių trūkumų konkrečiais atvejais visiškai paneigia teisę į gynybą, ypač tada, kai privatus subjektas neturi galimybių pradėti proceso nacionaliniame teisme, o kiti trūkumai trukdo užtikrinti teisę į veiksmingą teisminę gynybą.

Tiriant materialiuosius prejudicinių sprendimų procedūros trūkumus, pirmiausia buvo nustatyta, jog prašymas priimti prejudicinį sprendimą nėra teisių gynimo priemonė tikraja šios sąvokos prasme. ES teisės aktų teisėtumo kontrolė yra netiesioginė, išvestinė prejudicinių sprendimų procedūros

funkcija. Kaip instrumentas, tiesiogiai neskirtas privačių subjektų teisėms nuo neteisėtų ES teisės aktų ginti siekiant jų panaikinimo, prejudicinio sprendimo procedūra nesumodeliuota taip, kad šią funkciją atliktų tinkamai ir nuosekliai. Atskirais atvejais ji gali būti veiksminga, bet tikėtis, jog ji tokia bus visais atvejais, sunku. Teisė į veiksmingą teisminę gynybą ne visada užtikrinama ir todėl, kad tik nacionalinis teismas įvertina tiek prejudicinio sprendimo reikalingumą, tiek klausimų, kuriuos jis pateikia Teismui, reikšmingumą. Tai reiškia, jog teisė į veiksmingą teisminę gynybą tampa išimtinai priklausoma nuo nacionalinio teismo valios. Dažnai konkretaus teisėjo patirtis ir žinios lems, ar prašymas priimti prejudicinį sprendimą bus pateiktas. Tas pats pasakytina ir apie išimtinę nacionalinio teismo teisę formuluoti prašymo priimti prejudicinį sprendimą klausimus. Nacionalinis teisėjas gali iš esmės nutolti nuo to, kokius pasiūlymus prejudiciniam paklausimui pateikė bylos šalys, jis gali susiaurinti teisės aktų, kurių teisėtumo tyrimo prašo šalys, teisėtumo kontrolės apimtį arba nenurodyti visų šalies minėtų neteisėtumo pagrindų. Taip pat pastebėtina, kad prejudicinio sprendimo procedūros kaip alternatyvos tiesioginiams ieškiniams poziciją susilpnina ir tai, kad net akivaizdžiai nepagrįstai nesikreipus dėl prejudicinio sprendimo, valstybės narės atsakomybės klausimas, kaip rodo praktika, greičiausiai nebūtų keliamas.

Itin svarbus prejudicinių sprendimų procedūros trūkumas, galintis visiškai paneigti teisę į teisminę gynybą, yra tai, kad prejudiciniai sprendimai iš esmės galimi tik tuomet, kai yra priimamos ginčytiną ES teisės aktą įgyvendinančios nacionalinės priemonės – priešingu atveju privatus subjektas neturi pagrindo kreiptis į teismą, t.y. nėra „kabluko“, ant kurio galima būtų „pakabinti“ bylą. Tačiau įgyvendinančių priemonių nacionalinėje teisėje dažnai nebūna tais atvejais, kai, pavyzdžiui, tiesioginio taikymo aktas panaikina privilegiją, kuria anksčiau pagal ES teisę naudojosi privatus asmuo, arba nustato naują draudimą, ir toks draudimas būna aiškus ir nacionalinėje teisėje nedetalizuojamas. Tuo atveju, jei aktas taikomas tiesiogiai ir įgyvendinančių nacionalinės teisės aktų nėra, tam, kad galėtų ginčyti ES teisės

aktą, privatus subjektas privalėtų padaryti teisės pažeidimą, tačiau tai nesuderinama nei su teisinės valstybės principu, nei su Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, taigi teisminė gynyba, priešingai ETT deklaruojamiems principams, iš esmės paneigiama. Be to, ne visų valstybių nacionalinė teisė visais atvejais leis ieškinius dėl akto pripažinimo neteisėtu, ypač jei bus kvestionuojamas ES teisę įgyvendinantis įstatyminio pobūdžio nacionalinės teisės aktas.

Prejudicinių sprendimų procedūra turi ir praktinių procesinių trūkumų, susijusių su laikinosiomis apsaugos priemonėmis, bylinėjimosi išlaidomis bei bendra proceso trukme. Kadangi laikinosios apsaugos priemonės veikia tik vienos konkrečios valstybės ribose, privačiam subjektui gali tekti kreiptis dėl laikinųjų apsaugos priemonių keliose valstybėse narėse. Tai, savaime suprantama, reiškia papildomą bylinėjimąsi ir papildomas išlaidas ir nėra garantijų, kad skirtingų valstybių teismai laikysis panašios pozicijos. Be to, bendra bylinėjimosi trukmė naudojantis prejudicinio sprendimo procedūra dažniausiai viršys tiesioginių ieškinių nagrinėjimo laiką, nes be proceso Teisingumo Teisme lauks dažniausiai ne viena instancija nacionaliniame teisme.

Trūkumai, susiję su nevienodu prejudicinio sprendimo procedūros taikymu valstybėse narėse, taip pat liudija, kad teisė į veiksmingą teisminę gynybą bei vienoda privačių subjektų gynyba ne visada garantuojama. Nors visi nacionaliniai teismai laikomi Sąjungos teismais, dabartinė ES teisės taikymo patirtis įvairiose valstybėse narėse skiriasi ir sunku tikėtis, kad kiekvienas nacionalinis teisėjas vienodai išspręs su prejudiciniu kreipimusi susijusius klausimus. Iš to, kas buvo aptarta, galima daryti išvadą, kad dauguma atvejų prejudicinio sprendimo procedūros veiksmingumas (atitinkamai ir teisė į veiksmingą teisminę gynybą) yra tiesiogiai priklausomas nuo nacionalinių teismų valios ir konkrečios valstybės narės teisinių tradicijų, teisėjų paruošimo.

Ieškiniai dėl žalos atlyginimo pagal SESV 268 ir 340 straipsnius, kurie gali būti teikiami reikalaujant atlyginti žalą, kilusią dėl neteisėtų ES ar nacionalinių institucijų sprendimų, tik iš dalies užpildo teisės į veiksmingą teisminę gynybą spragas – jie padeda pašalinti neteisėtumo sukeltus padarinius, bet neišsprendžia problemos iš esmės. Ieškinio dėl žalos atlyginimo Teismas neleis naudoti ieškinių dėl panaikinimo priimtinumui kriterijams „apeiti“, be to ieškovui palankus sprendimas neveiks *erga omnes* ir turės padarinių tik ieškovui, t.y. jis neturės tokių absoliučių pasekmių kaip ieškinys dėl panaikinimo.

Pareigos užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą perkėlimas valstybėms narėms taip pat problemiškas. Europos Sąjungos sutarties 19 straipsnis tiesiogiai reikalauja, kad valstybės narės, t.y. visos jos institucijos, ne tik teismai, imtųsi reikiamų priemonių veiksmingai teisminei gynybai užtikrinti. Vis dėlto sudėtinga prognozuoti, kaip ši nuostata bus aiškinama Teismo praktikoje. Galima svarstyti, jog iš valstybių narių gali būti reikalaujama pakeisti procesinius įstatymus (taip veikiant valstybių narių nacionalinę procesinę autonomiją) taip, kad teismams būtų suteiktos galimybės užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą visų ES teisės aktų atžvilgiu. Tai beveik visų valstybių narių atveju reikštų *locus standi* reikalavimų liberalizavimą bylose, kuriose keliamas ES teisės akto teisėtumo klausimas. Tačiau valstybės nenoriai keičia savo teises sistemas, be to, sunku tikėtis, kad visos valstybės narės priims įstatymus, kurie vienodai užtikrins teisę kreiptis į teismus. Taigi tikėtina, jog išliks nelygė tarp skirtingų valstybių narių subjektų.

Apibendrinant ankstesnių skyrių tyrimų rezultatus, galima būtų pateikti tokią lentelę, atspindinčią, kokie priimtinumui reikalavimai taikomi konkretiems ES teisės aktams ir kaip tai užtikrina teisę į teisminę gynybą:

Reglamentai

Reglamentai, kurie laikytini įstatymo galia turinčiais teisės aktais. Privatūs ieškovai turi įrodyti tiesioginę ir konkrečią sąsają (sėkmingas pavyzdys – *Codorniu* byla). Nepavykus įrodyti tiesioginės ir konkrečios sąsajos, ieškovai gali naudotis prejudicinių sprendimų procedūra, tačiau

	<p>gali būti, jog nėra įgyvendinančių teisės aktų, be to, tikėtina, kad valstybės narės teisė numato ribotą įgyvendinančių teisės aktų ginčijimo galimybę. Todėl gali būti visiškai paneigiama teisė į gynybą (angl. <i>complete denial of remedy</i>) arba paneigiama teisė į veiksmingą teisminę gynybą (angl. <i>denial of an effective remedy</i>).</p> <p><u>Reglamentai, kurie nelaikytini įstatymo galia turinčiais aktais (reglamentuojančio pobūdžio reglamentai).</u> Sutarties pakeitimai iš esmės siekė išspręsti būtent tokių teisės aktų ginčijimo problemą. Reglamentai taikomi tiesiogiai ir nereikalauja įgyvendinančių priemonių, todėl ieškovai turėtų įrodyti tik tiesioginę sąsają. Teisė į efektyvią teisminę gynybą užtikrinama.</p>
<p>Direktyvos</p>	<p>Nepriklausomai nuo to, ar direktyva priimama kaip įstatymo galia turintis teisės aktas, ar ne, visuomet bus priimamos įgyvendinančios priemonės. Taigi, privatūs ieškovai turi įrodyti tiesioginę ir konkrečią sąsają (<i>Salamander</i> byla parodo, kaip tai sudėtinga⁵⁶⁵). Kadangi direktyvos turi būti įgyvendinamos nacionalinėje teisėje, nėra visiškai paneigiama teisė į gynybą, išskyrus atvejus, kai valstybės narės teisė numato ribotą įgyvendinančių teisės aktų ginčijimo galimybę. Teisės į veiksmingą teisminę gynybą (<i>denial of an effective remedy</i>) problema visgi išlieka.</p>
<p>Sprendimai</p>	<p>Jei sprendimai yra adresuoti ieškovui, problemų nekyla.</p> <p>Sprendimų, adresuotų kitam asmeniui atveju, jei nereikalingos įgyvendinančios priemonės, taikomos tokios pat taisyklės, kaip ir įstatymo galios neturinčių reglamentų (reglamentuojančio pobūdžio reglamentų) atžvilgiu. Teisė į veiksmingą teisminę gynybą užtikrinama.</p> <p>Sprendimų, adresuotų kitam asmeniui, atveju, jei reikalingos įgyvendinančios priemonės, taikomos direktyvoms galiojančios taisyklės. Kadangi sprendimas dažniausiai įgyvendinamas administracinio pobūdžio sprendimu, tikimybė, kad valstybės narės teisė numato ribotą įgyvendinančių teisės aktų ginčijimo galimybę, nedidelė.</p>

⁵⁶⁵ Žr. šio darbo 2.3.2.4. poskyrį.

4. Skyrius. Galimybės plačiau aiškinti SESV 263 straipsnį

Ankstesniuose skyriuose nustatyta, kad egzistuojanti privačių subjektų teisės į ieškinį aiškinimo praktika Teisme yra konservatyvi ir ne visada užtikrina teisę į veiksmingą teisminę gynybą, o kartais ją visai paneigia. Net pats didžiausias ES institucijų įvykdytas pagrindinių teisių pažeidimas negali būti ginčijamas pagal SESV 263 straipsnį, jei privatus subjektas negalės įrodyti tiesioginės ir konkrečios sąsajos⁵⁶⁶.

Vis dėlto, kaip nustatyta darbe, Sutartis palieka galimybių liberaliau aiškinti ieškinių dėl panaikinimo priimtinumą kriterijus, ypač konkrečią sąsają. Vadovaujantis šia išvada, šiame skyriuje pirmiausia bus siekiama nustatyti, kokiais argumentais grindžiama ribota teisė į ieškinį ETT, vertinamas jų pagrįstumas bei pateikiama kritika jų atžvilgiu, vėliau tiriami konkretūs pagrindai, kurie sudaro sąlygas Teismui lanksčiau vertinti ieškinių dėl panaikinimo priimtinumą kriterijus, taip plečiant teisę į ieškinį ir užtikrinant teisę į veiksmingą teisminę gynybą.

⁵⁶⁶ Ward, Angela. *Amsterdam and Amendment to Article 230: An Opportunity Lost or Simply Deferred?* Publikuota knygoje Dashwood, Alan; Johnston, Angus (ed.). *The Future of the Judicial System of the European Union*. Oxford and Portland, Oregon, Hart Publishing, 2001, p. 37.

4.1. Argumentai dėl privačių subjektų *locus standi* ribojimo

“I want to know God's thoughts. The rest are details”.

Albert Einstein⁵⁶⁷

Privatūs subjektai arba „individai“, kaip juos įvardija ETT, jau ilgą laiką turi teisę reikalauti, kad nacionalinis teismas užtikrintų veiksmingą gynybą, jei valstybė narė neįgyvendina ES teisės. Vis dėlto, ETT praktika paralelinėje srityje, kai ginčijami ES teisės aktai, kaip vaizdžiai įvardija A. Ward, yra kur kas labiau „letargiška“⁵⁶⁸.

Analizuojant ETT jurisprudenciją bei teisės mokslininkų nuomones, galima išskirti nemažai argumentų, kuriais pateisinami privatiems subjektams taikomi ribojimai ginčyti ES teisės aktus. Šie argumentai gali būti suskirstyti į techninio pobūdžio argumentus, tokius kaip didelis teismo krūvis, didelio ginčijamų aktų kiekio poveikis ES funkcionavimui, bei argumentus, keliančius su Teismo vaidmeniu susijusius klausimus. Panagrinėkime šių argumentų pagrįstumą.

4.1.1. Techninio pobūdžio argumentai

4.1.1.1. Didelis Teismo darbo krūvis

ETT praktikoje galima rasti nemažai bylų, kuriose atsiskleidžia Teismo baimė „atidaryti užtvankos vartus“ gausybei ieškinių iš ES teisės aktų neigiamai paveiktų asmenų⁵⁶⁹, be to, bijoma piktnaudžiavimo teismu⁵⁷⁰. Bylų

⁵⁶⁷ „Aš noriu žinoti Dievo mintis; visa kita tėra smulkmenos“.

⁵⁶⁸ Ward, Angela. *Amsterdam and Amendment to Article 230: An Opportunity Lost or Simply Deferred?* Publikuota knygoje Dashwood, Alan; Johnston, Angus (ed.). *The Future of the Judicial System of the European Union*. Oxford and Portland, Oregon, Hart Publishing, 2001.

⁵⁶⁹ N. Forwood pastebi, kad nuo 1989 m. bylų kiekis ETT nepaliaujamai didėja. Tokių bylų kiekio augimą ETT jis vaizdžiai lygina su „Burtininko mokinio“ siužetu „Walt Disney“ studijos animaciniame filme „Fantazija“. Jame burtininko mokinys peliukas Mikis, norėdamas palengvinti savo darbą – pripilti didelį indą vandens – pasinaudoja burtais ir priverčia šluotą dirbti, tačiau nebegali sustabdyti šluotų kiekio didėjimo ir jų darbo; dirbančios šluotos užtvindo burtininko namus. Forwood, Nicholas Q.C. *The*

analizė liudija, kad kaskart, kai Teismas bent kiek liberaliau interpretavo *locus standi* reikalavimus, jis buvo labai atsargus formuluodamas sprendimo tekstą, kad jo poveikis kitoms byloms būtų kuo mažesnis (angl. *micro and macro management*⁵⁷¹).

Atsižvelgiant į didelį Teismo darbo krūvį, jau ilgą laiką tęsiasi diskusijos, kaip reikėtų reformuoti Teismo darbą, kad būtų greičiau išnagrinėjamos bylos bei didėtų darbo efektyvumas. Siūloma ieškinius dėl panaikinimo reglamentuojančio straipsnio modifikacijas (tiek legislatyvinio, tiek jurisprudencinio pobūdžio) derinti su struktūrinėmis reformomis, t.y. padidinti teisminių institucijų skaičių, žmogiškuosius išteklius ar pan.⁵⁷² Svarstyta galimybė sukurti regioninių ES teismų sistemą, didinti specializuotų teismų skaičių⁵⁷³, daugiau bylų perkelti PIT, daugiau darbo atlikti kolegijose, dalį pareigų perkelti nacionaliniams teismams (pavyzdžiui, siūlyta, kad pateikdami prejudicinį paklausimą jie kartu pateiktų atsakymo projektą)⁵⁷⁴.

European Court of Justice – Need for Change in a Changing World. 23(3) Liverpool Law Review (2001), p. 231-247.

⁵⁷⁰ ETT teisėja Pernilla Lindh teigia, jog teisė į ieškinį yra raktas į teismo vartus. Jei šie vartai pernelyg uždari – institucijų autoritetas visuomenės akyse susilpnėja, o jei per daug atviri – galimas piktnaudžiavimas teismu. 2007 m. spalio 17 d. vykusios Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos bei Vilnius universiteto Teisės fakulteto, Tarptautinės ir ES teisės katedros organizuotos konferencijos „50 metų užtikrinant teisėtumo principo apsaugą Bendrijos teisėje“ medžiaga.

⁵⁷¹ Kombos, Constantinos C. *The Recent Case Law on Locus Standi of Private Applicants under Art. 230 (4) EC: a Missed Opportunity or a Velvet Revolution?* 9(17) European Integration Online Papers (2005). Skelbta SSRN: <http://ssrn.com/abstract=868502>.

⁵⁷² Groussot, Xavier. *The EC System of Legal Remedies and Effective Judicial Protection: Does the System Really Need Reform?* 30(3) Legal Issues of Economic Integration (2003), p. 221–248.

⁵⁷³ Pastebėtina, kad 2008 m. beveik 50 % Teisingumo Teismui pateiktų bylų sudarė prašymai priimti prejudicinį sprendimą, o PIT beveik 43% bylų sudarė ieškiniai dėl panaikinimo. Be to, bylos dėl intelektinės nuosavybės PIT sudarė 32% bylų, todėl jas perkėlus specializuotam teismui, PIT darbo laikas, skirtas šioms byloms, galėtų būti skirtas tiesioginių ieškinių nagrinėjimui.

⁵⁷⁴ Plačiau apie šiuos variantus žr. Jacque, Jean Paul; Weiler, Joseph. *On the Road to European Union: a New Judicial Architecture: an Agenda for the Intergovernmental Conference*. 27 CMLRev. (1990), p. 185-207; Arnall, Anthony. *Refurbishing the Judicial Architecture of the European Community*. 43 International and Comparative Law Quarterly (1994), p. 296-316; Van Gerven, Walter. *The Role and Structure of the European Judiciary Now and in the Future*. 21(3) ELRev. (1996), p. 211-223; Scorey, David W. *A New Model for the Communities' Judicial Architecture in the New Union*. 21(3) ELRev. (1996), p. 224-231; Strasser, Sarah. *Evolution & Effort: The Development of a Strategy of Docket Control for the European Court of Justice & The Question of Preliminary References*. Jean Monnet Working Paper 95/3; Court of First Instance. *Reflections on the Future Development of Community Judicial System*. 16 ELRev. (1991), p. 175.

Vadovaujantis statistika, pateikta Bendrojo teismo bei Teisingumo Teismo metiniuose pranešimuose⁵⁷⁵, 2006-2008 m. Teisingumo Teismas gavo panašiai tiek pat bylų, kiek išnagrino, tačiau vis tiek beveik 800 bylų lieka neišnagrinėtos. Bendrasis teismas šiuo laikotarpiu gavo šiek tiek daugiau nei 100 bylų daugiau nei priėmė sprendimų, o daugiau nei 1000 bylų dar laukia sprendimų. Abu teismai per metus išnagrinėja po 400-600 bylų. Palyginimui su valstybių narių teismais, 2007 m. Prancūzijos *Conseil Constitutionnel* priėmė 156 sprendimus, o 2008 m. – 138 sprendimus⁵⁷⁶, 2007 m. Italijos *Corte Costituzionale* priėmė 464 sprendimus, o 2008 m. – 449 sprendimus⁵⁷⁷, o britų Lordų rūmai (*House of Lords*) 2007 m. priėmė 58, o 2008 m. – 75 sprendimus⁵⁷⁸.

Pateikta statistika liudija, kad ETT darbo krūvis iš tiesų nemažas, ir jei ES teismai nebepriimtų naujų bylų, truktų bent pusantrų metų išnagrinėti iki šiol pateiktas bylas. Taigi dažnai teigiama, kad platesnė *locus standi* padidintų Teismo darbo krūvį, būtų pateikta dar daugiau bylų ir jis būtų nepajėgus tinkamai jų visų išnagrinėti. Ar tai pagrįstas teiginys?

Literatūroje tokia tikimybe abejojama. Prof. P. Craig mano, kad neįtikinama, jog liberalesnis *locus standi* dramatiškai padidintų bylų skaičių Teisme⁵⁷⁹. Prof. Tom Zwart, tiesa, kitame kontekste – nagrinėdamas *locus standi* valstybėse narėse, nurodo, jog baimė, kad sušvelninus priimtino reikalavimus bus „atidaryti vartai bylinėjimosi potvyniui“, yra nepagrįsta⁵⁸⁰.

⁵⁷⁵ Metiniai Pirmosios instancijos teismo bei Teisingumo Teismo pranešimai. Prieiga internetu: http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2009-03/ra08_lt_tpi_stat.pdf; http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2009-03/ra08_lt_cj_stat.pdf.

⁵⁷⁶ Prancūzijos konstitucinės tarybos statistika. Prieiga internetu: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/depuis-1958/decisions-par-date/les-decisions-depuis-1958.4614.html>.

⁵⁷⁷ Italijos konstitucinio teismo statistika. Prieiga internetu: http://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/pdf/Prospetti_statistici_2008.pdf.

⁵⁷⁸ Jungtinės Karalystės *House of Lords* statistika. Prieiga internetu: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld/ldjudgmt.htm>.

⁵⁷⁹ Craig, Paul. *Standing, Rights and the Structure of Legal Argument*. 9 European Public Law (2003), p. 493-508.

⁵⁸⁰ Zwart, Tom. *Comparing Standing Regimes from a Separation of Powers Perspective*. 53(4) Northern Ireland Legal Quarterly (2002), p. 391-407.

Šis profesorius cituoja anglų teisėjo Dean mintį, jog nėra labai realu tikėti, kad „egzistuoja minia įgirusių įkyruolių, kurie susijaudinę laukia galimybės pradėti brangų bylinėjimąsi, kuriuo jie nėra teisiškai suinteresuoti“⁵⁸¹.

Be to, ETT dažnai kartojamas teiginys, kad ES teisėje nėra spragų ir egzistuoja pilna teisinės gynybos priemonių sistema, kartu turėtų leisti daryti išvadą, jog bendras darbo krūvis paprasčiausiai negali reikšmingai padidėti – tuo atveju, jei nepateikiamas tiesioginis ieškinys, inicijuojama prejudicinio sprendimo procedūra⁵⁸². Taigi suteikus platesnę tiesioginio kreipimosi į ETT teisę, pasikeistų tik ieškinių pobūdis, t.y. prejudicinio sprendimo procedūrą pakeistų tiesioginiai ieškiniai⁵⁸³.

Griežtas *locus standi*, t.y. tiesioginių ieškinių ribojimas, šiame kontekste lemia tai, kad ES teisės akto teisėtumo kontrolės funkcija iš esmės perduodama Teisingumo Teismui, o ne Bendrajam teismui, nes būtent Teisingumo Teismas nagrinėja prejudicinius klausimus. Tokia praktika galimai prieštarauja pirminiam sumanymui Bendrojo teismo (tuomet – Pirmosios instancijos teismo) įsteigimu sumažinti Teisingumo Teismo darbo krūvį.

Šioje vietoje reikia priminti, kad ES teisėje egzistuoja pakankamai Teismo darbo krūvio valdymo mechanizmų. Kaip saugiklis veikia ir dviejų mėnesių ieškinio pateikimo terminas. Be to, didelės bylinėjimosi išlaidos dažnai kur kas efektyviau atgraso nepagrįstus ieškinius, nei griežti priimtinumų reikalavimai. Tam, kad ieškovo ieškinys būtų sėkmingas, patenkinus priimtinumų sąlygas jam reikės įrodyti savo reikalavimų pagrįstumą – akto

⁵⁸¹ Phelps v Western Mining Corp Ltd 20 ALR 183.

⁵⁸² Pvz., *Établissements Toulorge* byloje nepriėmus grupės tiesioginių ieškinių dėl direktyvos panaikinimo, daugelis asmenų kreipėsi į savo nacionalinius teismus ir valstybių narių teismai pateikė ETT prašymus priimti prejudicinius sprendimus. Taigi Teismui teko spręsti dėl direktyvos teisėtumo, o pirminis atsakymas priimti jų ieškinius tik sukėlė papildomų sąnaudų tiek privatiems subjektams, tiek ir nacionaliniams teismams. 2003 m. kovo 21 d. Nutartis *Établissements Toulorge prieš Parlamentą ir Tarybą*, T-167/02, Rink. p. II-49.

⁵⁸³ Reikia pripažinti, kad realybė visgi kitokia – bylų skaičius šiek tiek sumažėtų, nes dalis privačių subjektų tiesiog atsisakytų minties ginti savo teises. Visgi, jei patys privatūs ieškovai nusprendžia nesinaudoti prejudicinių sprendimų procedūros teikiamomis galimybėmis, tai greičiausiai reiškia, kad jie nebetiki teisingumu ar nesiryžta skirti tiek laiko ir išlaidų, kiek reikalauja prejudicinio sprendimo procedūra. Tokia situacija nėra labai geidžiama teisinės valstybės principu grindžiamoje Sąjungoje.

panaikinimui turi būti pakankamas teisinis pagrindas. Nesėkmės atveju jam gresia išlaidų atlyginimas. Kadangi ieškovai visuomet pasiskaičiuoja savo sėkmės galimybės bei susijusių išlaidų santykį, galiausiai ieškinius teiks tik pakankamą viltį turintys ieškovai.

Taip pat reikia nepamiršti, kad ES teisė leidžia sujungti susijusius ieškinius į vieną bylą, todėl net jei ieškovų skaičius būtų didesnis, bylų skaičius neturėtų aiškiai augti⁵⁸⁴. Nuo nepagrįstų ieškinių saugo ir Bendrojo teismo procedūros reglamento 111 straipsnis, kuris numato, kad jeigu ieškinys akivaizdžiai nepriklauso Bendrojo teismo jurisdikcijai arba yra akivaizdžiai nepriimtinas arba akivaizdžiai teisiškai nepagrįstas, Bendrasis teismas gali motyvuota nutartimi ir nesiimdamas jokių kitų veiksmų nagrinėjamoje byloje priimti sprendimą dėl šio ieškinių.

Neginčytina, kad siekiant užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą būtina, kad Teismas tinkamai susidorotų su darbo krūviu. Tačiau tai nereiškia, kad siekiant riboti ETT darbo krūvį galima riboti asmenų galimybes ginčyti teisės aktus. Kaip nurodo prof. P Craig, jei ES didžiuodamasi skelbia, kad ji sukūrė teisinę tvarką, pagrįstą teisinės valstybės principu, aksioma turėtų būti tai, kad tokioje teisinėje tvarkoje privalo būti tinkami teisėtumo kontrolės mechanizmai⁵⁸⁵.

4.1.1.2. Su nusistovėjusios teismo praktikos keitimu susiję sunkumai

Kartais teigiama, kad liberalizuoti ieškinių dėl panaikinimo priimtimumo taisyklės būtų netinkama, nes tai reikštų, kad ETT iš esmės pakeičia iki šiol formuotą savo praktiką, kuria kaip precedentu ilgą laiką

⁵⁸⁴ Tiesa, darbo apimtis padidėtų, nes visi ieškovai dalyvautų procese, teiktų pastabas. Atitinkamai, kiekvieno jų dokumentams reiktų skirti dėmesio, padidėtų vertimų kiekis.

⁵⁸⁵ Craig, Paul. *Standing, Rights and the Structure of Legal Argument*. 9 European Public Law (2003), p. 493-508.

vadovavosi tiek ieškovai, tiek ir pats Teismas⁵⁸⁶. Visgi, tai labiau psichologinė, nei teisinė kliūtis *locus standi* liberalizavimui.

Nors precedentinė teisė nėra Sąjungos teisminei sistemai būdingas bruožas⁵⁸⁷, ir iš esmės draudžiama, kad ES teismai būtų saistomi ankstesnės teismų praktikos, dėl teisinio saugumo ir tikrumo bei dėl vienodo ES teisės aiškinimo reikalavimų ES teismai iš esmės siekia nenukrypti nuo savo praktikos.

Reikia pastebėti, kad praktikoje dėl pasikeitusių aplinkybių, generalinio advokato išvados ar mokslininkų kritikos Teismas ne kartą yra persvarstęs savo ankstesnę poziciją Sutarties nuostatų aiškinimo atžvilgiu ar net keitęs savo išvystytas doktrinas⁵⁸⁸. Tokie sprendimai akivaizdžiai liudija, kad Teisingumo Teismas nėra suvaržytas savo paties sprendimų bei gali keisti praktiką priklausomai nuo to, kurios aplinkybės bus laikomos prioritetinėmis⁵⁸⁹.

⁵⁸⁶ Panaši situacija susiklostė ir Europos Žmogaus Teisių Teisme. Nors Konvencijos nuostatos, reguliuojančios priimtinumą, gana abstrakčios ir leidžia jas vertinti subjektyviai, Europos žmogaus teisių komisija, o vėliau ir Europos Žmogaus Teisių Teismas dažnai aiškino šias nuostatas, sukurdamas išsamią praktiką. Taip susiformavo tam tikra moralinė pareiga sekti nusistovėjusią praktiką. Žr. Zwart, Tom. *The Admissibility of Human Rights Petitions, the Case Law of the European Commission of Human Rights and the Human Rights Committee*. Dordrecht, Boston, Martinus Nijhoff, 1994.

⁵⁸⁷ Arnall, Anthony. *Owning up to Fallibility: Precedent and the Court of Justice*. 30 CMLRev. (1993), p. 247-266.

⁵⁸⁸ Pavyzdys galėtų būti byla *Zuylen Frères v. HAG, AG (HAG I)* bei byla *CNL – SUCAL prieš HAG (HAG II)*. Abiejose bylose nagrinėtas intelektinės nuosavybės teisių ir laisvo prekių judėjimo santykis. Ginčas kilo dėl prekių ženklo savininko teisės sustabdyti tokiu pačiu prekės ženklu „HAG“ pažymėtos kavos importą iš kitos valstybės narės. *HAG I* byloje Teismas nusprendė, kad, atsižvelgiant į tai, jog abiejose šalyse naudojamas prekės ženklas „HAG“ anksčiau priklausė vienam savininkui bei siekiant užtikrinti laisvą prekių judėjimą, tokie prekių importo ribojimai nėra galimi. Praėjus 16 metų, byloje *HAG II* Teismas pakeitė nuomonę uždrausdamas tuo pačiu prekės ženklu pažymėtą kavą importuoti iš Belgijos į Vokietiją. *HAG I* byloje teismas teikė pirmenybę laisvo prekių judėjimo Bendrijoje užtikrinimui, o *HAG II* byloje didesnė teisinė apsauga buvo suteikta vartotojo teisėms, konkrečiai – teisei nebūti klaidinamam dėl tuo pačiu prekės ženklu žymimo produkto kilmės. Žr. 1974 m. liepos 3 d. Sprendimą *Van Zuylen frères prieš Hag AG*, 192/73, Rink. p.731; 1990 m. spalio 17 d. Sprendimą *SA CNL-SUCAL NV prieš HAG GF AG*, C-10/89, Rink. p. I-03711. Kitas pavyzdys galėtų būti *Keck* byla, kurioje Teismas persvarstė savo praktiką dėl EB sutarties 28 straipsnio aiškinimo. 1993 m. lapkričio 24 d. Sprendimas *Keck ir Mithouard*, C-267/91 ir C-268/91, Rink. p. I-6097.

⁵⁸⁹ Be to, vertėtų paminėti, kad Teismo sprendimai dažnai įpareigodavo valstybes nares pakeisti savo praktiką. Pavyzdžiui, sprendimas *Factortame* byloje iš esmės reiškė, kad Jungtinės Karalystės teismai turėjo atsakyti šimtmečių egzistavusių konstitucinių tradicijų. Pagal nacionalinę teisę Jungtinės Karalystės teismai neturėjo įgaliojimų taikyti laikinųjų apsaugos priemonių jų nagrinėjamoje pagrindinėje byloje (sustabdyti Parlamento įstatymo taikymo), nes tokiam laikinųjų apsaugos priemonių taikymui prieštarautų senoji bendrosios teisės (angl. *common law*) taisyklė, pagal kurią Karališkosios valdžios

Kaip generalinis advokatas Jacobs pastebėjo savo išvadoje *UPA* byloje, esama Teismo praktika dėl ieškinių priimtinumą taisyklių labai nutolo nuo valstybių narių administracinės teisės bei yra sunkiai suderinama su Teismo išvadomis dėl veiksmingos teisminės gynybos svarbos. Tai turėtų būti pakankamu argumentu persvarstyti esamą *locus standi* praktiką. Be to Lisabonos sutarties įsigaliojimas taip pat galėtų pasitarnauti kaip akstinas bei puiki proga remiantis Sutarčių pasikeitimu peržiūrėti ankstesnę praktiką.

4.1.1.3. Didelio ginčijamų aktų kiekio poveikis Sąjungos funkcionavimui

Privačių subjektų *locus standi* reguliavimas yra susijęs tiek su politiniais, tiek ir su teisiniais klausimais. Viena vertus, reikia užtikrinti individo apsaugą nuo neteisėtų aktų, kita vertus, būtina išsaugoti Sąjungos sprendimų veiksmingumą. Jei privatūs subjektai galėtų pateikti ieškinį visiškai be jokių apribojimų, taip kaip privilegijuoti ieškovai, tai galėtų paralyžiuoti veiksmingą administravimą⁵⁹⁰: ūkio subjektai yra gana aktyvūs ginčijant ES aktus, kurių panaikinimas reikštų, kad jie galėtų dar pelningiau tęsti verslą ar atgauti sumas, sumokėtas remiantis galimai neteisėtu ES aktu.

Dėl šios priežasties gana dažnai teigiama, kad griežti priimtinumą reikalavimai būtini tinkamam ES funkcionavimui. Nurodoma, kad nors senatis pateikti ieškinius dėl panaikinimo yra du mėnesiai, ieškinių dėl panaikinimo nagrinėjimas Bendrajame teisme trunka vidutiniškai dvejus metus, o vėliau Bendrojo teismo sprendimas dar gali būti skundžiamas Teisingumo Teismui.

(angl. *Crown*), t. y. vyriausybės atžvilgiu negali būti taikoma jokia laikinoji apsaugos priemonė. Visgi ETT konstatavo, kad Bendrijos teisė turi būti aiškinama kaip reiškianti, kad jei nacionalinis teismas, nagrinėdamas su Bendrijos teise susijusį ginčą, mano, jog vienintelė kliūtis, užkertanti jam kelią taikyti laikinąsias apsaugos priemones, yra nacionalinės teisės norma, jis privalo tokios teisės normos netaikyti. 1990 m. birželio 19 d. Sprendimas *Factortame ir kt.*, C-213/89, Rink. p. I-2433.

⁵⁹⁰ Bebr, Gerhard. *Development of Judicial Control in the European Communities*. The Hague, Boston, London, Martinus Nijhoff Publishers, 1981, p. 56.

Jei galiausiai teisės aktas panaikinamas *ab initio*, o jį pakeičiančios nuostatos neturi retroaktyvaus veikimo, gali susidaryti teisinis vakuumas⁵⁹¹.

Tokių aktų kaip įstatymo galią turinčių reglamentų (iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo mokslinėje literatūroje vadintų „tikraisiais“ reglamentais) panaikinimas sugriauna dažnai ilgus metus trukusį darbą rengiant bei derantis dėl teisės akto teksto. Be to, tokie aktai paprastai yra stipriai „policentriški“ – jie veikia platų interesų spektrą. Sprendžiant dėl įstatymo galią turinčio reglamento galiojimo, neišvengiamai veikiama tokia interesų įvairovė, tačiau nepanašu, kad visi interesai pakankamai atstovaujami iš esmės dvišaliame rungtyiniame teismo procese, kur dauguma atvejų išklausomas tik ieškovas ir ES institucija. Tokiame kontekste, prof. D. Chalmers nuomone, kyla pavojus, kad teisminė kontrolė bus naudojama kaip būdas patenkinti interesus, kuriuos teisės aktų leidybos procese buvo atsisakyta paremti⁵⁹².

Vis dėlto, šiems teiginiams galima paprieštarauti. Pirma, nors nepakankamas kitų nei ieškovas asmenų interesų atstovavimas skamba kaip gana svarus argumentas, „neteisėta teisė“ negali būti palikta galioti vien todėl, kad daliai visuomenės ji gali būti patogi. Be to, prejudicinio sprendimo keliu gali būti tikrinamas iš esmės bet kurio antrinio ES teisės akto teisėtumas, taigi tiesioginių ieškinių ribojimas nieko nepakeičia. Antra, nors tiesioginių ieškinių nagrinėjimas gali užtrukti, kur kas daugiau laiko gali praeiti iki tol, kol teisės akto galiojimas bus išnagrinėtas gavus prašymą priimti prejudicinį sprendimą

⁵⁹¹ Teisės akto panaikinimo pasekmes iš esmės galėtų apibūdinti lotyniškas posakis *quod nullum est nullum produicit effectum*. Aktas tampa negaliojančiu *erga omnes* ir *ex tunc*, tai yra visų atžvilgiu ir retrospektyviai. Tačiau SESV 264 straipsnio (EB sutarties ex 231 straipsnis) 2 dalis numato, kad jei Teisingumo Teismas mano, kad tai reikalinga, skelbdamas teisės aktą negaliojančiu jis nurodo, kurie paskelbto negaliojančiu teisės akto padariniai lieka galutiniai. Tai leidžia sumažinti spragas, kurios atsiranda aktą pripažinus negaliojančiu, išvengti negatyvių pasekmių, kai subjektų veiksmai buvo paremti veiksmų metu galiojusiu aktu. Tiesiogiai remdamasis šia nuostata Teismas dažnai pripažįsta ginčijamos priemonės padarinius galutiniais arba nurodo, kad šie padariniai lieka galioti tol, kol bus priimta nauja teisėta priemonė, kartais nurodydamas, jog ši priemonė turi būti priimta per protingą laikotarpį. Žr. 1986 m. liepos 3 d. Sprendimą *Taryba prieš Parlamentą*, 34/86, Rink. p. 2155; 2003 m. rugsėjo 11 d. Sprendimą *Austrija prieš Tarybą*, C-445/00, Rink. p. I-8549; 1973 m. birželio 5 d. Sprendimą *Komisija prieš Tarybą*, 81/72, Rink. p. 575; 2006 m. sausio 10 d. Sprendimą *Komisija prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-178/03, Rink. p. I-107.

⁵⁹² Chalmers, Damian. *European Union Law. Volume I. Law and EU Government*. Ashgate Publishing Ltd, Dartmouth Publishing Ltd, 1998, p. 546.

dėl teisės akto galiojimo. Kadangi čia netaikomas senaties terminas, neteisėtas aktas gali egzistuoti ES teisėje itin ilgai. Be to, tuo atveju, jei akto teisėtumo klausimas keliamas vėliau, vykstant prejudicinio sprendimo procedūrai, ir aktas pripažįstamas neteisėtu, kur kas daugiau nepatogumų kyla valstybėms narėms bei rinkos subjektams: valstybės narės, remdamosi tokiu Sąjungos aktu, gali būti priėmusios nemažai teisės aktų, o privatūs subjektai atitinkamai pakeitę savo veiklą ar kitaip adaptavęsi.

4.1.1.4. Teisinio tikrumo principas

Su ką tik aptartu klausimu susijęs ir kitas *locus standi* ribojimo argumentas – teigiama, kad leidus ginčyti visus ES priimamus aktus susidarytų nemažas teisinis netikrumas. Štai J. Steiner ir L. Woods⁵⁹³ nuomone, viena vertus, siektina, kad būtų plati teisė į ieškinį, – tai užtikrintų adekvačią aktų teisėtumo kontrolę. Kita vertus, taip pat siektina, kad tie, kurie visiškai nesusiję su teisės akto priėmimu ar pasekmėmis, negalėtų ginčyti jo teisėtumo, nes tai ženkliai padidintų teisminių procesų skaičių, o tai turėtų neigiamą poveikį teisinio tikrumo principui bei Teismo darbui.

Iš tiesų, teisinio tikrumo principas⁵⁹⁴ ir jo reikšmė pripažįstama visuotinai. Jis ypatingai svarbus ES, nes laikytinas patikimos ir stabilios teisinės tvarkos pagrindu. Visgi, kaip aptarta anksčiau, tiesioginių ieškinių ribojimas labiau kenkia teisiniam tikrumui, nei jį užtikrina. Leidus tiesioginius ieškinius, Teismas kur kas anksčiau pasisakytų dėl ES teisės akto galiojimo. Esant dabartinei situacijai, pagrindinė teisės aktų teisėtumo kontrolė perkeliama jokių terminų neribojamai prejudicinių sprendimų procedūrai, kuri taip pat priklauso nuo nacionalinių teisėjų teisinės sąmonės ir pasiruošimo.

⁵⁹³ Steiner, Jo; Woods, Lorna; Twigg-Flesner, Christian. *Textbook on European Community Law*. 8th edition, Oxford, Oxford University Press, 2003, p. 596.

⁵⁹⁴ Teisinio tikrumo principas gali būti laikomas „skėtiniu“ principu, nes jis iš esmės apima tokius principus kaip teisėti lūkesčiai ir retroaktyvaus teisės aktų veikimo draudimas. Teisinio tikrumo principo esmė – nuspėjamumas, t.y. galėjimas iš anksto nustatyti, kaip bus pritaikyta teisė konkrečioje situacijoje.

4.1.2. Su Teismo vieta ir vaidmeniu Sąjungos teisinėje sistemoje susiję argumentai

Teisminė teisės aktų teisėtumo kontrolė – tai idėja, kad turi būti teisiškai nustatytos valdžios institucijų galių ribos, institucionalizuota išraiška. Ribų laikymasis turi būti kontroliuojamas, ir gana efektyviai šis vaidmuo vis plačiau priskiriamas teismams. Tai suteikia teismams galią vetuoti kitų valdžių priimtus sprendimus, remiantis neatitikimu aukštesnės galios teisės aktams bei teisės principams.

Tačiau teisminė teisėtumo kontrolė taip pat susilaukia kritikos. Teismai nerenkami, juos pasiekti dažnai sunku, ir retai jie turi tokią galimybę ištirti konkrečius klausimus, kokia prieinama sprendimus priimančiai valdžiai. Be to, didėjantis naudojimas teismine teisės aktų peržiūra gali sutrikdyti egzistuojančius konstitucinius pagrindus, nes ši peržiūra skatina tarpinstitucinę įtampą ir konkuravimą dėl įtakos. Situacija tampa dar labiau nekonkreči ES kontekste dėl to, jog čia nėra gilių tarpvalstybinės teisminės peržiūros tradicijų⁵⁹⁵, o ES teisės aktų leidyba dažnai atspindi daug sudėtingesnius kompromisus nei nacionaliniai aktai, todėl teisminė intervencija iš dalies gali veikti destabilizuojančiai⁵⁹⁶. Šie argumentai kelia politinius bei Teismo vaidmens klausimus.

4.1.2.1. Locus standi ir valdžių padalijimo principo sankirta

Nors Džono Loko (John Locke) ir Čarlzo Monteskjė (Charles de Montesquieu) suformuluotas valdžių padalijimo principas nagrinėjant *locus standi* paprastai paliekamas nuošalyje, tačiau vertėtų bent trumpai paminėti jo vaidmenį nustatant teisės į ieškinį ribojimus. Pastebėtina, kad sąvoka „valdžių padalijimo principas“ pirmiausia vartotina kalbant apie valstybes, tačiau ji

⁵⁹⁵ Chalmers, Damian. *European Union Law. Volume I. Law and EU Government*. Ashgate Publishing Ltd, Dartmouth Publishing Ltd, 1998, p. 533.

⁵⁹⁶ Stein, Eric; Vining, Joseph. *Citizen Access to Judicial Review of Administrative Action in Transnational & Federal Context*. 70 AJIL (1976), p. 219-241.

aktuali ir tarptautinių organizacijų kontekste. Tam tikras valdžių padalijimo principo atspindys ES teisėje yra ES institucinė pusiausvyra (angl. *EU institutional balance*). Perfrazuojant teisėjo Marshall žodžius garsiojoje *Marbury v Madison* byloje⁵⁹⁷, teisės aktų teisėtumo kontrolė Europos Sąjungoje užtikrina, kad teisės aktą priėmusi institucija neperžengtų ES konstitucinių aktų numatytų galių ribų.

Kaip nurodo prof. Tom Zwart⁵⁹⁸, kalbėdamas apie valstybių praktiką, teisės į ieškinį valstybių teismuose reguliavimas turi labai pagrįstą konstitucinį pagrindą – valdžių padalijimo principą⁵⁹⁹. Itin liberalus *locus standi* galėtų turėti tokias su valdžios padalijimo principo pažeidimu susijusias pasekmes:

- (i) Jis paverstų teismus į politinius forumus. Jei teisės aktas vienodai veikia visus asmenis, jo pakeitimas turi būti svarstomas politiniu keliu, o ne teismuose. Jei teismas būtų įpareigotas nagrinėti visus asmenų reikalavimus, jis išterptų į politinę sferą. Tokiu būdu *locus standi* reikalavimai veikia kaip konstitucinis principas, kuris saugo, kad teismai nesiimtų užduočių, priskirtinų politinėms institucijoms.
- (ii) Itin liberalus *locus standi* galėtų lemti tai, kad teismai imtųsi nagrinėti bylas, kurios netinkamos teisminei nagrinėjimui. Čia aktuali L. Fulerio policentriškumo koncepcija⁶⁰⁰. Pagal ją situacija yra policentrinė arba turinti „daug centrų“ tuo atveju, jei ji veikia daug asmenų ar interesų. Dauguma atvejų byla bus susijusi su keletu skirtingų interesų, tačiau bylos, kurios yra itin policentriškos, netinka nagrinėjimui teisme. Tokie atvejai turėtų būti sprendžiami

⁵⁹⁷ *Marbury v Madison*. 5 US 137 (1803).

⁵⁹⁸ Plačiau dėl teisės į ieškinį ir valdžių padalijimo principo žr. Zwart, Tom. *Comparing Standing Regimes from a Separation of Powers Perspective*. 53(4) Northern Ireland Legal Quarterly (2002), p. 391-407.

⁵⁹⁹ Ryšys tarp *locus standi* ir valdžių padalijimo principo pirmą kartą buvo paminėtas JAV Aukščiausiojo Teismo (angl. *Supreme Court*) byloje *Frothingham v Mellon* dar 1922 metais. Vis dėlto, didžiausias nuopelnas šio klausimo nagrinėjime priskirtinas amerikiečiui teisėjui Antonin Scalia. *Frothingham v. Mellon and Massachusetts v. Mellon*. 262 U.S. 447 (1923).

⁶⁰⁰ Fuller, Lon L. *The Forms and Limits of Adjudication*. 92 Harvard Law Review (1978), p. 353-409.

politiniu būdu, kai suteikiamos platesnės galimybės visiems dalyvauti bei pasisakyti.

- (iii) Itin liberalus *locus standi* paverstų teismus į įstatymų leidžiamosios valdžios prižiūrėtojus. Pagrindinė teismų funkcija yra teisių gynimas, o teisės aktų teisėtumo kontrolė tėra išvestinė pareiga. Kuo labiau teismas užsiima teisės aktų teisėtumo kontrole, o ne teisių gynyba, tuo labiau jis nutolsta nuo savo esmės⁶⁰¹.

Griežti priimtinumų reikalavimai užtikrina valdžių padalijimo principą tuo aspektu, kad reikalauja iš teismų griežtai laikytis savo konstitucinės pareigos, liberalūs – kad leidžia teismams kontroliuoti, jog kitos valdžios neperžengtų savo konstitucinių pareigų. Valdžių padalijimo principas reiškia ir tai, kad kiekviena valdžia turi gerbti teisės viršenybę bei elgtis teisėtai, o kiekvienas pilietis turi teisę reikalauti iš valdžios susilaikyti nuo pažeidimų. Dėl šios priežasties kritikuotinas tik per platus *locus standi*, nes tik jis gali kelti pavojų valdžių padalijimo principui.

Esant dabartiniam privačių subjektų *locus standi* ribojimo laipsniui, ETT tikrai negresia nei viena aukščiau nurodytų pasekmių, nes kaip nustatyta darbe, teisė į ieškinį aiškinama labai griežtai.

4.1.2.2. Ribotų įgaliojimų doktrina grindžiami ribojimai

Doktrinoje bei Teismo praktikoje privačių subjektų teisės kreiptis į ETT ribojimas gana dažnai siejamas su Sutarties nustatytais ribomis. Teigiama, kad Teismas tiesiog laikosi valstybių narių nustatyto Sutarties teksto ir bet kokia tolesnė *locus standi* plėtra gali būti vykdoma tik keičiant Sutartį⁶⁰².

⁶⁰¹ Visgi šis argumentas akivaizdžiai netinkamas ETT atveju, kurio viena pagrindinių funkcijų, priskirtų Sutartimi, yra teisės aktų teisėtumo kontrolė. Be to, šio argumento svarumą silpnina ir tai, kad teisių gynimas gana dažnai yra susijęs su teisėtumo kontrole.

⁶⁰² Tokios nuomonės *inter alia* laikosi prof. C. Harding ir prof. J. Schwarze. Žr. Harding, Christopher. *The Private Interest in Challenging Community Action*. 5 ELRev (1980), p. 354-361. Schwarze, Jürgen. *The Legal Protection of the Individual against Regulations in European Union Law. Remarks on the ECJ*

Iš tiesų, reikalavimas suteikti platesnį *locus standi* individams dažnai susikerta su ETT priskirtų galių problema. Šiame kontekste siekiant apibrėžti ETT jurisdikciją kyla konfliktas tarp ribotų įgaliojimų (angl. *conferred/attributed powers*) ir prigimtinės galios (angl. *inherent powers*) doktrinos.

Ribotų įgaliojimų doktrina reiškia, kad Teismas turi tik tokią jurisdikciją, kokią jam suteikia Sutartis, ir jis negali viršyti valstybių narių nustatytų jam galių. Tuo tarpu remiantis prigimtinės galios doktrina, Teismo įgaliojimai kyla iš pačios jo prigimties ir gali kisti priklausomai nuo aplinkybių. Ribotų įgaliojimų doktrina neleidžia plėsti jurisdikcijos, todėl aiškindamas normas Teismas turi griežtai laikytis Sutarties ribų, o kompetencijos plėtimas sietinas išimtinai su Sutarties keitimu. Prigimtinės galios doktrina šiuo požiūriu liberalesnė.

Prof. A. Arnall teigia, kad iš esmės ETT turi prigimtine jurisdikciją (angl. *inherent jurisdiction*), kuri įpareigoja esant reikalui užpildyti spragas Sutarčių sukurtoje teisinės gynybos priemonių sistemoje. Jo nuomone, išplėsdamas jurisdikciją, ETT veikia ne kitaip, nei kitos institucijos, kurios *de facto* išplėtė savo galias kilus politinei būtinybei.

Tuo tarpu kai kurių kitų mokslininkų, pavyzdžiui, prof. J. Shaw nuomone, šie klausimai turi būti nagrinėjami Sutartyse aiškiai numatytų ETT jurisdikcijos ribojimų kontekste. Taigi prof. J. Shaw remiasi ribotų įgaliojimų doktrina⁶⁰³. Tarpinės pozicijos laikosi autoriai, kurie iš esmės palaiko ribotų įgaliojimų koncepciją, bet pripažįsta, kad Teismas gali įgyti specifinių galių ir taikyti jas pagal analogiją tuomet, kai tai reikalinga⁶⁰⁴.

Iš pirmo žvilgsnio ETT, kaip ir kitos institucijos, turi ribotus įgaliojimus. ETT gali nagrinėti bylas ir priimti sprendimus, tik kai tai numatyta

Judgment in the Case UPA of 25 July 2002 in View of the European Constitutional Reform. 10(2) European Public Law (2004), p. 285-303.

⁶⁰³ Shaw, Jo. *Law of the European Union.* 3rd edition, New York, Palgrave, 2000, p. 156.

⁶⁰⁴ Kapteyn, Paul J. G. and Ver Loren van Themaat, Pieter. *Introduction to the Law of the European Communities.* 3rd edition, The Hague, London, Boston, Kluwer Law International, 1998, p. 257.

Sutartyje. Valstybės narės yra Sutarčių kūrėjos (vok. *Herren der Verträge*) ir būtent jos modeliuoja ETT veiksmus. Visgi, šia pozicija grindžiami Teismo argumentai, primenantys „gerojo ir blogojo policininko“ žaidimą, iš dalies kelia abejonių.

Net jei laikytumėmės ribotų įgaliojimų doktrinos, negalėtume paneigti, kad Teismas, aiškindamas Sutarties tekstą, turi papildomų teisės aiškinimo galių. Sutartis nustato tik pačius pagrindus (angl. *framework treaty*), o ETT jos nuostatomis turi suteikti prasmę⁶⁰⁵. Iš tiesų, nemažai bylų liudija, kad ETT dažnai Sutarties testą vertino kaip tikslo įvardijimą ir laikė savo funkcija suteikti šiam „skeletui“ turinį⁶⁰⁶. Normų aiškinimas, ypač remiantis teleologiniu metodu, ir sąlyginis jų išplėtimas dažnai yra būtini siekiant užtikrinti, kad vienos normos taikymas būtų suderinamas su bendra Sutarčių sistema. Griežtai lingvistiškai, nelanksčiai aiškindamas tam tikrą normą, Teismas galėtų pažeisti kitas normas ir net bendruosius teisės principus.

Ribotų įgaliojimų doktrina draudžia nukrypti nuo Sutarties formuluočių turinio (keisti jų reikšmę). Vis dėlto, kaip nagrinėjama šiame darbe, liberalesnis *locus standi* aiškinimas, o ypač konkrečios sąsajos atžvilgiu, tikrai nelaikytinas reikšmingu nukrypimu nuo Sutarties teksto. Konkrečios sąsajos sąvoka nebuvo apibrėžta Sutartyje, taip paliekant Teismui galimybę lanksčiai aiškinti šią sąvoką, kaip jis padarė interpretuodamas daugelį kitų neapibrėžtų Sutarties sąvokų. Sutarties tekstas gana lakoniškas, todėl leistų kitokį *locus standi* aiškinimą, nei įsitvirtinusių Teismo praktikoje⁶⁰⁷.

4.1.2.3. Privačių subjektų „savanaudiškumas“

Viena minčių, siekiančių paaiškinti ribotą *locus standi* yra „savanaudiški“ individų prioritetai ir interesai. Tradiciniu supratimu, individas atstovauja ir gina tik savo privačius, o ne viešuosius interesus, todėl gali

⁶⁰⁵ Kent, Penelope. *Law of the European Union*. 3rd edition. London, Longman, 2001, p. 29.

⁶⁰⁶ Hanlon, James. *European Community Law*. 2nd edition. London, Sweet & Maxwell, 2000, p.39.

⁶⁰⁷ Plačiau apie tai žr. šio darbo 4 skyrių.

ginčyti tik ribotą teisės aktų ratą. Kaip nurodo W. Cairns⁶⁰⁸, priešingai nei ES institucijos, individai nėra „teisės sargai“. Prof. H. Rasmussen teigia, kad ankstyvaisiais Bendrijos metais privatūs subjektai nebuvo labai lojalūs ir solidarūs Bendrijos atžvilgiu. Anglies ir plieno bendrijos sutarties nuostatų taikymas parodė, kad individai gali piktnaudžiauti teise į ieškinį, ginčydami jiems neįtinkančius aktus⁶⁰⁹.

Visgi, kaip aptarta ankstesnėse dalyse, ES teisė peržengė tarpvyriausybinių bendradarbiavimo ribas vis labiau tiesiogiai veikdama privačių subjektų teises ir pareigas, todėl būtina užtikrinti ir tokių subjektų apsaugą nuo potencialiai neteisėtų ES teisės aktų. Privačių subjektų „savanaudiškumo“ argumentas nebeatrodo labai įtikinantis, o platesnė teisė į ieškinį netgi priartintų Sąjungą prie piliečių⁶¹⁰.

4.1.2.4. Politinių teorijų siūlomi ribotos locus standi argumentai

Nepaisant teismų nepriklausomumo principo, ETT yra viena iš ES institucijų, taigi jis neatskiriamas nuo politikos. Dėl šios priežasties vertėtų pažvelgti į ETT ir per politinių teorijų prizmę. Šiame kontekste aptartinos racionalaus pasirinkimo institucionalizmo teorijos.

Racionalaus pasirinkimo institucionalizmo teorija (angl. *rational-choice institutionalism*) teigia, kad kuriamos taisyklės (šiuo atveju – Sutarties tekstas bei jo aiškinimas) įkūnija individualiai racionalių veikėjų („veto žaidėjų“, šiuo atveju – valstybių narių) interesus ir bendrą kolektyvinį pasirinkimą. Taigi racionalaus pasirinkimo teorija gali būti apibrėžta kaip pasirinkimų, kuriuos racionalūs veikėjai padarė tarpusavio priklausomybės

⁶⁰⁸ Cairns, Walter. *Introduction to the European Union Law*. 2nd edition, London, Cavendish Publishing, 2002, p. 127.

⁶⁰⁹ Plačiau žr. Rasmussen, Hjalte. *Why is Article 173 Interpreted against Private Plaintiffs?* 5 ELR (1980), p. 112-127.

⁶¹⁰ Literatūroje platesnė *locus standi* kartais siejama su federaciniu Sąjungos pobūdžiu, teigiant, kad privatiems subjektams ji paskatintų federalumo jausmą bei federacinio identiteto formavimąsi. Žr. Delaney, Erin F., *Right to an Effective Remedy: Judicial Protection and European Citizenship*. Federal Trust Constitutional Online Paper Series No. 17/04. Publikuota SSRN: <http://ssrn.com/abstract=580783> or DOI: 10.2139/ssrn.580783.

sąlygomis, analizė. Pagal šią teoriją valstybės yra esminiai politikos aktoriai, jos kuria tarptautines organizacijas, nes joms tai naudinga, o šios tiesiog atspindi ir įgyvendina valstybių valią.

Racionalaus pasirinkimo institucionalizmo teorija gana neblogai paaiškina skirtingą Teismo poziciją sprendžiant dėl *locus standi* suteikimo Europos Parlamentui ir *UPA*. Prilygindamas Europos Parlamentą privilegijuotiems ieškovams, Teismas iš esmės manė, kad toks institucijų galių perskirstymas atitinka valstybių valią. Iš tiesų, toks institucinis patobulinimas valstybėms pasirodė efektyvus ir jos jį patvirtino pakeisdamos Sutartį. Tačiau *Jégo-Quééré* bei *UPA* byloje, Teismas tokios valstybių narių valios neižvelgė, tačiau visgi pažymėjo, kad klausimas svarstytinas tarpvyriausybinio lygiu. Vėlgi, Teismo pozicija pasitvirtino rengiant Sutarčių pakeitimus – valstybės narės Lisabonos sutartyje liberalizavo *locus standi*, tačiau gana ribotai.

Vis dėlto svarstyta, ar esama situacija iš tiesų laikytina racionaliausiu valstybių narių pasirinkimu⁶¹¹. Kaip aptariama darbe, ES legitimumo prasme būtų naudingesni liberalesni ieškinių dėl panaikinimo priimtinum reikalavimai. Be to, sunku nuginčyti, kad kartais Teismo aktyvumas aiškinant teisę sunkiai suderinamas su valstybių narių valia (ypač tai aktualu srityse, kuriose Teismas pasisako dėl valstybių narių atsakomybės ar numato joms papildomų pareigų). Šiuo aspektu naudingų pastebėjimų pateikia istorinio institucionalizmo teorija.

Istorinio institucionalizmo teorija tvirtina, kad interesų atstovavimą formuoja kolektyviniai veikėjai (šiuo atveju – valstybės narės) ir institucijos (ETT), paveiktos savo istorijos. Vadovaujantis šia teorija, nors Teismas ir jo funkcijos buvo sukurtos taip, kaip to pageidavo valstybės steigėjos, vėliau jo

⁶¹¹ Pažymėtina, kad vadovaujantis aptariama teorija, politikos veikėjai (šiuo atveju valstybių narių atstovai) dažnai stengsis balsuoti ar manipuliuoti kitų balsais taip, kad būtų pasiektas labiausiai norimas rezultatas. Todėl balsavimas kaip politinis elgesys dažnai išreikš ne tikrąsias preferencijas – variantą, kuris būtų labiausiai priimtinas, tačiau gali susilaukti mažo kitų dalyvių palaikymo, bet strateginio balsavimo junginį – pasirenkama balsuoti už tokį maksimaliai priimtina variantą, už kurį tikėtina balsuos ir kiti.

tiesioginis kontroliavimas gerokai susilpnėjo ir jis pradėjo vystytis ir veikti savarankiškai bei siekti savo interesų⁶¹², kurie nebūtinai sutampa su valstybių narių noru. Šia mintimi istorinio institucionalizmo teorija skiriasi nuo anksčiau aptartos teorijos, kuri teigia, kad institucijos yra tiesiogiai kontroliuojamos. Bendro sprendimo reikalavimas keičiant Sutartis reiškia, kad dažnai valstybės narės tiesiog negalės pakeisti savo sukurtos institucijos sprendimų⁶¹³.

Doktorantės nuomone, labiau tikėtina, kad ETT nekeičia teisės į ieškinį priimtino kriterijų aiškinimo ne tiek todėl, kad tokia yra valstybių narių valia (nemažai Teismo sprendimų bent iš dalies neatitiko valstybių narių valios, pvz., valstybės atsakomybės principo išvystymas, tiesioginio veikimo doktrina; be to, konkrečios sąsajos kriterijaus turinio valstybės narės apkritai nedetalizuoja Sutartyje), bet labiau dėl to, kad toks yra jo paties pasirinkimas, leidžiantis sumažinti bylų krūvį bei savo statusą labiau priartinti tarptautiniams teismams, nei nacionaliniams. Be to, yra ir praktinis paaiškinimas, iš dalies derantis su abiem teorijomis – jei bijoma bylų skaičiaus padidėjimo ar didesnio darbo krūvio (net ir sujungus bylas, kiekviena šalis pateiktų savo nuomonę, dokumentus, kuriuos reikėtų išnagrinėti, o nemažą dalį jų ir išversti), kartu bijoma išaugusiančio papildomų resursų poreikio. Tol, kol Teismas nemato valstybių narių valios tokių resursų suteikti, jis kaip institucija yra linkęs išlaikyti *status quo*.

4.1.2.5. Teismo siekis tapti Sąjungos apeliaciniu teismu

Prof. H. Rasmussen kelia mintį, kad viena priežasčių, kodėl Teismas taip nenoriai priima privačių subjektų ieškinius, yra tai, kad jis siekia tapti Sąjungos apeliaciniu teismu. Jo teigimu, tikėtina, kad Teismas palapsniui siekia keisti ES teisminę struktūrą, ir priskirti sau aukščiausio ES apeliacinio

⁶¹² Taip pat žr. 4.1.2.5. poskyrį.

⁶¹³ Plačiau apie šias teorijas žr. Eilstrup-Sangiovanni, Mette (ed.). *Debates on European Integration*. New York, Palgrave, 2006.

teismo funkciją. Tuo tarpu valstybių narių teismai bei kiti Sąjungos teismai veiktų kaip pirmosios instancijos teismai⁶¹⁴.

Įdomu pastebėti, kad tokios prof. H. Rasmussen „kospiracijos teorijos“ neneigia ir ETT teisėjai. Štai teisėjas J.D. Cooke netgi susieja *Cordoniu* byloje išreikštą *locus standi* liberalizavimo idėją su privačių subjektų teikiamų ieškinių perdavimu Pirmosios instancijos teismui (*Cordoniu* sprendimo priėmimo laikas sutapo su kompetencijos Pirmosios instancijos teismui nagrinėti tiesioginius ieškinius suteikimu). Jis svarsto, kiek sąmoningas buvo ETT sprendimas *Cordoniu* byloje, jei laikytume, kad prof. H. Rasmussen „kospiracijos teorija“ yra teisinga⁶¹⁵. W. Mattli ir A. M. Slaughter taip pat pastebi, kad Teismas plačiai pripažįstamas ne tik kaip svarbus veikėjas Europos integracijos procese, bet ir kaip savarankiškas strateginis veikėjas⁶¹⁶.

Teismo praktika gana akivaizdžiai liudija, kad palaipsniui Teismas iš savo jurisdikcijos vis šalino bylas, kuriose jis veikė kaip pirmosios instancijos teismas. Pavyzdžiu galėtų būti Teismo iniciatyva dėl naujų specializuotų teismų ES steigimo ir absoliučios daugumos privačių subjektų ieškinių perkėlimas nacionaliniams teismams.

Išanalizavus argumentus, kuriais grindžiamas privačių subjektų *locus standi* ribojimas, nustatyta, kad visgi dauguma jų kritikuotini ir nepakankamai svarūs. Jei ši išvada teisinga, vertėtų nustatyti konkrečius pagrindus, kurie sudaro sąlygas Teismui lanksčiau vertinti ieškinių dėl panaikinimo priimtinumą kriterijus.

⁶¹⁴ Rasmussen, Hjalte. *Why is Article 173 Interpreted against Private Plaintiffs?* 5 ELR (1980), p. 112-127.

⁶¹⁵ Cooke, John d. *Conflict of Principle and Pragmatism. Locus Standi under Article 173(4) ECT*. Vorträge, Reden und Berichte aus dem Europa-Institut, Saarbrücken, University of Saarland. Nr. 353, 1996, p. 29-30.

⁶¹⁶ Mattli, Walter; Slaughter, Anne-Marie. *Revisiting the European Court of Justice*. 52(1) International Organization (1998), p. 177-209.

4.2. Jurisprudencinės reformos galimybė: galimi *locus standi* plėtimo pagrindai

Teismas yra nurodęs, jog vien aplinkybė, kad nė vienas teisių gynimo būdas nėra veiksmingas konkrečiu atveju, nepateisintų EB sutarties 230, 234 ir 241 straipsniuose (dabar – SESV 273, SESV 267 ir SESV 277 straipsniai) įtvirtintos teisių gynimo sistemos pakeitimo teisiniu būdu⁶¹⁷. Neginčijant šios išvados, visgi reikėtų pripažinti, kad dauguma problemų dėl veiksmingos teisminės gynybos užtikrinimo išspręstų keičiant vien Teismo praktiką – plačiau aiškinant priimtinumą kriterijus⁶¹⁸.

Šiame skyriuje siekiama įrodyti, kad Teismas, nekeisdamas Sutartyse įtvirtintos teisių gynimo sistemos galėtų liberalizuoti privačių subjektų teisę ginčyti ES teisės aktus. Šiam teiginiui patvirtinti aptariamas Teismo specifiškumas, paskirtis, jo naudojami metodai, vertinama, ar bendrieji teisės principai galėtų būti pagrindu tolesnei teisės į ieškinį plėtotei. Taip pat siūloma atsigręžti į valstybių narių praktiką ir pasvarstyti, ar valstybių narių teisinės tradicijos negalėtų būti pagrindu modifikuoti ES teisėje pripažįstamą teisę į ieškinį.

⁶¹⁷ 2007 m. sausio 12 d. Nutartis *Société des plantations de Mbang SA (SPM) prieš Komisiją*, T-447/05. Rink. 2007, p. II-001; 2005 m. lapkričio 28 d. Nutartis *European Environmental Bureau (EEB) ir kt. prieš Komisiją*, T-94/04, Rink. p. II-04919.

⁶¹⁸ Kaip pastebi A.-M. Burley ir W. Mattli, savo iniciatyva, dabar patvirtinta mokslininkų ir politikų, tyliai Liuksemburge dirbantys teisėjai sugebėjo paversti Steigiamąsias sutartis į Konstituciją. Iš tiesų, iki 1963 m. Romos sutarties, kaip ir bet kurios kitos tarptautinės sutarties, įgyvendinimas priklausė išimtinai nuo valstybių narių įstatymų leidžiamosios valdžios. Nuo 1965 m., Bendrijos valstybių narių piliečiai jau galėjo reikalauti iš nacionalinių teismų netaikyti bet kokios nacionalinės nuostatos, kuri prieštaravo tiesiogiai taikomoms Sutarties nuostatomis, o 1975 m. ši taisyklė išsiplėtė ir antriniams Bendrijos teisės aktams. Vėliau nustatyta, kad ir tam tikros direktyvų nuostatos gali veikti tiesiogiai (tiesioginis vertikalus veikimas), o nacionalinė teisė vis labiau ėmė priklausyti nuo ES teisės. Žr. Burley, Anne-Marie; Mattli, Walter. *Europe before the Court: A Political Theory of Legal Integration*. 47 International Organization (1993), p. 41-76.

4.2.1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ypatumai

Kadangi tarptautinėje teisėje pati individo, turinčio *locus standi* tarptautiniame teisme, sąvoka yra revoliucinė⁶¹⁹, itin svarbu pabrėžti, kad būtent Sąjungos ir ETT specifiškumas yra esminis pagrindas, leidžiantis plėtoti diskusijas dėl privačių subjektų *locus standi* ginčijant ES teisės aktus ETT.

Iš pirmo žvilgsnio nuoroda į Europos teisminę valdžią mintyse sukelia asociacijas su gana įprastinėmis idėjomis. Kiekvienas iš savo nacionalinės patirties žino, kas yra teisminė valdžia, koks yra jos vaidmuo, ir, svarbiausia, kokios yra jos galios ribos. Net ir tarptautinėje bendruomenėje teisminės valdžios idėja nėra nauja – nuo XX amžiaus pradžios naudotasi tarptautiniais arbitražais ir Tautų Sąjungos, o vėliau ir Jungtinių Tautų Tarptautiniu Teisingumo Teismu⁶²⁰.

Vis dėlto, teisminė valdžia, sukurta Sutarčių pagrindu, yra unikali lyginant su dauguma tarptautinių teismų ir pačia tarptautinio teismo koncepcija. Profesorius ir buvęs ETT teisėjas P. Pescatore pabrėžia keletą skirtumų. Pirmia, Teismas pirmą kartą tapo tarptautinės institucinės sistemos dalimi; antra, jo jurisdikcija apibrėžta tokiu būdu, kad teisėjai turi galimybę pilnai užtikrinti teisės veikimą; trečia, sukurtas organinis ryšys tarp tarptautinio teismo ir nacionalinių teismų. Šiais bruožais Teismas skiriasi nuo arbitražo ir kitų tarptautinių teismų, kurių silpnybė yra tai, kad jie nesudaro bendros institucinės sistemos, numatyta daug kliūčių byloms pasiekti teismą, jurisdikcija siaura, be to, dažniausiai nėra jokio ryšio tarp tarptautinės ir nacionalinės erdvės⁶²¹.

⁶¹⁹ Arnall, Anthony. *The Community Courts*. Publikuota knygoje Cini, Michelle (ed.). *European Union Politics*. Oxford, Oxford University Press, 2003, p. 188.

⁶²⁰ Pescatore, Pierre. *The Law of Integration. Emergence of a Phenomenon in International Relations, Based on the Experience of the European Communities*. Leiden, A.W. Sijthoff, 1974, p. 78.

⁶²¹ Pescatore, Pierre. *The Law of Integration. Emergence of a Phenomenon in International Relations, Based on the Experience of the European Communities*. Leiden, A.W. Sijthoff, 1974, p. 78-79.

Visi šie bruožai lemia tai, kad ETT savo rankose turi visas priemones, kurių jam gali prireikti teisinės valstybės principui Sąjungos teisinėje tvarkoje užtikrinti. Teismui suteikti platūs įgaliojimai, efektyvumą garantuoja ryšys su kitomis institucijomis bei priimamų sprendimų galia. Kartu šios plačios teisės sukuria pareigą saugoti ES teisėtumą. Būtent ETT yra ta priežiūros institucija, kuri turi suteikti platformą kvestionuoti ES institucijų priimtų teisės aktų atitikimą Sutartims. Kaip aptariama tolesniame skyriuje, to reikalauja pati Teismo paskirtis.

4.2.2. Teismo paskirtis ir teisės aiškinimo ribos

Svarstant jurisprudencinės reformos galimybę, svarbu aptarti Teismo paskirtį bei jos ryšį su teisės aiškinimo ribomis. Tiriant, ar ETT paskirtis sukuria pagrindą bei pareigą lanksčiau aiškinti privačių subjektų *locus standi*, vertėtų atsigręžti į teisės teoriją ir trumpai prisiminti, kaip vertinamas teismų vykdomas teisės aiškinimas, kai jis peržengia įstatymo raidę. Prof. J. Bell išskiria tris modelius, kuriais vadovaujantis gali būti aiškinamas teismo įsiterpimas į teisės aktų leidybos sritį (angl. *models of adjudication*):

- (i) konsensuso modelis (angl. *consensus model*);
- (ii) teisių modelis (angl. *rights model*);
- (iii) tarpinio įstatymų leidėjo modelis (angl. *interstitial legislator model*)⁶²².

Tarpinio įstatymų leidėjo modelis, siejamas su pozityvistu O.W. Holmes, numato, kad jei teisės normų nepakanka ar jos netinkamos, t.y. H.L.A. Hart žodžiais tariant, egzistuoja pilkoji zona, teisėjai turi diskreciją jas modifikuoti, keisti ar išplėsti tiek, kiek reikia ginčui išspręsti. Teisių modelis,

⁶²² Bell, John. *Policy Arguments in Judicial Decisions*. Oxford, Clarendon Press, 1983, p. 10-20 ir 184-247.

kildinamas iš R. Dworkin darbų, teisę laiko nuoseklia ir tobula sistema. Kadangi sistema laikoma vientisa, rėmimasis principais nelaikomas teisėjo vykdomu teisės kūrimu. Konsensuso modelis grindžiamas teiginiu, kad teisėjas nekuria teisės, bet ją interpretuoja, tiesiog atspindėdamas socialinę aplinką⁶²³.

Vadovaujantis ES sutarties 19 straipsniu (EB sutarties ex 220 straipsnis), Europos Sąjungos Teisingumo Teismas „užtikrina, kad aiškinant ir taikant Sutartis būtų laikomasi teisės“⁶²⁴. Be to, kaip pastebėjo generalinis advokatas Mancini, pareiga laikytis teisės yra svarbesnė negu griežtos rašytinės teisės nuostatos⁶²⁵. Taigi galima teigti, kad pati Sutartis numato Teismo pareigą užpildyti teisės spragas tiek nagrinėjant bylą, tiek ir sprendžiant dėl ieškinio priimtimumo, bei plėtoti teisę siekiant užtikrinti teisėtumą. Toks platus Teismo paskirties apibrėžimas leistų vadovautis bet kuriuo iš aukščiau aptartų modelių.

Vis dėlto, prisimenant, kad kalbėdamas apie teisę į ieškinį Teismas visų pirma remiasi ribotų įgaliojimų doktrina, labiau leidžiančia aiškinti, o ne keisti ar kurti teisę, panašu, kad Teismui artimesnis konsensuso modelis. Vis dėlto, turint omenyje, kad konkreti sąsaja (didžiausia kliūtis privačių subjektų ieškinių priimtimumui) Sutartyje neapibrėžta, o iš Sutarties teksto kildinti privačių subjektų *locus standi* ribojimo, koks kyla iš siauros konkrečios sąsajos testo sampratos, nėra pagrindo, galima teigti, kad atspindėdamas socialinę aplinką bei Sąjungos ir jos teisės evoliuciją, Teismas turi pakankamą pagrindą, o kartu ir pareigą keisti dabartinį teisės į ieškinį aiškinimą.

⁶²³ Plačiau žr. Bell, John. *Policy Arguments in Judicial Decisions*. Oxford, Clarendon Press, 1983, p. 10-20 ir 184-247.

⁶²⁴ Pastebėtina, kad šis straipsnis formuluojamas nedarant nuorodos į taikytinas taisykles. Tai suteikia teisėjams laisvės priimant ir argumentuojant sprendimus.

⁶²⁵ 1985 m. gruodžio 4 d. generalinio advokato Mancini išvada byloje *Les Verts*, 294/83, Rink. p. 1339.

4.2.3. Teisės aiškinimo metodai

Atkreiptinas dėmesys, kad papildomai šiame kontekste svarbūs ir Teismo pasirinkti teisės aiškinimo metodai, taikomi sprendžiant bylas. Įvertinus Teismo taikomus teisės aiškinimo metodus galima svarstyti, ar ETT galėtų plėsti privačių subjektų *locus standi* teisėtumo kontrolės procedūrose.

Europos teismuose įprasta taikyti istorinį, lingvistinį, sisteminių (kontekstinį) ir teleologinį teisės aiškinimo metodus⁶²⁶. Dažniausiai kiekvienas teismas taikys visus keturis metodus, tačiau vienas ar du iš jų bus taikomi kur kas intensyviau, taip nulemiant teismo praktikos pobūdį bei teisės raidą bendrai. Jei dominuoja istorinis metodas, praktika kur kas stabilesnė ir lėčiau kintanti, ir net įstatymų pasikeitimas mažiau veikia teismo sprendimus. Lingvistinis teisės aiškinimo metodas labiau „pririša“ teismą prie teisės akto raidės. Kur kas daugiau interpretavimo laisvės ir galimybės veikti teisės raidą turi teismai, kurie savo praktikoje vadovaujasi sisteminiu ir teleologiniu teisės aiškinimo metodais. Šie metodai leidžia teismui bendresnes teisės normas laikyti tam tikromis gairėmis, plėtoti teisę.

Analizuojant ETT bylas matyti, kad ETT savo praktikoje ypač dažnai naudoja sisteminių bei teleologinių metodą, leidžiančius konkrečias nuostatas aiškinti atsižvelgiant į susijusias normas ir bendrai Sutarties „dvasią“⁶²⁷. Akivaizdžiausiu sisteminio metodo taikymo pavyzdžiu laikytina *Les Verts* byla⁶²⁸, kurioje Teismas derino teisinės valstybės principą su analogija kitose srityse. Tuo tarpu *Chernobyl* byloje⁶²⁹ Teismas apsiribojo nuoroda į institucinę pusiausvyrą. Abi šios bylos patvirtino, kad remdamasis teisinės valstybės

⁶²⁶ Kadangi teisėjai paprastai nenurodo, kurį ar kuriuos metodus taiko, gana dažnai nustatyti, koks teisės aiškinimo metodas taikomas konkrečioje byloje, būna gana sudėtinga. Vis dėlto, išsamesnė bylų analizė leidžia nustatyti dominuojančius teisės aiškinimo metodus.

⁶²⁷ Plačiau apie šiuos metodus žr. Pescatore, Pierre. *The Law of Integration. Emergence of a Phenomenon in International Relations, Based on the Experience of the European Communities*. Leiden, A.W. Sijthoff, 1974 p. 86-90.

⁶²⁸ 1986 m. balandžio 23 d. Sprendimas *Les Verts*, 294/83, Rink. p. 1339

⁶²⁹ 1990 m. gegužės 22 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, C-70/88, Rink. p. I-2041.

principu⁶³⁰ Teismas gali „perskaityti“ Sutartyje tai, ko joje nėra tiesiogiai parašyta.

Teleologinis metodas pabrėžia Sutarties funkciją, tikslus bei atsižvelgia į įvairius politinius, ekonominius bei socialinius faktorius, turinčius įtakos Sutarties veikimui. Be to, teleologinio metodo taikymas yra tiek teisėtas, tiek būtinas, kai siekiama užpildyti teisinės sistemos spragas, kad būtų įgyvendinti teisinės valstybės principo reikalavimai. Sisteminis metodas leidžia atsižvelgti į kiekvieną nagrinėjamą aspektą ir vertinti jį bendros reguliavimo sistemos kontekste. Abu šie metodai itin palankūs privačių subjektų teisės į ieškinį aiškinimui.

4.2.4. Bendrieji teisės principai

Teisinė sistema negali būti sudaryta vien iš rašytinių nuostatų – kiekvienoje teisinėje sistemoje rašytinės taisyklės ir principai papildomi bendraisiais teisės principais⁶³¹. Tokie principai būtini ir Sąjungos teisei sistemai, kad ši būtų išsami⁶³². Bendrai, Europos Sąjungos teisei reikšmingi teisės principai gali būti suskirstyti į šias rūšis:

- (i) Bendrieji teisės principai (principai, kylantys iš teisinės valstybės principo): proporcingumas, pagrindinių teisių apsauga, teisinis aiškumas, teisėtų lūkesčių apsauga, *etc.*

⁶³⁰ Kaip pastebi dr. X. Groussot, nepakanka remtis vien teisinės valstybės principu (angl. *rule of law*) vystant teisės principus. Bendrieji teisės principai nėra tiesiogiai įtvirtinti Sutartyje (išskyrus proporcingumą ir lygybę), tačiau kyla iš nacionalinių teisės sistemų. Dėl šios priežasties Teismas naudoja teleologiniu metodu, derindamas jį su lyginamąja metodologija (tai atspindi konsensuso modelio taikymą). Groussot, Xavier. *General Principles of Community Law*. Groningen, Europa Law Publishing, 2006, p. 11.

⁶³¹ Dėl principo sąvokos bei atskyrimo nuo teisės normos nemažai diskutavo profesoriai H. L. A. Hart ir A. Dworkin, žr. Hart, Herbert L. A. *The Concept of Law*. Oxford, Oxford University Press, 1997 bei Dworkin, Ronald. *Taking Rights Seriously*. Harvard, Harvard University Press, 1996. Šiame darbe vadovaujamosi nuostata, kad rašytinės teisės normos pasireiškia „viskas arba nieko“ modeliu: jos arba taikomos, arba netaikomos. Tuo tarpu principai nėra galutiniai, o labiau orientaciniai, ir kiekvienas jų turi tam tikrą „svorį“, kuris leidžia derinti tarpusavyje susikertančius principus.

⁶³² Schermers, Henry G.; Waelbroeck, Denis. *Judicial Protection in the European Communities*. 5th edition, Deventer, Kluwer Law International, 1992, p. 27.

- (ii) Sisteminiai ES konstitucinę struktūrą apibrėžiantys principai: Sąjungos teisės viršenybė, subsidiarumas, institucinė pusiausvyra, kompetencijų paskirstymas, pareiga bendradarbiauti, *etc.*
- (iii) ES materialinės teisės principai: laisvas prekių, paslaugų, asmenų, kapitalo judėjimas, *etc.*

Bendrieji teisės principai (pirmoji kategorija), kuriuos būtent ir nagrinėjame šiame poskyryje, itin svarbūs aiškinant teisę. Jie atlieka tam tikrą „amortizacinę“ funkciją užglaistydami teisės neaiškumus ar neišsamumą. Viena pagrindinių bendrųjų teisės principų funkcijų – teisės spragų užpildymas⁶³³.

Bendrųjų teisės principų galia prilygsta Sutarčių normų galiai, t.y. jie turi konstitucinę galią. Šie principai kildinami iš valstybių narių teisės sistemų, bet turi specifinį ES nulemtą turinį. Bendrieji teisės principai riboja Europos Sąjungos ir valstybių narių galias joms formuojant politiką, jie yra privalomi tiek ES institucijoms, tiek valstybėms narėms, bei sudaro galimybę plėsti tam tikrų teisių apsaugą, prisitaikant prie kintančios aplinkos.

Buvęs ETT teisėjas Rodriguez Iglesias bendruosius teisės principus apibūdino kaip pagrindinę teisėjų turimą teisės vystymo priemonę Sąjungos teisėje⁶³⁴. Jis pabrėžė, kad principai nesukuriami iš niekur, bet kyla iš valstybėms narėms bendrų teisės principų, tarptautinės teisės, o kartais ir iš pačios Sutarties. Remdamasis šiais argumentais, Rodriguez Iglesias daro išvadą, kad principų plėtojimas yra grindžiamas išimtinai teise ir negali būti laikomas teismo aktyvizmu⁶³⁵.

⁶³³ Apie bendrųjų teisės principų svarbą užpildant teisės spragas žr. Tridimas, Takis. *The General Principles of EU Law*. 2nd ed. Oxford, Oxford University Press, 2007. p. 17-19.

⁶³⁴ Iglesias, Rodriguez. *Reflections on the General Principles of Community Law*. Cambridge Yearbook of European Legal Studies, 1999, p. 1-16.

⁶³⁵ Iš pirmo žvilgsnio su tokia teisėjo nuomone galima būtų nesutikti. Bet koks principo plėtojimas tol, kol jis nesukuria naujų, anksčiau ETT ar valstybių narių praktikoje netaikytų taisyklių, nelaikytinas aktyvizmu ir gali būti argumentuojamas principo taikymu. Tačiau, kita vertus, naujų taisyklių įtvirtinimas, grindžiant jas principais, gali sukelti abejonių. Jei aiškindamas teisę Teismas aplenkia

Neabejotina tai, jog teismo pareiga užtikrinti teisingumą išlieka ir tada, kai visuomeniniai santykiai evoliucionuoja. Valstybėms narėms nekeičiant Sutarties arba jos pakeitimais nesureguliuojant visų aktualių klausimų, tam, kad užtikrintų teisingumą, Teismas turi pritaikyti Sutarties tekstą ar jo aiškinimą taip, kad tinkamai įgyvendintų savo pareigą užtikrinti teisės laikymąsi.

Galima teigti, kad pastaruoju metu ryškiausias bendrųjų teisės principų vystymosi bruožas – pagrindinių teisių apsaugos plėtimas. Tai susiję su eurointegracijos modelio kitimu nuo ekonominio link socialinio-politinio. Pagarba žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms žengia kartu su laisvės, demokratijos ir teisinės valstybės principais bei priklauso bendriesiems ES bei valstybių narių teisės principams⁶³⁶. *Stauder* byloje⁶³⁷ Teismas pripažino, kad pagrindinės teisės sudaro neatskiriama bendrųjų principų dalį, kurių priežiūrą užtikrina ETT. Vėliau pagrindinių teisių reikšmę pripažino Maastrichto ir Amsterdamo sutartys, o pagrindinių teisių kodifikacija Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijoje⁶³⁸ šioms teisėms bei bendriesiems principams suteikė dar daugiau apibrėžtumo ir matomumo. Kaip pastebi W. Van Gerven, pagrindinių teisių gynyba viršnacionaliniu lygiu iliustruoja kelių lygių konstitucionalizmą (angl. *multi-level constitutionalism*)⁶³⁹.

Taigi galima pagrįstai teigti, kad veiksmingos teisminės gynybos principas, kaip viena iš pagrindinių teisių ir bendrasis teisės principas, suteikia

valstybes nares, išplečia Sutarties nuostatą, vargu ar būtų galima tai aiškinti tik kaip principo plėtojimą. Visgi, kaip nurodoma šiame darbe, nagrinėjamo klausimo kontekste tokia problema nekyla. Ypač daug naujų normų savo praktikoje vystydamas teisę sukuria Europos Žmogaus Teisių Teismas. Jo išaiškinimai, pavyzdžiui, dėl teisės į šeimos gyvenimą, dažnai skamba naujai ir keičia ankstesnę suvokimą apie normos turinį. Vis dėlto, visuotinai sutariama, kad Konvencijos tekstas yra tik pagrindas, kuriam turi būti suteiktas turinys, o kiekvienos įtvirtintos teisės turinys kinta priklausomai nuo aplinkos ir visuomenės vystymosi etapo.

⁶³⁶ Gynybos priemonės esant pagrindinių teisių pažeidimui nacionaliniu ir viršnacionaliniu lygiu išsamiai nagrinėja W. Van Gerven. Žr. Van Gerven, Walter. *Remedies for Infringements of Fundamental Rights*. 10 European Public Law (2004), p. 261-284.

⁶³⁷ 1969 m. lapkričio 12 d. Sprendimas *Stauder*, 29/69, Rink. p. 419.

⁶³⁸ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. 2007 m. gruodžio 14 d. Oficialusis leidinys C 303.

⁶³⁹ Van Gerven, Walter. *Remedies for Infringements of Fundamental Rights*. 10 European Public Law (2004), p. 261-284.

ETT svarų teisinį pagrindą plačiau aiškinti privačių subjektų *locus standi* ieškiniuose dėl panaikinimo.

4.2.5. Valstybių narių teisinės tradicijos kaip idėjų šaltinis

Rengiant daugumą ES teisės aktų, idėjų semiamasi iš valstybių narių teisės, ypač iš jose taikomų bendrųjų principų⁶⁴⁰. Analizuojant Teismo praktiką taip pat dažnai pastebima, kad nesant pakankamo aiškumo ES teisėje, Teismas atsigręžia į valstybių narių teisę, jų konstitucines tradicijas. Šiame kontekste visų pirma reikia priminti, kad ir veiksmingos teisminės gynybos principas yra bendrasis ES teisės principas, kylantis iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų⁶⁴¹.

Šie pastebėjimai leidžia teigti, kad valstybių narių teisinės tradicijos taip pat galėtų būti pagrindu keisti *locus standi* (konkrečios sąsajos) aiškinimą, siekiant, kad būtų tinkamai užtikrinamas veiksmingos teisminės gynybos principas. Be to, svarstant tolesnės reformos galimybes vertėtų įvertinti valstybių daugiamečią praktiką *locus standi* reglamentavimo srityje. Būtent valstybių patirtis gali būti puikiu pagrindu svarstymams, kaip galima būtų modeliuoti teisę į ieškinį⁶⁴², nes toks modeliavimas būtų paremtas jau turima patirtimi, leidžiančia nuspėti konkrečių pakeitimų poveikį.

Šioje dalyje lyginamuoju aspektu trumpai apžvelkime valstybių narių pasirinkusių liberalesnius *locus standi* režimus, patirtį⁶⁴³. Šiuo atveju jokia

⁶⁴⁰ Prancūzijos *droit administratif* turėjo didelės įtakos formuojant paties ETT veikimo modelį. Žr. Bell, John; Brown, L. Neville. *French Administrative Law*. 5th edition, Oxford, Clarendon Press, 1998, p. 279.

⁶⁴¹ 2009 m. liepos 16 d. Sprendimas *Mono Car Styling SA, likviduojama įmonė prieš Dervis Odemis ir kt.*, C-12/08, dar nepaskelbtas Rinkinyje; 2007 m. kovo 13 d. Sprendimas *Unibet*, C-432/05, Rink. p. I-2271; 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimas *Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Tarybą ir Komisiją*, C-402/05 P ir C-415/05 P, dar nepaskelbtas Rinkinyje.

⁶⁴² Dėl Prancūzijos patirties aptariamam klausimui žr. Abaquesne de Parfouru, Anatole, *Locus Standi of Private Applicants under the Article 230 EC Action for Annulment: Any Lessons to be Learnt from France?* 14(4) *Maastricht Journal of European and Comparative Law* (2007), p. 361-402.

⁶⁴³ Liberalesnį režimą įtvirtinusios valstybės pasirenkamos dėl to, kad šiame moksliniame darbe laikomasi pozicijos, jog ES vertėtų išplėsti *locus standi* ribas bei garantuoti tinkamą veiksmingos teisminės gynybos principo įgyvendinimą. Pagrindinės tiriamos valstybės yra Jungtinė Karalystė ir Prancūzija. Jos pasižymi ilgametėmis konstitucinėmis tradicijomis; be to, daliai kitų valstybių jos buvo pavyzdžiu modeliuojant teisine sistemas. Įdomu pastebėti, kad Jungtinėje Karalystėje *locus standi* laikoma piliečių teisės į

būdu nesiekiami detaliai ištirti *locus standi* valstybėse narėse – identifikuojami tik akivaizdesni pavyzdžiai, kurie galėtų pasitarnauti modeliuojant teisę į ieškinį Sąjungoje. Išsami studija galėtų būti atskiros disertacijos tema arba bendras skirtingų valstybių teisininkų projektas.

4.2.5.1. Norminių teisės aktų ginčijimas

Analizuojant teisę į ieškinį valstybėse narėse, visų pirma pastebima, kad valstybės skiria norminius ir administracinius aktus ir aiškiai diferencijuoja jų ginčijimą. Kalbant apie privačių subjektų *locus standi* ginčijant nacionalinės teisės aktus, bene visuomet turimi omenyje administraciniai teisės aktai.

Norminių teisės aktų ginčijimas valstybėse narėse arba visai neleidžiamas (pvz., Nyderlanduose⁶⁴⁴, Jungtinėje Karalystėje⁶⁴⁵, Prancūzijoje⁶⁴⁶, Lietuvoje⁶⁴⁷), arba labai ribojamas⁶⁴⁸. Valstybei leidžiant išskirtiniais atvejais ginčyti norminius teisės aktus, *locus standi* paprastai suteikiama tik esant žmogaus teisių ar pagrindinių principų pažeidimui. Pavyzdžiu galėtų būti Belgija, kurioje privatūs ieškovai Belgijos Konstituciniame Teisme gali ginčyti įstatyminius aktus įrodę, kad pažeistos jų konstitucinės teisės⁶⁴⁹. Dauguma atvejų leidimas ginčyti įstatyminio pobūdžio aktus siejamas su konstituciniu skundu (pavyzdžiui, Vokietijoje teikiant *Verfassungsbeschwerde*, Ispanijoje – *Recurso de amparo*). Tokios bylos

teisingumą garantija, o Prancūzijoje *locus standi* vertinamas kaip būdas užtikrinti, kad institucijų veikla būtų prižiūrima teismų. Žr. Smits, Jan M. (ed.). *Elgar Encyclopedia of Comparative Law*. Cheltenham, Edward Elgar Publishing Ltd, 2006, p. 26.

⁶⁴⁴ Nyderlandų Konstitucijos 120 straipsnis draudžia teismams tikrinti Parlamento aktų teisėtumą. Konstitucijos tekstas prieinamas internetu: http://www.servat.unibe.ch/icl/nl00000_.html.

⁶⁴⁵ Tai visų pirma siejama su parlamento suvereniteto doktrina.

⁶⁴⁶ Prancūzijos konstitucijos 61 straipsnis išvardija subjektus, kurie gali kreiptis į teismą ginčydami įstatymus. Taip pat pastebėtina, kad Prancūzijai būdinga išankstinė konstitucinė kontrolė. Konstitucijos tekstas prieinamas internetu: http://www.servat.unibe.ch/icl/fr00000_.html.

⁶⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnis numato, kas gali kreiptis į Konstitucinį teismą dėl teisės aktų konstitucingumo kontrolės. Valstybės žinios: 1992-11-30 Nr.33-1014.

⁶⁴⁸ Dėl diskusijų apie norminio pobūdžio teisės aktų ginčijimo ribojimą žr. Fallon, Richard H. *The Core of an Uneasy Case For Judicial Review*. 121 Harvard Law Review (2008), p. 1693-1736; Waldron, Jeremy. *The Core of the Case Against Judicial Review*. 115 Yale Law Journal (2006), p. 1346-1406.

⁶⁴⁹ Žr. Van Gerven, Walter. *Remedies for Infringements of Fundamental Rights*. 10 European Public Law (2004), p. 261-284.

paprastai priskiriamos valstybių konstituciniams teismams, kurie reikalauja tiesioginio, konkretaus ir dabartinio suinteresuotumo⁶⁵⁰.

Reikia pastebėti, kad vienas ES teisės bruožų, kuris ilgą laiką trukdė plėtoti privačių subjektų *locus standi* galimybes, buvo tai, kad ES teisė neišskyrė norminio pobūdžio ir administracinio pobūdžio teisės aktų ginčijimo tvarkos. Atitinkamai, tas pats mechanizmas naudotas ginčijant įstatymo galios teisės aktų „konstitucingumą“ bei administracinių teisės aktų teisėtumą. Į tai atsižvelgė Lisabonos sutartis – SESV 263 straipsnis palengvina reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų ginčijimą. Visgi, kaip aptarta pirmojoje darbo dalyje, manytina, jog dėl tam tikro ES norminių aktų demokratinio deficito ES turėtų pasirinkti liberalesnį modelį, leidžiantį ginčyti visus ar dalį įstatymo galią turinčių teisės aktų.

4.2.5.2. Administracinių teisės aktų ginčijimas

Paprastai administracinių teisės aktų ginčijimas yra kur kas paprastesnis, nors valstybių narių praktika šioje srityje nėra vienoda. Tokia supaprastinta teiseną sietina su idėja, kad teisės aktai, kurių priėmimas pasižymi mažesniu demokratinio legitimumu, turi būti peržiūrėti lengviau nei tie, kurie priimami parlamentuose tiesioginių piliečių atstovų.

Locus standi modeliai

Ilgą laiką valstybėse buvo diskutuojama, kokios apimties teisę į ieškinį reikėtų suteikti privatiems ieškovams, šiems siekiant ginčyti vykdomosios valdžios sprendimus. Šis klausimas yra viena didžiausių moderniosios administracinės teisės dilemų⁶⁵¹. Teorijoje paprastai skiriami trys tipiniai sprendimai:

⁶⁵⁰ Žr. Nieto-Garrido, Eva; Delgado, Isaac M. *European Administrative Law in the Constitutional Treaty (Modern Studies in European Law)*. Oxford, Hart Publishing, 2007, p. 152.

⁶⁵¹ Arnall, Anthony. *Private Applicants and the Action for Annulment under Article 173 of the EC Treaty*. 32 CMLRev. (1995), p. 7-49.

- (i) ribojantis, dar vadinamas „privačių interesų modeliu“. *Locus standi* suteikiama tik asmeniui, kurio teisės pažeidė ginčijamas teisės aktas⁶⁵².
- (ii) liberalesnis. Teisė į ieškinį suteikiama ir asmeniui, kuris negali įrodyti, kad jo teisės buvo pažeistos, tačiau jis vis tiek yra neigiamai paveiktas kitu būdu (pavyzdžiui, teisės aktas neigiamai veikia jo gyvenamąją aplinką);
- (iii) liberaliausias, dar vadinamas „viešųjų interesų modeliu“. Leidžiamas *actio popularis*, argumentuojant, kad kiekvienas pilietis yra suinteresuotas, kad valdžios institucijos veiktų teisėtai⁶⁵³.

Nors istoriškai valstybėse vyravo ribojantis *locus standi* variantas, palaipsniui nemažai valstybių liberalizavo ieškinių priimtinumą reikalavimus. Tai itin akivaizdu Jungtinėje Karalystėje. Šiandien *locus standi* reikalavimai Jungtinėje Karalystėje itin liberalūs. Dar 1995 m. *Ex parte World Development Movement Ltd* byloje⁶⁵⁴ Lord Justice Rose pastebėjo, kad teismai vis liberaliau vertina *locus standi*. Šis liberalesnis požiūris palankus tiek individualiems ieškovams, tiek suinteresuotoms grupėms ir ieškovams, ginantiems viešąjį interesą. Jungtinės Karalystės požiūrį galima būtų sulyginti su Airijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo teisėjo J. Walsh mintimi, kad „teisės į ieškinį ribojimas iš esmės yra žalingas sveikai administracinės teisės sistemai“⁶⁵⁵.

ETT teisėjas John D. Cooke yra pastebėjęs, kad ES jurisprudencija *locus standi* srityje per trumpą savo vystymosi laikotarpį iš esmės atspindi tai,

⁶⁵² Ryškiausiai privačių interesų modelis pasireiškia Vokietijoje ir Škotijoje. Lietuva, remdamasi Vokietijos patirtimi, taip pat pasirinko šiam modeliui artimą variantą. Plačiau apie Lietuvos praktiką žr. Paužaitė-Kulvinskienė, Jurgita. *Administracinė justicija. Teorija ir praktika*. Justitia, Vilnius, 2005.

⁶⁵³ Akivaizdžiausi viešųjų interesų modelio pavyzdžiai būtų Indija ir Kanada. Dauguma ES valstybių narių visgi išsidėsto aptariamoms skalėms viduryje.

⁶⁵⁴ *R v Secretary of State for the Foreign and Commonwealth Affairs, ex parte World Development Movement Ltd*. [1995] 1 WLR 386.

⁶⁵⁵ *The State (Lynch) v Cooney* [1982] IR 337, 368.

kas vyko daugumoje nacionalinių sistemų, ypač bendrosios teisės tradicijos valstybėse, tik per kur kas ilgesnį laiką. Svarstymai buvo analogiški. Progresas vyko nuo ribojančio modelio, kuris gina teisės aktų viršenybę ir administracijos veiksmingumą, link lankstaus ir pragmatiško, kuris siekia pabrėžti individo teises nepažeidžiant teisinio tikrumo⁶⁵⁶.

Visgi, šiandien tokios valstybės kaip Prancūzija⁶⁵⁷ ir Jungtinė Karalystė yra gerokai pralenkusios ES teismų praktiką: nors aiškindamas konkrečios sąsajos reikalavimą ETT galėjo remtis suinteresuotumo reikalavimu valstybių narių teisėje, pasirinktas griežtesnis variantas. Lyginant ES praktiką su aukščiau pateiktais modeliais, galima daryti išvadą, kad ES vis dar taikomas ribojantis, dar vadinamas „privatų interesų modelis“. Nors ginčijamų aktų rūšys ir aiškintos liberaliai, tai nepasakytina apie konkrečios sąsajos reikalavimą, kuris lieka esmine kliūtimi ieškinių priimtinumui. Tačiau Lisabonos sutarties įvestos naujovės vėlgi patvirtina teisėjo John D. Cooke mintį – ES taip pat pamažu liberalizuoja teisę į ieškinį ETT.

Suinteresuotumo reikalavimas

Pagrindinis *locus standi* reikalavimas valstybių narių teisėje yra asmens suinteresuotumas⁶⁵⁸. Ši sąvoka valstybių narių teisėje yra empirinė ta prasme, kad paprastai ji yra aiškinama atsižvelgiant į konkretų atvejį⁶⁵⁹. Panagrinėkime Prancūzijos bei Jungtinės Karalystės pavyzdžius.

⁶⁵⁶ Cooke, John d. *Conflict of Principle and Pragmatism. Locus standi under Article 173(4) ECT*. Vorträge, Reden und Berichte aus dem Europa-Institut, Saarbrücken, University of Saarland. Nr. 353, 1996. p. 5-6.

⁶⁵⁷ Rengiant EB sutarties 230 straipsnį nemažai remtasi prancūziškuoju *recours pour excus de pouvoir*, tačiau nuo Bendrijų sukūrimo jo priimtimumo reikalavimai buvo gerokai palengvinti. Žr. Granger, Marie-Pierre F. *Towards a Liberalisation of Standig Conditions for Individuals Seeking Judicial Review of Community Acts: Jégo-Quééré et Cie SA v Commission and Union de Pequeros Agricultores v Council*. 66(1) *Modern Law Review* (2003), p. 124-31.

⁶⁵⁸ *Legal interest* - Anglijos teisėje, *intérêt legitime* – Prancūzijoje, *persoonlijk belang* – Olandijoje, *intérêt legitime/ persoonlijk belang* – Belgijoje, *interés directo* – Ispanijoje. Ši sąvoka nesutampa nei su konkrečios sąsajos samprata, nei su suinteresuotumo reikalavimu Bendrijos teisėje.

⁶⁵⁹ Teoriniame lygmenyje kartais bandoma išskirti bendrus bruožus. Žr. Dijk, Pieter. *Judicial Review of Governmental Action and the Requirement of Interest to Sue*. Hague, Sijthoff and Noordhoff, 1980. p. 22.

Prancūzijos teisė pasižymi liberalia suinteresuotumo samprata. Jis nebūtinai turi būti materialinis ar ekonominis – pripažįstamas ir moralinis ar ideologinis suinteresuotumas (pvz., asociacijų, ginančių aplinką, gamtos paminklus, regionines kalbas, atveju). Tokia praktika grindžiama veiksmingos teisminės gynybos principu ir piliečio bei pilietinės visuomenės vaidmeniu Prancūzijos teisinėje sistemoje⁶⁶⁰. Pastebėtina, kad *Conseil d'État* nusprendė nemenkinti šių principų svarbos, nepriklausomai nuo augančio bylų kiekio.

Vadovaujantis Prancūzijos teismų praktika, suinteresuotumas siejamas su dviem pagrindiniais klausimais: (i) ar asmuo patiria žalą, t.y. aktas turi neigiamai veikti teisės ginamus jo interesus; (ii) ar suinteresuotumas yra tam tikru lygiu individualizuotas, t.y. atskirtas nuo bendro visuomenės intereso. Vis dėlto, *Conseil d'État* praktikoje, nors ir nepripažįstant *actio popularis*, individualizuotumo reikalavimas aiškinamas gana liberaliai, ir visi asmenys, kuriuos veikia administracinis aktas, laikomi suinteresuotais⁶⁶¹. Net jei teisės aktas nepažeidžia asmens išskirtinės teisės ar intereso, tam, kad kreipimasis būtų priimtinas, asmeniui tereikia įrodyti savo priklausymą suinteresuotų asmenų kategorijai, pavyzdžiui, viešųjų paslaugų gavėjai gali ginčyti su viešosiomis paslaugomis susijusius administracinių institucijų sprendimus, o nuo 1901 m. *Casanova* bylos⁶⁶² asmenys gali ginčyti sprendimus dėl surinktų mokesčių panaudojimo vien dėl to, kad priklauso mokesčių mokėtojų kategorijai. Visgi suinteresuotumas taip pat nustatomas vertinant tam tikras dažniausiai teismų praktikoje nusistovėjusias ribas, pavyzdžiui, ginčyti

⁶⁶⁰ Abaquesne de Parfouru, Anatole, *Locus Standi of Private Applicants under the Article 230 EC Action for Annulment: Any Lessons to be Learnt from France?* 14(4) Maastricht Journal of European and Comparative Law (2007), p. 361-402.

⁶⁶¹ Plačiau žr. Albors-Llorens, Albertina. *Private Parties in European Community Law. Challenging Community Measures*. Oxford, Oxford University Press, 1996, p. 32.

⁶⁶² *Casanova* byla. CE, 29 mai 1901, p. 333 Case *Messieurs Casanova, Canazzi and others*. Vertimas į anglų kalbą prieinamas internetu:
http://www.utexas.edu/law/academics/centers/transnational/work_new/french/case.php?id=1035.

projektavimo leidimą gali tik kaimynystėje gyvenantys asmenys, o ne visi gyvenantys tame pačiame mieste⁶⁶³.

Jungtinėje Karalystėje suinteresuotumas taip pat vertinamas labai plačiai. Kaip nurodo P. Cane⁶⁶⁴, kai viešąjį interesą pateikdami ieškinį gina individai, teismai, atrodo, yra pasirengę suteikti teisę į ieškinį visiems, kas tik yra nuoširdžiai susirūpinęs bylos dalyku. Teisės aktai „pakankamo suinteresuotumo“ sąvokos neapibrėžia, todėl trumpai apžvelgtina Jungtinės Karalystės teismų praktika.

Precedentinė byla aiškinant „pakankamo suinteresuotumo“ sąvoką yra *IRC ex parte National Federation of Self Employed and Small Businesses* byla⁶⁶⁵. *House of Lords* šioje byloje palengvino kai kuriuos priimtinumų ribojimus, o lordas Diplock nurodė:

„Tai būtų rimta spraga mūsų viešosios teisės sistemoje, jei asmenų grupė <...> ar visuomeniškas mokesčių mokėtojas dėl pasenusių *locus standi* techninių taisyklių negalėtų pateikti ieškinio teismui ir taip sustabdyti neteisėtus veiksmus“.

Atitinkamai *R. v Her Majesty's Treasury ex parte Smedley* byloje⁶⁶⁶ mokesčių mokėtojas buvo pripažintas turinčiu pakankamą suinteresuotumą ginčyti tam tikrų Vyriausybės išlaidų teisėtumą, o *R. v Sefton Metropolitan Borough Council, ex parte Help the Aged* byloje⁶⁶⁷ labdaros organizacijai leista ginčyti tvarką, nustatančią, kaip apmokama senelių globa slaugos namuose.

⁶⁶³ Plačiau žr. Jean-Bernard Auby apžvalgą knygoje Seerden, Rene; Storink, Frits (ed.). *Administrative Law of the European Union, its Member States and the United States*. Antwerpen, Groningen, Intersentia Uitgevers, 2002.

⁶⁶⁴ Cane, Peter. *An Introduction to Administrative Law*. 3rd edition, Oxford, Clarendon Press, 1996, p. 54.

⁶⁶⁵ *Inland Revenue Commissioners v National Federation of Self Employed and Small Businesses*. [1982] AC 617.

⁶⁶⁶ *R. v Her Majesty's Treasury ex parte Smedley*, [1985] 1 All ER 589.

⁶⁶⁷ *R. v Sefton Metropolitan Borough Council, ex parte Help the Aged*, [1997] 4 All ER 532.

*R. v Somerset County Council and ARC Southern Ltd ex parte Dixon*⁶⁶⁸ byloje teisėjas Sedley apibendrina suinteresuotumo reikalavimo ribas. Byloje aplinkosauga susirūpinęs vietinis gyventojas, kuris taip pat buvo apylinkės tarybos narys bei keleto aplinkosaugos organizacijų narys, ginčijo sprendimą suteikti leidimą statyti. *Locus standi* buvo pripažinta, o teisėjas Sedley nurodė, jog priimtino kriterijai yra nustatyti tik siekiant išvengti piktnaudžiavimo, o neturėti jokio suinteresuotumo nėra tas pats, kas neturėti finansinio ar specifinio asmeninio intereso. Ši nuostata riboja tik tokių asmenų kreipimusis, kurie neturi iš viso jokio teisėto suinteresuotumo, t.y. žmonių, mėgstančių kištis į svetimus reikalus (angl. *busybodies*)⁶⁶⁹.

Vis dėlto, negalima teigti, kad britų teisėje *locus standi* reikalavimas pasiekė tokį etapą, kad būtų laikomas paprastu ir tuščiu reikalavimu⁶⁷⁰. *R. v Legal Aid Board ex parte Bateman* byloje⁶⁷¹ teismas pripažino, kad tam, kad būtų pakankamas, interesas nebūtinai turi būti finansinis, tačiau, teismo nuomone, interesas turi būti apčiuopiamas (angl. *tangible*) ta prasme, kad jis turi veikti ieškovo asmeninius interesus, gyvenimą, aplinką⁶⁷².

Tokia Jungtinės Karalystės ir Prancūzijos praktika kelia minčių dėl Bendrijos teisės įtvirtintos apibrėžtos grupės testo liberalizavimo, ypač kai

⁶⁶⁸ *R. v Somerset County Council, ARC Southern Limited ex parte Richard Dixon* [1997] COD 323.

⁶⁶⁹ Pavyzdžiu čia galėtų būti Airijos *Riordan* bylos. Denis Riordan yra itin didelis bylinėjimosi mėgėjas, kuris daugelį metų skundė pareigūnų elgesį bei sprendimus daugybėje bylų. Aukščiausios instancijos teismai (angl. *High Court* ir *Supreme Court*) nuolat pripažindavo jo teisę į ieškinį. Vis dėlto, kai 2001 m. p. Riordan ginčijo teisėjų, sprendusių konstitucinę bylą, nepriklausomumą, *Supreme Court* neapsikentė ir priėmė sprendimą, kuriuo p. Riordan visam laikui uždraudė kreiptis į teismą skundžiant pareigūnus, išskyrus tuos atvejus, kai tam būtų gautas atskiras leidimas. Teismas pažymėjo, kad p. Riordan piktnaudžiavo teise į ieškinį pradėdamas skandalus prieš atsakovus. *Riordan v An Taoiseach* [2001] IESC 83.

⁶⁷⁰ McLeod, Ian. *Judicial Review*. 2nd edition, Chichester, Barry Rose Law Publishers, 1999, p. 119.

⁶⁷¹ *R. v Legal Aid Board ex parte Bateman* [1992] 1 WLR 711.

⁶⁷² Sudėtingumą vertinant, ar asmuo turi pakankamą interesą, gana taikliai apibūdino lordas Fraser *Fleet Street Casuals* byloje: „Kaip turėtų būti pasveriamas pakankamumas? Visi sutaria, kad tiesioginis finansinis ar teisinis interesas šiandien nebereikalaujamas.. Taip pat bendrai sutariama, kad „įkyruoliai“ neturi pakankamo intereso. Tarp šių ekstremumų visgi kyla sunkumas siekiant atskirti įkyruolį, norintį kištis į kitų asmenų reikalus, bei asmenį, kuris pakankamai veikiamas akto ar pagrįstai susirūpinęs konkrečiu klausimu.“ *Inland Revenue Commissioners v National Federation of Self Employed and Small Businesses*. [1982] AC 617.

turimos omenyje ne ekonominio pobūdžio bylos, o pavyzdžiui, bylos, kuriose ginamas ekologinis interesas, vartotojų ar viešųjų paslaugų gavėjų teisės.

Pastebėtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje, nors tiesioginis asmeninis suinteresuotumas (vadinamasis „aukos kriterijus“) visuomet reikalaujamas, jis taip pat liberalesnis. *Kjeldsen* byloje⁶⁷³ dukters tėvai prieštaravo Danijos teisės aktams, kurie į mokyklos mokymo programą įtraukė privalomą lytinį švietimą. Žmogaus teisių komisija nusprendė, kad „aukos reikalavimas“ išpildomas, nors mergaitė pamokose nedalyvavo. *Brüggemann and Scheuten* byloje⁶⁷⁴ dvi moterys ginčijo Vokietijos įstatymą dėl abortų draudimo. Žmogaus teisių komisija vėlgi pripažino teisę į ieškinį, nors ieškovės neteigė esančios nėščios ir joms nebuvo atsakyta nutraukti nėštumą. Potencialiomis aukomis pripažintos visos vaikų galinčios turėti moterys⁶⁷⁵.

Pilietinės visuomenės organizacijų teisė į ieškinį valstybių narių teisėje

Pastebėtina, kad asociacijų galimybės ginčyti teisės aktus aptariamų valstybių narių teisėje yra platesnės, nei ES⁶⁷⁶. Itin liberali šiuo atžvilgiu yra Prancūzijos pozicija.

Prancūzijos teisėje plati asociacijų *locus standi* siejama su laisve burtis į asociacijas. Čia vadovaujamasi mintimi, kad nesuteikus galimybės asociacijai teisiniu keliu ginti jos atstovaujamus kolektyvinius interesus, būtų pažeista pati laisvė burtis į asociacijas. Itin liberalų požiūrį liudija tai, kad asmenys, neturintys teisės į ieškinį, gali sudaryti asociaciją, kurios ieškinys bus priimtas.

⁶⁷³ 1976 m. gruodžio 7 d. EŽTT sprendimas *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen prieš Daniją*, 1976. Peticijos Nr. 5059/71.

⁶⁷⁴ 1977 m. liepos 12 d. EŽTT sprendimas *Bruggemann ir Scheuten prieš Vokietiją*. Peticijos Nr. 6959/75.

⁶⁷⁵ Tai labai priartėja prie *actio popularis*.

⁶⁷⁶ Kitaip yra valstybėse, kurios pasirinko minėtą „privatinių interesų modelį“. Štai Lietuvoje asociacijų galimybės ginti viešąjį interesą iš esmės siejamos su įstatymų konkrečiai numatytais galimybėmis, o tai labai susiaurina galinčių kreiptis asmenų ratą. Profesinių sąjungų įstatymas, pavyzdžiui, numato vienintelį atvejį, kada profesinė sąjunga turi teisę kreiptis į teismą – jei darbdavys laiku neišnagrinėja profesinių sąjungų reikalavimo panaikinti sprendimą, kuris pažeidžia įstatymų numatytas darbo, ekonomines ir socialines profesinės sąjungos narių teises arba atsisako jas patenkinti.

Be to, net nereikalaujama, kad asociacija būtų įsteigta prieš teisės akto priėmimą. Vienintelis griežtesnis reikalavimas – organizacijos tikslai neturi būti akivaizdžiai platesni nei ginčijamo akto siekiamas tikslas, pavyzdžiui, asociacijai, kurios tikslas kova prieš bet kokios formos neteisingumą, nebus leista ginčyti aktą, kurio objektas yra procedūra, susijusi su nelegalių imigrantų problemos sprendimu⁶⁷⁷.

Britų teismai atsargiau vertina asociacijų ieškinius. Įdomi šiuo aspektu *Rose Theatre* byla⁶⁷⁸, kur grupė asmenų įsteigė juridinį asmenį, siekdami sustabdyti teritorijos, kuri anksčiau buvo Londono *Rose* teatras, rekonstrukciją. Teisėjas Schiemann nurodė, jog vien tas faktas, jog nesuinteresuoti asmenys įsteigia juridinį asmenį ir steigiamuosiuose dokumentuose nurodo tam tikrų tikslų siekimą, nesukuria suinteresuotumo⁶⁷⁹.

Tuo tarpu interesų grupės, kurios veikia jau nuo seno ir aktyviai, Jungtinėje Karalystėje vertinamos visiškai kitaip. Štai *R v Her Majesty's Inspectorate of Pollution, ex parte Greenpeace Ltd* byloje⁶⁸⁰, pripažįstant teisę į ieškinį, pabrėžta, jog *Greenpeace* organizacija yra atsakinga ir gerbiama organizacija, ji nuoširdžiai rūpinasi aplinkosauga, yra itin patyrusi šioje srityje bei turi tinkamus ekspertus.

Tokia plati asociacijų *locus standi* kaip Prancūzijoje ar Jungtinėje Karalystėje Europos Sąjungoje gal ir būtų netinkama bei itin sunkiai kontroliuojama, tačiau bent dalinė liberalizacija aukščiau minėtų pavyzdžių kontekste yra tikrai galima. Manytina, jog svarbu išlaikyti ribojimą, kad

⁶⁷⁷ Abaquesne de Parfouru, Anatole, *Locus Standi of Private Applicants under the Article 230 EC Action for Annulment: Any Lessons to be Learnt from France?* 14(4) Maastricht Journal of European and Comparative Law (2007), p. 361-402.

⁶⁷⁸ *R v Secretary of State for the Environment, ex parte Rose Theatre Co.* [1990], 1 QB 504.

⁶⁷⁹ Ši byla Jungtinėje Karalystėje yra viena griežčiausių *locus standi* srityje. Įdomu pastebėti, kad Utrechto universiteto profesorius Tom Zwart tai paaiškina labai paprastai: teisėjo Konrado Schiemann vienas iš tėvų buvo vokiečių, kitas – anglas. Taigi jis, išanalizavęs griežtas teisės į ieškinį taisykles Vokietijoje, nusprendė, kad ir Jungtinės Karalystės teisėje reikėtų nustatyti šiek tiek ribojimų.

⁶⁸⁰ *R v Her Majesty's Inspectorate of Pollution, ex parte Greenpeace Ltd.* [1994] All ER 329.

organizacija būtų įsteigta anksčiau nei priimtas aktas⁶⁸¹ (išskyrus išimtinus atvejus, kai aktas veikia itin svarbius kolektyvinius interesus) arba kad nebūtų piktnaudžiavimo asociacijų teise siekiant ieškinio priimtumo. Jei asociacija yra įsteigiama vienam tikslui – ieškiniui dėl panaikinimo pateikti, tai galima būtų vertinti kaip piktnaudžiavimą teise. Tačiau ne ekonominius interesus ginančioms asociacijoms vartai į Teismą neturėtų būti uždaryti.

Europos Sąjungai siekiant sukurti Europos pilietinę visuomenę⁶⁸², ES piliečio identitetą, asociacijų galimybės teikti ieškinius ETT turėtų būti skiriamas kur kas didesnis dėmesys. Pažymėtina, kad Lisabonos sutartis privalomąją galią pripažino Pagrindinių teisių chartijai, kurios 12 straipsnis įtvirtina susirinkimų ir asociacijų laisvę. Be to, Europos Sąjungos sutarties 11 straipsnyje nustatoma, kad institucijos palaiko atvirą, skaidrų ir nuolatinį dialogą su atstovaujamosiomis asociacijomis ir pilietine visuomene. Toks formalus asociacijų laisvės pripažinimas leidžia manyti, kad Teismas galėtų liberaliau vertinti asociacijų, ypač atstovaujančių neekonominius interesus, teisę į ieškinį⁶⁸³.

⁶⁸¹ Tokį reikalavimą nustato, pvz., jau aptartas Orhuso reglamentas.

⁶⁸² Apie tai žr. Smismans, Stijn. *European Civil Society: Shaped by Discourses and Institutional Interests*. 9(4) *European Law Journal*, 2003, p. 473-495; Schutter, Olivier. *Europe in Search of Its Civil Society*. 8(2) *European Law Journal*, 2002, p. 198-217; Wilkinson, Michael. *Civil Society and Re-imagination of European Constitutionalism*. 9(4) *European Law Journal*, 2003, p. 451-472.

⁶⁸³ Plačiau apie asociacijų *locus standi* ieškiniuose dėl panaikinimo žr. 2.5.7. poskyrį.

4.2. Skyriaus apibendrinimas ir išvados

Šiame skyriuje pirmiausia kritiniu aspektu buvo tiriami argumentai, kuriais grindžiama ribota teisė į ieškinį ETT, vėliau analizuota, ar Teismas galėtų pagerinti dabartinę situaciją jurisprudencinės reformos keliu – liberalizuodamas savo praktiką.

Argumentai, kuriais grindžiamas *locus standi* ETT ribojimas, gali būti suskirstyti į techninio pobūdžio argumentus, tokius kaip didelis teismo krūvis, didelio ginčijamų aktų kiekio poveikis ES funkcionavimui, bei argumentus, keliančius su Teismo vaidmeniu susijusius klausimus. Nors didelis Teismo darbo krūvis ir jo veiklos efektyvumo svarba verčia mąstyti, kaip išspręsti Teismo apkrovimo problemas, vis dėlto, doktorantės nuomone, pats silpniausias argumentas, kodėl privatiems neleidžiama lengviau ginčyti ES teisės aktų, yra tai, kad ES teismai yra nepajėgūs spręsti didėjančio bylų skaičiaus, o *locus standi* reikalavimų liberalizavimas užtvindytų Teismus ieškiniiais. Viena vertus, jei teiginys, kad ES teisėje nėra spragų ir egzistuoja pilna teisinės gynybos priemonių sistema, teisingas, tai turėtų leisti daryti išvadą, jog bendras darbo krūvis paprasčiausiai negali reikšmingai padidėti – tuo atveju, jei nepateikiamas tiesioginis ieškinys, inicijuojama prejudicinio sprendimo procedūra. Kita vertus, ES teisėje egzistuoja pakankamai Teismo darbo krūvio valdymo mechanizmų, tokių kaip dviejų mėnesių ieškinio pateikimo terminas, nemažos bylinėjimosi išlaidos, galimybė sujungti bylas. Be to, aptarta valstybių narių, pasirinkusių liberalesnius *locus standi* režimus, praktika taip pat liudija, kad teisės į ieškinį liberalizavimas nesukėlė itin didelio ieškinių skaičiaus padidėjimo. Atitinkamai abejotinas ir teiginys, kad liberalizavus *locus standi* didelis ginčijamų aktų kiekis neigiamai veiktų ES funkcionavimą ar būtų pažeistas teisinio tikrumo principas. Tuo tarpu su nusistovėjusios teismo praktikos keitimu susiję sunkumai, kaip nustatyta šiame skyriuje, yra labiau psichologinė, nei teisinė kliūtis *locus standi* liberalizavimui.

Tiriant argumentus, keliančius su Teismo vaidmeniu susijusius klausimus, nustatyta, kad esant dabartiniam *locus standi* ribojimo laipsniui, institucinės pusiausvyros (tam tikros valdžių padalijimo principo atmainos Sąjungoje) pažeidimas, Teismui pernelyg įsiterpiančią kitų institucijų veiklą, taip pat negresia. Jis negrėstų ir liberalizavus ieškinių dėl panaikinimo priimtinumą. Keisti konkrečios sąsajos, sukeliančios daugiausia kliūčių privatiems ieškovams, aiškinimą, doktorantės nuomone, nekliudo ir ribotų įgaliojimų doktrina. Net jos laikydamiesi negalėtume paneigti, kad Teismas, aiškindamas Sutarties tekstą, turi papildomų teisės aiškinimo galių, nes Sutartis nustato tik pačius pagrindus ir tikrai neįtvirtina *Plaumann* formulės. Atvirkščiai, kol Teismas atmeta ieškinius dėl tokių teisės aktų, kurie nepažeidus teisės negali būti ginčijami net nacionaliniuose teismuose, neužtikrinama ES teisės aktų teisėtumo kontrolė ir teisminė gynyba.

Lisabonos sutarčiai paliekant spragų veiksmingos teisminės gynybos principo įgyvendinime bei nepasisakant dėl *Plaumann* testo, svarbu įvertinti, ar šiuos trūkumus galėtų užpildyti pats Teismas, liberalizuodamas ieškinių dėl panaikinimo priimtimumo taisykles. Siekiant atsakyti į šį klausimą, šiame skyriuje tirtas Teismo specifiškumas, paskirtis, jo naudojami metodai, vertinta, ar bendrieji teisės principai bei valstybių narių teisinės tradicijos galėtų būti pagrindu tolesnei teisės į ieškinį plėtočiai. Tyrimo metu buvo nustatyta, jog specifiniai Teismo bruožai lemia tai, kad teisinės valstybės principui ES teisinėje tvarkoje užtikrinti bei pasikeitimams eurointegracijos aplinkoje atspindėti, Teismui suteikti platūs įgaliojimai, o jo veiklos efektyvumą garantuoja ir ryšys su kitomis institucijomis bei priimamų sprendimų galia. Paminėtini ir itin svarbią vietą ES teisės sistemoje užimantys bendrieji teisės principai, kurie sudaro aiškų teisinį pagrindą vystyti teisę, o kartu sukuria pareigą saugoti ES teisėtumą.

Šiame skyriuje buvo atkreiptas dėmesys ir į tai, kad vadovaujantis ES sutartimi, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo užduotis yra užtikrinti, kad aiškinant ir taikant Sutartis būtų laikomasi teisės. Taigi galima teigti, kad pati

Sutartis numato Teismo pareigą užpildyti įstatymo leidėjo spragas bei plėtoti teisę siekiant užtikrinti teisėtumą. Konkreti sąsaja, sudaranti daugiausia kliūčių privatiems ieškovams, Sutartyje neapibrėžta, o iš Sutarties teksto kildinti privačių subjektų *locus standi* ribojimo, koks kyla iš siauros Teismo išvystytos konkrečios sąsajos testo sampratos, nėra pagrindo.

Sąlygas plėsti privačių subjektų *locus standi* suteikia ir Teismo taikomi teisės aiškinimo metodai. Analizuojant ETT bylas nustatyta, kad ETT savo praktikoje itin dažnai naudoja sisteminių bei teleologinių metodus, leidžiančius konkrečias nuostatas aiškinti atsižvelgiant į susijusias normas ir bendrai Sutarties „dvasią“. Viena vertus, teleologinis metodas pabrėžia Sutarčių funkciją, tikslus bei atsižvelgia į įvairius politinius, ekonominius bei socialinius faktorius, turinčius įtakos Sutarčių veikimui. Kita vertus, sisteminis metodas leidžia atsižvelgti į kiekvieną nagrinėjamą aspektą ir vertinti jį bendros reguliavimo sistemos kontekste. Taigi abu šie metodai itin palankūs liberalesniam privačių subjektų teisės į ieškinį aiškinimui.

Tyrimo metu taip pat nustatyta, kad Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės, pasižyminčių giliomis teisinėmis tradicijomis bei liberalia *locus standi*, teismų praktikoje įtvirtinti ieškinių dėl panaikinimo priimtinumą kriterijai kur kas liberalesni, nei ETT praktikoje, ir tai ypač akivaizdu vertinant ieškovo suinteresuotumo sampratą. Kadangi ES teisė daugeliu atveju kurta remiantis valstybių narių teisės sistemomis, o aiškindamas teisę Teismas dažnai jomis vadovaujasi, aptartų valstybių narių praktika galėtų būti pagrindu plėsti *locus standi* bei pateikia nemažai idėjų, kaip tai būtų galima tinkamai padaryti. Puikiu atspirties tašku galėtų būti Prancūzija, kurios teisė turėjo nemažą įtaką modeliuojant ieškinius dėl panaikinimo ES. Tuo tarpu britų teisė galėtų būti laikoma etalonu, kaip piliečių teisių apsauga ir intensyvesnės demokratijos siekis padėjo įveikti technokratinės bylų skaičiaus didėjimo baimes. Nors nerealu, bent jau artimoje ateityje, tikėtis, kad Sąjungos teisėje *locus standi* liberalizavimas pasiektų Jungtinės Karalystės lygį, vis dėlto, šis

pavyzdys galėtų prisidėti prie Teismo baimės „atverti vartus bylų antplūdžiui“ sumažinimo.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Atlikus privačių subjektų galimybių ginčyti Europos Sąjungos teisės aktus tyrimą ir įvertinus srities reglamentavimą, jurisprudenciją bei doktrininis šaltinius, formuluotinos šios pagrindinės darbo išvados ir iš jų kylantys pasiūlymai:

1. Europos Sąjungos teisei vis plečiantis ir apimant vis daugiau sričių, formuojasi beprecedentė ES konstitucinė tvarka. Šioje erdvėje, kurioje, nepaisant pozityviai vertintinų pakeitimų, įtvirtintų Lisabonos sutartimi, ryšys tarp piliečio ir viršnacionalinių institucijų yra silpnesnis nei valstybėse, privačių subjektų *locus standi* kvestionuojant tokios viršnacionalinės organizacijos teisės aktų teisėtumą tampa svarbia sistemos legitimumo garantija. Nuolat pabrėžiant, kad ES yra teisinė bendrija (pranc. *Communauté de droit*), kurioje teisė ir tik teisė turi viršenybę, būtina nepamiršti, kad svarbi teisinės valstybės principo sudedamoji dalis yra teisė į veiksmingą teisminę gynybą. Be to, leidimas kvestionuoti Europos Sąjungos institucijų veiksmus užtikrina didesnę socio-politinę sanglaudą ir suteikia daugiau pasitikėjimo Europos Sąjunga.
2. Privataus subjekto sąvoka SESV 263 straipsnio prasme apima fizinius asmenis, bendroves, verslo asociacijas bei nevyriausybinės organizacijas, o taip pat valstybių narių vietos ir regioninės valdžios subjektus. Daugiausia klausimų kyla dėl regioninės valdžios subjektų priskyrimo prie privačių subjektų, t.y. prie neprivilegiuotų ieškovų. Šių subjektų vaidmuo ES ir valstybėse narėse, jų teisių ir pareigų apimtis skiriasi nuo įprastų juridinių asmenų. Regioninės valdžios subjektai atlieka dalį viešosios valdžios funkcijų, jie dalyvauja ES veikloje ir padeda įgyvendinti jos teisę; be to, bylose, kuriose privatūs asmenys remiasi vertikaliu direktyvų veikimu, regioninės valdžios subjektai laikomi valstybės dalimi, o ne privačiais

subjektais. Dėl šios priežasties darytina išvada, kad regioninės valdžios subjektai turėtų turėti kvaziprivilegijuotą statusą savo teisėms ir teisėtiems interesams ginti.

3. Vertinant, kokius aktus gali ginčyti privatūs subjektai, nustatyta, kad ES teisės akto išorinė forma, sprendžiant, ar jis gali būti ginčijamas SESV 263 straipsnio prasme, nėra svarbi. Galimi ieškiniai dėl panaikinimo tiek dėl rašytinio teisės akto, tiek dėl žodžiu išreikšto sprendimo. Kur kas daugiau dėmesio skiriama teisės akto turiniui ir galiai – ginčijamas aktas turi būti galutinis ES institucijos aktas, sukeliantis teisinių padarinių.

Priešingai nei anksčiau galiojęs EB sutarties 230 straipsnis, SESV 263 straipsnis, numatydamas ieškinių dėl panaikinimo priimtinumą reikalavimus, išskiria reglamentuojančio pobūdžio aktus ir jiems numato lengvesnius priimtinumą kriterijus: siekdamas ginčyti reglamentuojančio pobūdžio teisės aktą, kuriam nereikalingos įgyvendinančios priemonės, ieškovas privalės įrodyti, kad aktas tiesiogiai su juo susijęs; kitais atvejais reikalaujama įrodyti ir konkrečią sąsają. Kol nėra nusistovėjusios teismų praktikos, sąvokos „reglamentuojančio pobūdžio teisės aktai“ reikšmė nėra galutinai aiški. Vis dėlto, išanalizavus *travaux preparatoires* bei teisės aktų skirstymą pagal Lisabonos sutartį, manytina, jog reglamentuojančio pobūdžio aktais pagal Lisabonos sutartį laikytini visi bendro pobūdžio aktai, išskyrus įstatymo galią turinčius aktus. Atitinkamai, reglamentuojančio pobūdžio aktams turėtų būti priskiriami deleguotieji aktai bei įgyvendinantieji aktai (tiek reglamentai, tiek direktyvos, tiek sprendimai).

4. Tiesioginės sąsajos reikalavimas leidžia nustatyti, ar asmens padėtį veikia būtent ES teisės aktas. Sudėtingiausia tiesioginę sąsają įrodyti direktyvų

atveju. Kadangi jos adresuojamos valstybėms narėms ir šios įgyja tam tikrą veiksmų laisvę jas perkeldamos, tai beveik visuomet panaikina tiesioginę sąsają, ir todėl iš esmės užkerta kelią privačiam subjektui pateikti tiesioginį ieškinį visose srityse, kuriose Sutartys numato tik direktyvų priėmimą. Visgi, darytina išvada, jog tais atvejais, kai direktyvos suformuluotos taip, kad valstybėms narėms priimant įgyvendinančius aktus paliekama tik minimali veikimo laisvė, ES teismai turėtų vadovautis tokiu pat požiūriu, kaip ir vertindami sprendimus, kuriuos įgyvendindamas akto adresatas turi grynai teorinę veikimo laisvę. Kai teisės akto adresatas yra kitas privatus asmuo, tiesioginės sąsajos reikalavimas taip pat sunkiai įvykdomas.

5. Konkrečios sąsajos kriterijus, kurių Teismas apibrėžė *Plaumann* byloje, reikalauja, kad dėl teisinių ar faktinių aplinkybių ieškovas išsiskirtų iš bendro ES teisės akto veikiamų asmenų rato. Išanalizavus Teismo praktiką nustatyta, kad „*post-Codorniu*“ laikotarpio bylose *Plaumann* testas iš esmės tenkinamas ir gali būti nustatoma konkreti sąsaja tais atvejais, kai asmuo priklauso apibrėžtai grupei asmenų, kuriuos veikia teisės aktas, o teisės aktą priėmusi institucija turėjo pareigą atsižvelgti į priimto teisės akto poveikį tokiai apibrėžtai grupei. Tai iš esmės lemia labai ribotas galimybes privatiems subjektams pateikti ieškinius dėl panaikinimo tais atvejais, kai reikalaujama konkreti sąsaja.

Tačiau tokia konkrečios sąsajos interpretacija, kokia pateikta *Plaumann* byloje, kritikuotina. *Plaumann* formulė nereikalinga apsaugant ES teismus nuo beribio ieškinių kiekio, ji probleminė doktrininio požiūriu bei nebūtina Sutarties prasme. Sutartyje nėra nei vienos nuostatos, kuri leistų manyti, kad sąvoka „konkrečiai susijęs“ turėtų būti aiškinama taip siaurai, kaip Teismas pasirinko *Plaumann* byloje. Visgi Teismas, vengdamas išplėsti teisę į ieškinį ir saugodamas savo praktikos nuoseklumą, itin nuosekliai savo praktikoje laikosi *Plaumann* formulės, atmesdamas didelę dalį

privačių subjektų teikiamų ieškinių, ir abejotina, kad ši praktika pasikeis taikant SESV 263 straipsnį.

6. SESV riboja pilietinės visuomenės organizacijų teisę į ieškinį – jų ieškiniai prilyginami bet kurių kitų juridinių asmenų ieškiniams. Išanalizuota Teismo praktika leidžia daryti išvadą, kad jei verslo asociacijoms ar kitoms ekonominius interesus ginančioms interesų grupėms Teismo praktikoje yra nustatyti gana aiškūs ieškinių priimtumo kriterijai, tai ne ekonominio pobūdžio interesus ginančioms asociacijoms įrodyti *locus standi* būna sudėtingiau. Išimtyms numatytos tik aplinkos apsaugos srityje veikiančių nevyriausybinų organizacijų, besinaudojančių Orhuso reglamente numatyta administracinių teisės aktų vidaus peržiūros procedūra, atžvilgiu. Kita vertus, manytina, jog Lisabonos sutartimi įvykdyti ieškinių dėl panaikinimo priimtumo reikalavimų pakeitimai, leidžiantys neįrodant konkrečios sąsajos ginčyti reglamentuojančio pobūdžio tiesiogiai taikomus teisės aktus, gali lemti, kad teisminė gynyba tokiose srityse kaip aplinkosauga bus labiau prieinama. Nors tokia plati asociacijų *locus standi* kaip Prancūzijoje ar Jungtinėje Karalystėje Europos Sąjungoje būtų sunkiai kontroliuojama, bent dalinė liberalizacija yra galima ir pageidautina, ypač ne ekonominius interesus ginančių asociacijų atveju. Vis dėlto, plečiant asociacijų *locus standi* būtina išlaikyti tam tikrus ribojimus, skirtus išvengti galimo piktnaudžiavimo šia teise.
7. Suinteresuotumo reikalavimas SESV 263 straipsnio prasme nepainiotinas su suinteresuotumo reikalavimu valstybių narių teisinėse sistemose. Ieškiniuose dėl ES teisės akto panaikinimo jis trumpai galėtų būti apibrėžtas kaip reikalavimas, jog asmuo, inicijuojantis procesą, ETT bylos rezultatu būtų suinteresuotas dėl to, kad akto panaikinimas paveiktų jo teisinę padėtį, t.y. keistų jo teisių ar pareigų apimtį. Išanalizuota Teismo

praktika patvirtino, kad tiek panaikintas, tiek pakeistas, tiek įvykdytas teisės aktas, priklausomai nuo bylos aplinkybių, gali būti pripažintas sukeliančiu teisinių padarinių ir ginčijamas teikiant ieškinį dėl panaikinimo. Suinteresuotumo reikalavimas turi būti tenkinamas nuo ieškinio pateikimo iki sprendimo byloje priėmimo momento.

8. Alternatyvūs ES teisės aktų teisėtumo kontrolės mechanizmai, vertinant juos veiksmingos teisminės gynybos požiūriu, turi nemažai trūkumų. Prašymų peržiūrėti teisėtumą pagal SESV 277 straipsnį pagrindinis trūkumas yra tai, kad šis bendro pobūdžio teisės aktų teisėtumo kontrolės būdas nėra savarankiška priemonė. Jis galimas tik tuo atveju, jei ES institucijos priima išvestinį teisės aktą, ir tiesiogiai priklauso nuo ieškinio dėl tokio išvestinio teisės akto panaikinimo priimtinumą. Be to, pripažinus šalies ieškinį, grindžiamą SESV 277 straipsniu, pagrįstu, ginčijamas teisės aktas yra taikomas tik *inter partes*, todėl nei pats ginčijamas aktas, nei kiti analogiški išvestiniai aktai nepanaikinami.

Prejudicinių sprendimų procedūra, pagrindinė alternatyva tiesioginiams ieškiniams, taip pat ne visuomet užtikrina teisę į veiksmingą teisminę gynybą, o kartais, kai privatus subjektas neturi galimybių pradėti proceso nacionaliniame teisme, ir visiškai ją paneigia. Prejudicinių sprendimų procedūroje teisė į veiksmingą teisminę gynybą tampa išimtinai priklausoma nuo nacionalinio teismo valios, nes tik teisėjas sprendžia, ar kreiptis dėl prejudicinio sprendimo ir suformuluoja klausimą. Todėl dažnai konkretaus teisėjo patirtis, žinios lems, ar prašymas priimti prejudicinį sprendimą bus pateiktas. Prejudicinio sprendimo procedūros kaip alternatyvos tiesioginiams ieškiniams poziciją susilpnina ir tai, kad net akivaizdžiai nepagrįstai nesikreipus dėl prejudicinio sprendimo, valstybės narės atsakomybė praktikoje paprastai nekyla.

9. Itin svarbus prejudicinių sprendimų procedūros trūkumas, galintis visiškai paneigti teisę į teisminę gynybą, yra tai, kad prejudiciniai sprendimai iš esmės galimi tik tuomet, kai yra priimamos ginčytiną ES teisės aktą įgyvendinančios nacionalinės priemonės. Tačiau įgyvendinančių priemonių nacionalinėje teisėje dažnai nebūna tais atvejais, kai, pavyzdžiui, tiesioginio taikymo aktas panaikina privilegiją, kuria anksčiau pagal ES teisę naudojosi privatus asmuo, arba nustato naują draudimą, ir toks draudimas būna aiškus ir nacionalinėje teisėje nedetalizuojamas. Tuo atveju, jei aktas taikomas tiesiogiai ir įgyvendinančių nacionalinės teisės aktų nėra, tam, kad galėtų ginčyti ES teisės aktą, privatus subjektas privalėtų pažeisti ES teisės normą, tačiau tai nesuderinama su teisinės valstybės principu. Taigi teisminė gynyba tokiais atvejais, prieštaraujant paties ETT deklaruojamiems principams, iš esmės paneigiama.
10. Kritikuotinas ir pareigos užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą perkėlimas valstybėms narėms. Manytina, jog jei teisės aktas yra priimamas ES rėmuose, teisminę gynybą visų pirma turėtų suteikti ETT, o ne nacionaliniai teismai. Nors Lisabonos sutartimi pakeistos Europos Sąjungos sutarties 19 straipsnis tiesiogiai reikalauja, kad valstybės narės, t.y. visos jos institucijos, ne tik teismai, imtųsi reikiamų priemonių veiksmingai teisminei gynybai užtikrinti, sudėtinga prognozuoti, kaip ši nuostata bus aiškinama Teismo praktikoje. Tokia formuluotė gali būti traktuojama kaip reikalavimas pakeisti nacionalinius procesinius įstatymus (taip paveikiant valstybių narių procesinę autonomiją), kad teismams būtų suteiktos galimybės užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą tais atvejais, kai ETT ieškinį atmeta nenustatęs konkrečios sąsajos. Tai beveik visų valstybių narių atveju reikštų *locus standi* reikalavimų liberalizavimą bylose, kuriose keliamas ES teisės akto teisėtumo klausimas. Tačiau valstybės nenoriai keičia savo teises sistemas; be to, sunku tikėtis, kad visos valstybės narės priims įstatymus, kurie vienodai užtikrins teisę

kreiptis į teismus. Taigi tikėtina, jog išliks nelygybė tarp skirtingų valstybių narių subjektų.

11. Įvertinus argumentus, kuriais grindžiama ribota *locus standi*, nustatyta, kad jų svarumas kelia nemažai abejonių. Doktorantės nuomone, pats silpniausias argumentas, kodėl privatiems subjektams nesuteikiama platesnė teisė į ieškinį ginčijant ES teisės aktus, yra tai, kad ES teismai yra nepajėgūs spręsti didėjančio bylų skaičiaus, o *locus standi* reikalavimų liberalizavimas užtvindytų šiuos teismus ieškiniais. Viena vertus, jei teiginys, kad ES teisėje nėra spragų ir egzistuoja išsami teisinės gynybos priemonių sistema, yra teisingas, tai turėtų leisti daryti išvadą, jog bendras darbo krūvis paprasčiausiai negali reikšmingai padidėti – tuo atveju, jei nepateikiamas tiesioginis ieškinys, inicijuojama prejudicinio sprendimo procedūra. Kita vertus, ES teisėje egzistuoja pakankamai Teismo darbo krūvio valdymo mechanizmų, tokių kaip dviejų mėnesių ieškinio pateikimo terminas, bylinėjimosi išlaidos, galimybė sujungti bylas. Be to, aptarta valstybių narių, pasirinkusių liberalesnius *locus standi* režimus, praktika taip pat liudija, kad teisės į ieškinį liberalizavimas nesukėlė itin didelio ieškinų skaičiaus pokyčio. Atitinkamai abejotinas ir teiginys, kad liberalizavus *locus standi* didelis ginčijamų aktų kiekis neigiamai veiktų ES funkcionavimą, būtų pažeistas teisinio tikrumo principas. Tuo tarpu su nusistovėjusios teismo praktikos keitimu susiję sunkumai yra labiau psichologinė, nei teisinė kliūtis *locus standi* liberalizavimui, ypač turint omenyje Lisabonos sutarties įsigaliojimą, sudarantį gerą progą persvarstyti ankstesnę praktiką. Tyrimo metu nustatyta, kad liberalesnis konkrečios sąsajos reikalavimo aiškinimas neturėtų neigiamos įtakos institucinei pusiausvyrai ir nepažeistų ribotų įgaliojimų doktrinos.

12. Lisabonos sutartimi nustatyti pakeitimai laikytini žingsniu į priekį. Nors jie nepašalina visų teisės į veiksmingą teisminę gynybą įgyvendinimo ES teisėje spragų, jie jas sumažino. Pagrindinis privatiems subjektams palankus pakeitimas yra tai, kad ieškovai, veikiami reglamentuojančio pobūdžio teisės akto, kuris neįgyvendinamas nacionalinėje teisėje, galės lengviau ginčyti tokius aktus, nes reikės įrodyti tik tiesioginę sąsają. Visgi, naujoji Sutarties redakcija nekeičia griežtojo konkrečios sąsajos reikalavimo aiškinimo, todėl manytina, jog *Plaumann* formulė bus taikoma ir toliau. Manytina, jog Lisabonos sutartyje įtvirtinama ieškinių dėl panaikinimo sistema leis Teismui atmesti ieškinį dėl konkrečios sąsajos trūkumo, net jei teisės aktas, neigiamai veikiantis privačių asmenų teisinę padėtį, negali būti ginčijamas kitu keliu. Lisabonos sutarčiai paliekant spragų veiksmingos teisminės gynybos principo įgyvendinime bei nepasisakant dėl *Plaumann* testo, šiuos trūkumus turėtų ištaisyti Teismas. Tyrimo metu nustatyta, kad Sutarties tekstas suteikia visas galimybes Teismui pritaikyti konkrečios sąsajos reikalavimo aiškinimą prie besikeičiančios socialinės bei politinės aplinkos. Tam sudaro sąlygas ir Teismo specifiškumas, paskirtis, jo naudojami metodai, bendrieji teisės principai, sėkmingą praktiką suteikiant platesnę teisės į ieškinį patvirtina ir valstybių praktika.

PRIEDAI***Priedas Nr. 1*****Europos Sąjungos teisės aktų teisėtumo kontrolės instrumentai**

Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo	EB sutartis
<i>Tiesioginiai ieškiniai dėl ES teisės akto panaikinimo</i>	
<i>SESV 267 straipsnis</i>	<i>EB sutarties ex 230 straipsnis</i>
<p>Europos Sąjungos Teisingumo Teismas prižiūri įstatymo galią turinčių teisės aktų, Tarybos, Komisijos ir Europos centrinio banko priimtų teisės aktų, išskyrus rekomendacijas ir nuomones, ir Europos Parlamento bei Europos Vadovų Tarybos aktų, galinčių turėti teisinių padarinių trečiosioms šalims, teisėtumą. Jis taip pat prižiūri Sąjungos įstaigų ar organų aktų, galinčių turėti teisinių padarinių trečiosioms šalims, teisėtumą.</p> <p>Šiuo tikslu Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso nagrinėti valstybės narės, Europos Parlamento, Tarybos ar Komisijos pateiktus ieškinius dėl kompetencijos trūkumo, esminio procedūrinio reikalavimo pažeidimo, Sutarčių ar kokios nors su jos taikymu susijusios teisės normos pažeidimo arba piktnaudžiavimo įgaliojimais.</p> <p>Tomis pačiomis sąlygomis Teismo jurisdikcijai priklauso spręsti Audito Rūmų, Europos centrinio banko ir Regionų komiteto dėl savo prerogatyvų gynimo pateiktus ieškinius.</p> <p>Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo gali pirmoje ir antrojeje pastraipose numatytais sąlygomis pateikti ieškinį dėl jam skirtų aktų arba aktų, kurie yra tiesiogiai ir konkrečiai su</p>	<p>Teisingumo Teismas prižiūri Europos Parlamento ir Tarybos bendrai priimtų, Tarybos, Komisijos ir ECB priimtų teisės aktų, išskyrus rekomendacijas ir nuomones, ir Europos Parlamento aktų, galinčių turėti teisinių padarinių trečiosioms šalims, teisėtumą.</p> <p>Šiuo tikslu Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso nagrinėti valstybės narės, Europos Parlamento, Tarybos ar Komisijos pateiktus ieškinius dėl kompetencijos trūkumo, esminio procedūrinio reikalavimo pažeidimo, šios Sutarties ar kokios nors su jos taikymu susijusios teisės normos pažeidimo arba piktnaudžiavimo įgaliojimais.</p> <p>Tomis pačiomis sąlygomis Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso spręsti Audito Rūmų ir ECB dėl savo prerogatyvų gynimo pateiktus ieškinius.</p> <p>Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo gali tokiomis pačiomis sąlygomis pateikti ieškinį dėl jam skirtą sprendimo arba sprendimo, kuris, nors ir būtų kitam asmeniui skirtas reglamento ar sprendimo formos, yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susijęs.</p> <p>Šiame straipsnyje numatyti ieškiniai pateikiami</p>

<p>juo susiję, ar dėl reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų, tiesiogiai su juo susijusių ir dėl kurių nereikia patvirtinti įgyvendinančių priemonių.</p> <p>Sajungos įstaigas ar organus steigiantys aktai gali nustatyti konkrečias sąlygas ir tvarką, reguliuojančias fizinių ar juridinių asmenų ieškinių dėl šių įstaigų ar organų aktų, galinčių jiems turėti teisinių padarinių, pateikimą.</p> <p>Šiame straipsnyje numatyti ieškiniai pateikiami per du mėnesius nuo to akto paskelbimo arba nuo pranešimo apie jį ieškovui dienos arba, jei to nebuvo padaryta, nuo tos dienos, kai ieškovas apie jį sužinojo.</p>	<p>per du mėnesius nuo to akto paskelbimo arba nuo pranešimo apie jį ieškovui dienos arba, jei to nebuvo padaryta, nuo tos dienos, kai ieškovas apie jį sužinojo“.</p>
Prejudicinio sprendimo procedūra	
<i>SESV 267 straipsnis</i>	<i>EB sutarties ex 234 straipsnis</i>
<p>Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso priimti prejudicinį sprendimą dėl:</p> <p>a) Sutarčių išaiškinimo;</p> <p>b) Sąjungos institucijų, įstaigų ar organų aktų galiojimo ir išaiškinimo.</p> <p>Tokiam klausimui iškilus valstybės narės teisme, tas teismas, manydamas, kad sprendimui priimti reikia nutarimo šiuo klausimu, gali prašyti Teismą priimti dėl jo prejudicinį sprendimą.</p> <p>Tokiam klausimui iškilus nagrinėjant bylą valstybės narės teisme, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas teismine tvarka, tas teismas dėl jo kreipiasi į Teismą.</p> <p>Tokiam klausimui iškilus valstybės narės teisme nagrinėjant bylą, susijusią su sulaikytu asmeniu, Teismas sprendimą priima kiek galima greičiau.</p>	<p>Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso priimti preliminarų nutarimą dėl:</p> <p>a) šios Sutarties aiškinimo;</p> <p>b) Bendrijos institucijų ir ECB aktų galiojimo ir išaiškinimo;</p> <p>c) Tarybos aktu įkurtų įstaigų statutų išaiškinimo, kai tuose statuteuose tai numatyta.</p> <p>Tokiam klausimui iškilus valstybės narės teisme, tas teismas, manydamas, kad sprendimui priimti reikia nutarimo šiuo klausimu, gali prašyti Teisingumo Teismą priimti dėl jo preliminarų nutarimą.</p> <p>Tokiam klausimui iškilus nagrinėjant bylą valstybės narės teisme, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas, tas teismas dėl jo kreipiasi į Teisingumo Teismą.</p>

<i>Ieškiniai grindžiami neteisėtumu</i>	
<i>SESV 277 straipsnis</i>	<i>EB sutarties ex 241 straipsnis</i>
Nepaisant to, kad 263 straipsnio šeštojoje pastraipoje nustatytas terminas yra pasibaigęs, bet kuri teismo proceso, kuriame ginčijama Sąjungos institucijos, įstaigos ar organo priimta bendro pobūdžio priemonė, šalis gali remtis 263 straipsnio antrojoje pastraipoje nurodytais pagrindais, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismas tą aktą pripažintų netaikytinu.	Nepaisant to, kad 230 straipsnio penktojoje pastraipoje nustatytas terminas yra pasibaigęs, bet kuri teismo proceso, kuriame ginčijamas Europos Parlamento ir Tarybos bendrai priimtas reglamentas arba Tarybos, Komisijos ar ECB priimtas reglamentas, šalis gali remtis 230 straipsnio antrojoje pastraipoje nurodytais pagrindais, kad Teisingumo Teismas tą reglamentą pripažintų netaikytinu.

Priedas Nr. 2

**SESV 263 straipsnio ir jo pirmtako Sutarties dėl Konstitucijos Europai III-365
straipsnio palyginimas**

SESV 263 straipsnis	Sutarties dėl Konstitucijos Europai III-365 straipsnis
<p>1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas prižiūri <i>įstatymo galią turinčių teisės aktų</i>, Tarybos, Komisijos ir Europos centrinio banko priimtų teisės aktų, išskyrus rekomendacijas ir nuomones, ir Europos Parlamento bei Europos Vadovų Tarybos aktų, galinčių turėti teisinių padarinių trečiosioms šalims, teisėtumą. Jis taip pat prižiūri Sąjungos įstaigų ar organų aktų, galinčių turėti teisinių padarinių trečiosioms šalims, teisėtumą.</p>	<p>1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas prižiūri <i>europinių įstatymų ir pagrindų įstatymų</i>, Tarybos, Komisijos, Europos centrinio banko aktų, išskyrus rekomendacijas ir nuomones, ir Europos Parlamento ir Europos Vadovų Tarybos aktų, galinčių turėti teisinių padarinių trečiosioms šalims, teisėtumą. Jis taip pat prižiūri Sąjungos įstaigų ar organų aktų, galinčių turėti teisinių padarinių trečiosioms šalims, teisėtumą.</p>
<p>2. Šiuo tikslu Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso nagrinėti valstybės narės, Europos Parlamento, Tarybos ar Komisijos pateiktus ieškinius dėl kompetencijos trūkumo, esminio procedūrinio reikalavimo pažeidimo, Sutarčių ar kokios nors su jos taikymu susijusios teisės normos pažeidimo arba piktnaudžiavimo įgaliojimais.</p>	<p>2. Taikant 1 dalį, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso nagrinėti valstybės narės, Europos Parlamento, Tarybos ar Komisijos pateiktus ieškinius dėl kompetencijos trūkumo, esminio procedūrinio reikalavimo pažeidimo, Konstitucijos ar kokios nors su jos taikymu susijusios teisės normos pažeidimo arba piktnaudžiavimo įgaliojimais.</p>
<p>3. Tomis pačiomis sąlygomis Teismo jurisdikcijai priklauso spręsti Audito Rūmų, Europos centrinio banko ir Regionų komiteto dėl savo prerogatyvų gynimo pateiktus ieškinius.</p>	<p>3. Šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytomis sąlygomis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso spręsti Audito Rūmų, Europos centrinio banko ir Regionų komiteto dėl savo prerogatyvų gynimo pateiktus ieškinius.</p>
<p>4. Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo gali pirmoje ir antrojeje pastraipose numatytomis sąlygomis pateikti ieškinį dėl jam skirtų aktų arba aktų, kurie yra tiesiogiai ir konkrečiai su</p>	<p>4. Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo gali 1 ir 2 dalyse numatytomis sąlygomis pateikti ieškinį dėl jam skirto akto arba akto, kuris yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susijęs, ir dėl</p>

juo susiję, ar dėl reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų, tiesiogiai su juo susijusių ir dėl kurių nereikia patvirtinti įgyvendinančių priemonių.	[reglamentuojančio] teisės akto, tiesiogiai su juo susijusio ir dėl kurio nereikia patvirtinti įgyvendinančias priemones.
5. Sąjungos įstaigas ar organus steigiantys aktai gali nustatyti konkrečias sąlygas ir tvarką, reguliuojančias fizinių ar juridinių asmenų ieškinių dėl šių įstaigų ar organų aktų, galinčių jiems turėti teisinių padarinių, pateikimą.	5. Sąjungos įstaigas ar organus steigiantys aktai gali nustatyti konkrečias sąlygas ir būdus, reguliuojančius fizinių ar juridinių asmenų pateiktus ieškinius dėl šių įstaigų ar organų aktų, galinčių jiems turėti teisinių padarinių.
Šiame straipsnyje numatyti ieškiniai pateikiami per du mėnesius nuo to akto paskelbimo arba nuo pranešimo apie jį ieškovui dienos arba, jei to nebuvo padaryta, nuo tos dienos, kai ieškovas apie jį sužinojo.	6. Šiame straipsnyje numatyti ieškiniai pateikiami per du mėnesius nuo to akto paskelbimo arba nuo pranešimo apie jį ieškovui dienos arba, jei to nebuvo padaryta, nuo tos dienos, kai ieškovas apie jį sužino.

Teisės aktai ir jų rengimo medžiaga:

Nacionaliniai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992-11-30, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Administracinių bylų teisenos įstatymas. Valstybės žinios, 2009-11-19, Nr. VIII-1029.
3. Nyderlandų Karalystės Konstitucija. Prieiga internetu:
http://www.servat.unibe.ch/icl/nl00000_.html.
4. Prancūzijos Respublikos Konstitucija. Prieiga internetu:
http://www.servat.unibe.ch/icl/fr00000_.html.

Europos Sąjungos teisės aktai ir jų projektai:

1. Europos Sąjungos sutarties ir Europos Bendrijos steigimo sutarties suvestinės redakcijos. 2006 m. gruodžio 29 d. Oficialusis leidinys C 321E.
2. Sutartis dėl Konstitucijos Europai. 2004 m. gruodžio 16 d. Oficialusis leidinys C 310.
3. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį pasirašyta Lisabonoje, 2007 m. gruodžio 13 d. 2007 m. gruodžio 17 d. Oficialusis leidinys C 306.
4. Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. 2008 m. gegužės 9 d. Oficialusis leidinys C 115.
5. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. 2007 m. gruodžio 14 d. Oficialusis leidinys C 303.

6. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo procedūros reglamentas. 1991 m. birželio 19 d. Oficialusis leidinys L 176, p. 7 (su pakeitimais).
7. Europos Bendrijų Pirmosios instancijos teismo procedūros reglamentas. 1991 m. gegužės 30 d. Oficialusis leidinys L 136, p. 1 (su pakeitimais).
8. 2002 m. gruodžio 16 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo. Oficialusis leidinys L 1, 2003 1 4, p. 1. Reglamentas su pakeitimais, padarytais Reglamentu (EB) Nr. 411/2004 (OL L 68, 2004 3 6, p. 1).
9. 2004 m. balandžio 7 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 773/2004 dėl bylų nagrinėjimo Komisijoje pagal Sutarties 81 ir 82 straipsnius tvarkos. Oficialusis leidinys L 123, 2004 4 27, p. 18, su pakeitimais, padarytais 2008 m. birželio 30 d. Komisijos reglamentu (EB) Nr. 622/2008, iš dalies keičiančiu Reglamentą (EB) Nr. 773/2004 susitarimo procedūros tvarkos kartelių bylose atžvilgiu (OL L 171, 2008 7 1, p. 3).
10. 1989 m. spalio 3 d. Tarybos direktyva dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų nuostatų, susijusių su televizijos programų transliavimu, derinimo (89/552/EEB). Oficialusis leidinys L 298, 1989 10 17, p. 23-30.
11. 2006 m. rugsėjo 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1367/2006 dėl Orhuso konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais nuostatų taikymo Bendrijos institucijoms ir organams. Oficialusis leidinys L 264, 2006 9 25, p. 13-19.
12. 2005 m. vasario 17 d. Tarybos sprendimas 2005/370/EB dėl konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais sudarymo Europos bendrijos vardu. Oficialusis leidinys L 124, 2005 5 17, p.1.

Europos konvento darbo dokumentai⁶⁸⁴:

1. Bendras dokumentų sąrašas Working Documents II. Prieiga internetu:
<http://european-convention.europa.eu/dynadoc.asp?lang=EN&Content=WGII>.
2. European Convention “Working group II “Incorporation of the Charter/ accession to the ECHR”. Working document 21. Prieiga internetu:
<http://european-convention.europa.eu/docs/wd2/1640.pdf>.
3. Oral presentation by M. Gil Carlos Rodríguez Iglesias, President of the Court of Justice of the European Communities, to the “discussion circle” on the Court of Justice on 17 February 2003. CONV 572/03. Prieiga internetu:
<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/cv00/cv00572.en03.pdf>.
4. Oral presentation by M. Bo Vesterdorf, President of the Court of First Instance of the European Communities, to the “discussion circle” on the Court of Justice on 24 February 2003 (CONV 575/03). Prieiga internetu:
<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/cv00/cv00575.en03.pdf>.
5. Darbo dokumentas “I - CERCLE I-WD 01”. Prieiga internetu:
<http://european-convention.europa.eu/docs/wdcir1/8563.pdf>.
6. 2003 m. kovo 3 d. ataskaita. CONV 619/03. Prieiga internetu:
<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/cv00/cv00619.en03.pdf>.
7. Articles on the Court of Justice and the High Court. CONV 734/03. Prieiga internetu:
<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/cv00/cv00734.en03.pdf>.
8. Galutinė ataskaita. CONV 636/03. Prieiga internetu:
<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/cv00/cv00636.en03.pdf>.
9. Jacobs, Francis G. Note for the working group on the Charter/ECHR. *Necessary changes to the system of judicial remedies*. Working group II

⁶⁸⁴ ES teisės aktų, kurie buvo oficialiai paskelbti lietuvių kalba, pavadinimai šaltinių sąrašė nurodomi lietuvių kalba, o ES teisės aktų, jų projektų ar kitų ES dokumentų, kurie nebuvo išversti į lietuvių kalbą ir nebuvo paskelbti oficialiai lietuvių kalba, pavadinimai pateikiami viena iš jų oficialaus paskelbimo kalbų – anglų kalba.

Incorporation of the Charter/ECHR, 27 September 2002. Prieiga internetu: <http://european-convention.europa.eu/docs/wd2/3222.pdf>.

Kiti ES institucijų dokumentai:

1. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui, regionų komitetui ir Europos Bendrijų Teisingumo Teismui dėl Europos Bendrijos steigimo sutarties IV antraštinės dalies nuostatų dėl Teisingumo Teismo įgaliojimų suderinimo siekiant užtikrinti veiksmingesnę teisminę apsaugą, KOM(2006) 346 galutinis, Briuselis.
2. Komisijos parengtas praktinis vadovas „Teisė gauti informaciją, visuomenės dalyvavimas ir teisė kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais Bendrijos lygmeniu“. Prieiga internetu: <http://ec.europa.eu/environment/aarhus/pdf/guide/AR%20Practical%20Guide%20LT.pdf>.

Tarptautinės teisės aktai:

1. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III). Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497.
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987.
3. Jungtinių Tautų Organizacijos Europos Ekonominės Komisijos (JTO EEK) Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais. Valstybės žinios, 2001-08-24, Nr. 73-2572.

Teisminių institucijų praktika:

Teisingumo Teismo ir Pirmosios instancijos teismo praktika:

1. 1956 m. lapkričio 29 d. Sprendimas *Fédération Charbonnière de Belgique prieš Aukščiausiąją valdžios instituciją*, 8-55, Rink. p. 292.
2. 1961 m. kovo 22 d. Sprendimas *Snupat prieš Vyriausiąją valdybę*, 42/59 ir 49/59, Rink. p. 99.
3. 1962 m. gruodžio 14 d. Sprendimas *Confédération nationale des producteurs de fruits et légumes ir kt. prieš Tarybą*, 16/62 ir 17/62, Rink. p. 901, 919 ir 920.
4. 1963 m. liepos 15 d. Sprendimas *Plaumann prieš Komisiją*, 25/62, Rink. p. 197.
5. 1964 m. kovo 4 d. Sprendimas *Lassalle prieš Parlamentą*, 15/63, Rink. p. 57.
6. 1964 m. liepos 1 d. Sprendimas *Rémy Huber prieš Komisiją*, 78-63, Rink. p. 367.
7. 1964 m. liepos 2 d. Sprendimas *Glucoseries réunies prieš Komisiją*, 1/64, Rink. p. 813.
8. 1964 m. liepos 15 d. Sprendimas *Costa prieš ENEL*, 6/64, Rink. p. 1141.
9. 1964 m. liepos 15 d. Sprendimas *Nyderlandai prieš Aukščiausiąją instituciją*, 66/63, Rink. p. 1047.
10. 1965 m. balandžio 1 d. Sprendimas *Sgarlata ir kt. prieš Komisiją*, 40/64, Rink. p. 296.
11. 1965 m. liepos 1 d. Sprendimas *Toepfer ir Getreide-Import Gesellschaft prieš Komisiją*, 106/63 ir 107/63, Rink. p. 525, 533.
12. 1965 m. gruodžio 9 d. Sprendimas *Singer*, 44/65, Rink. p. 1191.
13. 1966 m. kovo 1 d. Sprendimas *Lütticke prieš Komisiją*, 48/65, Rink. p. 27.
14. 1966 m. liepos 13 d. Sprendimas *Consten ir Grundig prieš Komisiją*, 56/64 ir 58/64, Rink. p. 429.

15. 1967 m. kovo 15 d. Sprendimas *CBR ir kt. prieš Komisiją*, 8/66–11/66, Rink. p. 93.
16. 1969 m. lapkričio 12 d. Sprendimas *Stauder*, 29/69, Rink. p. 419.
17. 1969 m. gruodžio 10 d. Sprendimas *Eridania ir kt. prieš Komisiją*, 10/68 ir 18/68, Rink. p. 459.
18. 1970 m. balandžio 16 d. Sprendimas *Compagnie française commerciale et financière prieš Komisiją*, 64/69, Rink. p. 221.
19. 1970 m. birželio 16 d. Sprendimas *Alcan prieš Komisiją*, 69/69, Rink. p. 385.
20. 1971 m. kovo 31 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, 22/70, Rink. p. 263.
21. 1971 m. gegužės 13 d. Sprendimas *International Fruit Company ir kt. prieš Komisiją*, 41/70–44/70, Rink. p. 411.
22. 1971 m. lapkričio 23 d. Sprendimas *Bock prieš Komisiją*, 62/70, Rink. p. 897.
23. 1971 m. gruodžio 2 d. Sprendimas *Zuckerfabrik Schöppenstedt prieš Tarybą*, 5/71, Rink. p. 975.
24. 1973 m. birželio 5 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, 81/72, Rink. p. 575.
25. 1974 m. liepos 2 d. Sprendimas *Holtz & Willemsen prieš Tarybą ir Komisiją*, 153/73, Rink. p. 675.
26. 1974 m. liepos 3 d. Sprendimas *Van Zuylen frères prieš Hag AG*, 192/73, Rink. p. 731.
27. 1974 m. spalio 8 d. Sprendimas *Syndicat général du personnel des organismes européens prieš Komisiją*, 18/74, Rink. p. 933.
28. 1974 m. spalio 8 d. Sprendimas *Union syndicale ir kt. prieš Tarybą*, 175/73, Rink. p. 917.
29. 1974 m. gruodžio 4 d. Sprendimas *van Duyn*, 41/74, Rink. p. 1337.
30. 1976 m. birželio 15 d. Sprendimas *Frecassetti prieš Amministrazione delle Finanze dello Statu*, 113/75, Rink. p. 983.

31. 1976 m. liepos 1 d. Sprendimas *Sergy prieš Komisiją*, 58/75, Rink. p. 1139.
32. 1976 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Comet*, 45/76, Rink. p. 2043.
33. 1976 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Rewe*, 33/76, Rink. p. 1989.
34. 1977 m. kovo 31 d. Sprendimas *Société pour l'exportation des sucres prieš Komisiją*, 88/76, Rink. p. 709.
35. 1977 m. gegužės 5 d. Sprendimas *Koninklijke Scholten Honing prieš Tarybą ir Komisiją*, 101/76, Rink. p. 797.
36. 1977 m. birželio 9 d. Sprendimas *Van Ameyde prieš UCI*, 90/76, Rink. p. 1091.
37. 1977 m. spalio 25 d. Sprendimas *Metro prieš Komisiją*, 26/76, Rink. p. 1875.
38. 1978 m. kovo 9 d. Sprendimą *Simmenthal prieš Komisiją*, 106/77, Rink. p. 629.
39. 1978 m. kovo 16 d. Sprendimas *Ritter von Wüllerstorff und Urbair prieš Komisiją*, 7/77, Rink. p. 769.
40. 1978 m. kovo 16 d. Sprendimas *UNICME prieš Tarybą*, 123/77, Rink. p. 845.
41. 1979 m. kovo 6 d. Sprendimas *Simmenthal prieš Komisiją*, 92/78, Rink. p. 777.
42. 1979 m. kovo 29 d. Sprendimas *ISO prieš Tarybą*, 118/77, Rink. p. 1277.
43. 1979 m. kovo 29 d. Sprendimas *NTN Toyo Bearing ir kt. prieš Tarybą*, 113/77, Rink. p. 1185.
44. 1979 m. liepos 12 d. Sprendimas *Italija prieš Tarybą*, 166/78, Rink. p. 2575.
45. 1980 m. kovo 11 d. Sprendimas *Foglia v. Novello*, 104/79, Rink. p. 745.
46. 1980 m. kovo 27 d. Sprendimas *Sucrimex ir Westzucker prieš Komisiją*, 133/79, Rink. p. 1299.
47. 1980 m. birželio 17 d. Sprendimas *Calpak*, 789/79 ir 790/79, Rink. p. 1949.

48. 1980 m. rugsėjo 17 d. Sprendimas *Philip Morris prieš Komisiją*, 730/79, Rink. p. 2671.
49. 1980 m. spalio 29 d. Sprendimas *Roquette Frères prieš Tarybą*, 138/79, Rink. p. 3333.
50. 1981 m. liepos 7 d. Sprendimas *Rewe*, 158/80, Rink. p. 1805.
51. 1981 m. lapkričio 11 d. Sprendimas *IBM prieš Komisiją*, 60/81, Rink. p. 2639.
52. 1981 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Foglia v. Novello*, 244/80, Rink. p. 3045.
53. 1982 m. kovo 23 d. Sprendimas *Nordsee prieš Reederei Mond*, 102/81, Rink. p. 1095.
54. 1982 m. balandžio 1 d. Sprendimas *Dürbeck prieš Komisiją*, 11/81, Rink. p. 1251.
55. 1982 m. spalio 6 d. Sprendimas *Cilfit ir kt.*, 283/81, Rink. p. 3415.
56. 1983 m. kovo 17 d. Sprendimas *Control Data prieš Komisiją*, 294/81, Rink. p. 911.
57. 1983 m. liepos 14 d. Sprendimas *Spijker Kwasten BV prieš Komisiją*, 231/82, Rink. p. 2559.
58. 1983 m. spalio 4 d. Sprendimas *Fediol prieš Komisiją*, 191/82, Rink. p. 2913.
59. 1983 m. spalio 11 d. Sprendimas *Schmidt prieš Komisiją*, 210/81, Rink. p. 3045.
60. 1984 m. vasario 21 d. Sprendimas *Allied Corporation ir kt. prieš Komisiją*, 239/82 ir 275/82, Rink. p. 1005.
61. 1984 m. vasario 28 d. Sprendimas *Ford of Europe Incorporated ir Ford-Werke Aktiengesellschaft prieš Komisiją*, 228/82 ir 229/82, Rink. p. 1129.
62. 1984 m. lapkričio 14 d. Sprendimas *Intermills prieš Komisiją*, 323/82, Rink. p. 3809.
63. 1984 m. lapkričio 27 d. Sprendimas *Bensider ir kt. prieš Komisiją*, 50/84, Rink. p. 3991.

64. 1985 m. sausio 17 d. Sprendimas *Piraiki-Patraiki ir kt. prieš Komisiją*, 11/82, Rink. p. 207.
65. 1985 m. sausio 29 d. Sprendimas *Binderer prieš Komisiją*, 147/83, Rink. p. 257.
66. 1985 m. kovo 20 d. Sprendimas *Timex prieš Tarybą ir Komisiją*, 264/82, Rink. p. 849.
67. 1985 m. kovo 20 d. Sprendimas *Italija prieš Komisiją*, 41/83, Rink. p. 873.
68. 1985 m. liepos 11 d. Sprendimas *Salerno ir kt. prieš Komisiją ir Tarybą*, 87/77, 130/77, 22/83, 9/84 ir 10/84, Rink. p. 2523.
69. 1985 m. rugsėjo 19 d. Sprendimas *Hoogovens Groep prieš Komisiją*, 172/83 ir 226/83, Rink. p. 2831.
70. 1986 m. sausio 28 d. Sprendimas *Cofaz ir kt. prieš Komisiją*, 169/84, Rink. p. 391.
71. 1986 m. vasario 26 d. Sprendimas *Krohn prieš Komisiją*, 175/84, Rink. p. 753.
72. 1986 m. balandžio 23 d. Sprendimas *Les Verts*, 294/83, Rink. p. 1339.
73. 1986 m. gegužės 15 d. Sprendimas *Johnston*, 222/84, Rink. p. 1651.
74. 1986 m. birželio 4 d. Nutartis *Groupe des droites européennes prieš Parlamentą*, 78/85, Rink. p. 1753.
75. 1986 m. birželio 24 d. Sprendimas *AKZO Chemie*, 53/85, Rink. p. 1965.
76. 1986 m. liepos 3 d. Sprendimas *Taryba prieš Parlamentą*, 34/86, Rink. p. 2155.
77. 1986 m. spalio 22 d. Sprendimas *Metro prieš Komisiją*, 75/84, Rink. p. 3021.
78. 1987 m. kovo 17 d. Sprendimas *Mannesmann-Röhren-Werke prieš Tarybą*, 333/85, Rink. p. 1381.
79. 1987 m. gegužės 21 d. Sprendimas *Walter Rau Lebensmittelwerke ir kiti prieš Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung*, 133/85-136/85, Rink. p. 2289.

80. 1987 m. gegužės 21 d. Sprendimas *Union Deutsche Lebensmittelwerke ir kt. prieš Komisiją*, 97/85, Rink. p. 2265.
81. 1987 m. liepos 8 d. Sprendimas *R. Frimodt Pedersen A/S prieš Komisiją*, 301/86, Rink. p. 3123.
82. 1987 m. liepos 8 d. Sprendimas *SA Sermes prieš Komisiją*, 279/86, Rink. p. 3109.
83. 1987 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas *Brother Industries Limited ir kt. prieš Komisiją*, 229/86 Rink p. 3757.
84. 1987 m. spalio 15 d. Sprendimas *Heyens ir kt.*, 222/86, Rink. p. 4097.
85. 1987 m. spalio 22 d. Sprendimas *Foto Frost*, 314/85, Rink. p. 4199.
86. 1988 m. vasario 2 d. Sprendimas *Van der Kooy ir kt. prieš Komisiją*, 67/85, 68/85 ir 70/85, Rink. p. 219.
87. 1988 m. vasario 23 d. Sprendimas *Jungtinė Karalystė prieš Tarybą*, 131/86, Rink. p. 905.
88. 1988 m. balandžio 26 d. Sprendimas *Apesco prieš Komisiją*, 207/86, Rink. p. 2151.
89. 1988 m. balandžio 28 d. Sprendimas *LAISA ir CPC España prieš Tarybą*, 31/86 ir 35/86, Rink. p. 2285.
90. 1988 m. rugsėjo 21 d. Sprendimas *Van Eyke*, 267/86, Rink. p. 4769.
91. 1988 m. rugsėjo 22 d. Sprendimas *Land de Sarre ir kt.*, 187/87, Rink. p. 5013.
92. 1988 m. rugsėjo 27 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, 302/87, Rink. p. 5615.
93. 1988 m. rugsėjo 22 d. Sprendimas *Prancūzija prieš Parlamentą*, 358/85 ir 51/86, Rink. p. 4821.
94. 1988 m. rugsėjo 27 d. Sprendimas *Jungtinė Karalystė prieš Komisiją*, 114/86, Rink. p. 5289.
95. 1988 m. gruodžio 15 d. Sprendimas *Irish Cement Ltd. prieš Komisiją*, 166/86 ir 220/86, Rink. p. 6473.
96. 1989 m. gegužės 11 d. Sprendimas *Maurissen ir Union syndicale prieš Audito Rūmus*, 193/87 ir 194/87, Rink. p. 1045.

97. 1989 m. birželio 22 d. Sprendimas *Fratelli Costanzo*, 103/88, Rink. p. I-1839.
98. 1989 m. gruodžio 13 d. Sprendimas *Grimaldi*, 322/88, Rink. p. 4407.
99. 1990 m. kovo 14 d. Sprendimas *Gestetner Holdings prieš Tarybą ir Komisiją*, C-156/87, Rink. p. I-781.
100. 1990 m. kovo 14 d. Sprendimas *Nashua Corporation ir kt. prieš Komisiją ir Tarybą*, C-133/87 ir C-150/87, Rink. p. I-719.
101. 1990 m. gegužės 17 d. Sprendimas *Sonito ir kt. prieš Komisiją*, C-87/89, Rink. p. I-1981.
102. 1990 m. gegužės 22 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, C-70/88, Rink. p. I-2041.
103. 1990 m. gegužės 22 d. Nutartis *Blot ir Front national prieš Parlamentą*, C-68/90, Rink. p. I-2101.
104. 1990 m. birželio 12 d. Sprendimas *Vokietija prieš Komisiją*, C-8/88, Rink. p. I-2321.
105. 1990 m. birželio 19 d. Sprendimas *Factortame ir kt.*, C-213/89, Rink. p. I-2433.
106. 1990 m. birželio 26 d. Sprendimas *Sofrimport prieš Komisiją*, C-152/88, Rink. p. I-2477.
107. 1990 m. liepos 11 d. Sprendimas *Neotype Techmashexport prieš Komisiją ir Tarybą*, C-305/86 ir C-160/87, Rink. p. I-2945.
108. 1990 m. liepos 12 d. Sprendimas *Foster ir kiti*, C-188/89, Rink. p. I-3313.
109. 1990 m. spalio 9 d. Sprendimas *Prancūzija prieš Komisiją*, C-366/88, Rink. p. I-3571.
110. 1990 m. spalio 17 d. Sprendimas *SA CNL-SUCAL NV prieš HAG GF AG*, C-10/89, Rink. p. I-03711.
111. 1990 m. lapkričio 21 d. Nutartis *Infortec prieš Komisiją*, C-12/90, Rink. p. I-4265.
112. 1991 m. vasario 21 d. Sprendimas *Zuckerfabrik Süderdithmarschen ir Zuckerfabrik Soest*, C-143/88 ir C-92/89, Rink. p. I-415.

113. 1991 m. gegužės 16 d. Sprendimas *Extramet Industrie prieš Tarybą*, C-358/89, Rink. p. I-2501.
114. 1991 m. birželio 13 d. Nutartis *Sunzest prieš Komisiją*, C-50/90, Rink. p. I-2917.
115. 1991 m. liepos 11 d. Sprendimas *Verholen ir kt.*, C-87/90–C-89/90, Rink. p. I-3757.
116. 1991 m. lapkričio 13 d. Sprendimas *Prancūzija prieš Komisiją*, C-303/90, Rink. p. I-5315.
117. 1992 m. liepos 16 d. Sprendimas *Meilicke*, C-83/91, Rink. p. I-4871.
118. 1992 m. rugsėjo 17 d. Sprendimas *NBV ir NVB prieš Komisiją*, T-138/89, Rink. p. II-2181.
119. 1992 m. lapkričio 10 d. Sprendimas *Hansa Fleisch Ernst Mundt*, C-156/91, Rink. p. I-5567.
120. 1992 m. lapkričio 24 d. Sprendimas *Buckl ir kt. prieš Komisiją*, C-15/91 ir C-108/91, Rink. p. I-6061.
121. 1993 m. sausio 14 d. Sprendimas *Italsolar prieš Komisiją*, C-257/90, Rink. p. I-9.
122. 1993 m. vasario 18 d. Sprendimas *McAvoy prieš Parlamentą*, T-45/91, Rink. p. II-83.
123. 1993 m. kovo 19 d. Nuomonė 2/91, Rink. p. I-1061.
124. 1993 m. kovo 24 d. Sprendimas *CIRFS ir kt. prieš Komisiją*, C-313/90, Rink. p. I-1125.
125. 1993 m. gegužės 19 d. Sprendimas *Cook prieš Komisiją*, C-198/91, Rink. p. I-2487.
126. 1993 m. gegužės 25 d. Sprendimas *Foyer culturel du Sart-Tilman prieš Komisiją*, C-199/91, Rink. p. I-2667
127. 1993 m. birželio 15 d. Sprendimas *Matra prieš Komisiją*, C-225/91, Rink. p. I-3203.
128. 1993 m. birželio 16 d. Sprendimas *Prancūzija prieš Komisiją*, C-325/91, Rink. p. I-3283.

129. 1993 m. birželio 29 d. Sprendimas *Gibraltaras prieš Tarybą*, C-298/89, Rink. p. I-3605.
130. 1993 m. birželio 30 d. Sprendimas *Devillez ir kt. prieš Parlamentą*, T-46/90, Rink. p. II-699.
131. 1993 m. spalio 26 d. Sprendimas *Reinarz prieš Komisiją*, T-6/92 ir T-52/92, Rink. p. II-1047.
132. 1993 m. lapkričio 24 d. Sprendimas *Keck ir Mithouard*, C-267/91 ir C-268/91, Rink. p. I-6097.
133. 1993 m. gruodžio 7 d. Sprendimas *Federmineraria ir kt. prieš Komisiją*, C-6/92, Rink. p. I-6357.
134. 1994 m. kovo 9 d. Sprendimas *TWD Textilwerke Deggendorf*, C-188/92, Rink. p. I-833.
135. 1994 m. kovo 24 d. Sprendimas *Air France prieš Komisiją*, T-3/93, Rink. p. II-121.
136. 1994 m. gegužės 18 d. Sprendimas *Codorniu prieš Tarybą*, C-309/89, Rink. p. I-1853.
137. 1994 m. gegužės 19 d. Sprendimas *Air France prieš Komisiją*, T-2/93, Rink. p. II-323.
138. 1994 m. birželio 16 d. Sprendimas *SFEI ir kt. prieš Komisiją*, C-39/93 P, Rink. p. I-2681.
139. 1994 m. liepos 14 d. Sprendimas *Faccini Dori*, C-91/92, Rink. p. I-3325.
140. 1994 m. rugpjūčio 9 d. Sprendimas *Prancūzija prieš Komisiją*, C-327/91, Rink. p. I-3641.
141. 1994 m. lapkričio 9 d. Sprendimas *Scottish Football prieš Komisiją*, T-46/92, Rink. p. II-1039
142. 1994 m. gruodžio 15 d. Sprendimas *Unifruit Hellas prieš Komisiją*, T-489/93, Rink. p. II-1201.
143. 1995 m. sausio 13 d. Nutartis *Roujansky prieš Tarybą*, C-253/94 P, Rink. p. I-7.
144. 1995 m. vasario 9 d. Sprendimas *Leclerc-Siplec*, C-412/93, Rink. p. I-179.

145. 1995 m. kovo 15 d. Sprendimas *Cobrecaf ir kt. prieš Komisiją*, T-514/93, Rink. p. II-621.
146. 1995 m. balandžio 27 d. Sprendimas *CCE de Vittel ir kt. prieš Komisiją*, T-12/93, Rink. p. II-1247.
147. 1995 m. balandžio 27 d. Sprendimas *CCE des Grandes Sources ir kt. prieš Komisiją*, T-96/92, Rink. p. II-1213.
148. 1995 m. balandžio 27 m. Sprendimas *ASPEC ir kt. prieš Komisiją*, T-435/93, Rink. p. II-1281.
149. 1995 m. liepos 6 d. Sprendimas *AITEC ir kt. prieš Komisiją*, T-447/93–T-449/93, Rink. p. II-1971.
150. 1995 m. rugpjūčio 9 d. Nutartis *Greenpeace ir kt. prieš Komisiją*, T-585/93, Rink. p. II-2205.
151. 1995 m. rugsėjo 14 d. Sprendimas *Antillean Rice Mills ir kt. prieš Komisiją*, T-480/93 ir T-483/93, Rink. p. II-2305.
152. 1995 m. spalio 19 d. Sprendimas *Rendo ir kt. prieš Komisiją*, C-19/93 P, Rink. p. I-3319.
153. 1995 m. spalio 26 d. Sprendimas *Geotronics SA prieš Komisiją*, T-185/94, Rink. p. II-02795.
154. 1995 m. lapkričio 23 d. Nutartis *Asocarne prieš Tarybą*, C-10/95 P, Rink. p. I-4149.
155. 1995 m. gruodžio 13 d. Sprendimas *Exporteurs in Levende Varkens ir kt. prieš Komisiją*, T-481/93 ir T-484/93, Rink. p. II-2941.
156. 1995 m. gruodžio 14 d. Sprendimas *Peterbroeck*, C-312/93, Rink. p. I-4599.
157. 1995 m. gruodžio 14 d. Sprendimas *Van Schijndel ir van Veen*, C-430/93 ir C-431/93, Rink. p. I-4705.
158. 1995 m. gruodžio 15 d. Sprendimas *Bosman*, C-415/93, Rink. p. I-4921.
159. 1995 m. gruodžio 22 d. Nutartis *Danielsson ir kt. prieš Komisiją*, T-219/95 R, Rink. p. II-3051.
160. 1996 m. sausio 11 d. Sprendimas *Zunis Holding SA ir kt. prieš Komisiją*, C-480/93 P, Rink. p. I-1.

161. 1996 m. vasario 15 d. Sprendimas *Buralux ir kt. prieš Tarybą*, C-209/94 P, Rink. p. I-615.
162. 1996 m. kovo 14 d. Sprendimas *Dysan Magnetics Ltd ir kt. prieš Komisiją*, T-134/95, Rink. p. II-00181.
163. 1996 m. kovo 19 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-25/94, Rink. p. I-1469.
164. 1996 m. kovo 28 d. Nuomonė 2/94, Rink. p. I-1759.
165. 1996 m. balandžio 30 d. Sprendimas *Nyderlandai prieš Tarybą*, C-58/94, Rink. p. I-2169.
166. 1996 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kahn Scheepvaart prieš Komisiją*, T-398/94, Rink. p. II-477.
167. 1996 m. liepos 11 d. Sprendimas *Sinochem Heilongjiang prieš Tarybą*, T-161/94, Rink. p. II-695.
168. 1996 m. liepos 30 d. Sprendimas *Bosphorus*, C-84/95, Rink. p. I-3953.
169. 1996 m. rugsėjo 18 d. Sprendimas *Climax Paper prieš Tarybą*, T-155/94, Rink. p. II-873.
170. 1996 m. rugsėjo 24 d. Sprendimas *Richco Commodities Ltd prieš Komisiją*, T-509/93, Rink. p. II-01181.
171. 1996 m. spalio 4 d. Nutartis *Sveriges Betodlares ir Henrikon prieš Komisiją*, T-5/96, Rink. p. II-1299.
172. 1996 m. spalio 22 d. Sprendimas *Salt Union prieš Komisiją*, T-330/94, Rink. p. II-1475.
173. 1996 m. lapkričio 7 d. Sprendimas *Roquette Frères prieš Tarybą*, T-298/94, Rink. 1996 p. II-1531.
174. 1996 m. gruodžio 12 d. Sprendimas *Associazione agricoltori della provincia di Rovigo ir kt. prieš Komisiją*, C-142/95 P, Rink. p. I-06669.
175. 1996 m. gruodžio 12 d. Sprendimas *Accrington Beef ir kt.*, C-241/95, Rink. p. I-6699.
176. 1997 m. vasario 20 d. Sprendimas *Bundesverband der Bilanzbuchhalter prieš Komisiją*, C-107/95 P, Rink. p. I-947, I-949.

177. 1997 m. kovo 20 d. Sprendimas *Prancūzija prieš Komisiją*, C-57/95, Rink. p. I-1627.
178. 1997 m. kovo 21 d. Nutartis *Región Wallonne prieš Komisiją*, C-95/97, Rink. p. I-1787.
179. 1997 m. balandžio 22 d. Sprendimas *Geotronics SA prieš Komisiją*, C-395/95P, Rink. p. I-2271.
180. 1997 m. gegužės 29 d. Sprendimas *Kremzow*, C-299/95, Rink. p. I-2629.
181. 1997 m. birželio 3 d. Nutartis *Merck ir kt. prieš Komisiją*, T-60/96, Rink. p. II-849.
182. 1997 m. rugsėjo 30 d. Nutartis *Federolio prieš Komisiją*, T-122/96, Rink. p. II-1559.
183. 1997 m. spalio 1 d. Nutartis *Regione Toscana prieš Komisiją*, C-180/97, Rink. p. I-5245
184. 1997 m. lapkričio 11 d. Sprendimas *Eurotunnel ir kt.*, C-408/95, Rink. p. I-6315.
185. 1997 m. gruodžio 4 d. Sprendimas *Kampelmann*, C-253/96, C-254/96, C-255/96, C-256/96, C-257/96 ir C-258/96, Rink. p. I-6907.
186. 1998 m. vasario 19 d. Sprendimas *NIFPO ir Northern Ireland Fishermen's Federation*, C-4/96, Rink. p. I-681.
187. 1998 m. kovo 10 d. Sprendimas *Vokietija prieš Tarybą*, C-122/95, Rink. p. I-973.
188. 1998 m. kovo 31 d. Sprendimas *Prancūzija ir kt. prieš Komisiją*, C-68/94 ir C-30/95, Rink. p. I-1375.
189. 1998 m. balandžio 2 d. Sprendimas *Greenpeace Council ir kt. prieš Komisiją*, C-321/95 P, Rink. p. I-1651.
190. 1998 m. balandžio 30 d. Sprendimas *Vlaams Gewest prieš Komisiją*, T-214/95, Rink. p. II-717.
191. 1998 m. gegužės 5 d. Sprendimas *Dreyfus prieš Komisiją*, C-386/96 P, Rink. p. I-2309.
192. 1998 m. gegužės 5 d. Sprendimas *Glencore Grain prieš Komisiją*, C-404/96 P, Rink. p. I-2435.

193. 1998 m. birželio 16 d. Nutartis *Comunidad Autónoma de Cantabria prieš Tarybą*, T-238/97, Rink. p. II-2271.
194. 1998 m. birželio 17 d. Sprendimas *UEAPME prieš Tarybą*, T-135/96, Rink. p. II-2335.
195. 1999 m. birželio 17 d. Sprendimas *Associação dos Refinadores de Açúcar Portugueses (ARAP) ir kt.*, T-82/96, Rink. p. II-01889.
196. 1998 m. liepos 16 d. Sprendimas *Proderec prieš Komisiją*, T-145/95, Rink. p. II-823.
197. 1998 m. rugsėjo 15 d. Nutartis *Molkerei Großbraunshain ir Bene Nahrungsmittel prieš Komisiją*, T-109/97, Rink. p. II-3533.
198. 1998 m. rugsėjo 17 d. Sprendimas *Kainuun Liikenne ir Pohjolan Liikenne*, C-412/96, Rink. p. I-5141.
199. 1998 m. spalio 23 d. Nutartis *Regione Puglia prieš Komisiją ir Ispaniją*, T-609/97, Rink. p. II-4051.
200. 1999 m. lapkričio 23 d. Nutartis *Unión de Pequeños Agricultores prieš Tarybą*, T-173/98, Rink. p. II-03357.
201. 1998 m. gruodžio 11 d. Nutartis *Scottish Soft Fruit Growers prieš Komisiją*, T-22/98, Rink. p. II-421944.
202. 1999 m. kovo 4 d. Sprendimas *Assicurazioni Generali et Unicredito prieš Komisiją*, T-87/96, Rink. p. II-203.
203. 1999 m. kovo 25 d. Sprendimas *Gencor prieš Komisiją*, T-102/96, Rink. p. II-753.
204. 1999 m. kovo 26 d. Nutartis *Biscuiterie-confiserie LOR ir Confiserie du Tech prieš Komisiją*, T-114/96, Rink. p. II-913.
205. 1999 m. rugsėjo 9 d. Sprendimas *Lucaccioni prieš Komisiją*, C-257/98 P, Rink. p. I-5251.
206. 1999 m. gruodžio 1 d. Sprendimas *Boehringer prieš Tarybą ir Komisiją*, T-125/96 ir T-152/96, Rink. p. II-3427.
207. 1999 m. gruodžio 15 d. Sprendimas *Freistaat Sachsen ir kt. prieš Komisiją*, T-132/96 ir T-143/96, Rink. p. II-3663.

208. 1999 m. gruodžio 15 d. Sprendimas *Kesko prieš Komisiją*, T-22/97, Rink. p. II-3775.
209. 2000 m. vasario 10 d. Sprendimas *Nyderlandų Antilai prieš Komisiją*, T-32/98 ir T-41/98, Rink. p. II-201.
210. 2000 m. vasario 17 d. Sprendimas *Carla Micheli ir kt. prieš Komisiją*, T-183/97, Rink. p. II-287.
211. 2000 m. kovo 22 d. Sprendimas *Coca-Cola prieš Komisiją*, T-125/97 ir T-127/97, Rink. p. II-1733.
212. 2000 m. gegužės 23 d. Sprendimas *Comité d'entreprise de la Société française de production ir kt. prieš Komisiją*, C-106/98 P, Rink. p. I-3659.
213. 2000 m. birželio 27 d. Sprendimas *Salamander ir kt. prieš Parlamentą ir Tarybą*, T-172/98, T-175/98–T-177/98, Rink. p. II-2487.
214. 2000 m. liepos 4 d. Sprendimas *Bergaderm ir Goupil prieš Komisiją*, C-352/98 P, Rink. p. I-5291.
215. 2000 m. liepos 4 d. Sprendimas *Haim*, C-424/97, Rink. p. I-5123.
216. 2000 m. rugsėjo 29 d. Sprendimas *CETM prieš Komisiją*, T-55/99, Rink. p. II-3207.
217. 2000 m. spalio 5 d. Sprendimas *Imperial Tobacco ir kt.*, C-74/99, Rink. p. I-8599.
218. 2000 m. spalio 5 d. Sprendimas *Vokietija prieš Parlamentą*, C-376/98, Rink. p. I-8419.
219. 2000 m. spalio 24 d. Sprendimas *Fresh Marine prieš Komisiją*, T-178/98, Rink. p. II-3331.
220. 2000 m. gruodžio 13 d. Sprendimas *DSTV prieš Komisiją*, T-69/99, Rink. p. II-4039.
221. 2001 m. vasario 15 d. Sprendimas *Nachi Europe*, C-239/99, Rink. p. I-1197.
222. 2001 m. kovo 21 d. Sprendimas *Hamburger Hafen- und Lagerhaus ir kt. prieš Komisiją*, T-69/96, Rink. p. II-1037.

223. 2001 m. birželio 27 d. Sprendimas *Andres de Dios ir kt. prieš Tarybą*, T-166/99, Rink. p. II-1857.
224. 2001 m. spalio 2 d. Sprendimą *Martinez ir kt. prieš Parlamentą*, T-222/99, T-327/99 ir T-329/99, Rink. p. II-2823.
225. 2001 m. lapkričio 22 d. Sprendimas *Antillean Rice Mills prieš Tarybą*, C-451/98, Rink. I-8949.
226. 2001 m. lapkričio 27 d. Sprendimas *Komisija prieš Austriją*, C-424/99, Rink. p. I-9285.
227. 2001 m. gruodžio 6 d. Sprendimas *Emesa Sugar prieš Tarybą*, T-43/98, Rink. p. II-3519.
228. 2002 m. sausio 14 d. Nutartis *Association contre l'heure d'été prieš Parlamentą ir Tarybą*, T-84/01, Rink. p. II-99.
229. 2002 m. vasario 20 d. Sprendimas *Förde-Reederei prieš Tarybą ir Komisiją*, T-170/00, Rink. p. II-515.
230. 2002 m. kovo 19 d. Sprendimas *Hervein ir kt.*, C-393/99 ir C-394/99, Rink. p. I-2829.
231. 2002 m. balandžio 25 d. Nutartis *Galileo ir Galileo International prieš Tarybą*, C-96/01 P, Rink. p. I-4025.
232. 2002 m. gegužės 3 d. Sprendimas *Jégo-Quééré prieš Komisiją*, T-177/01, Rink. p. II-2365.
233. 2002 m. birželio 4 d. Sprendimas *Lyckeskog*, C-99/00, Rink. p. I-4839.
234. 2002 m. liepos 25 d. Sprendimas *Unión de Pequeños Agricultores prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677.
235. 2002 m. rugsėjo 10 d. Nutartis *Japan Tobacco ir JT International prieš Parlamentą ir Tarybą*, T-223/01, Rink. p. II-3259.
236. 2002 m. lapkričio 14 d. Sprendimas *Rica Foods*, T-94/00, T-110/00 ir T-159/00, Rink. p. II-4677.
237. 2002 m. gruodžio 10 d. Sprendimas *British American Tobacco (Investments) ir Imperial Tobacco*, C-491/01, Rink. p. I-11453.

238. 2003 m. sausio 15 d. Sprendimas *Philip Morris International prieš Komisiją*, T-377/00, T-379/00, T-380/00, T-260/01 ir T-272/01, Rink. p. II-1.
239. 2003 m. vasario 13 d. Sprendimas *Meyer prieš Komisiją*, T 333/01, Rink. p. II 117.
240. 2003 m. kovo 21 d. Nutartis *Établissements Toulorge prieš Parlamentą ir Tarybą*, T-167/02, Rink. p. II-49.
241. 2004 m. balandžio 1 d. Sprendimas *Komisija prieš Jégo-Quéré*, C-263/02 P, Rink. p. I-3425.
242. 2003 m. birželio 19 d. Sprendimas *Eribrand*, C-467/01, Rink. p. I-6471.
243. 2003 m. rugsėjo 11 d. Sprendimas *Austrija prieš Tarybą*, C-445/00, Rink. p. I-8549.
244. 2003 m. rugsėjo 18 d. Sprendimas *Pflücke*, C-125/01, Rink. p. I-9375.
245. 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas *Köbler*, C-224/01, Rink. p. I-10239.
246. 2004 m. balandžio 1 d. Sprendimas *Komisija prieš Jégo-Quéré*, C-263/02 P, Rink. p. I-3425.
247. 2005 m. birželio 28 d. Nutartis *Eridania Sadam ir kt. prieš Komisiją*, T-386/04, Rink. p. II-2531.
248. 2004 m. birželio 29 d. Sprendimas *Front National prieš Parlamentą*, C-486/01 P, Rink. p. I-6289.
249. 2004 m. rugsėjo 6 d. Nutartis *SNF prieš Komisiją*, T-213/02, Rink. p. 3047.
250. 2004 m. rugsėjo 28 d. Sprendimas *MCI prieš Komisiją*, T-310/00, Rink. p. II-3253.
251. 2004 m. gruodžio 9 d. Sprendimas *Komisija prieš Grencore*, C-123/03, Rink. p. I-11647.
252. 2004 m. gruodžio 10 d. Sprendimas *EFfCI prieš Parlamentą ir Tarybą*, T-196/03, Rink. p. II-4263.
253. 2005 m. vasario 3 d. Sprendimas *Chiquita Brands ir kt. prieš Komisiją*, T-19/01, Rink. p. II-315.

254. 2005 m. kovo 15 d. Sprendimas *Ispanija prieš Eurojustą*, C-160/03, Rink. p. I-2077.
255. 2005 m. balandžio 14 d. Sprendimas *Sniace prieš Komisiją*, T-141/03, Rink. p. II-1197.
256. 2005 m. birželio 28 d. Sprendimas *Dansk Rørindustri ir kt. prieš Komisiją*, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ir C-213/02 P, Rink. p. I-5425.
257. 2005 m. rugsėjo 13 d. Sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, C-176/03, Rink. p. I-7879.
258. 2005 m. spalio 5 d. Sprendimas *Land Oberösterreich ir Austrija prieš Komisiją*, T-366/03 ir T-235/04, Rink. p. II-4005.
259. 2005 m. spalio 17 d. Nutartis *First Data ir kt. prieš Komisiją*, T-28/02, Rink. p. II-4119.
260. 2005 m. lapkričio 28 d. Nutartis European Environmental Bureau (EEB) ir kt. *prieš Komisiją*, T-94/04, Rink. p. II-04919.
261. 2005 m. gruodžio 13 d. Nutartis *Confédération générale des producteurs de lait de brebis et des industriels de Roquefort prieš Komisiją*, T-381/02, Rink. p. II-5337.
262. 2005 gruodžio 13 d. Sprendimas *Komisija prieš Aktionsgemeinschaft Recht und Eigentum*, C-78/03 P, Rink. p. I-10737.
263. 2005 m. gruodžio 14 d. Nutartis *Arizona Chemical ir kt. prieš Komisiją*, T-369/03, Rink. p. II-5839.
264. 2006 m. sausio 10 d. Sprendimas *IATA ir ELFAA*, C-344/04, Rink. p. I-403.
265. 2006 m. sausio 10 d. Sprendimas *Komisija prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-178/03, Rink. p. I-107.
266. 2006 m. vasario 21 d. Sprendimas *Deutsche Post et DHL Express prieš Komisiją*, C-367/04 P, Rink. p. I-26.
267. 2006 m. gegužės 2 d. Sprendimas *Regione Siciliana prieš Komisiją*, C-417/04 P, Rink. p. I-3881.

268. 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimas *Blom ir kt. prieš Tarybą ir Komisiją*, T-87/94, Rink. p. II-1385
269. 2006 m. gegužės 30 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Tarybą*, C-317/04 ir C-318/04, Rink. p. I-4721.
270. 2006 m. birželio 7 d. Sprendimas *Österreichische Postsparkasse ir Bank für Arbeit und Wirtschaft prieš Komisiją*, T-213/01 ir T-214/01, Rink. p. II-1601.
271. 2006 m. birželio 21 d. Sprendimas *Manfred Danzer ir Hannelore Danzer prieš Tarybą*, T-47/02, Rink. p. II-01779.
272. 2006 m. birželio 22 d. Sprendimas *Belgija ir Forum 187 prieš Komisiją*, C-182/03 ir C-217/03, Rink. p. I-5479.
273. 2006 m. birželio 29 d. Nutartis *Nürburgring prieš Parlamentą ir Tarybą*, T-311/03, Rink. p. II-46.
274. 2006 m. rugsėjo 7 d. Sprendimas *Marrosu ir Sardino*, C-53/04, Rink. p. I-7213.
275. 2006 m. rugsėjo 7 d. Sprendimas *Vassallo*, C-180/04, Rink. p. I-7251.
276. 2007 m. sausio 9 d. Nutartis *Lootus Teine Osaiühing prieš Tarybą*, T-127/05, Rink. p. II-001.
277. 2007 m. sausio 12 d. Nutartis *Société des plantations de Mbanga SA (SPM) prieš Komisiją*, T-447/05. Rink. 2007, p. II-001.
278. 2007 m. kovo 1 d. Nutartis *FMC Chemical ir kt. prieš EMST*, T-311/06 R I, T-311/06 R II, T-312/06 R ir T-313/06 R, Rink. p. II-00021.
279. 2007 m. kovo 12 d. Nutartis *Regione Autonoma Friuli-Venezia Giulia prieš Komisiją*, T-417/04, Rink. p. II-641.
280. 2007 m. kovo 13 d. Sprendimas *Unibet*, C-432/05, Rink. p. I-2271
281. 2007 m. birželio 7 d. Sprendimas *Wunenburger prieš Komisiją*, C-362/05 P, Rink. p. I-4333.
282. 2007 m. liepos 3 d. Nutartis *Commune de Champagne ir kt. prieš Tarybą ir Komisiją*, T-212/02, Rink. p. II-02017.

283. 2008 m. sausio 18 d. Sprendimas *Viamex Agrar Handel ir ZVK*, C-37/06 ir C-58/06, Rink. p. I-69.
284. 2008 m. vasario 19 d. Nutartis *Apple Computer International prieš Komisija*, T-82/06, Rink. p. II-00279.
285. 2008 m. kovo 13 d. Sprendimas *Komisija prieš Infront WM*, C-125/06 P, Rink. p. I-1451.
286. 2008 m. kovo 13 d. Sprendimas *Vereniging Nationaal Overlegorgaan Sociale Werkvoorziening ir kt.*, C-383/06–C-385/06, I-01561.
287. 2008 m. balandžio 8 d. Nutartis *Saint-Gobain Glass Deutschland prieš Komisija*, C-503/07 P, Rink. p. I-2217.
288. 2008 m. liepos 1 d. Sprendimas *Região autónoma dos Açores prieš Taryba*, T-37/04, Rink.p. II-103.
289. 2008 m. liepos 10 d. Sprendimas *Bertelsmann ir Sony Corporation of America prieš Impala*, C-413/06 P, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
290. 2008 m. liepos 17 d. Sprendimas *Athinaiki Techniki prieš Komisija*, C-521/06 P, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
291. 2008 m. rugpjūčio 12 d. Sprendimas *Goicoechea*, C-296/08 PPU, dar neskkelbtas Rinkinyje.
292. 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimas *Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Taryba ir Komisija*, C-402/05 P ir C-415/05 P, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
293. 2008 m. rugsėjo 11 d. Sprendimas *Vokietija ir kt. prieš Kronofrance*, C-75/05 P ir C-80/05 P, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
294. 2008 m. rugsėjo 24 d. Sprendimas *Reliance Industries Ltd prieš Taryba ir Komisija*, T-45/06, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
295. 2008 m. gruodžio 3 d. Nutartis *RSA Security Ireland Ltd prieš Komisija*, T-227/06, dar nepaskelbtas Rinkinyje.
296. 2009 m. kovo 4 d. Sprendimas *Associazione italiana del risparmio gestito ir Fineco Asset Management SpA prieš Komisija*, T-445/05, dar nepaskelbtas Rinkinyje.

297. 2009 m. liepos 2 d. Sprendimas *Bavaria NV ir kt.*, C-343/07, dar neskelbtas Rinkinyje.
298. 2009 m. liepos 16 d. Sprendimas *Mono Car Styling SA, likviduojama įmonė prieš Dervis Odemis ir kt.*, C-12/08, dar nepaskelbtas Rinkinyje.

Generalinių advokatų išvados:

1. 1985 m. gruodžio 4 d. generalinio advokato Mancini išvada byloje *Les Verts*, 294/83, Rink. p. 1339.
2. 1986 m. vasario 28 d. generalinio advokato Darmon išvada byloje *Johnston*, 222/84, Rink. p. 1651.
3. 1989 m. gruodžio 5 d. generalinio advokato Darmon išvada byloje *Maurissen ir Union syndicale prieš Audito Rūmus*, 193/87 ir 194/87, Rink. p. 1045.
4. 1992 m. balandžio 8 d. generalinio advokato Jacobs išvada byloje *Extramet Industrie prieš Tarybą*, C-358/89, Rink. p. I-2501.
5. 2002 m. kovo 21 d. generalinio advokato Jacobs išvada byloje *Unión de Pequeños Agricultores prieš Tarybą*, C-50/00 P, Rink. p. I-6677.
6. 2003 m. balandžio 8 d. generalinio advokato P. Léger išvada byloje *Köbler*, C-224/01, Rink. p. I-10239.
7. 2005 m. birželio 30 d. generalinio advokato Antonio Tizzano išvada byloje *Mangold*, C-144/04, Rink. p. I-9981.
8. 2006 m. spalio 26 d. generalinio advokato Mengozzi išvada byloje *Gestoras Pro Amnistía, Juan Mari Olano Olano ir Julen Zelarain Errasti prieš Tarybą*, C-354/04 P, Rink. p. I-01579.
9. 2007 m. gruodžio 13 d. generalinės advokatės Kokott išvada byloje *Bertelsmann ir Sony Corporation of America prieš Impala*, C-413/06 P, dar nepaskelbta Rinkinyje.
10. 2008 m. lapkričio 27 d. generalinio advokato Ruiz-Jarabo Colomer išvada byloje *Lodato Gennaro & C. SpA prieš Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS) ir SCCI*, C-415/07, dar nepaskelbta Rinkinyje.

11. 2008 m. sausio 23 d. generalinio advokato Poiares Maduro išvada byloje *Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Tarybą ir Komisiją*, C-402/05 P ir C-415/05 P, dar nepaskelbta Rinkinyje.
12. 2009 m. kovo 5 d. generalinio advokato Ruiz-Jarabo Colomer išvada byloje *Roda Golf & Beach Resort SL*, C-14/08, dar nepaskelbta Rinkinyje.

Kitų tarptautinių teismų bei nacionalinių teismų praktika:

Jungtinės Karalystės teismų praktika:

1. *Chequepoint Sarl v McClelland* [1997] QB 51.
2. *Commissioners of Customs and Excise v Samex Aps* [1983] 1 All ER 1042.
3. *HP Bulmer Ltd v J Bollinger SA* [1974] 2 CMLR 91.
4. *Inland Revenue Commissioners v National Federation of Self Employed and Small Businesses*. [1982] AC 617.
5. *Lord Bethell v SABENA* [1983] 3 CMLR 1.
6. *Maxim 's Ltd v Dye* [1977] 2 CMLR 410.
7. *Phelps v Western Mining Corp Ltd* 20 ALR 183.
8. *R v Her Majesty's Inspectorate of Pollution, ex parte Greenpeace Ltd*. [1994] All ER 329.
9. *R v Secretary of State for the Environment, ex parte Rose Theatre Co*. [1990], 1 QB 504.
10. *R v Secretary of State for the Foreign and Commonwealth Affairs, ex parte World Development Movement Ltd*. [1995] 1 WLR 386.
11. *R. v Her Majesty's Treasury ex parte Smedley*, [1985] 1 All ER 589.
12. *R. v Legal Aid Board ex parte Bateman* [1992] 1 WLR 711.
13. *R. v Sefton Metropolitan Borough Council, ex parte Help the Aged*, [1997] 4 All ER 532.

14. *R. v Somerset County Council, ARC Southern Limited ex parte Richard Dixon* [1997] COD 323.

Prancūzijos teismų praktika

1. CE, 29 mai 1901, p. 333 Case *Messieurs Casanova, Canazzi and others*. Vertimas į anglų kalbą prieinamas internetu: http://www.utexas.edu/law/academics/centers/transnational/work_new/french/case.php?id=1035.
2. *Minister of the Interior v Cohn-Bendit*, [1980] 1 CMLR 543.

Airijos teismų praktika

1. *The State (Lynch) v Cooney* [1982] IR 337, 368.
2. *Riordan v An Taoiseach* [2001] IESC 83.

Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktika

1. *Marbury v Madison*. 5 US 137 (1803)
2. *Frothingham v. Mellon and Massachusetts v. Mellon*. 262 U.S. 447 (1923).

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

1. 1976 m. gruodžio 7 d. EŽTT sprendimas *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen prieš Daniją*. Peticijos Nr. 5059/71.
2. 1977 m. liepos 12 d. EŽTT sprendimas *Bruggemann ir Scheuten prieš Vokietiją*. Peticijos Nr. 6959/75.
3. 1996 m. lapkričio 15 d. EŽTT sprendimas *Cantoni prieš Prancūziją*. Peticijos Nr. 17862/91.
4. 1999 m. vasario 18 d. EŽTT sprendimas *Matthews prieš Jungtinę Karalystę*. Peticijos Nr. 24833/94.
5. 2002 m. rugsėjo 24 d. EŽTT sprendimas *Posti and Rahko prieš Suomiją*. Peticijos Nr. 27824/95.

6. 2002 m. gegužės 23 d. EŽTT sprendimas *Segi ir kt. prieš 15 ES valstybių narių*. Peticijos Nr. 6422/02.
7. 2004 m. kovo 10 d. EŽTT sprendimas *Senator Lines prieš 15 ES valstybių narių*. Peticijos Nr. 56672/00.
8. 2005 m. birželio 30 d. EŽTT sprendimas *Bosphorus prieš Airiją*. Peticijos Nr. 45036/98.

Specialioji literatūra:

Monografijos, vadovėliai ir kitos knygos:

1. Albors-Llorens, Albertina. *Private Parties in European Community Law. Challenging Community Measures*. Oxford, Oxford University Press, 1996.
2. Alston, Philip (ed.). *The European Union and Human Rights*. Oxford, Oxford University Press, 1999.
3. Anderson, David W.K.; Demetriou, Marie. *References to the European Court*. London, Sweet & Maxwell, 2002.
4. Arnall, Anthony. *The European Union and its Court of Justice*. 2nd edition, Oxford, Oxford University Press, 2006.
5. Arnall, Anthony; Wincott, Daniel (ed). *Accountability and Legitimacy of the European Union*. Oxford, Oxford University Press. 2003.
6. Bebr, Gerhard. *Development of Judicial Control in the European Communities*. The Hague, Boston, London, Martinus Nijhoff Publishers, 1981.
7. Bell, John. *Policy Arguments in Judicial Decisions*. Oxford, Clarendon Press, 1983.
8. Bell, John; Brown, L. Neville. *French Administrative Law*. 5th edition, Oxford, Clarendon Press, 1998.
9. Boch, Christine. *UK Courts and EC Law*. University of Amsterdam, 2004.
10. Bomberg, Elizabeth; Stubb, Alexander (ed.). *The European Union: How Does it Work?* Oxford, Oxford University Press, 2000.
11. Brealey, Mark; Hoskins, Mark. *Remedies in EC Law. Law and Practice in the English and EC Courts*. London, Longman, 1994.
12. Brinkhorst, Laurens J.; Schemers, Henry G. *Judicial Review in the European Communities*. 2nd edition, Deventer, Kluwer, 1977.

13. Cairns, Walter. *Introduction to the European Union Law*. 2nd edition, London, Cavendish Publishing, 2002.
14. Cane, Peter. *An Introduction to Administrative Law*. 3rd edition, Oxford, Clarendon Press, 1996.
15. Chalmers, Damian. *European Union Law. Volume I. Law and EU Government*. Ashgate Publishing Ltd, Dartmouth Publishing Ltd, 1998.
16. Chalmers, Damian; Tomkins, Adam. *European Union Public Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2007.
17. Cini, Michelle (ed.). *European Union Politics*. Oxford, Oxford University Press, 2003.
18. Claes, Monica. *The National Court's Mandate in the European Constitution*. Oxford and Portland, Oregon, Hart Publishing, 2006.
19. Cooke, John d. *Conflict of Principle and Pragmatism. Locus Standi under Article 173(4) ECT*. Vorträge, Reden und Berichte aus dem Europa-Institut, Saarbrücken, University of Saarland. Nr. 353, 1996.
20. Craig, Paul; de Burca, Grainne. *EU Law: Text, Cases and Materials*. 3rd edition, Oxford, Oxford University Press, 2003.
21. Dashwood, Alan; Johnston, Angus (ed.). *The Future of the Judicial System of the European Union*. Oxford and Portland, Oregon, Hart Publishing, 2001.
22. Deards, Elspeth; Hargreaves, Sylvia. *European Union Law*. 2nd edition, Oxford, Oxford University Press, 2004.
23. Dijk, Pieter. *Judicial Review of Governmental Action and the Requirement of Interest to Sue*. Hague, Sijthoff and Noordhoff, 1980.
24. Dworkin, Ronald. *Taking Rights Seriously*. Harvard, Harvard University Press, 1996.
25. Eilstrup-Sangiovanni, Mette (ed.). *Debates on European Integration*. New York, Palgrave, 2006.
26. Griller, Stefan; Ziller, Jacques (ed.). *The Lisbon Treaty. EU Constitutionalism Without a Constitutional Treaty?* Austria, Springer Verlag, 2008.

27. Groussot, Xavier. *General Principles of Community Law*. Groningen, Europa Law Publishing, 2006.
28. Hayward, Jack; Menon, Anand (ed). *Governing Europe*. Oxford, Oxford University Press, 2003.
29. Hanlon, James. *European Community Law*. 2nd edition, London, Sweet & Maxwell, 2000.
30. Hart, Herbert L. A. *The Concept of Law*. Oxford, Oxford University Press, 1997.
31. Hartley, Trevor C. *European Union Law in a Global Context. Text, Cases and Materials*. Cambridge, Cambridge University Press, 2004.
32. Hartley, Trevor. C. *The Foundations of European Community Law. An Introduction to the Constitutional and Administrative Law of the European Community*. 5th edition, Oxford, Oxford University Press, 2003.
33. Horspool, Margot; Humphreys, Matthew. *European Union Law*. 4th edition, Oxford, Oxford University Press, 2006.
34. Jans, Jan H.; de Lange, Roel; Prechal, Sacha; Widdershoven, Rob J.G.M. *Europeanisation of Public Law*. Amsterdam, Europa Law Publishing, 2007.
35. Jansen, Rosa H.M.; Koster, Dagmar, A.C.; Van Zutphen, Reinier F.B. (ed). *European Ambitions of the National Judiciary*. Amsterdam, Kluwer Law International, 1997.
36. Kapteyn, Paul J. G. and Ver Loren van Themaat, Pieter. *Introduction to the Law of the European Communities*. 3rd edition, The Hague, London, Boston, Kluwer Law International, 1998.
37. Kent, Penelope. *Law of the European Union*. 3rd edition. London, Longman, 2001.
38. Lasok, K. P. E. *Law and Institutions of the European Union*. 7th edition, London, Butterworths, 2001.
39. Lasok, K. P. E., *The European Court of Justice: Practice and Procedure*. 2nd edition, London, Butterworths, 1994.

40. Lenaerts, Koen; Arts, Dirk; Maselis, Ignace; Bray, Robert. *Procedural Law of the European Union*. 2nd edition, London, Sweet & Maxwell, 2006.
41. Lenaerts, Koen. *The Rule of Law and the Coherence of the Judicial System of the European Union*. 44(6) CMLRev. (2007), p. 1625-1659.
42. MacLean, Robert. m. (ed.). *Textbook. Law of the European Union*. London, Old Bailey Press, 1997.
43. Mancini, Federico G. *Democracy and Constitutionalism in the European Union*. Oxford, Hart Publishing, 2000.
44. McCormick, John. *The European Superpower*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2007.
45. McLeod, Ian. *Judicial Review*. 2nd edition, Chichester, Barry Rose Law Publishers, 1999.
46. Moser, Philip; Sawyer, Katrine (ed.). *Making Community Law: The Legacy of Advocate General Jacobs at the European Court of Justice*. Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2008.
47. Nieto-Garrido, Eva; Delgado, Isaac M. *European Administrative Law in the Constitutional Treaty (Modern Studies in European Law)*. Oxford, Hart Publishing, 2007.
48. Paužaitė-Kulvinskienė, Jurgita. *Administracinė justicija. Teorija ir praktika*. Justitia, Vilnius, 2005.
49. Pescatore, Pierre. *The Law of Integration. Emergence of a Phenomenon in International Relations, Based on the Experience of the European Communities*. Leiden, A.W. Sijthoff, 1974.
50. Pollard, David; Ross, Malcolm. *European Community Law. Texts and Materials*. London, Butterworths, 1994.
51. Reich, Norbert; Goddard, Christopher; Vasiljeva, Ksenija. *Understanding European Union Law. Objectives, Principles and Methods of Community Law*. Antwerpen, Intersentia, 2003.

52. Schermers, Henry G.; Waelbroeck, Denis. *Judicial Protection in the European Communities*. 5th edition, Deventer, Kluwer Law International, 1992.
53. Seerden, Rene; Storink, Frits (ed.). *Administrative Law of the European Union, its Member States and the United States*. Antwerpen-Groningen, Intersentia Uitgevers, 2002.
54. Senden, Linda. *Soft law in European Community Law*. Oxford, Portland, Hart Publishing, 2004.
55. Shaw, Jo. *Law of the European Union*. 3rd edition, New York, Palgrave, 2000.
56. Slaughter, Anne Marie; Sweet, Alec; Weiler, Joseph (ed.). *The European Courts and National Courts – Doctrine and Jurisprudence*. Oxford, Hart Publishing, 1998.
57. Smits, Jan M. (ed.). *Elgar Encyclopedia of Comparative Law*. Cheltenham, Edward Elgar Publishing Ltd, 2006.
58. Steiner, Jo. *Enforcing EC Law*. London, Blackstone Press Limited, 1995.
59. Steiner, Jo; Woods, Lorna; Twigg-Flesner, Christian. *EC Law*. 9th edition, Oxford, Oxford University Press, 2006.
60. Steiner, Jo; Woods, Lorna; Twigg-Flesner, Christian. *Textbook on European Community Law*. 8th edition, Oxford, Oxford University Press, 2003.
61. Toth, Akos G. (ed.). *The Oxford Encyclopaedia of European Community law*. Oxford, Clarendon Press, 1990.
62. Tridimas, Takis. *The General Principles of EU Law*. 2nd ed. Oxford, Oxford University Press, 2007.
63. Tridimas, Takis; Nebbia, Paolisa (ed.). *European Union Law for the Twenty-First Century*. Vol. I, Portland, Oregon, Hart Publishing, 2004.
64. Vincenzi, Christopher; Fairhurst, John. *Law of the European Community*. 3rd edition. Longman, Harlow, 2002.
65. Wahl, Nils; Cramér, Per (ed.). *Swedish Studies in European Law*. Volume I. Oxford, Hart Publishing, 2006.

66. Ward, Angela. *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EC Law*. 2nd edition, Oxford, Oxford University Press, 2007.
67. Weatherill, Stephen; Beaumont, Paul. *EC Law*. London, Penguin books, 1993.
68. Weatherill, Stephen; Bernitz, Ulf. *The Role of Regions and Sub-national Actors in Europe*. Oxford, Portland, Oregon, Hart Publishing, 2005.
69. Wyatt, Derrick; Dashwood, Alan (ed.). *Wyatt & Dashwood's European Union Law*. 4th edition, London, Sweet & Maxwell, 2000.
70. Wyatt, Derrick; Dashwood, Alan (ed.). *Wyatt & Dashwood's European Union Law*. 5th edition, London, Sweet & Maxwell, 2006.
71. Zwart, Tom. *The Admissibility of Human Rights Petitions, the Case Law of the European Commission of Human Rights and the Human Rights Committee*. Dordrecht, Boston, Martinus Nijhoff, 1994.

Straipsniai periodiniuose leidiniuose bei rinkiniuose:

1. Abaquesne de Parfouru, Anatole. *Locus Standi of Private Applicants under the Article 230 EC Action for Annulment: Any Lessons to be Learnt from France?* 14(4) Maastricht Journal of European and Comparative Law (2007), p. 361-402.
2. Albors-Llorens Albertina. *Changes in the Jurisdiction of the European Court of Justice in the Treaty of Amsterdam*. 35 CMLRev. (1998), p. 1273-1294.
3. Albors-Llorens, Albertina. *The Standing of Private Parties to Challenge Community Measures: Has the European Court Missed the Boat?* 62(1) Cambridge Law Journal (2003), p. 72-92.
4. Arnall, Anthony. *Editorial. April Shower for Jégo-Quééré*. 29 ELRev. (2004), p. 287-288.
5. Arnall, Anthony. *Judicial Architecture or Judicial Folly? The Change Facing the EU*. Publikuota knygoje Dashwood, Alan; Johnston, Angus

- (ed.). *The Future of the Judicial System of the European Union*. Oxford and Portland, Oregon, Hart Publishing, 2001, p. 41.
6. Arnall, Anthony. *Owning up to Fallibility: Precedent and the Court of Justice*. 30 CMLRev. (1993), p. 247-266.
 7. Arnall, Anthony. *Private Applicants and the Action for Annulment under Article 173 of the EC Treaty*. 32 CMLRev. (1995), p. 7-49.
 8. Arnall, Anthony. *Private Applicants and the Action for Annulment since Codorniu*. 38 CMLRev. (2001), p. 7-52.
 9. Arnall, Anthony. *Refurbishing the Judicial Architecture of the European Community*. 43 International and Comparative Law Quarterly (1994), p. 296-316.
 10. Arnall, Anthony. *The Community Courts*. Publikuota knygoje Cini, Michelle (ed.). *European Union Politics*. Oxford, Oxford University Press, 2003.
 11. Arnall, Anthony. *The European Court and Judicial Objectivity: A Reply to Professor Hartley*. 112 Law Quarterly Review (1996), p. 411.
 12. Arnall, Arnall. *The Rule of Law in the European Union*. Publikuota knygoje Arnall, Anthony; Wincott, Daniel (ed.). *Accountability and Legitimacy of the European Union*. Oxford, Oxford University Press, 2003.
 13. Bailey, David. *Scope of Judicial Review under Article 81 EC*. 41 CMLRev. (2004), p. 1327-1360.
 14. Barav, Ami. *Exception of Illegality in Community Law: A Critical Analysis*. 11 CML Rev. (1974), p. 366-386.
 15. Barav, Ami. *Preliminary Censorship? The Judgment of the European Court in Foglia v. Novello*. 5 ELRev. (1980), p. 443-468.
 16. Barav, Ami. *The Judicial Power of the European Economic Community*. 53(2) Southern California Law Review (1980), p. 461-525.
 17. Bernitz, Ulf. *The Duty of Supreme Courts to Refer. Cases to the ECJ: The Commission's Action Against Sweden*. Publikuota knygoje Wahl, Nils;

- Cramér, Per (ed.). *Swedish Studies in European Law*. Volume I. Oxford, Hart Publishing, 2006.
18. Biondi, Andrea. *How to Go Ahead as an EU Law National Judge*. 15(2) *European Public Law* (2009), p. 225-238.
 19. Biondi, Andrea. *Rapports: European Court of Justice: Effectiveness Versus Efficiency: Recent Developments on Judicial Protection in EC Law*. 6 *European Public Law* (2000), p 311-321.
 20. Birkinshaw, Patrick. *A Constitution for the European Union? A Letter from Home*. 10(1) *European Public Law* (2004), p. 57-84.
 21. Broberg, Morten. *Acte Clair Revisited: Adapting the Acte Clair Criteria to the Demands of the Times*, 45 *CMLRev.* (2008), p. 1383-1397.
 22. Brown, Christopher; Morijn, John. *Case C-263/02 P, Commission v. Jégo-Quéré & Cie SA, judgment of the Sixth Chamber, 1 April 2004*. 41 *CMLRev.* (2004), p. 1639–1659.
 23. Burley, Anne-Marie; Mattli, Walter. *Europe before the Court: A Political Theory of Legal Integration*. 47 *International Organization* (1993), p. 41-76.
 24. Corthaut, Tim. *An Effective Remedy for All? Paradoxes and Controversies in Respect of Judicial Protection in the Field of the CFSP under the European Constitution*, 12 *Tilburg Foreign Law Review* (2005), p. 110-144.
 25. Court of First Instance. *Reflections on the Future Development of Community Judicial System*. 16 *ELRev.* (1991), p. 175.
 26. Craig, Paul. *Legality, Standing and Substantive Review in Community Law*. 14(4) *Oxford Journal of Legal Studies* (1994), p. 507-537.
 27. Craig, Paul. *Standing, Rights and the Structure of Legal Argument*. 9 *European Public Law* (2003), p. 493-508.
 28. Craig, Paul. *The European Court and National Courts – Doctrine and Jurisprudence: Legal Change in its Social Context. Report on the United Kingdom*. EUI Working Paper, RSC 95/29.

29. Crossen, Teall; Niessen, Veronique. *NGO Standing in the European Court of Justice – Does the Aarhus Regulation Open the Door?* 16(3) RECIEL (2007), p. 332-340.
30. Costello, Cathryn. *The Bosphorus Ruling of the European Court of Human Rights: Fundamental Rights and Blurred Boundaries in Europe.* 6(1) Human Rights Law Review (2006), p. 87-130.
31. Dashwood, Alan; Johnston, Angus. *The Institutions of the Enlarged EU under the Regime of the Constitutional Treaty.* 41 CMLRev. (2004), p. 1481-1518.
32. Delaney, Erin F. *Right to an Effective Remedy: Judicial Protection and European Citizenship.* Federal Trust Constitutional Online Paper Series No. 17/04. Publikuota SSRN: <http://ssrn.com/abstract=580783>.
33. Dougan, Michael. *The Treaty of Lisbon 2007: Winning Minds, Not Hearts.* 45 CMLRev. (2008), p 617-703.
34. Eckes, Christina. *Does the European Court of Human Rights Provide Protection from the European Community? – The Case of Bosphorus Airways.* 13(1) European Public Law (2007), p. 47-67.
35. Enchelmaier, Stefan. *No-One Slips Through the Net? Latest Developments, and Non-Developments, in the European Court of Justice's Jurisprudence on Art. 230(4) EC.* 24 Yearbook of European Law (2005), p. 173-221.
36. Fallon, Richard H. *The Core of an Uneasy Case For Judicial Review.* 121 Harward Law Review (2008), p. 1693-1736.
37. Feiden, Sonja; Riedl, Kristina (ed). *Towards a Europeanised Judiciary?* EUI Working Paper Law No. 2000/3.
38. Forwood, Nicholas Q.C. *The European Court of Justice – Need for Change in a Changing World.* 23(3) Liverpool Law Review (2001), p. 231-247.
39. Fuller, Lon L. *The Forms and Limits of Adjudication.* 92 Harvard Law Review (1978), p. 353-409.

40. Granger, Marie-Pierre F. *Towards a Liberalisation of Standig Conditions for Individuals Seeking Judicial Review of Community Acts: Jégo-Quére et Cie SA v Commission and Union de Pequenos Agricultores v Council*. 66(1) *Modern Law Review* (2003), p. 124-31.
41. Greaves, Rosa. *Locus Standi under Article 173 EEC when Seeking Annulment of a Regulation*. 11 *ELRev.* (1986), p. 119-133.
42. Groussot, Xavier. *The EC System of Legal Remedies and Effective Judicial Protection: Does the System Really Need Reform?* 30(3) *Legal Issues of Economic Integration* (2003), p. 221–248.
43. Harding, Christopher. *The Private Interest in Challenging Community Action*. 5 *ELRev* (1980), p. 354-361.
44. Hofmann, Herwig C.H. *Legislation, Delegation and Implementation Under the Treaty of Lisbon: Typology Meets Reality*. 15(4) *European Law Journal* (2009), p. 482-505.
45. Iglesias, Rodriguez. *Reflections on the General Principles of Community Law*. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 1999, p. 1-16.
46. Jack, Brian. *Locus Standi and the European Court of Justice: a Faint Light on the Horizon?* 6 *Environmental Law Review*, 2004, p. 266-273.
47. Jacque, Jean Paul; Weiler, Joseph. *On the Road to European Union: a New Judicial Architecture: an Agenda for the Intergovernmental Conference*. 27 *CMLRev.* (1990), p. 185-207.
48. Koch, Cornelia. *Locus Standi of Private Applicants under the EU Constitution: Preserving Gaps in the Protection of Individuals' Right to an Effective Remedy*. 30 *ELRev.* (2005), p. 511-527.
49. Komárek, Jan. *Federal Elements in the Community Judicial System: Building Coherence in the Community Legal Order*. 42 *CMLRev.* (2005), p. 9-34.
50. Komárek, Jan. *In the Court(s) We Trust? On the Need for Hierarchy and Differentiation in the Preliminary Ruling Procedure*. 32 *ELRev.* (2007), p. 467-491.

51. Kombos, Constantinos C. *The Recent Case Law on Locus Standi of Private Applicants under Art. 230 (4) EC: A Missed Opportunity or a Velvet Revolution?* 9(17) *European Integration online Papers* (2005). Skelbta SSRN: <http://ssrn.com/abstract=868502>.
52. Kuhnert, Kathrin. *Bosphorus: Double Standards in European Human Rights Protection?* 2(2) *Utrecht Law Review* (2006), p. 177-189.
53. Kūris, Pranas. *Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendriju Teisingumo Teisme*. Vilnius, Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2006 6(84).
54. Lenaerts, Koen; Corthaut, Tim. *Judicial Review as a Contribution to the Development of European Constitutionalism*. Publikuota knygoje Tridimas, Takis; Nebbia, Paolisa (ed.). *European Union Law for the Twenty – First Century: Rethinking the New Legal Order*. Portland, Oregon, Hart Publishing, 2004.
55. Mattli, Walter; Slaughter, Anne-Marie. *Revisiting the European Court of Justice*. 52(1) *International Organization* (1998), p. 177-209.
56. Menéndez, Augustin. J. *Between Laeken and the Deep Blue Sea. An Assessment of the Draft Constitutional Treaty from a Deliberative-Democratic Standpoint*. 11(1) *European Public Law* (2005), p. 105-144.
57. Neuwahl, Nanette A. *Article 173 paragraph 4 EC: Past, Present and Possible Future*. 21 *ELRev.* (1996), p. 17-31.
58. Pech, Laurent. *The Rule of Law as a Constitutional Principle of the European Union*. Jean Monnet working paper No 04/09.
59. Rasmussen, Hjalte. *The European Court's Acte Clair Strategy in C.I.L.F.I.T. (Or: Acte Clair, of Course! But What does it Mean?)*. 9 *ELRev.* (1984), p. 242-259.
60. Rasmussen, Hjalte. *Why is Article 173 Interpreted against Private Plaintiffs?* 5 *ELRev.* (1980), p. 112-127.
61. Schutter, Olivier. *Europe in Search of its Civil Society*. 8(2) *European Law Journal*, 2002, p. 198-217.
62. Schwarze, Jürgen. *The Legal Protection of the Individual against Regulations in European Union Law. Remarks on the ECJ Judgment in*

- the Case UPA of 25 July 2002 in view of the European Constitutional Reform.* 10(2) European Public Law (2004), p. 285-303.
63. Scorey, David W. *A New Model for the Communities' Judicial Architecture in the New Union.* 21(3) ELRev. (1996), p. 224-231.
 64. Smismans, Stijn. *European Civil Society: Shaped by Discourses and Institutional Interests.* 9(4) European Law Journal, 2003, p. 473-495.
 65. Stein, Eric; Vining, Joseph. *Citizen Access to Judicial Review of Administrative Action in Transnational & Federal Context.* 70 AJIL (1976), p. 219-241.
 66. Strasser, Sarah. *Evolution & Effort: The Development of a Strategy of Docket Control for the European Court of Justice & the Question of Preliminary References.* Jean Monnet Working Paper 95/3.
 67. Szyszczak, Erika. *Making Europe More Relevant to its Citizens: Effective Judicial Process.* 21 ELRev. (1996), p. 351-364.
 68. Usher, John A. *Direct and Individual Concern – an Effective Remedy or a Conventional Solution?* 28(5) ELRev. (2003), p 575-600.
 69. Van den Broek, Naboth. *A Long Hot Summer for Individual Concern? The European Court's Recent Case Law on Direct Actions by Private Parties ... and a Plea for a Foreign Affairs Exception.* 30(1) Legal Issues of Economic Integration (2003), p. 61-79.
 70. Van Gerven, Walter. *Remedies for Infringements of Fundamental Rights.* 10 European Public Law (2004), p. 261-284.
 71. Van Gerven, Walter. *The Role and Structure of the European Judiciary Now and in the Future.* 21(3) ELRev. (1996), p. 211-223.
 72. Van Nuffel, Piet. *What's in a Member State? Central and Decentralized Authorities Before the Community Courts.* 38 CMLRev. (2001), p. 871-901.
 73. Varju, Marton. *The Debate on the Future of the Standing under Article 230(4) TEC in the European Convention.* 10(1) European Public Law (2004), p. 43-56.

74. Verburg, Joep J.I. *Introduction*. Publikuota knygoje Jansen, Rosa H.M.; Koster, Dagmar, A.C.; Van Zutphen, Reinier F.B. (ed). *European Ambitions of the National Judiciary*. Amsterdam, Kluwer Law International, 1997.
75. Waldron, Jeremy. *The Core of the Case Against Judicial Review*. 115 Yale Law Journal (2006), p. 1346-1406.
76. Ward Angela. *Locus Standi under Article 230(4) of the EC Treaty: Crafting an Coherent Test for a “Wobbly Polity”*. 22 Yearbook of European Law (2003), p. 45-77.
77. Ward, Angela. *Amsterdam and Amendment to Article 230: An Opportunity Lost or Simply Deferred?* Publikuota knygoje Dashwood, Alan; Johnston, Angus (ed.). *The Future of the Judicial System of the European Union*. Oxford and Portland, Oregon, Hart Publishing, 2001.
78. Ward, Angela. *The Draft EU Constitution and Private Party Access to Judicial Review of EU Measures*. Publikuota knygoje Tridimas, Takis; Nebbia, Paolisa. *European Union Law for the Twenty – First Century: Rethinking the New Legal Order*. Portland, Oregon, Hart Publishing, 2004.
79. Weiler, Joseph. *Pride and Prejudice – Parliament v Council*. 14 ELRev. (1989), p. 334-346.
80. Wilkinson, Michael. *Civil Society and Re-imagination of European Constitutionalism*. 9(4) European Law Journal, 2003, p. 451-472.
81. Zetterquist, Ola. *Access to Justice in the EU – Knocking on Heaven’s Door?* Publikuota knygoje Wahl, Nils; Cramér, Per (ed.). *Swedish Studies in European Law*. Volume I. Oxford, Hart Publishing, 2006.
82. Zwart, Tom. *Comparing Standing Regimes from a Separation of Powers Perspective*. 53(4) Northern Ireland Legal Quarterly (2002), p. 391-407.

Kiti šaltiniai:

1. 2007 m. spalio 17 d. vykusios Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos bei Vilnius universiteto Teisės fakulteto, Tarptautinės ir ES teisės katedros organizuotos konferencijos „50 metų užtikrinant teisėtumo principo apsaugą Bendrijos teisėje“ medžiaga.
2. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininko pavaduotojo Ričardo Piličiausko pranešimas „*Prejudicinio sprendimo procedūra: ar numatyti atskirus pagerinimus, ar persvarstyti visą sistemą*“. 2009 m. kovo 30-31 d. Liuksemburge vykusio simpoziumo „*Reflections on the preliminary ruling procedure*“ medžiaga. Prieiga internetu: <http://www.juradmin.eu/events/0010/pdf/Exposé%20de%20M.%20Piličiauskas.pdf>.
3. Teismo lankstinukas ES piliečiams. Prieiga internetu: http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2008-11/lt_questions.pdf.
4. Gormley, Laurence W. *Judicial Review in EC and EU Law – Some Architectural Malfunctions and Design Improvements?* Durham European Law Institute. European Law Lecture 2000.
5. „*Tarptautinių Teismų įtaka valstybėms toliau didės*“. Interviu su Europos Bendrijų Teisingumo Teismo teisėju prof. Pranu Kūriu. "XXI amžius" Priedas „*Horizontalai*“. 2004 m. rugpjūčio 11 d., Nr. 15 (84).
6. Lapinskas, Kęstutis. *Europos tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio problemos*. Prieiga internetu: <http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/06.pdf>.
7. Association of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union. 19th colloquium, The Hague, 14 and 15 June 2004; p. 70-75. Prieiga internetu: http://www.juradmin.eu/colloquia/2004/gen_report_en.pdf.

8. Informacija dėl nacionalinių teismų prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateikimo (2005/C 143/01), Europos Sąjungos oficialusis leidinys C143.
9. *Treaty of Lisbon: An Impact Assessment*. 10th Report of Session 2007-08 Volume I: Report: House of Lords Paper 62-I Session 2007-08 (HL) (v. 1).
10. Metinis Pirmosios instancijos teismo pranešimas. Prieiga internetu: http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2009-03/ra08_lt_tpi_stat.pdf;
11. Metinis Teisingumo Teismo pranešimas. Prieiga internetu: http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2009-03/ra08_lt_cj_stat.pdf.
12. 2009 m. dalyvavimo Europos Parlamento rinkimuose statistika. http://www.europarl.europa.eu/parliament/archive/elections2009/lt/turnout_lt.html.
13. Prancūzijos konstitucinės tarybos statistika. Prieiga internetu: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/depuis-1958/decisions-par-date/les-decisions-depuis-1958.4614.html>.
14. Italijos konstitucinio teismo statistika. Prieiga internetu: http://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/pdf/Prospetti_statistici_2008.pdf.
15. *House of Lords* statistika. Prieiga internetu: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld/ldjudgmt.htm>.
16. Resolution of the 31st Conference of Presidents of the Bar and Law Societies. A New Constitutional Treaty for Europe. Vienna, 2003-02-28. Prieiga internetu: http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/vienna_resolution_281_1184053777.pdf.
17. 2008 m. birželio 4.d. Europos Parlamento Teisės reikalų komiteto pranešimas dėl nacionalinio teisėjo vaidmens Europos teisminėje

- sistemoje (2007/2027(INI)). Prieiga internetu:
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=LT&reference=A6-0224/2008>.
18. 2008 m. liepos 9 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl nacionalinio teisėjo vaidmens Europos teisminėje sistemoje (2007/2027(INI)). Prieiga internetu:
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2008-0352&language=LT>.
19. Su Pagrindinių teisių chartija susiję išaiškinimai. Oficialusis leidinys C 303, 14/12/2007 p. 0017-0035.
20. Magna Carta Libertatum. Prieiga internetu:
<http://www.constitution.org/eng/magnacar.htm>.
21. Report of the Court of Justice on Certain Aspects of the Application of the Treaty on European Union; 1995-05-15. Prieiga internetu:
<http://www.ena.lu>.

Publikacijų disertacijos tema sąrašas

1. Gobytė, Agnė. *Locus standi Europos Teisingumo Teisme: kas gali ginčyti Bendrijos aktus*. Mokslo darbai: Teisė, ISSN 1392-1274. 2008, t. 69, p. 80-94.
2. Gobytė-Limantė, Agnė. *Tiesioginė sąsaja ieškiniuose dėl panaikinimo*. Mokslo darbai: Teisė, ISSN 1392-1274. 2009, t. 71, p. 132-146.
3. Limantė, Agnė. *Ieškinių dėl panaikinimo naujovės pagal Lisabonos sutartį*. Priimtas publikuoti leidinyje Mokslo darbai: Teisė, ISSN 1392-1274. 2010, t. 75.